

Молодь і ринок

ЩОМІСЯЧНИЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 4 (212) квітень 2023

Видається з лютого 2002 року

УДК 051 Журнал “Молодь і ринок” внесений до переліку наукових фахових видань України (категорія “Б”) у галузі педагогічних наук: 011 – Освітні педагогічні науки, наказ Міністерства освіти і науки України від 02.07.2020 № 886 (додаток 4). Спеціальності: 012 – Дошкільна освіта; 013 – Початкова освіта; 014 – Середня освіта (за предметними спеціалізаціями); 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями); 016 – Спеціальна освіта, наказ МОН України від 24.09.2020 № 1188 (додаток 5).

Засновник і видавець: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Україна, 82100, Львівська область, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24
Видання зареєстровано в Міністерстві юстиції України.
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ №12270–1154 ПР від 05.02.2007 р.

ISSN 2308-4634 (Print) “Молодь і ринок” індексується у таких базах даних: Google Scholar; Polish Scholarly Bibliography (PBN); **ERIH PLUS**; **Index Copernicus** (ICV 2018: 80.20; ICV 2019: 85.80; ICV 2020: 82.12; ICV 2021: 85.55)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2617-0825.4/212.2023>

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор: Микола ГАЛІВ – д.пед.н., проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Іван БАХОВ – д.пед.н., проф., Міжрегіональна академія управління персоналом

Наталія БИШЕВЕЦЬ – к.пед.н., Національний університет фізичного виховання і спорту України

Галина БЛАВИЧ – д.пед.н., проф., ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”

Ірина ЗВАРИЧ – д.пед.н., проф., Київський національний торговельно-економічний університет

Микола ПАНТЮК – д.пед.н., проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Тетяна ПАНТЮК – д.пед.н., проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Лукаш ТОМЧИК – д.соц.н. (педагогіка), Педагогічний університет в Кракові, Польща

Надія Лаура СЕРДЕНЦЮК – к.пед.н., Сучавський університет імені Штефана чел Маре (м. Сучава, Румунія)

Даніель УОЛЛЕР – д.філос.н., Університет Центрального Ланкаширу (м. Престон, Великобританія)

Марія ЧЕПІЛЬ – д.пед.н., проф., академік АНВО України, Заслужений діяч науки і техніки України, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Олександра ЯНКОВИЧ – д.пед.н., проф., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка; д.табiлiт., проф., Куявсько-Поморська вища школа (м. Бидгош, Польща)

Адреса редакції: Україна, 82100, Львівська область, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24

Тел., +38 (068) 502-45-49; e-mail: molodirynok@gmail.com; веб-сайт: <http://mir.dspu.edu.ua>

Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету
(протокол № 6 від 27.04.2023)

Посилання на публікації “Молодь і ринок” обов’язкові

Редакція зберігає за собою право скорочувати і виправляти матеріали. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди, а не погляди редакції.

За достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, статистичних даних та інших відомостей відповідають автори публікацій.

Youth & market

MONTHLY SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL JOURNAL

No. 4 (212) April 2023

Published since February 2002

UDC 051 The journal "Youth and market" is included into the list of scientific professional publications of Ukraine (**category "B"**) in the field of pedagogical sciences: 011 – Educational, pedagogical sciences, the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 02.07.2020 No. 886 (Appendix 4). Specialties: 012 – Preschool education; 013 – Primary education; 014 – Secondary education (due to subject specializations); 015 – Professional education (according to specializations); 016 – Special education, order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 09.24.2020 No. 1188 (Appendix 5).

Founder and published: Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Ivan Franko Str., 24, Drohobych, Lviv Region, Ukraine, postal code 82100
The journal is registered in the Ministry of Justice of Ukraine
Published State registration license: Series KB № 12270–1154 IIP since 05.02.2007

ISSN 2308-4634 (Print) "Youth and market" is indexed in such databases: Google Scholar; Polish Scholarly Bibliography (PBN); **ERIH PLUS**; **Index Copernicus** (ICV 2018: 80.20; ICV 2019: 85.80; ICV 2020:82.12; ICV 2021: 85.55)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2617-0825.4/212.2023>

EDITORIAL BOARD

Head editor: Mykola HALIV – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

EDITORIAL BOARD MEMBERS

Ivan BAKHOV – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Interregional Academy of Personnel Management*

Nataliya BYSHEVETS – *Candidate of Pedagogic Sciences, National University of Physical Education and Sports of Ukraine*

Halyna BILAVYCH – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., SHEE "Vasyl Stefanyk Precarpathian National University"*

Iryna ZVARYCH – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Kyiv National University of Trade and Economics*

Mykola PANTYUK – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

Tetyana PANTYUK – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

Lukasz TOMCZYK – *Doctor of Social Sciences (Pedagogic), Pedagogical University of Cracow, Poland*

Nadia Laura SERDENCUC – *Candidate of Pedagogic Sciences, Stefan cel Mare University from Suceava (Romania)*

Daniel WALLER – *Doctor of Philosophy Sciences, University of Central Lancashire (Preston, UK)*

Mariya CHEPIL – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

Oleksandra YANKOVYCH – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University*

Editorial office: Ukraine 82100, Lviv region, Drohobych, Ivan Franko, 24 str,

Tel. +38 (068) 502-45-49; e-mail: molodirynok@gmail.com; website: <http://mir.dspu.edu.ua>

Recommended for publication by Academic Council of Drohobych State Pedagogical University
(protocol № 6, 27.04.2023)

Links to the publication of "Youth and market" obligatory

Edition reserves the right to shrink and correct the matter. Articles signed by author express their own point of view.

Authors of publications are responsible for the accuracy of facts, quotations, private names, geographical names, statistics etc.

Молодь і ринок

№ 4 (212) квітень 2023

ЗМІСТ

Тетяна Пантюк Специфіка організації освіти та виховання у пенітенціарних закладах України	7
Надія Ашиток Підготовка студентів до патріотичного виховання школярів в умовах війни	11
Вікторія Стинська, Марія Чепіль, Любов Прокопів Кейс-метод – інновація у методиці підготовки студентів магістратури у закладі вищої освіти	16
Надія Луцан, Олександр Воробець Народна творчість як засіб формування мовленнєвої компетентності учнів п'ятих класів на уроках української мови	19
Оксана Ісаєва, Ганна Шайнер Формування особистості майбутнього лікаря як “людини культури”	24
Тетяна Молнар, Марія Лавренова, Наталія Лалак, Любов Фенчак Учитель початкових класів як суб'єкт освітнього процесу в умовах міжкультурної взаємодії	28
Борис Савчук, Владислав Бобик, Назар Пуляк Модель Со-Active коучингу та досвід її використання у формуванні економічної культури майбутніх фахівців у ЗВО	33
Лариса Зданевич, Олеся Мисик Теоретичні вектори проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів до здоров'язбережувальної діяльності в умовах закладів дошкільної освіти	38
Iryna Gontsa, Tetiana Hryhorenko Formation of communicative competence in the recipients of higher education using propriative vocabulary	43
Мар'яна Марусинець Професійна підготовка майбутніх вихователів дітей раннього віку до роботи в сенсорно збагаченому середовищі: теоретико-методичні аспекти	48
Тетяна Мартинюк Педагогічні умови формування дидактичних знань майбутніх викладачів мистецьких шкіл у фахових коледжах	51
Ірина Квасниця, Віта Хімич, Нікіта Дмитришин Формування професійної майстерності майбутнього тренера-викладача у процесі фахової підготовки	58
Тетяна Шарова, Аліна Землянська Особливості неформального навчання засобами MOOC у закладах вищої освіти	64
Анатолій Мартинюк Особливості хорового співу як форми духовно-морального виховання	69

Галина Гончар, Анастасія Затулівітер Сучасний стан та умови фізичного виховання студентів спеціальної медичної групи	74
Fedir Zagura Organisational forms and methods of physical education teachers' professional development at multidisciplinary HEI	79
Наталія Свирідюк Підготовка майбутніх учителів технологій до організації творчої діяльності учнів на засадах етнодизайну	83
Ванда Вишківська, Оксана Голікова, Євген Козлов Соціально-культурна обумовленість та педагогічний потенціал реалізації персоналізованого навчання в умовах цифровізації освіти	89
Валентина Гутник, Зорина Соломко, Маріанна Паустовська Формування мовних компетентностей у монологічному мовленні майбутніх учителів (початковий ступінь вивчення німецької мови)	95
Лариса Бачієва Методи і технології навчання методології дослідження: аналіз теорії та практики	99
Оксана Одінцова, Антоніна Кудлай До питання застосування сучасної математики в позакласній роботі з математики на прикладі парадоксів руху на дорогах	103
Надія Опушко Зміст і структура бакалаврських програм за дуальною формою навчання в університетах Німеччини	109
Іван Заболотний, Тетяна Матвієнко Формування професійних компетентностей у майбутніх вчителів музичного мистецтва на заняттях хорового класу	115
Неля Сірант Методика формування у здобувачів початкової освіти компетентнісного підходу при розв'язанні сюжетних задач	119
Юлія Буровицька, Ганна Гриженко Мобільні технології для вивчення англійської мови майбутніми ІТ-спеціалістами	123
Дарина Зябловська Організаційно-педагогічні аспекти забезпечення якості дизайнерської освіти у вищій школі Данії	128
Тетяна Чернюк Психологічні умови успішного вивчення іноземної мови	134
Алла Моренцова Роль дуальної форми здобуття вищої освіти у підвищенні конкурентоспроможності випускників лінгвістичних факультетів	139
Інна Ліпчевська Організаційно-дидактичні умови формування вмінь візуалізації навчальної інформації майбутніх учителів початкової школи	143
Антон Гребеник Структурно-функціональна модель формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту у фаховій підготовці	149
Ярослав Власенко Чинники, що обумовлюють якість економічної освіти в Україні	156

Youth & market

No. 4 (212) April 2023

CONTENTS

Tetiana Pantiuk Specificity of the organization of education and education in penitentiary institutions of Ukraine	7
Nadya Ashytok Preparing students for patriotic education of schoolchildren in the conditions of war	11
Viktorii Stynska, Mariya Chepil, Liubov Prokopiv Case method – an innovation in the methodology of training master’s students in a higher education institution	16
Niadia Lutsan, Oleksandr Vorobets National creativity as a means of forming the fifth grade students’ speech competence in ukrainian language lessons	19
Oksana Isayeva, Hanna Shayner Developing the personality of the future doctor as a “person of culture”	24
Tetiana Molnar, Marija Lavrenova, Natalia Lalak, Lubov Fenchak Primary class teacher as a subject of the educational process in the conditions of intercultural interaction	28
Borys Savchuk, Vladyslav Bobyk, Nazar Pulyak The Co-Active coaching model and the experience of its use in the formation of the economic culture of future specialists in high schools	33
Larysa Zdanevych, Olesia Mysyk Theoretical vectors of the problem of professional training of future educators for health-preserving activities in preschool educational institutions	38
Iryna Gontsa, Tetiana Hryhorenko Formation of communicative competence in the recipients of higher education using propriative vocabulary	43
Mariana Marusynets Professional training of future educators of children of early age to work in a sensory enriched environment: theoretical and methodological aspects	48
Tetiana Martyniuk Pedagogical conditions for the formation of didactic knowledge of future teachers of art schools in professional colleges	51
Iryna Kvasnytsya, Vita Khimich, Nikita Dmytryshyn Formation of professional mastery of future coaches-teachers within the process of vocational training	58
Tetiana Sharova, Alina Zemlianska The peculiarities of non-formal learning through MOOC means in the institutions of higher education	64
Anatolii Martyniuk Features of choir singing as a form of spiritual and moral education	69

Halyna Honchar, Anastasiia Zatulyviter The current state and conditions of physical education of students of the special medical group	74
Fedir Zagura Organisational forms and methods of physical education teachers' professional development at multidisciplinary HEI	79
Nataliia Svyrydiuk Preparation of future teachers of technology for the organization of students creative activities on the basis of ethno-design	83
Vanda Vyshkivska, Oksana Golikova, Yevhen Kozlov Socio-cultural conditions and pedagogical potential of implementation of personalized learning in the conditions of digitalization of education	89
Valentyna Hutnyk, Zoryna Solomko, Marianna Paustovska Language competences formation in monological speech of future teachers (initial stage of learning the German language)	95
Larysa Bachiiieva Methods and technologies of teaching of research methodology: analysis of theory and practice	99
Oksana Odintsova, Antonina Kudlay On the question of modern mathematics' application in mathematical extracurricula work by using traffic's paradoxes	103
Nadiia Opushko Content and structure of bachelor's programmes in dual mode of study at German universities	109
Ivan Zabolotnyi, Tetiana Matvienko Professional competences formation of the future music art teachers at choir classes	115
Nelya Sirant Methodology for the formation of a competent approach in primary education students in solving story problems	119
Yuliia Burovytska, Hanna Hryzhenko Mobile technologies for teaching english to future IT-specialists	123
Daryna Ziablovska Organizational and pedagogical aspects of quality assurance of design education in the high school of Denmark	128
Tetiana Cherniuk Psychological conditions for successful learning of a foreign language	134
Alla Morentsova The role of the dual form of higher education in competitive growth of graduates of linguistic faculties	139
Inna Lipchevska Organizational and didactic conditions of visualizing educational information skills formation amid future primary school teachers	143
Anton Hrebenyk Structural and functional model of professional competence formation of future railway transport bachelors in vocational training	149
Yaroslav Vlasenko Factors determining the quality of economic education in Ukraine	156

УДК 376.091:343.8(477)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.279126>

Тетяна Пантюк, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

СПЕЦИФІКА ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ У ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Питання обґрунтування теорії та практики пенітенціарної освіти і виховання стає для української педагогіки важливим завданням і передбачає обґрунтування важливих і продуктивних напрямів теорії та практики освіти й виховання засуджених в умовах пенітенціарних закладів. Обмеження впливу на людину-засудженого традиційної школи, закладів освіти різних рівнів, сім'ї, родини, громадських організацій, церкви тощо зумовлюють посилення міждисциплінарної складової, зокрема педагогічної, філософської, психологічної, медичної тощо.

Ключові слова: пенітенціарні заклади; освіта; педагогічні умови; виправні колонії; виховання.

Літ. 11.

Tetiana Pantiuk, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Head of the General Pedagogy and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

SPECIFICITY OF THE ORGANIZATION OF EDUCATION AND EDUCATION IN PENITENTIARY INSTITUTIONS OF UKRAINE

The question of substantiation of the theory and practice of penitentiary education and upbringing becomes an important task for Ukrainian pedagogy as it involves the substantiation of important and productive directions of the theory and practice of education and upbringing of convicts in the conditions of penitentiary institutions. Limiting the influence of a traditional school, educational institutions of various levels, family, public organizations, church, etc. on a convicted person leads to the strengthening of the interdisciplinary component, in particular pedagogical, philosophical, psychological, medical, etc. The educational environment deserves special attention, no matter how specific it is in penitentiary institutions, it still leaves an impression on the processes of education of convicts and their re-education. Work on its improvement is an important component of correctional pedagogy.

Limiting the influence of a traditional school, educational institutions of various levels, family, public organizations, church, etc. on a convicted person leads to the strengthening of the interdisciplinary component, where pedagogical, philosophical, psychological, political science, medical and other scientific components play a special role. In this regard, the importance of studying a number of disciplines, including penitentiary pedagogy, becomes more important.

In contrast to other branches and directions of pedagogical science, the subject of penitentiary pedagogy is the regularities of the process of education and socialization, which is special in its nature, which determine significant, sometimes fundamental changes in the personality, its essential restructuring in the sense of life views and life creation. If traditional classical pedagogy investigates the problems of education, training, upbringing, socialization, formation of personal competencies from an early age and throughout life, penitentiary pedagogy observes the processes of re-education and correction of the life vector of people – both juvenile offenders and criminals of mature or elderly age.

Keywords: penitentiary institutions; education; pedagogical conditions; penal colonies; education.

Актуальність дослідження. В умовах сьогодення спостерігається тенденція до удосконалення освіти у глобальному та державному вимірах. Учені переконані, що це стосується усіх її ланок і складових, а системність цих процесів має стати запорукою успішності реформ й тактичних цілей: “Глобалізація та інтеграція як вагомий й актуальні процеси сьогодення торкаються усіх сфер життя людини. Освіта не стала винятком і переживає новий етап реформування та пристосування до сучасних світових глобальних тенденцій. Українська освіта також визначається тенденціями приведення цілей, візій, змісту та педагогічного інструментарію до кращих світових стандартів. Для цього необхідно детально проаналізувати основні параметри для її реформування і мобілізувати ос-

вітній потенціал, який, на наше переконання, є достатньо сильним, конкурентоспроможним і прогресивним” [9, 6].

Проблеми освіти і виховання, безумовно, повинні охоплювати усі вікові та соціальні групи громадян. Лише у цьому випадку можемо говорити про системність освіти та її спрямування на сталий розвиток. Серед різноманітних груп населення виділяється одна, яка є недостатньо дослідженою та не інтегрованою у загальну систему освіти і виховання – це стосується людей, які перебувають у пенітенціарних закладах, відбуваючи покарання за вчинені злочини. Проте для них також існує спеціально організована, певним чином науково обґрунтована і методично забезпечена система виховання, навчання і соціалізації. Її розбудова і удосконалення матиме

позитивний вплив не лише на стан освіченості засуджених, але й на їх професійну орієнтацію, адаптацію, соціалізацію, підготовку до життя в умовах свободи, побудови нових життєвих перспектив тощо.

Питання розробки теорії і практики пенітенціарної освіти та виховання не є новими для української педагогіки, оскільки їх важливість й актуальність вимагають науково-методичних стратегій і тактик. Серед дослідників проблеми освіти й виховання засуджених у виправних колоніях та інших пенітенціарних закладах: О. Беца, П. Вівчар, П. Лютій, Р. Калюжний, І. Сергеев, О. Неживець, Л. Жук, О. Караман, Н. Краснова та ін. [1; 3; 4; 5; 10].

Ці питання стали об'єктом наукових розвідок низки учених, якими пріоритетними й актуальними напрямками визначено:

- роль громадянського суспільства у становленні пенітенціарної реформи в Україні [1];
- особливості освіти та виховання неповнолітніх засуджених у виховно-трудовах колоніях [3];
- інноваційні підходи в роботі щодо ресоціалізації засуджених до покарань [4];
- освітні засади побудови пенітенціарної доктрини та пенітенціарної політики [5];
- методичні аспекти роботи центрів соціальних служб щодо роботи з молоддю, яка звільнилася з місць позбавлення волі [6];
- ресоціалізація засуджених та осіб, звільнених з місць позбавлення волі [7];
- загальні засади пенітенціарної педагогіки і психології [8] тощо.

Автори цих досліджень не лише науково обґрунтовують специфіку організації освіти та виховання осіб в пенітенціарних закладах, але й розробляють прикладні аспекти означеної проблеми з тим, щоб, реалізуючи їх на практиці, дати змогу людям, які вчинили злочини, соціалізуватися й адаптуватися у світі. Ця адаптація, звичайно, є особливою і специфічною, проте, на наш погляд, у багатьох випадках може бути цілком успішною. До цього мають бути готовими і суспільство, і правопорушники.

Метою нашого дослідження є аналіз й обґрунтування важливих і продуктивних напрямів теорії та практики освіти й виховання засуджених в умовах пенітенціарних закладів.

Виклад основного матеріалу. Освітня робота із засудженими людьми вимагає залучення значно більшого освітнього потенціалу і спеціального педагогічного інструментарію, ніж звичайний процес організації освіти, оскільки така людина перебуває у місцях обмеження свободи і на неї не мають значного впливу ті освітні інституції, які беруть на себе обов'язок реалізувати завдання освіти й виховання у звичайних умовах.

Обмеження впливу на людину-засудженого традиційної школи, закладів освіти різних рівнів, сім'ї, родини, громадських організацій, церкви тощо зу-

мовлюють посилення міжпредметної складової, де педагогічна, філософська, психологічна, політологічна, медична та інші наукові складові відіграють особливу роль. У зв'язку з цим стає вагомішою значущість вивчення низки дисциплін, у тому числі й пенітенціарної (від лат. *penitentia* – каяття) педагогіки. Вона оформилася як самостійна галузь педагогічної науки у середині ХХ ст.

Її важливість визначається тим, що кожна людина тим чи тим способом впливає на загальний хід історії. Успіх чи невдача кожного складають загальну канву життя суспільства. Саме тому пенітенціарна педагогіка повинна зайняти рівне місце з усіма складовими педагогічної науки. І так має бути доти, доки існуватиме пенітенціарна система загалом: “Педагогіка реабілітації – це педагогіка життя чи смерті. Якщо бодай один ув'язнений стане відповідальним членом суспільства, що зробить свій внесок у суспільство, потенційно зменшиться кількість сотень нових злочинів і їхніх потенційних жертв. Для правопорушника це означає цілісне життя, нові та позитивні стосунки, відчуття миру та причетності, а також нову самоефективність. Якщо злочинець не зміниться, це може бути смерть на вулиці, смерть від наркоманії чи передозування, або довга повільна смерть біля поворотних дверей у в'язниці та поза нею” [11].

Основоположником пенітенціарної педагогіки в Україні по праву можна вважати вітчизняного педагога А. Макаренка, який на початку ХХ ст. у силу суспільних обставин почав працювати з “малолітніми злочинцями”, власне, з дітьми тих батьків, які були знищені радянською владою за їх політичні погляди, громадянську позицію, соціальний статус.

У 1927 р. А. Макаренка було призначено начальником трудової колонії ім. Ф. Держинського для неповнолітніх злочинців і безпритульних (м. Харків). Саме тут розпочалася розробка стратегії і тактики соціалізації, профорієнтації, виховання й освіти дітей, які опинилися в драматичних життєвих обставинах: “Виховання в колективі і через колектив – центральна ідея його педагогічної системи. За його думкою, впливати на особистість можна, впливаючи на колектив, членом якого є ця особистість. Цей принцип він називав “принципом паралельної дії”. Основним законом колективу Макаренко вважав “закон руху колективу”: колектив завжди повинен жити напруженим життям, прагненням до певної мети. Це положення-принцип він називав “системою перспективних ліній” [10, 10].

Особливо корисним, на нашу думку, є досвід А. Макаренка щодо застосування у процесі освіти, виховання й соціалізації таких педагогічних інструментів, як гра, продуктивна праця, самообслуговування, дотримання дисципліни, реалізація системи покарання й заохочення. Однією із конструктивних і корисних ідей прикладного доробку А. Макаренка

є відмова жителів комуни від споживацької благодійності та державної допомоги (у той час, очевидно, її й не було) і дотацій на утримання дітей в колонії. Перевиховання “малолітніх злочинців” реалізувалося шляхом залучення не тільки до побутового самообслуговування, а й до фізичної праці, яка мала конкретні життєво важливі результати.

У такий спосіб формувалася пенітенціарна педагогіка – специфічна і особливо складна галузь педагогічної науки з вагомим міжпредметним підґрунтям. Отже, пенітенціарна педагогіка – це галузь педагогічної науки, що вивчає організовану діяльність щодо реабілітації осіб, які скоїли кримінальний злочин і засуджені до різних видів покарання, зокрема з позбавленням волі.

На відміну від інших галузей та напрямів педагогічної науки, предметом пенітенціарної педагогіки є закономірності особливого за своїм характером процесу виховання й соціалізації, що детермінують значимі, іноді фундаментальні зміни особистості, її сутнісну перебудову у сенсі життєвих поглядів і життєтворення: “Ця специфіка обумовлена вже самим об’єктом виховної дії – особистістю засудженого, що володіє помилковими або збоченими поглядами і переконаннями, асоціальною життєвою філософією, яскраво вираженими негативними рисами: егоїзмом, анархізмом, паразитизмом, негативно спрямованою волею, черствістю, емоційною спустошеністю тощо” [10, 10].

Зарубіжні дослідники, зокрема британець Джо́зеф Стоммел, акцентують увагу на необхідності визначати позитивну стратегію освіти засуджених як умову не лише їхнього майбутнього успішного життя, але й важливий напрям розвитку громадянського суспільства, де кожен має право змінити своє життя на краще: “Я вважаю, що основним показником виправних установ є те, чи сприяють вони справжньому навчанню та зростанню в житті ув’язнених. Багато ув’язнених стверджують, що мають орієнтацію або місію на підтримку реабілітації, одужання або реінтеграції в суспільство. Але мало хто надає значні та ефективні можливості правопорушникам справді змінити своє життя. Можуть бути символічне фінансування та ресурси, але вони в кращому випадку обмежені” [11].

Дослідники стверджують, що інституційно значимими і соціально важливими є умови, в яких протікає процес життя і діяльності засуджених: “На специфіку процесу виховання засуджених, окрім особливостей об’єкту виховної дії, впливають і умови, у яких він протікає. Так, у місцях позбавлення волі педагогічний процес регламентований нормами кримінально-виконавчого права і протікає в умовах ізоляції злочинців від суспільства, у колективі особливого закритого типу, у педагогічно несприятливому середовищі, яке може негативно впливати на особу” [10, 12].

Якщо традиційна класична педагогіка досліджує проблеми освіти, навчання, виховання, соціалізації, формування компетенцій особистості з раннього віку і протягом усього життя, то пенітенціарна педагогіка обсервує процеси перевиховання і корекції життєвого вектора людей – як неповнолітніх правопорушників, так і злочинців зрілого чи похилого віку. Це, безперечно, значно ускладнює вирішення означених освітніх проблем.

Освітнє середовище, яким би специфічним воно не було у пенітенціарних закладах, все ж накладає відбиток на процеси освіти засуджених та їх перевиховання. Тому створення його позитивної атмосфери є важливим завданням адміністрації і всіх, хто має стосунок до освітнього процесу у найширшому його розумінні. Отже, “створення безпечного та поважного середовища є життєво важливим для всіх навчальних приміщень, це особливо стосується в’язниць, які за своєю суттю є жорстко регульованими та потенційно нестабільними просторами. Інституційна маргіналізація та привілеї впливають на середовище навчання і можуть створювати перешкоди для автентичної партнерської роботи та мати вплив на досягнення справедливості” [2].

У місцях позбавлення волі освітній процес регламентований і детермінований нормами кримінального права, відповідними законами та їх підзаконними актами, відбувається в умовах ізоляції злочинців від суспільства. Засуджені перебувають у колективах особливого, закритого типу, у несприятливому життєвому середовищі, яке переважно негативно впливає на особу. Тому завданням пенітенціарної педагогіки є як загальне тло освітнього процесу, так і весь педагогічний інструментарій педагогічного процесу.

З огляду на викладене вище пріоритетними завданнями пенітенціарної педагогіки в умовах сьогодення вчені-дослідники визначають такі:

1. Теоретичне завдання. Розробка структури дисципліни, її об’єкта, предмета, категорій, закономірностей; описання психолого-педагогічних і правових явищ, розкриття їх взаємозв’язків і взаємодії; вивчення впливу інших наук на розвиток пенітенціарної педагогіки.

2. Діагностичне завдання. Розробка принципів і методики дослідження; роз’яснення вимог, що ставляться до методів дослідження, технологія їх застосування; аналіз наявних актуальних проблем, встановлення їх причин; дослідження проблемного поля педагогічної ситуації конкретних індивідуальних і групових форм поведінки.

3. Аналітичне завдання. Аналіз механізмів і закономірностей розвитку етичної і правової свідомості, поведінки, мотивації, відносин, діяльності особистості, груп засуджених і персоналу кримінально-виконавчої системи; аналіз ефективності процесу виправлення, застосування форм, методів і

засобів виховного впливу на засуджених; оцінка результативності діяльності колонії.

4. **Прогностичне завдання.** Прогнозування зміни правосвідомості, розвитку особистості та поведінки засуджених, ефективності процесу виправлення і ресоціалізації; прогнозування подій, ситуацій, явищ педагогічного, психологічного і правового змісту.

5. **Практичне завдання.** Розробка і впровадження рекомендацій щодо вдосконалення психолого-педагогічної, правотворчої, профілактичної роботи, узагальнення позитивного досвіду виправлення засуджених” [10, 18–19].

Важливою складовою виправних закладів є існування комплексних програм, які визначають створення такого освітнього простору, де позитивні цінності стають надбанням кожного засудженого. В умовах сьогодення потрібні комплексні реабілітаційні програми з використанням позитивного впливу однолітків. Такі комплексні програми повинні бути багатовимірними та спричиняти зміни у всіх засуджених щодо ставлень і поведінки, які стосуються

– недопущення зловживання психоактивними речовинами,

- усвідомлення турботи про психічне здоров'я,
- працевлаштування,
- здобуття освіти,
- організацію дозвілля,
- здорове спілкування,
- особисті стосунки тощо.

Комплексні програми охоплюють людину загалом, тому покликані спричинити зміни на краще у всіх сферах життя людини.

Висновки. Питання обґрунтування теорії і практики пенітенціарної освіти та виховання стає для української педагогіки важливим завданням в передбачає обґрунтування важливих і продуктивних напрямів теорії та практики освіти й виховання засуджених в умовах пенітенціарних закладів. Обмеження впливу на людину-засудженого традиційної школи, закладів освіти різних рівнів, сім'ї, родини, громадських організацій, церкви тощо зумовлюють посилення міжпредметної складової, зокрема педагогічної, філософської, психологічної, медичної тощо. Особливої уваги заслуговує освітнє середовище, яким би специфічним воно не було у пенітенціарних закладах, воно все ж накладає відбиток на процеси освіти засуджених та їх перевиховання. Робота над його удосконаленням є важливою складовою виправної педагогіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беца О. Громадська підтримка пенітенціарної реформи в Україні. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2002. № 1. С. 19–31.
2. Бхатті Г. Навчання за ґратами: Освіта у в'язницях. *Журнал Педагогічна освіта*. 2010. № 26. С. 31–36.

3. Вівчар П.В. Особливості морального виховання неповнолітніх засуджених у виховно-трудовах колоніях : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Тернопільський держ. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 1999. 19 с.

4. Інновації в роботі з ресоціалізації неповнолітніх, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі : метод. матеріали / за заг. ред. В.П. Лютого. Київ : Державна соціальна служба для сім'ї, дітей та молоді, 2005. 104 с.

5. Каложний Р.А., Сергеев І.С. Актуальні засади побудови пенітенціарної доктрини та пенітенціарної політики. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2000. № 5. С. 6–10.

6. Методичні рекомендації для працівників центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щодо роботи з молоддю, яка звільнилася з місць позбавлення волі : методичні рекомендації / за ред. О.І. Пилипенка. Київ : Держсоцслужба, 2006. 112 с.

7. Неживець О.М., Жук Л.А., Жук І.Л. Ресоціалізація засуджених та осіб, звільнених з місць позбавлення волі : монографія. Київ : Кондор, 2009. 222 с.

8. Основи пенітенціарної педагогіки і психології : навчальний посібник / Замула С.Ю., Костенко В.А., Мандра В.І., Падалець Б.В. Скоков С.І. ; під ред. Синьова В.М. Біла Церква : ДДУПВП, Білоцерківське училище професійної підготовки працівників кримінально-виконавчої системи, 2003. 101 с.

9. Пантюк Т., Бодак В., Пантюк М., Гамерська І. Глобалізація та інтеграція освіти України як індикатори її оптимізації та розвитку. *Молодь і ринок*. 2021. № 11–12 (197–198). С. 6–12.

10. Пенітенціарна педагогіка : наук.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. Харченко, О. Караман, Н. Краснова ; Держ. закл. “Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. Луганськ : Вид-во ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2011. 329 с.

11. Стоммел Дж. Виправна педагогіка: пенітенціарна реформа та навчання життя чи смерті. URL: <https://pressbo oks.pub/cdpcollection/chapter/correctional-pedagogy-prison-reform-and-life-or-death-learning/>

REFERENCES

1. Betsa, O. (2002). Hromadska pidtrymka penitentsiarnoi reformy v Ukraini [Public support for penitentiary reform in Ukraine]. *Social policy and social work*. No. 1. pp. 19–31. [in Ukrainian].
2. Bkhatti, H. (2010). Navchannia za hratamy: Osvita u viaznytsiakh [Learning behind bars: Education in prisons]. *Journal of Pedagogical Education*. No. 26, pp. 31–36. [in Ukrainian].
3. Vivchar, P.V. (1999). Osoblyvosti moralnoho vykhovannia nepovnitnikh zasudzhenykh u vykhovno-trudovykh koloniiakh [Peculiarities of moral education of juvenile convicts in educational and labor colonies]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ternopil, 19 p. [in Ukrainian].
4. Innovatsii v roboti z resotsializatsii nepovnitnikh, zasudzhenykh do pokaran, ne poviazanykh z pozbavlenням volii: metod. materialy [Innovations in work on resocialization of minors sentenced to punishments not related to deprivation of liberty: method. materials]. (Ed.). V.P. Liutyi. Kyiv, 2005. 104 p. [in Ukrainian].
5. Kaliuzhnyi, R.A. & Serheiev, I.S. (2000). Aktualni zasady pobudovy penitentsiarnoi doktryny ta penitentsiarnoi

polityky [Current principles of construction of penitentiary doctrine and penitentiary policy]. *Problems of penitentiary theory and practice*. No. 5. pp. 6–10. [in Ukrainian].

6. Metodichni rekomendatsii dlia pratsivnykiv tsestriv sotsialnykh sluzhb dlia simi, ditei ta molodi shchodo roboty z moloddu, yaka zvilnylasia z mistu pozbavlennia voli: metodichni rekomendatsii [Methodological recommendations for employees of social service centers for family, children and youth regarding work with young people who have been released from places of imprisonment: methodological recommendations]. (Ed.). O.I. Pylypenko. Kyiv, 2006. 112 p. [in Ukrainian].

7. Nezhyvets, O.M., Zhuk, L.A. & Zhuk, I.L. (2009). Resotsializatsiia zasudzhennykh ta osib, zvilnennykh z mistu pozbavlennia voli: monohrafiia [Resocialization of convicts and persons released from prison: monograph]. Kyiv, 222 p. [in Ukrainian].

8. Osnovy penitentsiarnoi pedahohiky i psykholohii: navchalnyi posibnyk (2003). [Fundamentals of penitentiary pedagogy and psychology: a study guide]. Zamula S.Yu., Kostenko V.A., Mandra V.I., Padalets B.V. Skokov S.I. (Ed.). Synovyi V.M. Bila Tserkva: Bilotserkivsk School of Profe-

ssional Training of Criminal Enforcement System Employees. 101 p. [in Ukrainian].

9. Pantiuk, T., Bodak, V., Pantiuk, M. & Hamerska, I. (2021). Hlobalizatsiia ta intehratsiia osvity Ukrainy yak indykatory yii optymizatsii ta rozvytku [Globalization and integration of Ukrainian education as indicators of its optimization and development]. *Youth & market*. No. 11–12 (197–198). pp. 6–12. [in Ukrainian].

10. Penitentsiarna pedahohika: nauk.-metod. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. [Penitentiary pedagogy: science and method. manual for students higher education closing]. S. Kharchenko, O. Karaman, N. Krasnova; State Establishment “Luhans. national Taras Shevchenko University”. Luhansk, 329 p. [in Ukrainian].

11. Stommel, Dzh. Vypravna pedahohika: penitentsiarna reforma ta navchannia zhyttia chy smerti [Correctional Pedagogy: Penitentiary Reform and Life or Death Education]. Available at: <https://pressbooks.pub/cdpcollection/chapter/correctional-pedagogy-prison-reform-and-life-or-death-learning/> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 23.02.2023

УДК 378+37.017.4+37.035.6

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.279129>

Надія Ашиток, доктор філософських наук, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ДО ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті йдеться про те, що в умовах війни підготовка студентів до патріотичного виховання школярів набуває особливої актуальності. Одним з важливих підходів при підготовці фахівців є компетентнісний. Зазначено, що реалізація цього підходу в освіті здійснюється у поєднанні з іншими підходами – технологічним, особистісним і комплексним, який поєднує в собі два попередні: згідно з ним підготовка компетентного фахівця є формуванням цілісної особистості з усіма її професійними компетенціями. Комплексний підхід прийнятний під час підготовки майбутніх педагогів до патріотичного виховання школярів і при реалізації цього різновиду виховання в закладах освіти.

Ключові слова: патріотичне виховання; підготовка студентів; освіта; заклади освіти; компетентнісний підхід; особистісний підхід; технологічний підхід.

Лім. 10.

Nadya Ashytok, Doctor of Sciences (Philosophy), Professor of the General Pedagogy and Preschool Education Department, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

PREPARING STUDENTS FOR PATRIOTIC EDUCATION OF SCHOOLCHILDREN IN THE CONDITIONS OF WAR

The article states that in the conditions of war, the preparation of students for patriotic education of schoolchildren becomes especially relevant. The purpose of the article: to study the peculiarities of students preparation for patriotic education of schoolchildren in wartime conditions.

One of the important approaches in training specialists is competency-based. It is noted that the implementation of this approach in education is carried out in combination with other approaches – technological, personal and complex, which combines the previous two: according to it, the training of a competent specialist is the formation of a complete personality with all its professional competencies. A comprehensive approach is acceptable during the preparation of future teachers for patriotic education of schoolchildren and when implementing this type of education in educational institutions.

It is shown that the preparation of future teachers for patriotic education is carried out in the process of their professional training within a specially organized educational space with the help of the implementation of a complex of pedagogical conditions covering all areas of educational and extracurricular work in institutions of higher education.

It is emphasized that in the conditions of martial law, patriotic feelings and attitudes are actualized, in connection with this there is a need to improve technologies for stimulating patriotism, among which pedagogical ones are effective, which can

contribute to the cultivation of feelings of responsibility for the future of the country, social justice as a consent to support the efforts of the authorities regarding the strengthening of the legal foundations of our society in modern conditions, to mobilize for the protection of national interests.

Keywords: *patriotic upbringing; student training; education; educational institutions; competence approach; personal approach; technological approach.*

Постановка проблеми. Засади патріотичного виховання молоді під час воєнної агресії Російської Федерації в Україні потребують кардинальних змін у сфері підготовки майбутнього педагога. У наш час система патріотичного виховання передбачає формування та розвиток соціально значущих цінностей – громадянськості та патріотизму в освітньому процесі; масову патріотичну роботу, що здійснюється державними структурами, громадськими рухами й організаціями; діяльність засобів масової інформації, наукових та інших організацій, творчих спілок, орієнтованих на висвітлення проблем патріотичного виховання. Сучасна освіта в умовах воєнного стану має виконувати соціальне замовлення з метою підняти освітній процес на більш високий і якісно новий рівень, зробивши його невід’ємною частиною виховання патріотизму, почуття обов’язку, відповідальності та дисципліни як важливого ресурсу у справі захисту своєї країни.

Мета дослідження: вивчити особливості підготовки студентів до патріотичного виховання школярів в умовах війни.

Мета конкретизована у **таких завданнях:** вивчити роль професійної підготовки студентів до роботи з патріотичного виховання учнів; дослідити зазначену підготовку з точки зору компетентнісного підходу, що використовується у поєднанні з особистісним і технологічним; розглянути умови реалізації компетентнісного підходу до процесу підготовки майбутніх педагогів до роботи з патріотичного виховання школярів.

Під час розв’язання поставлених завдань використовувалися такі **методи дослідження:** теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми дослідження; аналіз педагогічної літератури щодо підготовки студентів до патріотичного виховання школярів; спостереження та співбесіди зі студентами, учнями, педагогами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вплив на роботу мали дослідження, в яких розглядаються загальні питання організації патріотичного виховання в Україні (П. Чернега, Д. Пасічник) [9], проблеми патріотичного виховання студентів у закладах вищої освіти (О. Абрамчук, М. Фіцула, І. Дудка, В. Кульчицький, І. Мурсамітова, Т. Гарбузюк) [1; 2; 3; 5], підготовка студентів до організації національно-патріотичного виховання у закладах освіти (О. Проскурняк, І. Чорней) [7; 10] та ін.

Виклад основного матеріалу. Важливість і необхідність підготовки майбутніх педагогів до роботи з патріотичного виховання школярів зумовлена

політичними, соціально-економічними та моральними проблемами українського суспільства, розв’язання яких залежить від осмислення мети та завдань патріотичного виховання, що сьогодні усвідомлюється в Україні складовою системи захисту національних інтересів, передумовою єдності в державі. Актуальність такого розуміння патріотичного виховання відображається у численних нормативно-правових документах (Лист МОН від 10.06.2022 № 1/6267-22 “Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України”, Наказ МОН від 06.06.2022 № 527 “Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України”, наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641”, Указ Президента України від 18 травня 2019 р. № 286/2019 “Про Стратегію національно-патріотичного виховання” та ін.). Зокрема, в одному з цих документів – Листі МОН від 10.06.2022 р. – зазначено: “В умовах воєнної агресії Російської Федерації в Україні національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність), формування у громадян почуття патріотизму, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов’язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України” [4].

У процесі формування патріотизму школярів значне місце належить педагогам, а тому організацію патріотичного виховання необхідно розпочинати саме з підготовки студентів до цього різновиду виховання у педагогічних закладах вищої освіти. Для поліпшення роботи із зазначеної підготовки необхідна організація навчально-виховного процесу у закладах освіти на засадах комплексу підходів, що передбачає діалектичне забезпечення єдності вимог у системі всебічного гармонійного виховання при врахуванні узгодженості форм, засобів і методів впливу на особистість з боку різних соціальних інституцій (загальноосвітніх та професійних закладів, дошкільних і позашкільних виховних закладів, засобів масової інформації та ін.). Актуальним у цьому комплексі, на наш погляд, є компетентнісний підхід. Реалізація цього підходу в освіті здійснюється у поєднанні з іншими, зокрема, з особистісним і технологічним.

Технологічний підхід у межах становлення професійної компетентності фахівця розглядається, пе-

редусім, як формування його професійних знань, умінь та навичок, а також функціональних компетенцій, що відповідають кваліфікації і входять до структури технологічної компетентності.

При особистісному підході на перший план виступає загальноосвітня та гуманітарна підготовка майбутнього фахівця. Слушним, на наш погляд, є виділення комплексного підходу (В. Байденко, А. Гетьманська, В. Литвиненко та ін.), який поєднує у собі попередні – компетентнісний, особистісний та технологічний. Згідно з комплексним підходом підготовкою компетентного фахівця є формування цілісної особистості з усіма її професійними компетенціями, адже компетенцією є інтегративна особистісна властивість, що включає певні знання, вміння і навички, засвоєні способи діяльності, готовність мобілізувати їх у відповідній ситуації, а також суб'єктну позицію особистості.

З позиції компетентнісного підходу патріотичне виховання, в основі якого лежить збереження української національної ідентичності, сприймається як фундамент формування світогляду майбутнього фахівця, його професійної компетентності. Основними завданнями патріотичного виховання у закладах вищої освіти, як зазначає, зокрема, О. Федоренко, мають бути створення умов для виховання майбутнього фахівця; формування національної свідомості та відповідальності; виховання політичної, економічної і правової культури, поваги до Основного Закону держави, законів України, державної символіки, української мови; культивування кращих рис української ментальності [8, 16–19]. Формування зазначеної компетентності відбувається шляхом продуманої патріотичної спрямованості навчально-виховного процесу, що дає можливість, як слушно наголошують І. Мурсамітова та Т. Гарбузюк, впливати на становлення конкретних життєвих та професійних компетентностей молоді як під час занять, так і під час позанавчальної діяльності, розширює діапазон виявлення здібностей, збільшує можливість особистості зайняти гідне становище у суспільстві та виявити свою свідому патріотичну активність [5, 252–259].

З точки зору особистісного підходу патріотичне виховання, на думку О. Федоренко, є складовою становлення особистості студентів, формує активну життєву позицію, стимулює їхні внутрішні сили до саморозвитку та самовиховання, сприяє громадянському самовираженню і самореалізації. До змісту національно-патріотичного виховання входить забезпечення студентів національно-зорієнтованими інформаційними джерелами, організація та проведення заходів з нагоди святкування національних календарно-тематичних, релігійних і державних свят; проведення зустрічей із видатними діячами українського державотворення; виховання любові до Батьківщини та рідного краю; формування мовної

культури; ознайомлення з героїчними сторінками історії українського народу, його бойовими традиціями; вивчення історичного, культурного, політичного, соціального та патріотичного досвіду наших предків [8, 16–19].

У технологічному плані шляхи удосконалення методики патріотичного виховання детермінуються, з одного боку, досягненнями педагогічної практики, з іншого – рівнем розвитку теорії виховання. Необхідність удосконалення методів викликана тенденціями розвитку сучасної школи та соціальним замовленням сучасного українського суспільства. Відповідно до цього і методи патріотичного виховання не залишаються незмінними, систематично оновлюючись. Детермінація методів патріотичного виховання зумовлюється вдосконаленням змісту, розвитком наукового знання про школу як об'єкт виховання, поглибленням філософської, психологічної та загальнопедагогічної проблеми формування особистості патріотів. Важливою складовою процесу патріотичного виховання треба вважати методи, від яких залежить реалізація змісту, ефективність переведення патріотичних знань у переконання особистості.

Активність процесу патріотичного виховання визначається, з одного боку, вибором методів, які націлюють педагогів на раціональну та емоційну побудову виховних заходів а, з іншого боку, стимулюванням представників молодого покоління на зацікавлене ставлення до його змісту, проявами ініціативи та самостійності. Поєднання методів і методичних прийомів дає можливість педагогові актуалізувати знання з патріотичної тематики, визначити їхню суспільну цінність, навчити молодь мотивувати свої дії та вчинки, свідомо ставитися до них у різних ситуаціях.

Підготовка майбутніх педагогів до патріотичного виховання здійснюється передусім у процесі їхнього професійного навчання у межах спеціально організованого освітнього простору за допомогою реалізації комплексу педагогічних умов, що охоплюють усі сфери навчальної та позанавчальної роботи у закладах вищої освіти. А саме.

По-перше, це впровадження до навчальних планів університетів соціально-гуманітарних дисциплін, національно-історичний та національно-культурний зміст яких сприяє патріотичному вихованню. Реалізується цей компонент шляхом використання різних форм і методів роботи (лекції, семінари, практичні заняття, дискусії, диспути, спецкурси, факультативи, бесіди; робота з джерелами патріотичної тематики, диктанти та ін.).

По-друге, це систематичне та цілеспрямоване підвищення компетентності студентів у питаннях патріотичного виховання під час проходження різного виду практик у закладах освіти. У рамках цього навчально-діяльного компонента студенти отри-

мують і систематизують інформацію із зазначених питань, отриману із різних джерел у закладах освіти та за їх межами, набувають первинний досвід із впровадження технологій патріотичного виховання в освітню практику.

По-третє, спрямованість позааудиторної роботи у закладах професійної освіти на формування в учасників освітнього процесу почуття патріотизму (конференції, “круглі столи”, вебсемінари, олімпіади, конкурси наукових робіт, спрямованих на дослідження героїчного минулого країни на основі архівно-пошукової роботи тощо).

По-четверте, це спеціально організовані виховні заходи з патріотичною спрямованістю (зустрічі з воїнами Збройних сил України, родичами загиблих захисників Батьківщини, заходи з нагоди відзначення національних календарно-тематичних, релігійних і державних свят – Дня Конституції, Дня незалежності України, Дня захисника Вітчизни, Днів пам’яті Героїв Крут та ін.), вечори, виступи художньої самодіяльності, фестивалі патріотичної пісні, змагання з військово-прикладних видів спорту та ін.).

По-п’яте, це активна участь у патріотичній діяльності як організаторів або активних учасників ініційованих фондами і різними спілками волонтерських і благодійних проєктів, акцій, заходів, спрямованих на допомогу дітям-сиротам, особам з інвалідністю, Збройним силам України, внутрішньо переміщеним особам, військовим та ін.

З метою активізації патріотичного виховання доцільне використання різних форм виховної роботи – масових (квестів, тобто, спортивно-інтелектуальних змагань, основою яких є послідовне виконання заздалегідь підготовлених завдань командами або окремими гравцями на патріотичну тематику; патріотичних флешмобів – заздалегідь спланованих масових акцій, у яких велика кількість осіб збираються у громадському місці та протягом декількох хвилин виконують пісні про героїчне минуле Вітчизни, рідний край тощо; групових – гуртків, походів місцями бойової та трудової слави тощо; індивідуальних форм виховної роботи – колекціонувань марок про історію рідної країни, вишивань рушників та ін.

Висновки. В умовах воєнного стану актуалізується потреба у виявленні патріотичних почуттів, відносин, установок, у зв’язку з чим виникає необхідність удосконалення технологій стимулювання патріотизму, серед яких дієвими є педагогічні, що здатні сприяти вихованню у молоді почуттів відповідальності за майбутнє країни, соціальної справедливості як згоди на підтримку зусиль влади щодо зміцнення правових засад нашого суспільства в сучасних умовах, мобілізувати громадян на захист національних інтересів.

У контексті розв’язання проблеми вдосконалення патріотичного виховання школярів важливу роль

відіграє система підготовки майбутніх педагогів у закладах вищої освіти. Ця підготовка – складна за структурою, багатокомпонентна педагогічна модель, у якій особлива увага приділяється професійному становленню студентів, здатних організувати виховну роботу школярів на засадах патріотизму. У цьому контексті ефективне патріотичне виховання у вищій школі є одним із шляхів до відновлення могутності країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамчук О.В., Фіцула М.М. Патріотичне виховання студентів вищих технічних навчальних закладів: монографія. Вінниця, 2008. 147 с.

2. Дудка І. Патріотичне виховання студентської молоді як складова громадської діяльності вищого навчального закладу. *Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки*. Полтава, 2015. Вип. 16. С. 56–63.

3. Кульчицький В.Й. Патріотичне виховання як складова професійної підготовки майбутнього фахівця. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: “Педагогіка. Соціальна робота”*. 2019. Вип. 1 (44). С. 88–92.

4. Лист МОН від 10.06.2022 № 1/6267-22 “Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України”. URL: https://drive.google.com/file/d/1HvuZxzpuZyayjJxE_88rbZDT8J8RbdP/view

5. Мурсамітова І.А., Гарбузюк Т.В. Національно-патріотичне виховання як засіб формування соціальних та життєвих компетентностей студентської молоді. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки): зб. наук. праць*. Старобільськ, 2016. № 6. С. 252–259.

6. Українська освіта в умовах війни: монографія / за наук. ред. С.О. Терепищого. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2020. 234 с.

7. Проскурняк О.І. Підготовка студентів до організації національно-патріотичного виховання у спеціальних закладах освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2016. № 6 (303), жовтень. Ч. 1. С. 281–285.

8. Федоренко О.І. Особливості змісту національно-патріотичного виховання курсантів і студентів. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України: тези доповідей науково-практичної конференції* (Харків, 7 квітня 2017 р.). Харків: МВС України, ХНУВС, 2017. С. 16–19.

9. Чернега П.М., Пасічник Д.І. Національно-патріотичне виховання – основа генерації українця XXI століття. *Молодий вчений*. 2017. № 2 (42) лютий. С. 558–562.

10. Чорней І.Д. Формування готовності студентів до інноваційної виховної діяльності з молодшими школярами у процесі педагогічної практики: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 “Теорія і методика виховання”. Київ, 2012. 20 с.

REFERENCES

1. Abramchuk, O.V. & Fitsula, M.M. (2008). *Patriotychne vykhovannia studentiv vyshchyykh tekhnichnykh navchalnykh zakladiv* [Patriotic education of students of higher technical educational institutions]. Vinnytsia, 147 p. [in Ukrainian].

2. Dudka, I. (2015). *Patriotychne vykhovannia student-skoï molodi yak skladova hromadskoi diialnosti vyshchoho*

navchalnoho zakladu [Patriotic education of student youth as a component of social activities of a higher educational institution]. *Origins of pedagogical skills. Series: Pedagogical sciences*. Poltava. Vol. 16. pp. 56–63. [in Ukrainian].

3. Kulchytskyi, V.I. (2019). Patriotychne vykhovannia yak skladova profesiinoi pidhotovky maibutnoho fakhivtsia [Patriotic education as a component of professional training of a future specialist]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: "Pedagogy. Social work"*. Vol. 1 (44). pp.88–92. [in Ukrainian].

4. Lyst MON vid 10.06.2022 № 1/6267-22 "Pro deaki pytannia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia v zakladakh osvity Ukrainy" [Letter of the Ministry of Education and Culture dated June 10, 2022 No. 1/6267-22 "On some issues of national and patriotic education in educational institutions of Ukraine"]. Available at: https://drive.google.com/file/d/1HvuZxzpuZyayyJxE_88rbZDT8J8RbdP/view[in Ukrainian].

5. Mursamitova, I.A. & Harbuziuk, T.V. (2016). Natsionalno-patriotychne vykhovannia yak zasib formuvannia sotsialnykh ta zhyttievvykh kompetentnosti studentskoi molodi [National-patriotic education as a means of forming social and life competencies of student youth]. *Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University (pedagogical sciences): coll. of science works*. Starobilsk. No. 6. pp. 252–259. [in Ukrainian].

6. Ukrainska osvita v umovakh viiny: monohrafiia (2020). [Ukrainian education in the conditions of war: a monograph]. (Ed.). S.O. Terepyshchyi. Kyiv, 234 p. [in Ukrainian].

7. Proskurniak, O.I. (2016). Pidhotovka studentiv do orhanizatsii natsionalno-patriotychnoho vykhovannia u spetsial-

nykh zakladakh osvity [Preparing students for the organization of national-patriotic education in special educational institutions]. *Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University*. No. 6 (303). Part. 1. pp. 281–285. [in Ukrainian].

8. Fedorenko, O.I. (2017). Osoblyvosti zmistu natsionalno-patriotychnoho vykhovannia kursantiv i studentiv [Features of the content of national-patriotic education of cadets and students]. *Psykhologichni ta pedahohichni problemy profesiinoi osvity ta patriotychnoho vykhovannia personalu systemy MVS Ukrainy: tezy dopovidei naukoivo-praktychnoi konferentsii (Kharkiv, 7 kvitnia 2017 r.) – Psychological and pedagogical problems of professional education and patriotic education of the personnel of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine: theses of the reports of the scientific and practical conference (Kharkiv, April 7, 2017)*. Kharkiv, pp. 16–19. [in Ukrainian].

9. Chemeha, P.M. & Pasichnyk, D.I. (2017). Natsionalno-patriotychne vykhovannia – osnova heneratsii ukrainsia XXI stolittia [National and patriotic upbringing is the basis of the generation of Ukrainians of the 21st century]. *A young scientist*. No. 2 (42). pp. 558–562. [in Ukrainian].

10. Chornei, I.D. (2012). Formuvannia hotovnosti studentiv do innovatsiinoi vykhovnoi diialnosti z molodshymy shkoliaramy u protsesi pedahohichnoi praktyky [Formation of students' readiness for innovative educational activities with younger schoolchildren in the process of pedagogical practice]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, 20 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.04.2023

"Навчання ї досі розуміють лише як розвиток розуму, в той час коли воно має стати джерелом сил для оновлення та творення".

"Виховання має скеровувати діяльність, а не пригнічувати її. Завдання педагога в тому, щоб насичувати та сприяти, спостерігати, захочувати, спонукати, а не втручатися, наказувати чи обмежувати".

*Марія Монтессорі
італійський педагог, лікар, філософ*

"Важко переоцінити роль справжнього педагога. Він не лише і не стільки джерело інформації, скільки духовна опора дитини, її реальний ідеал".

*Микола Ямосов
лікар, біокібернетик, громадський діяч*

"Ніхто не зможе побудувати для Вас міст, на якому Ви повинні перетнути потік життя, ніхто, крім Вас самих."

*Фрідріх Ніцше
німецький філософ*

"Два основні надбання людської природи – це розум і міркування".

*Плутарх
давньогрецький письменник*

Вікторія Стинська, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
імені Богдана Ступарика
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Марія Чепіль, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Любов Прокопів, кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
імені Богдана Ступарика
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

КЕЙС-МЕТОД – ІННОВАЦІЯ У МЕТОДИЦІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ МАГІСТРАТУРИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Статтю присвячено інноваційній технології підготовки студентів магістратури у закладі вищої освіти – кейс-методу. Кейс-метод розглядається як інтерактивна система методів навчання, скерована на формування у майбутніх фахівців теоретичних знань, компетентностей, особистісних якостей та бажання вчитися упродовж життя.

Під час проведення дослідження було застосовано такі методи дослідження: системний аналіз, синтез та узагальнення науково-педагогічної і спеціальної літератури.

Результати дослідження: проаналізовано суть кейс-методу; типи кейсів, структуру та методик у його проведення; виокремлено переваги використання кейс-методу у процесі навчання магістрів у ЗВО.

Ключові слова: кейс-метод; технологія ситуаційного навчання; інновація; методика; студент; викладач; магістратура; ЗВО.

Літ. 6.

Viktoriiia Stynska, Doctor of Sciences (Pedagogy),
Professor, Professor of the Pedagogy and
Educational Management Department named after Bohdan Stuparyk
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Mariya Chepil, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Professor of the General Pedagogy and Preschool
Education Department, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Liubov Prokopiv, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Head of the Pedagogy Educational Management Department named after Bohdan Stuparyk
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

CASE METHOD – AN INNOVATION IN THE METHODOLOGY OF TRAINING MASTER'S STUDENTS IN A HIGHER EDUCATION INSTITUTION

The article is devoted to an innovative technology for training master's students in a higher education institution – the case method. The case method is considered as an interactive system of teaching methods aimed at forming theoretical knowledge, competencies, personal qualities and the desire to learn throughout life in future specialists.

The purpose of the article is to analyze the peculiarities of using the case method in the practice of training master's students in a higher education institution (HEI).

The research methods used in the study were: systematic analysis, synthesis and generalization of scientific, pedagogical and specialized literature.

The results of the study: the essence of the case method is analyzed; types of cases, structure and methodology of its implementation; the advantages of using the case method in the process of teaching masters in higher education institutions are highlighted.

It is concluded that the case method is innovative, flexible, adaptive, and provides for the maximum approximation of students to real situations of professional activity and adequate decision-making. With the help of the case method, future specialists have the opportunity to study complex professional issues, develop the ability to identify problems, analyze and develop action programs, which will allow them to act in a balanced manner in a real situation in the future. Prospects for further research are to study the system of training future university teachers by means of case technologies.

Keywords: case method; technology of situational learning; innovation; methodology; student; teacher; master's degree; higher education institution.

Постановка проблеми. Сучасні світові стандарти в галузі освіти передбачають підготовку висококваліфікованих фахівців, здатних інтегрувати теоретичні знання і практичні уміння у цілісну систему. Для успішної реалізації особистісного потенціалу кожного студента в освітньому процесі мають бути створені умови для формування таких якостей особистості, як професійна мобільність, уміння інтегруватись у динамічне суспільство, критичність мислення, уміння генерувати нові ідеї, здатність приймати нестандартні рішення, комунікативні уміння, уміння працювати в команді, моделювати навчальні та виховні ситуації, адаптуватися до нової інформації; ідентифікувати й розв'язувати реальні життєві проблеми. Тому постає потреба в перегляді технологій підготовки викладачів ЗВО, оновлення змісту, методології та середовища навчання, пошуку і використання інноваційних технологій, які ґрунтуються на нових досягненнях науки, гарантують результативність освітнього процесу. Однією із таких інноваційних технологій, які необхідно активно впроваджувати для підготовки викладачів ЗВО, є технологія ситуаційного навчання або кейс-метод.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд науково-методичної літератури показав, що на сучасному етапі проблеми фахової підготовки викладачів висвітлено у працях В. Андрущенко, В. Беха, І. Зязюна, В. Кременя, Н. Ничкало, І. Передборської, В. Радкевич та ін. Проблеми використання кейсів у підготовці майбутніх фахівців присвячені дослідження Л. Каніщенко, Л. Козак, Т. Пащенко, П. Шеремета, Л. Штефан та ін.

Формування мети і завдань статті – проаналізувати особливості використання кейс-методу у практиці підготовки студентів магістратури у закладі вищої освіти (далі – ЗВО).

Методи дослідження: системний аналіз, синтез та узагальнення науково-педагогічної і спеціальної літератури.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі кейс-технології розглядають як [1, 40]:

- продуктивний засіб формування компетентнісних професійних навичок (О. Тарановська, Л. Добровольська, О. Макаров);
- засіб якісного оновлення української освіти (Ю. Сурмін);
- сучасну технологію професійно-орієнтованого навчання (А. Долгоруков);
- форму інтерактивного навчання майбутніх фахівців (В. Ягоднікова);
- метод ситуативного навчання на конкретних прикладах.
- інтерактивну систему методів навчання, скеровану на формування у майбутніх фахівців теоретичних знань, компетентностей, особистісних якостей

та бажання вчитися упродовж життя (О. Ісаєва, Г. Шайнер, І. Розман).

Відповідно, узагальнюючи наведені твердження, під кейс-технологією розумітимемо метод навчання, що полягає у розв'язанні реальних проблем, які можуть зустрічатися у професійній діяльності. В основі кейс-методу – принцип випадку (case), який необхідно дослідити, проаналізувати, обговорити та запропонувати варіанти можливих рішень.

Наш науковий пошук засвідчив, що появу кейс-методу пов'язують з Гарвардською бізнес-школою, де у 1919 р. економіст і педагог Г. Раффлс запропонував використання кейсів у навчанні. У 1920-х рр. професор Гарвардської бізнес-школи Дж. Пірсон розробив концепцію використання кейсів у навчанні, яку систематизував відомий педагог та лідер в галузі менеджменту Е. Гаус.

Але справжній прорив у застосуванні кейс-методу в навчанні стався в 1924 р., коли до Гарвардської бізнес-школи прийшов професор Д. Бейкер, який запропонував створити цілу курсову програму на основі кейсів. Впроваджуючи інтерактивні форми навчання, він радив студентам вивчати реальні ситуації, які вони можуть зустріти в майбутньому в професійному житті.

На сучасному етапі кейс-метод не тільки знайшов широке використання в західноєвропейських ЗВО в галузі менеджменту і маркетингу, але й активно імплементувався у консорціумі інших сфер.

Цілі кейс-методу:

- розвиток критичного мислення і аналітичних навичок;
- навчання студентів знаходити ефективні рішення у складних ситуаціях та працювати в команді;
- вивчення й аналіз реальних кейсів, які сталися в різних сферах діяльності, таких як бізнес, медицина, юриспруденція та інші;
- розвиток навичок комунікації, лідерства та співпраці;
- навчання студентів робити правильний вибір на основі аналізу фактів та доказів;
- підготовка студентів до розв'язання реальних проблем на практиці;
- розвиток креативності та інноваційного мислення у студентів [2].

Отже, кейс-метод покликаний формувати найважливіші для майбутнього фахівця професійні компетентності. Розглянемо детальніше особливості його використання.

Відповідно до поставлених цілей, технологічна схема роботи з кейсом передбачає таку послідовність етапів:

- ознайомлювальний (запропонувати тему, над якою передбачається працювати студентам, “входження” і розуміння ситуації);
- аналітичний етап (сформулювати запитання

для певної теми, організувати обговорення кейса (дискусія, презентація), пошук варіантів рішень));

– підсумковий етап (оцінювання і вибір оптимального рішення, захист, формулювання підсумкової думки).

Кейс-метод не має на меті давати конкретні відповіді на поставлені запитання. Головне завдання – навчити знаходити їх самостійно. Це дає змогу студентів у штучно створеному професійному середовищі, використовуючи власний досвід, формулювати висновки, використовувати на практиці одержані знання, пропонувати власне (або групове) розв’язання проблеми, яка не має однозначного вирішення [4].

Сформувані важливі для представників педагогічної професії практичні вміння й навички (комплексний підхід до аналізу та оцінки фактів; логічний і причинно-наслідковий стиль мислення; наукова комунікація тощо) допомагають різні види робіт, а саме: аналіз конкретних ситуацій, їх обговорення, пошук необхідної інформації, ознайомлення з різними шляхами розв’язання проблеми [5, 147].

У методологічному контексті кейс-метод становить складну систему, в яку інтегровано інші методи навчання: моделювання, системний аналіз, проблемний метод, уявний експеримент, метод опису, метод класифікації, ігрові методи, брейнстормінг (“мозковий штурм”); дискусія, метод спроб і помилок, метод колективного блокнота, виконання творчих завдань в “Р-групах”, метод синектики, метод морфологічного аналізу, метод фокальних об’єктів, метод контрольних питань, метод семикратного пошуку, метод інверсії (зворотного руху), метод номінальної групової техніки, метод Дельфі та ін. [3, 157].

Наш науковий пошук засвідчив, що у практиці роботи у ЗВО трапляються такі типи кейсів: кейс-випадок, кейс-вправа і кейс-ситуація [2].

Кейс-випадок – це короткий кейс, що використовується для аналізу конкретної ситуації, проблеми або явища. У навчальних цілях кейс-випадки застосовуються для дослідження і аналізу певних ситуацій, які можуть зустрітися у реальному житті.

Кейс-вправа – кейс, що використовується для розвитку практичних навичок та вмінь. Найчастіше такий кейс включає аналіз фактів, розробку стратегій, вибір кращого варіанту рішення, оцінку можливих наслідків тощо.

Кейс-ситуація – класичний кейс, який складається із завдання або сценарію, який пропонується студентам або учасникам навчального процесу для розв’язання практичних проблем або ситуацій. Зазвичай кейси містять опис проблеми або ситуації, що потребує вирішення, а також інформацію про контекст, умови, обмеження та можливі варіанти дій. Учасники повинні аналізувати та оцінювати інформацію, розглядати можливі варіанти дій, вибрати оптимальний варіант та формулювати реко-

мендації для врегулювання проблеми або ситуації. Цей метод дає змогу студентам набути практичного досвіду та навичок розв’язання реальних проблем, що може бути корисним у майбутній кар’єрі.

Кейс-метод як інновація має значні переваги щодо використання в освітньому процесі ЗВО на противагу традиційним технологіям навчання.

По-перше, кейс-метод дає можливість учасникам навчального процесу набути практичного досвіду подолання реальних проблем та ситуацій, що може бути корисним у майбутній кар’єрі.

По-друге, кейс-метод сприяє розвитку креативності, оскільки учасники навчального процесу повинні висувати нові ідеї та розглядати різні підходи до розв’язання проблем.

По-третє, кейс-метод дає змогу розвинути різноманітні компетенції. За твердженням Г. Товканець [6, 149], педагогічна цінність кейс-методу полягає у тому, що в процесі навчання інтенсивно розвиваються особистісні та професійні здібності, формуються такі практичні навички та вміння: аналітичні; творчі; комунікативні; соціальні; критичне мислення.

По-четверте, під час роботи над кейсом у студентів розвивається система цінностей, професійних позицій, життєвих установок, своєрідного професійного світосприймання. Цьому сприяє особливість навчання за кейс-методом, що полягає не в отриманні готових знань, а в його виробленні, співтворчості студента і викладача [3, 155].

Отже, кейс-метод є ефективним інструментом навчання, який сприяє:

- розвитку навичок структуризації інформації та ідентифікації проблем;
- освоєнню технологій вироблення управлінських рішень різного типу (стратегічних, тактичних);
- актуалізації і критичному оцінюванні накопиченого практичного досвіду;
- ефективній комунікації у процесі колективного пошуку і обґрунтування рішення;
- руйнуванню стереотипів і штампів в організації пошуку вірного рішення;
- стимулюванню інновацій за рахунок синергетики знань – розвиток системного, концептуального знання;
- підвищенню мотивації на розширення бази ретричного знання для виконання прикладних завдань.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, встановлено, що кейс-метод є інноваційним, гнучким, адаптивним, передбачає максимальне наближення студентів до реальних ситуацій професійної діяльності та прийняття адекватних рішень. За допомогою кейс-методу майбутні фахівці мають можливість вивчати складні професійні питання, формувати вміння виокремлювати проблеми, аналізувати і розробляти програми дій, що допоможе у майбутньому виражено діяти у реаль-

НАРОДНА ТВОРЧИСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННСВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ П'ЯТИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ній ситуації. Перспективи подальшого дослідження полягають у вивченні системи підготовки майбутніх викладачів ЗВО засобами кейс-технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ісаєва О., Шайнер Г., Розман І. Кейс-технологія як інноваційний підхід викладання дисциплін у кризових умовах. *Молодь і ринок*. 2021. № 11. С. 39–43.

2. Кейс-технології у навчанні. URL: <https://www.creativeschool.com.ua/blog/keys-tehnologiyi-u-navchanni/>.

3. Козак Л.В. Кейс-метод у підготовці майбутніх викладачів до інноваційної професійної діяльності. *Освітлогічний дискурс*, 2015. № 3 (11). С. 153–159.

4. Пашченко Т.М. Кейс-метод як сучасна технологія навчання спеціальних дисциплін. *Молодь і ринок*. 2015. № 8. С. 94–99.

5. Стинська В.В., Прокопів Л.М. Інноваційні методики викладання дисциплін у ЗВО в процесі магістерської підготовки. *Гірська школа українських Карпат*. 2020. № 22. С. 145–150.

6. Товканець Г.В. Особливості застосування кейс-методу у процесі професійної підготовки майбутнього фахівця. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія "Педагогіка, соціальна робота"*. 2011. Вип. 20. С. 148–150.

REFERENCES

1. Isaieva, O., Shainer, H. & Rozman, I. (2021). Keis-tehnolohiia yak innovatsiinyi pidkhdid vykladannia dystsyplin

u kryzovykh umovakh [Case technology as an updated approach to teaching disciplines in crisis]. *Youth & market*. No. 11. pp. 39–43. [in Ukrainian].

2. Keis-tehnolohii u navchanni [Case technologies in education]. Available at: <https://www.creativeschool.com.ua/blog/keys-tehnologiyi-u-navchanni/>. [in Ukrainian].

3. Kozak, L.V. (2015). Keis-metod u pidhotovtsi maibutnikh vykladachiv do innovatsiinoi profesiinoi diialnosti [Key-method in preparation of future teachers to innovative professional activity]. *Educological discourse*. No. 3 (11). pp. 153–159. [in Ukrainian].

4. Pashchenko, T.M. (2015). Keis-metod yak suchasna tekhnohiiia navchannia spetsialnykh dystsyplin [Case-method as a modern technology of teaching special disciplines]. *Youth & market*. No. 8. pp. 94–99. [in Ukrainian].

5. Stynska, V.V. & Prokopiv, L.M. (2020). Innovatsiini metodyky vykladannia dystsyplin u ZVO v protsesi mahisterskoi pidhotovky [Innovative teaching methods in hei in the process of master's training]. *Mountain school of Ukrainian Carpaty*. No. 22. pp. 145–150. [in Ukrainian].

6. Tovkanets, H.V. (2011). Osoblyvosti zastosuvannia keis-metodu u protsesi profesiinoi pidhotovky maibutnoho fakhivtsia [Peculiarities of application of case-method in training the future specialist]. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series "Pedagogy, social work"*. 2011. Vol. 20. pp. 148–150. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 11.04.2023

УДК 373.5.016:81.161.2'233:398

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.279118>

Надія Луцан, доктор педагогічних наук, професор кафедри початкової освіти
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Олександр Воробець, аспірант кафедри початкової освіти
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

НАРОДНА ТВОРЧИСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННСВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ П'ЯТИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто питання формування мовленнєвої компетентності учнів п'ятих класів на уроках української мови засобом усної народної творчості. Проаналізовано основні дослідження і публікації щодо розв'язання порушеної проблеми, окреслено перспективи її подальшого вивчення. Визначено низку суперечностей, врегулювання яких сприятиме ефективному формуванню мовленнєвих умінь і навичок учнів. Автором констатується, що розвиток мовленнєвої компетентності школярів доцільно здійснювати на засадах особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів з використанням інноваційних технологій навчання.

Ключові слова: мовленнєва компетентність; український фольклор; уроки української мови; діяльнісний підхід; інноваційні технології.

Лім. 8.

Niadia Lutsan, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor of the Primary Education Department
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Oleksandr Vorobets, Postgraduate Student of the Primary Education Department of
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

NATIONAL CREATIVITY AS A MEANS OF FORMING THE FIFTH GRADE STUDENTS' SPEECH COMPETENCE IN UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS

The article deals with the issue of forming the fifth grade students' speech competence in ukrainian language lessons by means of national creativity. The analysis of the main studies and publications on solving the problem is presented, its unresolved aspects are highlighted as well.

НАРОДНА ТВОРЧИСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ П'ЯТИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

The methodological foundations of the process of developing the students' speech competence are substantiated; it is noted that the effectiveness of its formation depends on the sequence and systematic use of general and partial principles of education. The author states that development of speech competence of schoolchildren should be carried out on the basis of personally oriented and activity-based approaches using innovative learning technologies. Different directions of forming the students' speech competence in the educational process of institutions of general secondary education are determined. As a result of conversations with teachers, students testing, questionnaires of the educational process participants, it is found that formation of the fifth grade students' speech competence depends on a number of factors: the availability of an appropriate vocabulary; developed skills to master norms of the Ukrainian language; acquired knowledge of students about language units.

It is stated that by studying folklore works in Ukrainian language classes, children not only master their native language, but also master its beauty and get involved in the culture of their own people. It is claimed that oral folk creativity is an important component of the spiritual culture of society, accordingly, there is a need to introduce its study into the educational process of institutions of general secondary education. It is assumed that the process of forming the early adolescents' speech competence in Ukrainian language lessons will be effective if the educational process is carried out taking into account the regularities of the development of various types of speech activity and the organization of educational work on the basis of parity dialogue and subject to subject interaction. It is concluded that the ethnoization of the educational process is an important means of teaching the Ukrainian language, because it allows to fully implement the content lines of current programs, contributes to the development of the linguistic personality of students and the formation of key competencies in them.

Keywords: *speech competence; Ukrainian folklore; Ukrainian language lessons; activity approach; innovative technologies.*

Постановка проблеми. Інноваційні перетворення, що відбуваються в сучасному суспільстві, спрямовані на модернізацію змісту освіти, впровадження технологій навчання, які сприятимуть пошукові нових педагогічних ідей та орієнтовані на формування активно-творчої особистості здобувачів освіти. На виконання означених завдань спрямовані положення державних документів, що орієнтують педагогічну спільноту на розвиток мовної освіти на засадах компетентнісного підходу: закони України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”; Державна національна програма “Освіта” (“Україна ХХІ століття”); Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст.; Концепція “Нова українська школа” тощо. Вони визначають стратегічні напрями педагогічної освіти, орієнтовані на формування й розвиток особистісного потенціалу учнів закладів загальної середньої освіти.

У Державному стандарті базової і повної середньої освіти визначено цільові завдання навчання української мови, які передбачають формування національно свідомої мовної особистості школяра, розвиток його мовленнєвої компетентності як провідного компонента в освітньому процесі ЗЗСО. Розвиток означеної компетентності спрямований на формування низки мовленнєвих умінь і навичок, які пов'язані з володінням такими видами мовленнєвої діяльності, як рецептивні (читання, аудіювання) та продуктивні (говоріння, письмо) [3].

Значне місце у цьому процесі, на переконання науковців і практиків, належить усній народній творчості, використання якої на уроках української мови активізує пізнавальну активність учнів, сприяє формуванню у них інтересу до навчання, розвиває їхню національну самосвідомість.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми формування мовленнєвої компетентності здобувачів освіти присвячені наукові доробки таких учених, як М. Вашуленко, Н. Голуб,

Н. Дика, Р. Дружененко, В. Зінченко, О. Караман, О. Копусь, О. Кучерук, Л. Мамчур, С. Омельчук, С. Яворська та ін. Вони присвятили свої наукові розвідки питанням зв'язку та взаємодії понять “мовна” та “мовленнєва” компетентність; визначенню основних засобів їхнього формування; аналізу труднощів на шляху розвитку означених компетентностей в учнів закладів загальної середньої освіти.

Докладний аналіз наукових праць названих учених уможливив з'ясувати, що формування мовленнєвої компетентності школярів доцільно здійснювати на засадах особистісно орієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів. Науковці О. Дубасенюк, О. Савченко, І. Якиманська та ін. вважають означені підходи інтегративними і наскрізними, такими, що визначають методологічний орієнтир у спрямуванні освітнього процесу на формування творчої особистості учнів.

Результати дослідження наукових джерел засвідчили, що вченими запропоновано різні напрями формування мовленнєвої компетентності учнів в освітньому процесі ЗЗСО. Одним із ефективних засобів розвитку означеної компетентності визначено твори усної народної творчості, зміст яких віддзеркалює особливості побутової та духовної культури людей, їхні взаємостосунки і прагнення, є потужним засобом впливу на свідомість дитини. Підтримуючи позиції науковців, вважаємо, що твори усної народної творчості виступають важливим засобом процесу формування мовної особистості учнів закладів загальної середньої освіти.

Мета статті: дослідити теоретичні засади процесу формування мовленнєвої компетентності учнів п'ятого класу закладів загальної середньої освіти та запропонувати шляхи її формування засобами усної народної творчості.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній освіті пріоритетного значення набуває компетентнісний підхід до навчання, ідеї якого знайшли відображення в працях О. Овчарук, О. Копусь,

НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ П'ЯТИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

О. Кучерук, Г. Корицької, І. Хом'яка та ін. Компетентнісний підхід, за визначенням цих науковців, – це спрямування освітнього процесу на досягнення результатів навчання у вигляді ключових і предметних компетентностей.

Результати дослідження наукової літератури з порушеної проблеми засвідчили, що особлива увага вчених присвячена проблемам формування ключових компетентностей на уроках української мови. Зокрема, вони наголошують на важливості формування такої ключової компетентності, як мовленнєва, яка містить уміння: вільно оперувати одиницями мови, добирати їх відповідно до комунікативної ситуації; дотримуватися норм літературного мовлення; швидко та доречно вживати мовні засоби; розуміти й аналізувати їхній зміст (значення); утворювати нові мовні форми; стилістично правильно користуватися всіма мовними ресурсами [8].

За твердженням М. Пентилюк, мовленнєва компетентність учнів – поняття комплексне. Спираючись на мовну компетентність, вона містить цілу систему мовленнєвих умінь, що слугуватимуть учням для спілкування у різних життєвих ситуаціях [5].

Предметом нашого дослідження було обрано формування мовленнєвої компетентності учнів п'ятого класу ЗЗСО як представників першого рівня основної школи. Свій вибір обґрунтовуємо потребою у дослідженні питань послідовного формування мовленнєвої компетентності здобувачів освіти початкової та основної ланок закладів загальної середньої освіти.

У результаті практичних спостережень (бесіди з учителями, тестування учнів, анкетування учасників освітнього процесу) було виявлено, що формування мовленнєвої компетентності учнів п'ятих класів залежить від наявності належного словникового запасу; сформованого лінгвокогнітивного досвіду; розвинутих умінь володіти нормами української мови та використовувати їх у мовленнєвій діяльності; засвоєних знань учнів про мовні одиниці, здобуті в процесі навчання української мови та суміжних предметів у попередніх класах початкової ланки освіти.

Погоджуємося з думкою науковців і практиків про те, що досягти означених результатів можливо за умови виховання в учнів позитивної мотивації до засвоєння мовленнєвих понять, вдосконалення культури їхнього мовлення та створення якісного мовленнєвого середовища.

Ураховуючи результати теоретико-практичних досліджень з порушеної проблеми, формування мовленнєвої компетентності учнів п'ятого класу розглядаємо як складний, послідовний процес цілеспрямованого освітнього впливу на мисленнєво-мовленнєву сферу школярів, що створює сприятливі умови для збагачення їхнього словникового запасу, засвоєння норм української мови, оволо-

діння уміннями та навичками адекватно сприймати, розуміти, інтерпретувати та продукувати тексти і, як наслідок, виробляти емоційно-ціннісне ставлення до важливості та необхідності правильного мовлення.

Аналіз теоретичних основ порушеної проблеми засвідчив, що одним із ефективних засобів розвитку мовленнєвих умінь школярів виступає український фольклор, адже завдяки своїй жанровій специфіці твори усної народної творчості сприяють активізації освітнього процесу, створюють передумови для розвитку образного мислення, уяви, комунікативних якостей учнів тощо.

Погоджуємося з твердженням Г. Федорченко, що національна система виховання, яка ґрунтується на міцних підвалинах культури свого народу, сприяє духовному багатству, освіченості, інтелектуальності як основним складникам людини-громадянина своєї держави. Засвоєння, збереження і подальший розвиток учнями традицій і звичаїв своїх предків – це важливий засіб зміцнення національної самосвідомості, об'єднання й єдності української нації [6, 383].

Учителі-практики наголошують, що під час формування моральних цінностей учнів ефективними вважаються засоби народного мистецтва та творчості. Саме з народної поезії розпочинається залучення школярів до словесного мистецтва, і, як наслідок, здійснюються перші кроки до усвідомлення найістотніших закономірностей людського буття, розвивається уявлення про красу рідного краю. Відповідно, на уроках української мови з метою духовного розвитку дітей під час роботи над живим словом учителі мають опрацьовувати твори українського фольклору.

Використовуючи означені твори для розвитку пізнавальної активності учнів п'ятого класу, учителі набувають змогу ознайомлювати їх зі специфікою змісту і форм творів усної народної творчості і так сприяти формуванню їхньої мовленнєвої компетентності. Практика засвідчує, що учні основної школи позитивно сприймають твори українського фольклору завдяки їхньому м'якому гумору та ненав'язливому дидактизму. Окрім того, опрацьовуючи їх, вони зазнають позитивного виховного впливу, що, як наслідок, сприяє становленню самосвідомості та вихованню громадянськості й патріотизму.

У цьому контексті нам імпонує думка М. Пентилюк, що культурно-історична традиція народу завжди була духовною основою української освіти. Дослідниця зазначає, що мова народу, його культура, мистецтво виступають запорукою розвитку як усього суспільства, так і кожного окремого громадянина. Усна народна творчість – це важливий компонент духовної культури суспільства, відповідно, є потреба у введенні його вивчення в освітній процес закладів загальної середньої освіти задля формування толерантної, високоінтелектуальної, культурної, патріотично налаштованої особистості [5].

НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ П'ЯТИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Опрацюючи на уроках української мови фольклорні твори, діти не лише опановують рідну мову, а й освоюють її красу, тим самим долучаючись до культури свого народу. Словесна народна творчість – це особливий вид мистецтва, який має здатність різнобічно впливати на дитину, сприяє розвитку її мислення, закладає основи естетичної культури, розвиває шанобливе ставлення до діяльності попередніх поколінь.

Твори усної народної творчості розглядаються дослідниками як носії конкретної інформації, що в образній формі узагальнюють народні знання про життєву реальність, демонструючи еталони її поведінки.

Важливою вважаємо думку О. Вернигори, що реалізація педагогічних функцій фольклорних творів на уроках української мови розкривається через багатоваріативність їхнього вивчення школярами, використання у позаурочних виховних заходах. Зразки усної народної творчості, такі, наприклад, як народні паремії, завдяки жанровій специфіці та змістовому наповненню, позитивно впливають на емоційно-чуттєву й розумову сферу учнів, розвивають їхні ціннісні орієнтири, формують креативні здібності й асоціативне мислення. Використання паремій на уроках української мови сприяє активізації освітнього процесу, закріпленню особистісно значущого сенсу освітньої діяльності [1].

Відомо, що усна народна творчість супроводжує дітей з раннього віку у вигляді казок, лічилок, дражнилок тощо. У закладах загальної середньої освіти продовжується звернення до малих форм фольклору, однак зазначаємо, що в п'ятому класі основної школи пропонується обмежена кількість годин (1–2) на вивчення малих фольклорних жанрів, що не сприяє глибокому засвоєнню означеного матеріалу.

У психолого-педагогічних дослідженнях зазначається, що п'ятий клас – особливий етап в мовленнєвому розвитку учнів. Ураховуючи це (особливості їхнього психо-фізіологічного розвитку, потребу до самоствердження, близькість усного фольклору до активного мовлення підлітків, високу сприйнятливості ними фольклорних творів) учителі активно шукають шляхів впровадження в освітній процес творів усної народної творчості.

За нашим припущенням, процес формування мовленнєвої компетентності ранніх підлітків на уроках української мови буде ефективним, якщо освітній процес здійснювати з урахуванням закономірностей розвитку різних видів мовленнєвої діяльності й організації навчальної роботи на засадах особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів.

У цьому контексті погоджуємося з твердженням дослідників, що “застосування діяльнісного підходу й забезпечення розумного балансу між засвоєнням інформації і розвитком особистості мож-

ливе завдяки конкретному формулюванню освітніх завдань, раціональному плануванню професійної підготовки, ефективному використанню часу, що забезпечує чіткість й організованість у роботі. І засвоєння інформації не повинно перешкоджати таким важливим процесам у формуванні особистості, як розвиток і виховання” [7, 9].

Зі свого боку, М. Пентилюк зазначає, що діяльнісний підхід до організації мовної освіти базується на мовленнєвій діяльності, враховує когнітивні, емоційні, вольові здібності учня. На переконання дослідниці, зазначений підхід спрямований на оволодіння різними способами навчання, збагачення особистісного досвіду школярів як суб'єктів освітньої діяльності, вироблення у них загального вміння вчитися, виконання навчальних дій у різних видах мовленнєвої діяльності та сферах спілкування [5].

У контексті цього підходу навчання учнів, які здійснюють діяльність і самі формуються у ній, спрямовується на розвиток у них пізнавальних та мовленнєво-комунікативних умінь. Цей підхід ґрунтується на активізації означеної діяльності дітей, відповідно реалізується шляхом використання дискусій, проблемних і творчих завдань, проектного методу, ігрових технологій тощо.

Автори В. Вишківська, О. Шикиринська, Г. Бевзо зазначають, що “розвиток у проблемі взаємозв'язку навчання і розвитку необхідно розуміти як цілісний розвиток особистості кожного школяра, що передбачає максимально можливий для певного учня особистісно-орієнтований розвиток його здібностей, інтересів і схильностей, формування як культурної, високоморальної, творчої активної і соціально зрілої особистості” [2, 104].

Окреслимо можливості застосування творів усної народної творчості на уроках української мови з упровадженням діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів до навчання. Закріплюючи набуті знання з вивчення мовленнєвого матеріалу, учитель може провести урок із розвитку зв'язного мовлення учнів, запропонувавши їм творчу роботу на самостійне складання лінгвістичних казок. Окрім розвитку мовленнєвої компетентності, така діяльність сприятиме формуванню в учнів умінь відтворювати в уяві художні картини твору, вихованню бажання допомагати іншим, стимулюванню прагнення до справедливості, розвитку стійких пізнавальних інтересів, активізації вибору ними життєвої позиції і моральної поведінки, вихованню гуманізму, високих моральних якостей.

Окрім того, працюючи із загадками, учні отримують можливість не тільки ознайомлюватися з жанром фольклору, який є свідченням гостроти розуму українського народу, а й у процесі використання таких форм роботи, як урок-конкурс, урок-вікторина, диспут, урок-естафета залучатися до активної навчальної діяльності [4].

НАРОДНА ТВОРЧИСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННСВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ П'ЯТИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Під час роботи із прислів'ями й приказками учні швидше запам'ятовують навчальний матеріал; розвивають мовленнєві уміння і навички; доходять висновку, що ці влучні вислови, створені народом, передаються від покоління до покоління, збагачують наше мовлення, сприяють стислому й образному висловлюванню думки.

Як зазначає О. Вернигора, окрім досягнення дидактичної мети, засобами впровадження діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів на уроках української мови, в учнів виховується інтерес до народної творчості, у них почуття гордості за свою країну, її культурну спадщину. П'ятикласники вчать пояснювати, чому саме так висловлюється народ, при цьому в них розвивається усне мовлення, що потребує логічності у викладі думок [1].

Висновки. Проведене дослідження дало підставу зробити висновок, що етнізація освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти виступає важливим засобом навчання української мови, адже уможлиблює реалізацію змістових ліній чинних програм, сприяє розвитку мовної особистості учнів, формуванню у них ключових компетентностей.

Окрім того, у процесі розвитку мовленнєвих умінь і навичок учнів засобом фольклорних творів різних жанрів учителі мають можливість впроваджувати особистісно орієнтоване навчання, застосовувати діяльнісний підхід і, як наслідок, формувати у школярів світоглядні пріоритети, розвивати творче мислення, дослідницькі здібності.

Перспективними напрямками розв'язання означеної проблеми вважаємо дослідження процесу формування ключових компетентностей учнів на уроках української мови засобами інших навчальних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вернигора О. Специфіка вивчення усної народної творчості учнями основної школи. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2015. № 12. С. 24–32.
2. Вишківська В., Шикирська О., Бевзо Г. Обґрунтування розвивального потенціалу навчання як умови створення співдіяльнісного освітнього простору. *Молодь і ринок*. 2021. № 9 (195). С. 100–104.
3. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р.
4. Мафтин Л., Предик А., Шевчук К. Педагогічний потенціал українських народних паремій. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 10 (94). С. 160–172.
5. Пентиліук М.І. Мовна особистість учня в перспекції мовленнєвого спілкування. *Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: збірник статей*. Київ: Ленвіт, 2011. 256 с.

6. Федорченко Г.М. Формування національної самосвідомості учнів засобами фольклору. *Молодий вчений*. 2016. № 5 (32). С. 383–386.

7. Швець К., Островський М., Варунків О., Савеліхіна І. Шляхи оптимізації змісту навчальних дисциплін у закладах вищої освіти України. *Молодь і ринок*. 2022. № 9–10. С. 7–11. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.271028>

8. Шевчук З.С. Проблема мовної особистості в сучасному мовознавстві. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: зб. наук. пр.* Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. Вип. 12. С. 238–240.

REFERENCES

1. Vernyhora, O. (2015). Spetsyfika vyvchennia usnoi narodnoi tvorchosti uchniamy osnovnoi shkoly [The specifics of studying oral folk art by primary school students]. *Problems of modern teacher training*. No. 12, pp. 24–32. [in Ukrainian].
2. Vyshkivska, V., Shykyrynska, O. & Bevzo, H. (2021). Obhruntuvannia rozvyvalnoho potentsialu navchannia yak umovy stvorennia spivdiialnisnoho osvitnoho prostoru [Justification of the developmental potential of education as a condition of creating a collaborative educational space]. *Youth and the market*. No. 9 (195), pp. 100–104. [in Ukrainian].
3. Derzhavnyi standart bazovoi sereidnoi osvity, zatverdzhenni postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 veresnia 2020 r. [State standard of basic secondary education (2020), approved by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. [in Ukrainian].
4. Maftyn, L., Predyk, A. & Shevchuk, K. (2019). Pedagogichnyi potentsial ukrainskykh narodnykh paremii [Pedagogical potential of Ukrainian folk paremies]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. No. 10 (94), pp. 160–172. [in Ukrainian].
5. Pentyliuk, M.I. (2011). Movna osobystist uchnia v perspektsii movlennievoho spilkuvannia [Speech personality of the student in the prospection of speech communication]. *Actual problems of modern linguistic didactics: a collection of articles*. Kyiv, 256 p. [in Ukrainian].
6. Fedorchenko, H.M. (2016). Formuvannia natsionalnoi samosvidomosti uchniv zasobamy folkloru [Forming national self-awareness of students by means of folklore]. *Young Scientist*. No. 5 (32), pp. 383–386. [in Ukrainian].
7. Shvets, K., Ostrovskiy, M., Varunkiv, O. & Savelikhina, I. (2022). Shliakhy optymizatsii zmistu navchalnykh dystsyplin u zakladakh vyshchoi osvity Ukrainy [Ways of optimizing the content of educational disciplines in higher educational institutions of Ukraine]. *Youth and the market*. No. 9–10 (207–208), pp. 7–11. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.271028>. [in Ukrainian].
8. Shevchuk, Z.S. (2015). Problema movnoi osobystosti v suchasnomu movoznavstvi [The problem of speech identity in modern linguistics]. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov. Series 10. Problems of grammar and lexicology of the Ukrainian language: Collection of scientific works*. Kyiv: NPU named after M.P. Drahomanov, Vol. 12, pp. 238–240. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.03.2023

УДК 37.017.92

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.279119>

Оксана Ісаєва, доктор педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки та інноваційної освіти
Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету “Львівська політехніка”,
професор кафедри латинської та іноземних мов
Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

Ганна Шайнер, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Інституту гуманітарних і соціальних наук
Національного університету “Львівська політехніка”

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЛІКАРЯ ЯК “ЛЮДИНИ КУЛЬТУРИ”

Сучасний період характеризує “людину культури” як рушійну силу, що визначає взаємовідносини, безпеку, благополуччя, виживання й розвиток особистості і суспільства загалом.

“Людина культури” розглядається як особистість діалогічна, оскільки у нинішніх умовах взаємини особистості з навколишніми і світом можуть бути успішними, якщо ґрунтуються на основі діалогу. Також діалогічна функція проявляється у здатності до комунікації, відкритості для творчої взаємодії та спільної кооперації. Власне ідея розвиватися, знаходити та оновлювати знання і практичні навички, системно мислити й породжувати нові ідеї, проявляти ініціативу та керувати емоціями, оцінювати ризики клінічної ситуації чи обґрунтовувати тактику лікування або власну позицію лише вступаючи у стосунки з колегами. Крім того, існує взаємозв’язок процесів розвитку емпатії і самореалізації особистості, що підводить до самовдосконалення на основі звернення до культури взаємовідносин, поваги до особистості та її прав; розвитку прагнення до самопізнання, самовдосконалення; формування позитивної “Я-концепції”; досвіду міжособистісної взаємодії; здатності до соціальної творчості, цивільної відповідальності.

Ключові слова: студенти-медики; лікарі; “людина культури”; професійна підготовка; ЗВМО; культура; особистість.

Літ. 8.

Oksana Isayeva, Doctor of Sciences (Pedagogy),
Professor of the Pedagogy and Innovative Education Department
Institute of Law, Psychology and Innovative Education
Lviv Polytechnic National University,
Professor of the Latin and Foreign Languages Department
Lviv Danylo Halytskyi National Medical University
Hanna Shayner, Ph.D. (Pedagogy),
Associate Professor of the Foreign Languages Department,
Institute of Humanities and Social Sciences,
Lviv Polytechnic National University

DEVELOPING THE PERSONALITY OF THE FUTURE DOCTOR AS A “PERSON OF CULTURE”

Modern period characterizes a “person of culture” as a driving force that determines mutual relationships, safety, well-being, survival and development of individual and society.

The purpose of the article is to consider the essence of a “person of culture” in the process of students’ professional training at higher medical educational institutions.

“Person of culture” is considered as a dialogical personality, since in the current conditions, the relationship of the individual with others and the world can be successful if it is based on the dialogue.

The idea itself is to develop, find and update knowledge and practical skills, think systematically and generate new ideas, take the initiative and manage emotions, assess the risks of a clinical situation or justify treatment tactics or one’s own position only by entering into relationships with colleagues.

In addition, there is a relationship between processes of individual’s empathy and self-realization development, which leads to self-improvement based on addressing the culture of mutual relations, respect for the individual and his rights; development of the desire for self-knowledge, self-improvement; formation of a positive “self-concept”; experience of interpersonal interaction; ability to social creativity, civil responsibility.

Therefore, teacher's function is to organize a systematic approach to training, which is based on stimulating students' motivation for cultural and moral self-improvement and self-education within the limits of medical ethics and deontology of medical activity in the process of formation and development of medical student's cultural and creative qualities.

Keywords: medical students; doctors; “person of culture”; professional training; higher medical education; culture; personality.

Постановка проблеми. Сучасний період розвитку суспільства характеризується зміною соціально-економічної системи, яка передбачає розвиток процесу демократизації. Власне такі зміни передбачають необхідність розвитку особистості з новими якостями, тобто “людини культури” (homo culture), що передбачає дотримання загальнолюдських норм та моральних цінностей.

Історико-педагогічний аналіз наукових джерел засвідчує, що термін “людина культури” з'явився в літературі в останньому десятилітті ХХ ст. і був ужитий В. Біблером. Як стверджує науковець, власне в цей період у суспільній свідомості почав складатися новий образ особистості, основою розвитку якої стає культура. Це відбувається тому, що на сучасному відрізку історії склалися умови, коли не розвиток наук, а саме культура пронизує усі вирішальні життєві події суспільства [1].

Тісна взаємодія різних культур та етносів передбачає пошук шляхів розв'язання соціальних проблем та формування загальнокультурних принципів співіснування поваги і толерантності в мультикультурному середовищі. Тому видається логічним, що сучасний період характеризує культуру як рушійну силу, котра визначає взаємовідносини, безпеку, благополуччя, виживання й розвиток особистості і суспільства загалом.

Актуальність розвідки полягає у тому, щоб сформулювати особливості культури як особистісного феномену, що є своєрідним якісним показником розвиненості особистості лікаря як “людини культури”.

Мета статті – розглянути сутність “людини культури” в процесі професійної підготовки студентів вищих медичних закладів освіти.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

- визначити роль культури для формування студентів-медиків як особистостей;
- схарактеризувати можливості формування “людини культури” при підготовці фахівців медичних спеціальностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійна культура фахівця як науково-педагогічна проблема вивчалася у різних галузях науковцями Г. Балл, В. Зінченко, С. Клімов, В. Рибалка; діалог як метод розвитку особистості досліджували О. Бондаревська, М. Каган, З. Карпенко, О. Климишин, Г. Ковальов, Д. Леонтьєв, Т. Флоренська, М. Яницький; психологічна концепція діалогу охарактеризована Л. Божович, Н. Васильєвою, С. Кургановим,

В. Литовським, О. Радіоною; діалог як гуманітарну спрямованість означено К. Абульхановою-Славською, О. Асмоловим, Г. Баллом, І. Бехом, А. Вербицьким, М. Камінською, Г. Кучинським, В. Татенком, Т. Титаренком.

Виклад основного матеріалу. ХХІ ст. характеризується у світовому співтоваристві як формування особистості нової орієнтації щодо ідеї взаєморозуміння та спілкування як можливості самозбереження і гармонізації праці і життя у соціумі. Тому “людина культури” розглядається як особистість діалогічна, оскільки в нинішніх умовах взаємини особистості з навколишніми і світом можуть бути успішними, якщо ґрунтуються на основі діалогу. Отже, аналіз сутнісного сенсу поняття “людина культури” та сучасного стану розв'язання проблеми формування якостей особистості “людини культури” у студентів засвідчив, що “людина культури” це – особистість, яка [2, 51]:

- має ціннісне уявлення про культуру як досвід попередніх поколінь;
- усвідомлює зв'язок культури та власного розвитку;
- розуміє необхідність оволодіння культурою;
- має ціннісні орієнтації на індивідуально-особистісний розвиток і самореалізацію у соціумі;
- збагачує у собі якості духовності, моральності, самостійності, здатності до діалогу і творчості.

Загальновідомо, що сутність особистості проявляється у спілкуванні, яке базується на диференціації понять Я і ТИ, тобто відбувається діалогічна взаємодія між Я і ТИ. Тому дослідник Т. Яценко [6] доводить, що діалогічна взаємодія психокорекційного спрямування має такі складові:

- сприяння самоусвідомленню суб'єкта в процесі психокорекційної роботи;
- визначення логічного зв'язку між окремими образами;
- формулювання й уточнення гіпотез щодо особистісних проблем;
- інтерпретація символіки в архетипному змісті.

Також у психологічному словнику “діалогове спілкування” тлумачиться як форма спілкування, що ґрунтується на внутрішньому сприйнятті один одного як цінності та передбачає орієнтацію на індивідуальну неповторність кожного із суб'єктів [8]. Здатність особистості до діалогу характеризується умінням будувати свої відносини зі світом на основі рівноправності, форм спілкування, що ґрунтуються на внутрішньому прийнятті “іншого” як цінності, орієнтації на індивідуальну неповторність. Також діалогічна функція проявляється у здатності до

комунікації, відкритості для творчої взаємодії та спільної кооперації (із собою, колегами, предметами і явищами навколишнього та природного світу тощо), тобто глобальність мислення в умовах мультикультурності, як доводить науковець Т. Хоменко [4], в турботі про “людину культури” в кожній культурі з метою навчитися жити разом, поважаючи в “іншому” “іншого”, що актуалізує потребу переходу від мультикультурної комунікації до міжкультурної, тобто від співіснування до взаємодії. Отже, висновуємо, що здатність особистості до діалогу виступає основою творчого самовираження і перетворення дійсності.

Загальновідомо, що ідея діалогізму ретельно вивчалася в працях М. Бахтіна, де діалог описується як один із найважливіших методологічних принципів гуманітарного пізнання. Власне діалогічність змісту освіти також пов’язана з гуманістичними пріоритетами у вищій освіті, тобто діалогічна взаємодія є невід’ємною складовою психологічного пізнання, базується на логічній вірогідності поведінкового характеру. Здатність до діалогу викладача і студента на основі його рефлексивності, творчої індивідуальності, духовного досвіду, цінностей і культури відображає ефективність діяльності викладача у підготовці фахівця медичного профілю. Науковець Т. Яценко також засвідчує наявність взаємних переходів від мови прогнозів (на основі висловлювань суб’єкта чи його продуктів діяльності) до їх підтвердження наступною його активністю в діалогічній взаємодії, які виявилися істинними [7, 31].

Тож, як вдало зазначає науковець В. Біблер [1], діалог виступає умовою і методом розвитку особистості, гармонізації міжособистісних та соціальних відносин, тобто становить основу творчого самовираження і перетворення дійсності. Тому дослідник узагальнює, що, досягаючи культурну спадщину, створену попередніми поколіннями (наука, мистецтво, норми і правила соціального життя, взаємини тощо), особистість все це поглинає і трансформує на своє життя, а потім на основі засвоєного створює власні творіння, подаючи новий взірць розумового або духовно-матеріального характеру (предмет мистецтва, науковий висновок, новий закон тощо). Як результат цього, особистість є не лише носієм сучасної їй культури, але і творчо проявляється в ній.

Також уважасмо за доцільне підтримати твердження М. Русанівського, що “Мовна культура – це надійна опора у вираженні незалежності думки, розвиненості людських почуттів, у вихованні діяльного, справжнього патріотизму. Культура мови передбачає вироблення етичних норм міжнаціонального спілкування, які характеризують загальнокультурну нашу сучасника” [3], а згодом вдало трансформують і на професійну культуру. Таким чином, В. Біблер [1] визначає “людину культури”,

яка розвивається на основі досягнення культури, при якій особистість здатна до діалогу і творчості.

Як відомо, зростаючий динамізм розвитку суспільства вимагає від лікаря як особистості високоякісної, прогнозованої та гуманістичної допомоги, обґрунтованості власних дій і вчинків навіть у сучасних умовах, тобто вимагає високого професіоналізму на основі гуманізму і професійної культури. Тому вимоги суспільства необхідно враховувати при підготовці майбутнього медичного спеціаліста: *особистісна і професійна культура або культурна компетенція, фахова компетенція, комунікативна компетенція, цифрова компетенція*. Власне ідея розвиватися, знаходити й оновлювати знання і практичні навички, системно мислити і породжувати нові ідеї, проявляти ініціативу та керувати емоціями, оцінювати ризики клінічної ситуації чи обґрунтовувати тактику лікування або власну позицію лише вступаючи у стосунки з колегами. Таким чином, відбувається постійне самовдосконалення та самореалізація медика як особистості і фахівця в різноманітних видах професійної діяльності, спрямованої на засвоєння, передачу і створення професійних цінностей за допомогою фахової культури.

Уважаємо, що сутність поняття “людина культури” розглядає особистість, яка розвивається, всесторонньо на основі засвоєння загальнокультурного досвіду та національних надбань попередніх поколінь, дотримується гуманістичних і медико-деонтологічних принципів, володіє комплексом якостей, необхідних в сучасних соціокультурних умовах: духовність, моральність, самостійність, здатність до діалогу, креативність, рефлексія, неперервність освіти, і розвиває їх.

Важливим є і визначення структури поняття “людина культури”, що також обговорюється у численних дослідженнях як актуальне і включає:

- цілісне уявлення про культуру;
- розуміння необхідності оволодіння культурою;
- усвідомлення зв’язку культури та власного інтелекту чи розвитку;
- ставлення до культури як до цінності;
- потреба у практичному засвоєнні культури;
- ціннісні орієнтації на соціальний та індивідуально-особистісний розвиток;
- якості особистості як “людини культури”: етичність, духовність, моральність, самостійність, здатність до творчості, до комунікації, до діалогу.

Саме тому необхідно створити умови, в яких відбуваються процеси розвитку та саморозвитку, виховання і самовиховання, освіти й самоосвіти майбутнього лікаря на основі організаційного і методологічного аспектів. Таким чином, формуємо образ “людини культури” щодо студентів-медиків як майбутніх надавачів медичних послуг.

Висновки. Формування особистості майбутнього лікаря як “людини культури” повинно відбуватися

у межах культуротвірного аспекту і здійснюватися у такий спосіб, щоб спрямовувати, наставляти й спонукати внутрішні духовні і моральні сили студента-медика, а також послідовно, з урахуванням його вікових і психічних особливостей, зменшувати вплив медико-педагогічних чинників, які не можна віднести до категорії стимулів (покарання, погроза, адміністративний тиск). Адже існує хибне твердження, що поняття “людина культури” ґрунтується на неправильному уявленні, ніби особистість може існувати поза культурою [5].

Тому у процесі формування й розвитку культурних і творчих якостей студента-медика функція викладача полягає в організації системного підходу у підготовці, що ґрунтується на стимулюванні мотивації студентів до культурно-морального самовдосконалення й самовиховання у межах медичної етики й деонтології лікарської діяльності.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у впливі глобалізаційних процесів на образ сучасної “людини культури”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Библер В.С. От наукознания к логике культуры. *Два философских введения в XXI век*. Москва: Политиздат., 1990. 413 с.
2. Дворцева Г.В. Сутнісна характеристика поняття людини культури. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2010. № 6 (41). С. 47–53.
3. Русанівський В.М. Культура української мови: довідник. Київ: Либідь, 1990. 298 с.
4. Хоменко Т. Людина культури у мультикультурному світі сучасності: комунікативний аспект. *Вісник львівського університету*. Вип. 34. (2011). С. 209–216. URL: file:///D:/pictures/4573-9393-1-PB.pdf
5. Чикарькова М. Поняття “Людина Культури” як фантомна дефініція. *Релігія та Соціум*. 2016. № 3–4 (23–24). С. 109–112. URL: http://en.chnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2017/06/2016_3-422-23_14_M.Chikarkova.pdf
6. Яценко Т.С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика: навчальний посіб. Київ: Вища школа, 2006. 382 с.

7. Яценко Т.С. Діагностико-корекційні особливості глибинно-психологічної практики. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки*: зб. наук. праць. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. № 29 (53). С. 30–35.

8. Психологічний словник / за ред. В.І. Войтка. Київ: Вища школа, 1982. 215 с.

REFERENCES

1. Bibler, V.S. (1990). Ot naukonaucheniya k logike kul'tury [From science to the logic of culture]. *Two philosophical introductions to the 21st century*. 413 p.
2. Dvortseva, H.V. (2010). Sutnisna kharakterystyka ponyattya lyudyny kul'tury [Essential characteristics of the concept of human culture]. *Personal spirituality: methodology, theory and practice*. No. 6 (41), pp. 47–53. [in Ukrainian].
3. Rusanivsky, V.M. (1990). Kultura ukraïn's'koyi movy [Culture of the Ukrainian language: Directory]. Kyiv, 298 p. [in Ukrainian].
4. Khomenko, T. (2011). Lyudyna kul'tury u multykul'turnomu sviti suchasnosti: komunikatyvnyy aspekt [A person of culture in the multicultural world of today: communicative aspect]. *Bulletin of Lviv University*. Vol. 34. pp. 209–216. Available at: file:///D:/pictures/4573-9393-1-PB.pdf [in Ukrainian].
5. Chikarkova, M. (2016). Ponyattya “Lyudyna Kul'tury” yak fantomna definitya [The concept of “Man of Culture” as a phantom definition]. *Religion and Society*. No. 3–4 (23–24). pp. 109–112. Available at: http://en.chnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2017/06/2016_3-422-23_14_M.Chikarkova.pdf [in Ukrainian].
6. Yatsenko, T.S. (2006). Osnovy hlybyynnoyi psykholohichnoyi praktyky: fenomenolohiya, teoriya i praktyka [Fundamentals of deep psychocorrection: phenomenology, theory and practice]. *Study guide*. Kyiv, 382 p. [in Ukrainian].
7. Yatsenko, T.S. (2010). Diahnostyko-korektsiyni osoblyvosti hlybyynno-psykholohichnoyi praktyky [Diagnostic and corrective features of deep psychological practice]. *Scientific journal of the NPU named after M.P. Dragomanov. Series No. 12. Psychological sciences: Collection. scientific works*. Kyiv, No. 29 (53). pp. 30–35. [in Ukrainian].
8. Psykholohichnyy slovnyk (1982). [Psychological dictionary]. (Ed.). V.I. Voitko. Kyiv. 215 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.04.2023

“Якщо я будь-що і вірю, так тільки в культуру. Культура, якщо вдуматися, ґрунтується зовсім не на цікавості, а на любові до досконалості; культура – це пізнання досконалості. Люди культури – справжні апостоли рівності”.

*Метью Арнольд
англійський поет і культуролог*

“Загальна культура – це те, що дозволяє людині відчувати всією душею солідарність з іншими в часі і просторі – як з людьми свого покоління, так і з минулими поколіннями і з поколіннями прийдешніми”.

*Ланжевен
французький фізик*

УДК 37.062/.064.2:316.7(477.87)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.279112>

Тетяна Молнар, доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти
Мукачівського державного університету

Марія Лавренова, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти
Мукачівського державного університету

Наталія Лалак, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти
Мукачівського державного університету

Любов Фенчак, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти
Мукачівського державного університету

УЧИТЕЛЬ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК СУБ'ЄКТ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті порушується проблема взаємодії суб'єктів освітнього процесу в міжкультурному освітньому просторі. Визначено стан досліджуваного питання в педагогічній теорії і практиці; уточнено сутність понять "міжкультурний простір", "міжкультурна взаємодія"; окреслено особливості міжкультурного простору Закарпаття; описано вимоги до вчителя початкових класів як суб'єкта освітнього процесу в умовах міжкультурної взаємодії; на основі аналізу емпіричних даних з'ясовано, наскільки сучасний учитель початкових класів обізнаний з проблемами міжкультурної освіти.

Ключові слова: міжкультурний простір; міжкультурна взаємодія; освітнє середовище; толерантність; терпимість; вчитель початкових класів.

Лім. 12.

Tetiana Molnar, Doctor of Sciences (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Theory and Methodics of Primary Education Department,
Mukachevo State University

Marija Lavrenova, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Theory and Methodics of Primary Education Department,
Mukachevo State University

Natalia Lalak, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Theory and Methodics of Primary Education Department,
Mukachevo State University

Lubov Fenchak, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Theory and Methodics of Primary Education Department,
Mukachevo State University

PRIMARY CLASS TEACHER AS A SUBJECT OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE CONDITIONS OF INTERCULTURAL INTERACTION

The article raises the issue of interaction of the subjects of the educational process in the intercultural educational space. Based on the analysis of the scientific literature, the state of the researched issue in pedagogical theory and practice is determined; the essence of the concepts "intercultural space", "intercultural interaction" is specified; features of intercultural space of Transcarpathia are outlined; describes the requirements for primary school teachers as a subject of the educational process in terms of intercultural interaction.

The problem of formation of value pluralism, mentality of cooperation, formation of "dialogue of cultures" of different nationalities, races, religions, views and beliefs, formation of personality capable of perceiving and understanding not only own but also cultural values of other peoples, capable of interethnic and intercultural communication.

The authors used theoretical research methods (analysis and generalization of the literature), empirical (observations, interviews, surveys) and methods of quantitative statistics.

Based on the analysis of empirical data, it is found out how modern primary school teacher is aware of the problems of intercultural education, in particular: understanding of terminology (ideas about national, cultural, intercultural values, features of their formation in the educational process of primary school); awareness of the values of Ukrainian and other cultures; understanding the factors that unite peoples and finding out the reasons that differentiate or may differentiate between different cultures; vision of ways to overcome intercultural contradictions and create conditions for peaceful coexistence of cultures; creating conditions for the formation of intercultural values in primary school students.

Keywords: intercultural space; intercultural interaction; educational environment; toleration; tolerance; primary school teacher.

Постановка проблеми. Складні й неоднозначні процеси, які відбуваються у суспільстві, ставлять перед кожною людиною завдання вибору та самовизначення у сфері особистісних цінностей, культурних установок, місця у суспільному житті та професійній діяльності. Це пояснюється тим, що сучасна демократична модель суспільних відносин вимагає змін у способі життя, взаєминах між окремими людьми і групами, що належать до різних національностей і віросповідань. Саме тому важливим є формування висококультурного громадянина України, здатного взаємодіяти з іншими культурами на основі принципу толерантності.

Важливість міжкультурної взаємодії визначена в різних міжнародних (Загальна декларація прав людини, прийнята Організацією Об'єднаних Націй [4], Декларація незалежності США [1]), а також в інших документах, що видані Європейським Парламентом та Європейською Комісією. Закріплені у них положення підтверджують значення культурної різноманітності й запобігають будь-якій формі дискримінації в освітніх установах, сприяючи пропаганді демократичних принципів і соціальної справедливості, наголошують на тому, що заклади освіти мають важливе значення у формуванні цінностей, необхідних для демократичного суспільства.

Україна, яка вибрала шлях демократичного та європейського розвитку, активно долучається до процесів, визначених вітчизняним законодавством у сфері освіти (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. (2002), закони України “Про освіту” (2017), “Про повну загальну середню освіту” (2020), Концепція “Нова українська школа” (2016) та ін.). Як зазначається в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст. [8], освітня система має забезпечувати формування особистості, яка розуміє свою приналежність до європейської цивілізації; збереження та продовження українських культурно-історичних традицій, історії та культури народів, що живуть на території України; виховання демократичної особистості, яка поважає традиції народів та культур світу; виховання культури миру й міжособистісних відносин тощо.

Водночас удосконалюється законодавство, створюються механізми для реалізації задекларованих демократичних принципів і засад етнонаціональної регіональної освітньої політики Закарпаття (“Програма розвитку освіти Закарпаття на 2013–2022 рр.”, “Програма забезпечення розвитку освіти, культури, традицій національних меншин області на 2016–2020 рр. та співпраці із закордонними українцями на період до 2020 р.”, Програма “Центр культур національних меншин Закарпаття” на 2016–2020 рр.” та ін.).

Аналіз досліджень. Увага вітчизняних науковців у сфері міжкультурності зосереджена на декількох

аспектах проблеми, зокрема: становленні міжкультурної освіти (Л. Гончаренко, В. Кузьменко); вивченні сучасних концепцій розвитку освіти та освітнього простору (Т. Молнар, Л. Чередник); розвитку міжкультурної компетентності педагогів (О. Березюк, Н. Величко) та діалогу культур (Н. Лалак, О. Слоновська). На особливе значення у контексті означеної проблеми заслуговують дослідження, присвячені толерантності (О. Біда, А. Молчанова), а також різним аспектам формування етнічної ідентичності та культури міжнаціональних відносин (Т. Атрощенко, П. Кендзьор). Питання міжкультурності й міжкультурної освіти окреслені у низці студій зарубіжних учених (E. Arries, L. Derman-Sparks, F. Levrau, P. Loobuyck, T. Modood, R. Zapata-Barrero).

Мета статті – окреслити вимоги до вчителя початкових класів як суб'єкта освітнього процесу в умовах міжкультурної взаємодії; на основі аналізу емпіричних даних з'ясувати, наскільки сучасний педагог обізнаний з проблемами міжкультурної освіти.

Виклад основного матеріалу. Сучасний соціум складається зі спільнот з різними етнокультурними, мовними та конфесійними характеристиками, які зберігають і передають свої культурні традиції. Умови співіснування різноетнічних груп сприяють розвитку соціального досвіду та взаємних норм поведінки. Таким чином, міжкультурне суспільство є складною системою, що об'єднує людей різних національностей з усіма їх взаємодіями та залежностями. Відмінності культур у межах одного середовища мають великий вплив на систему освіти, оскільки сама вона є неодмінним складником культури.

Вітчизняний дослідник В. Євтух визначає термін “простір міжкультурного діалогу” як поле, на якому відбуваються контакти, спілкування, зв'язки між носіями різних культур та культурними елементами [2]. Цей термін наголошує на важливості діалогу між культурами, що допомагає розвивати взаєморозуміння і взаємну толерантність. Такий діалог відкриває нові можливості для розвитку взаємовідносин між різними етнічними і культурними групами.

Міжкультурний простір розуміємо як комплексний соціокультурний феномен – систему багатопланових і багатовимірних відносин, що об'єктивно відтворюються та самостійно розвиваються у процесі організації й передачі певної сукупності знань, функціонують у реальному просторово-часовому континуумі, охоплюють як суб'єктів взаємодії, так і високу комунікативну здатність, мобільність, стійкість, толерантність [6].

Міжкультурний освітній простір характерний для регіонів із поліетнічним складом населення. Його особливістю є залучення учасників-представників різних національностей, носіїв різних культур. У зв'язку з цим вони будують комунікацію на осно-

ві своїх уявлень про взаємодію, які можуть відрізнятися через культурні відмінності, різні системи цінностей, різне розуміння соціальних ролей [7].

У Концепції “Нова українська школа” [5] широко аналізується значення освітнього середовища початкової школи як простору для взаємодії учасників освітнього процесу на різних рівнях. Це середовище не обмежується приміщенням закладу освіти, а може включати елементи фізичного простору місця: інфраструктуру, історичні пам'ятки, пам'ятники, назви вулиць, будинки культури, бібліотеки, музеї тощо. Ці елементи є акумуляторами величезного масиву інформації, яка зазвичай має багатокультурний характер. Таке середовище сприяє усвідомленню спільності життєвого простору і важливої ролі представників різних культур у загальному суспільному розвитку.

Закарпаття має унікальне географічне розташування у порівнянні з іншими регіонами України, оскільки межує з декількома країнами – Словаччиною, Угорщиною, Румунією та Польщею. Згідно з результатами Всеукраїнського перепису населення 2001 р., понад 15 % населення області складають представники національних меншин, зокрема 10090 осіб вважають себе русинами, 83 – гуцулами, 25 – бойками [9]. Постає завдання формування ціннісного плюралізму, менталітету співробітництва та розвитку діалогу між різними культурами й національностями, формування особистості, здатної сприймати та розуміти культурні цінності не лише своєї національності, але й інших народів, бути спроможною до міжнетічної і міжкультурної комунікації.

Ключовою фігурою в міжкультурному освітньому просторі, поза сумнівом, є педагог, який повинен уміти налагоджувати ефективні контакти з учасниками освітнього процесу незалежно від їх віку, національності, соціального стану, культурних та інших відмінностей, тим самим стверджуючи власну толерантну позицію. Відтак організація соціокультурного життя у міжкультурному просторі стає однією з найактуальніших проблем для вчителя початкових класів. Ця проблема стосується існування різних цивілізацій, етнічних та соціальних груп, а також кожної окремої особистості.

Сьогодні вчитель початкових класів має відповідати новим вимогам, які включають розвиток культури міжнаціонального спілкування, міжнетічну толерантність та обізнаність у культурно-освітніх традиціях етносів, що проживають у регіоні та навчаються у тому чи тому закладі освіти. У такий спосіб вчитель стає суб'єктом культурно-історичного процесу, розуміє закономірності розвитку культури як процесу створення, збереження і трансляції загальнолюдських цінностей. Також він повинен розбиратися в традиціях та духовних пріоритетах інших націй, уміти спілкуватися в сучасному світі, оперуючи світовими культурними еталонами й образами.

Цей процес пов'язаний із формуванням міжкультурного світогляду, що зумовлює таку організацію життя і професійної діяльності, за якої педагог має бути відкритим до сприйняття культур інших народів. При цьому національне набуває ознак ґрунтовності, оскільки міжкультурний освітній простір має функціонувати як цілісна система полілогу культур як на загальнодержавному рівні, так і в розрізі окремих регіонів.

У професійному стандарті за професіями “Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти”, “Вчитель закладу загальної середньої освіти”, “Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)” передбачається функція “партнерської взаємодії з учасниками освітнього процесу” [10]. Виникає необхідність створення толерантного середовища в початковій школі. В педагогічній літературі таке середовище описується як “позбавлене упереджень” (Л. Дерман-Спаркс [12]), “засноване на суб'єкт-суб'єктному підході та принципах гуманізму, довіри, взаєморозуміння і позитивного ставлення до всіх дітей” (О. Сараєва [11]), а також як середовище, що сприяє формуванню толерантної особистості, відкритої для інших, стійкої до внутрішніх змін та зовнішніх впливів, гуманістичної та варіативної (Т. Єжова [3]).

Варто пам'ятати, що майже 15–20 % учнів – різні за походженням (національним, расовим, релігійним, мовним), тому вчителеві необхідно володіти інформацією про звичаї і традиції різних народів світу, використовувати методи та засоби навчання, які б полегшували процес соціалізації дитини в полікультурному середовищі, стимулювали інтерес до навчання і перебування в школі зокрема.

Для визначення рівня обізнаності сучасного вчителя початкових класів з проблемами міжкультурної освіти було розроблено опитувальник, який охоплює такі аспекти: розуміння термінології (уявлення про національні, культурні та міжкультурні цінності, а також особливості їх формування в освітньому процесі початкової школи); знання цінностей української та інших культур; усвідомлення чинників, які об'єднують народи, а також з'ясування причин, які розмежовують або можуть розмежовувати представників різних культур; розуміння шляхів подолання міжкультурних суперечностей та створення умов мирного співіснування культур; створення умов для формування у здобувачів початкової освіти міжкультурних цінностей.

В опитуванні взяли участь вчителі початкових класів закладів загальної середньої освіти Закарпаття (м. Мукачево). Висловлюємо глибоку вдячність респондентам за добровільну участь у дослідженні та згоду на публікацію його результатів. Отримані дані використовувались виключно в наукових цілях.

Порівняльний аналіз відповідей учителів щодо розуміння термінології з проблеми міжкультурної

УЧИТЕЛЬ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК СУБ'ЄКТ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

освіти свідчить, що національні та культурні цінності мають велике значення для них. За результатами опитування, 71,0 % педагогів розуміють національні цінності як прояв певної культури. Термін “міжкультурні цінності” був розкритий так: 62,3 % вчителів висловили думку, що це цінності, спільні для всіх народів, а 21,1 % – що цінності свідчать про взаємопроникнення двох і більше культур. За результатами опитування також встановлено, що педагоги трактують толерантність як повагу до людини та знання про культурні цінності сусідніх етносів (14,7 %), а також як знання історії релігії, літератури тощо (11,9 %). Однак 73,7 % респондентів не змогли відповісти, що є ознакою використання ними міжкультурних принципів й цінностей. Цю тезу засвідчує те, що міжкультурні цінності ще не досягли рівня усвідомлення серед цільової аудиторії.

За результатами проведеного опитування найбільш поширеним розумінням провідного принципу міжкультурних цінностей – толерантності – серед учителів початкових класів є асоціація з поняттям “терпимість”. У відповідях вказується, що це терпіння до різних релігій, мов, національностей. Для толерантної людини важливими є такі риси, як розуміння іншого, чутливість, милосердя, відкритість до сприйняття, дружельюбність, демократичність, повага до іншого етносу. Важливо зазначити, що ми розрізняємо поняття “толорантність” і “терпимість”. Толорантність розглядаємо як готовність постійно і з гідністю сприймати особистість, річ або подію, як витримку, примирення, тоді як терпимість – це моральне поняття, обов'язок особистості сприяти утвердженню прав людини, плюралізму (в тому числі культурного), демократії та верховенства права.

За допомогою відповідей вчителів на питання щодо визначення терміна “формування міжкультурних цінностей” можна спрогнозувати складові цього поняття. Зокрема, педагоги пояснюють особливості формування міжкультурних цінностей як результат навчання і виховання дітей – 37,3 %; складовою міжкультурних цінностей називають повагу до традицій інших народів – 17,7 %; виховання певних рис характеру (терпимості, поваги тощо) – 19,1 %; аксіологічна складова присутня у відповіді “виховання поваги до різних культур” – 16,7 %; виховання певних якостей та ознайомлення учнів із культурою сусідніх народів – 9,2 %. Частина вчителів не виявили інтересу до проблеми формування міжкультурних цінностей у здобувачів початкової освіти, пояснюючи це тим, що їхній клас є мононаціональним за складом – 15,4 %; для 16,9 % педагогів такої проблеми взагалі не існує; “у класі представлено різні культури, тому учні вже позитивно налаштовані до будь-якої культури” – 43,1 %, що свідчить про поверхневе бачення проблеми.

Тільки 7,9 % вчителів звернули увагу на те, що проблема формування міжкультурних цінностей існує.

На основі порівняльного аналізу, проведеного педагогами-практиками, можна виділити спільні цінності, які є важливими для української культури та культур інших народів. Серед них: патріотизм, працелюбність, повага до старшого покоління, толерантність, гостинність, інтерес до минулого, що знайшло відображення у культурі, усній народній творчості, загальноживаних словах, спільні традиції, любов до національного мистецтва, виховання позитивного ставлення до людей будь-якої національності, історичний та географічний зв'язок, оригінальність національних костюмів, свободолюбність, святкова атмосфера, весела вдача, спільне в національній кухні. Означені цінності відображають загальнолюдські цінності, які є важливими для розвитку культури і співіснування різних національностей.

На переконання респондентів, специфічних особливостей культурам додає: виховання в родині – 32,7 %; віросповідання – 27,2 %; соціальний статус родини – 22,5 %; мова спілкування – 12,3 %; традиції – 5,3 %. Причинами, які обмежують міжкультурне спілкування, названо: незнання мови (49,6 %); культури двох і більше народів (29,2 %); брак знань, інформації (21,2 %).

Педагоги запропонували деякі форми взаємовивчення культур і скорочення дистанції між здобувачами початкової освіти. Використовуючи потенціал шкільних предметів, доцільно запроваджувати такі форми роботи: спеціально дібраний зміст у межах програми – матеріали про культурні особливості (цікаві факти про країни, міста, національні символи, традиції тощо); віртуальні екскурсії до інших країн; перегляд та обговорення тематичних мультфільмів; використання музичних творів різних країн, музичного супроводу на уроках; тематичні заходи, спрямовані на формування цінності власної культури, інтересу до культури інших народів тощо. Широкі можливості, крім того, має позаурочна діяльність (бесіди; розповіді; походи; дослідження історичних пам'яток; вивчення історії свого міста, села; освоєння народних ремесел, промислів; підготовка виставок, колекцій; вечори народної пісні й танцю; свята рідної мови; свята з використанням українських традицій, обрядів, звичаїв; козацькі забави тощо). Позаурочна робота містить арсенал методів, прийомів та засобів, які забезпечують процес формування культури міжособистісних взаємин, зокрема, поваги до національних цінностей, культури, прагнення до розуміння особливостей інших культур, здатності до взаємодії та спілкування з представниками інших культур як рівноправними партнерами.

Учителі початкових класів наголошують на важливості створення позитивних взаємин між учнями

різних культурних груп, зокрема між культурною більшістю та меншістю. Для досягнення цієї мети необхідно ознайомлювати дітей з успішними прикладами взаємодії з національними культурами та громадами, які формують спільну культурну спадщину українського суспільства. Важливо уникати демонстрації переваги однієї культури над іншою та пізнавати культуру й традиції різних народів у єдиній парадигмі, акцентуючи на позитивному впливі й подібностях між ними. Особливо актуальним такий підхід є для української педагогіки, оскільки вона стикається з мовним, етнічним, релігійним та регіональним розмаїттям суспільства.

Висновки. Таким чином, міжкультурна взаємодія є особливою формою міжособистісних відносин, що виникає між людьми з різним світоглядом, системами соціальних та моральних оцінок, цінностями, життєвим досвідом, відмінностями у поведінці, світобаченні та системі моральних оцінок. Проте сучасне суспільство не може існувати без побудови взаємин, які сприяли б налагодженню взаєморозуміння та міжнаціональної культури. У закладах освіти особливо важливо забезпечити гармонійне співіснування представників різних культур, налагодити їх ефективну взаємодію в міжкультурному просторі. Цей процес можливий завдяки умінню вчителя створювати освітнє середовище, комфортне для всіх учасників педагогічного процесу. Педагоги повинні ознайомлювати учнів із прикладами успішної взаємодії з національними культурами та громадами, які формують спільну культурну спадщину українського суспільства. При цьому важливо не демонструвати перевагу однієї культури над іншою, а підкреслювати позитивний вплив та подібності між культурами, що допоможе уникнути конфліктних ситуацій та сприятиме розвитку ефективної міжкультурної комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Декларация независимости США. 1999. URL: <http://osvita.khpg.org/index.php?do=print&id=946555693>
2. Свтух В. Міжкультурний діалог: ефективний конструкт інтегративного розвитку поліетнічних суспільств. *Політичний менеджмент*. 2009. № 3. С. 313–319.
3. Єжова Т.Є. Організаційно-педагогічні умови створення толерантного освітнього середовища інклюзивної школи. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2012. № 9. С. 66–75.
4. Загальна декларація прав людини. 1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
5. Концепція “Нова українська школа”. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
6. Молнар Т.І. Кроскультурний простір початкової школи як сфера взаємодії суб'єктів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2019. № 71. С. 169–173.
7. Молнар, Т.І. Освітнє середовище початкової школи як компонент міжкультурного простору. *Pedagogy theory: collective monography*. International Science Group. Boston: Primedia eLaunch, 2020. pp. 138–142.

collective monography. International Science Group. Boston: Primedia eLaunch, 2020. pp. 138–142.

8. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. 2002. URL: <http://www.edudirect.net/sopids-1388-1.html>

9. Про кількість та склад населення Закарпатської області за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 р. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/zakarpattia/>

10. Професійний стандарт за професіями “Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти”, “Вчитель закладу загальної середньої освіти”, “Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)”. 2020. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Nakaz_2736.pdf

11. Сараєва О.В. Формування толерантного середовища в авторській школі В. Сухомлинського. *Наукові записки МДУ ім. В.О. Сухомлинського*. 2014. № 46 (108). С. 130–133.

12. Derman-Sparks L. Empowering children to create a caring culture in a world of differences. *Childhood Education*. 1993/94. Vol. 70, No. 2. pp. 66–71. URL: <https://doi.org/10.1080/00094056.1993.10520994>

REFERENCES

1. Deklaratsiia nezalezhnosti SShA (1999). [The Declaration of Independence of the United States]. Available at: <http://osvita.khpg.org/index.php?do=print&id=946555693> [in Ukrainian].
2. Ievtukh, V. (2009). Mizhkulturnyi dialoh: efektyvnyi konstrukt intehrativnoho rozvytku polietnichnykh suspilstv [Intercultural dialogue: an effective construct of integrative development of multiethnic societies]. *Political management*. No. 3, pp. 313–319. [in Ukrainian].
3. Iezhova, T.Ye. (2012). Orhanizatsiino-pedahohichni umovy stvorennia tolerantnoho osvitnoho seredovyscha inkluzyvnoi shkoly [Organizational and pedagogical conditions for creating a tolerant educational environment of an inclusive school]. *Actual problems of education and upbringing of people with special needs*. No. 9, pp. 66–75. [in Ukrainian].
4. Zahalna deklaratsiia prav liudyny (1948). [Universal Declaration of Human]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text [in Ukrainian].
5. Kontseptsiia “Nova ukrainska shkola” (2016). [The concept “New Ukrainian school”]. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
6. Molnar, T.I. (2019). Kroskulturnyi prostir pochatkovoї shkoly yak sfera vzaiemodii subiektiv [The cross-cultural space of the elementary school as a field of interaction of subjects]. *Scientific journal of the M.P. Dragomanov National Pedagogical University. Series 5. Pedagogical sciences: realities and prospects*. No. 71, pp. 169–173. [in Ukrainian].
7. Molnar, T.I. (2020). Osvitnie seredovyshe pochatkovoї shkoly yak komponent mizhkulturnoho prostoru [The educational environment of the primary school as a component of the intercultural space]. *Pedagogy theory: collective monography*. International Science Group. Boston: Primedia eLaunch. pp. 138–142. [in Ukrainian].
8. Natsionalna doktryna rozvytku osvity Ukrainy u XXI stolitti (2002). [The national doctrine of the development of education of Ukraine in the 21st century]. Available at: <http://www.edudirect.net/sopids-1388-1.html> [in Ukrainian].
9. Pro kilkist ta sklad naseleння Zakarpatskoї oblasti za pidsumkami Vseukrainskoho perepysu naseleння 2001 roku

МОДЕЛЬ СО-АКТИВНОГО КОУЧИНГУ ТА ДОСВІД ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ У ФОРМУВАННІ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ЗВО

[About the number and composition of the population of the Transcarpathian region according to the results of the All-Ukrainian population census of 2001]. Available at: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/zakarpattia/> [in Ukrainian].

10. Profesiyni standart za profesiiamy "Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity", "Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity", "Vchytel z pochatkovoi osvity (z dypломом molodshoho spetsialista)" (2020). [Professional standard for the professions "Teacher of primary classes of a general secondary education institution", "Teacher of a general secondary education institution", "Teacher of primary education (with junior specialist diploma)"]. Available at:

https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Nakaz_2736.pdf [in Ukrainian].

11. Saraieva, O.V. (2014). Formuvannia tolerantnoho seredovyscha v avtorskii shkoli V. Sukhomlynskoho [Formation of a tolerant environment in the author's school of V. Sukhomlynskiy]. *Scientific notes of Moscow State University named after V.O. Sukhomlynskiy*. No. 46 (108), pp. 130–133. [in Ukrainian].

12. Derman-Sparks, L. (1993/94). Empowering children to create a caring culture in a world of differences. *Childhood Education*. Vol. 70, No. 2, pp. 66–71. <https://doi.org/10.1080/00094056.1993.10520994> [in English].

Стаття надійшла до редакції 29.03.2023

УДК 378.035.91

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.279114>

Борис Савчук, доктор історичних наук, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Владислав Бобик, студент Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Назар Пуляк, студент Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

МОДЕЛЬ СО-АКТИВНОГО КОУЧИНГУ ТА ДОСВІД ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ У ФОРМУВАННІ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ЗВО

У статті розкрито сутність і структурну характеристику моделі Со-Активної коучингу та досвід її використання в експериментальній роботі з формування економічної культури майбутніх фахівців. Схарактеризовано основні компоненти Со-Активної коучингу (базові принципи; "атрибути життя людини"; модель у вигляді п'ятикутної зірки; структурована технологія та ін.). Представлено деякі результати використання технології Со-Активної коучингу в експериментальній роботі з формування і розвитку економічної культури майбутніх фахівців.

Ключові слова: педагогічна модель; коучинг; Со-Активний коучинг; економічна культура; техніка "сильних запитань".

Рис. 1. Літ. 6.

Borys Savchuk, Doctor of Sciences (History), Professor of the Pedagogy and Educational Management Department named after Bohdan Stuparyk of Vasyl Stefanyk Prykarpattia National University
Vladyslav Bobyk, Student of Vasyl Stefanyk Prykarpattia National University
Nazar Pulyak, Student of Vasyl Stefanyk Prykarpattia National University

THE CO-ACTIVE COACHING MODEL AND THE EXPERIENCE OF ITS USE IN THE FORMATION OF THE ECONOMIC CULTURE OF FUTURE SPECIALISTS IN HIGH SCHOOLS

The article reveals the essence and structural characteristics of the Co-Active coaching model and the experience of its use in experimental work on the formation of economic culture of future specialists. The main components of Co-Active coaching are characterized: four basic principles (the client is a creative, holistic personality; Co-Active coaching addresses the whole person's life; task setting comes from the client; the relationship between the coach and the client is a purposeful alliance of interaction) and "three basic attributes of human life" (realization, balance, process). The essence of the classical version of the Co-Active coaching model in the form of a five-pointed star is clarified, where each ray denotes a separate direction of cooperation between the coach and the client (listening; intuition; activity; self-management; curiosity).

The structured technology of Co-Active coaching is shown, consisting of logically interrelated elements – organizational forms, techniques, methods, methods of cooperation between a coach and a client, etc.

Some results of using the Co-Active coaching technology in the experimental work on the formation and development of the economic culture of future specialists in the specialty 011 "Educational, Pedagogical Sciences" (using the technique of "strong questions", the technique of "active listening" in the development of prognostic tools (questionnaires, prognostic conversations) and methods of experimental training, etc.). When summing up the results of the experimental work, its participants

were unanimous in the fact that the combination of the Co-Active coaching model with the “strong questions” method turned out to be the most useful and effective component of the entire educational program on the formation of economic culture.

Keywords: pedagogical model; coaching; Co-Active coaching; economic culture; “strong questions” technique.

Поставка проблеми. Пошук нових інструментів (моделей, технологій, методів, засобів) формування та розвитку особистості здобувача освіти став мейнстримом розвитку української педагогіки ХХІ ст. У такому контексті закономірно зростає інтерес до моделей коучингу, які завдяки потужному активізуючому розвивальному потенціалу здобули світове визнання. Про їхню сутність та особливості використання свідчать думки знаних учених.

Американський психолог і консультант із лідерства Стів Нгуен у процесі трирічного вивчення і розробки моделей коучингу виявив, що одні з них видаються “занадто складними, інші – “дуже простими”. Тому він намагався з’ясувати два основні питання: “Наскільки їх легко застосовувати в навчанні клієнтів?”; “Чи можливо їх використовувати в навчанні лідерів, щоб згодом вони могли застосувати їх у навчанні своїх співробітників?”. Учений дійшов висновку, згідно з яким багато моделей коучингу добре відповідають на перше запитання, але здебільшого “розчаровують” у спробі відповісти на друге [5].

Інший відомий американський психолог Роберт Ділтс відніс коучинг до різновиду моделей, призначених для виявлення й аналізу успішних та неуспішних дій. На цій основі він сформулював знамениту “подвійну петлю коучингового навчання”, яку ілюструє відомий вираз: “якщо дати людині рибу, її можна нагодувати на один день, якщо навчити її ловити рибу, то можна забезпечити їжею на все життя”. У цьому полягає сутність коучингового моделювання, яке передбачає навчання того, що робити, і того, як це робити [2].

Такі погляди мають важливе значення для розуміння потенціалу двох базових інструментів коучингу: моделі GROW, яка достатньо представлена в українському науково-педагогічному і освітньому просторі, та моделі Со-Active коучингу, яка залишається маловідомою, але заслуговує на всебічне вивчення і широке практичне використання.

Аналіз актуальних досліджень. Теорія розробки та практика використання різних моделей і технологій коучингу предметно відображена в західній літературі (М. Аткинсон, Л. Вітворт, Дж. Вітмор, Т. Голві, Р. Ділтс, М. Доуні, К. Дуглас, Г. Кімсі-Хаус, К. Кімсі-Хаус, С. Кові, С. Нгуен, Ф. Сандул та ін.). Цей продуктивний досвід активно вивчається, розвивається й поглиблюється українськими науковцями (Г. Білавич, О. Варецька, О. Відлацька, І. Голяд, О. Захарова, А. Ківшик, Г. Кузан, О. Нежинська, С. Романова, О. Соколова, В. Тименко, Т. Чернова та ін.). Утім, модель Со-Active коучингу в українських студіях згадується фрагментарно, а в

освітньому процесі фактично не знайшла належного використання. Ця стаття допоможе заповнити означену прогалину.

Мета статті: розкрити сутність і надати структурну характеристику моделі Со-Active коучингу та досвід її використання в експериментальній роботі з формування економічної культури майбутніх фахівців у ЗВО.

Методи дослідження. У процесі підготовки статті використано методи: евристично-пошуковий (для систематизації і аналізу наукових джерел з порушеної проблеми); аналізу і синтезу (для структуризації і компонентного аналізу різних складових моделі Со-Active коучингу та її цілісної характеристики); контент-аналіз і дискурс-аналіз (для осмислення досліджуваного феномену з позиції наукового дискурсу); педагогічного експерименту (для апробації можливостей використання моделі Со-Active коучингу в розробці прогностичного інструментарію з визначення рівнів сформованості економічної культури здобувачів вищої освіти та представлення результатів їх експериментального навчання).

Виклад основного матеріалу. У процесі вивчення порушеної проблеми виходимо з того, що розуміння сутності таких феноменів, як модель і моделювання, в українській педагогічній науці та в теорії і практиці коучингу значною мірою суголосні. У першому випадку модель (лат. modeling – образ, спрощений опис явища) зазвичай трактується як система елементів, що відтворює основні характеристики, зв’язки, функції об’єкта дослідження, а педагогічне моделювання – як діяльність, спрямована на конструювання моделей освітніх процесів і явищ для їх змістового аналізу та визначення цілей, стратегій, методів розвитку і використання [1, 7–19].

У другому випадку типовим і показовим є погляд, згідно з яким сам коучинг розглядається різновидом моделей, які передбачають виявлення та аналіз прикладів успішних дій та їхнє порівняння із невдалими діями. Тому коучинг та моделювання – це два важливі взаємодоповнювальні процеси, необхідні для оптимальної роботи у будь-якій галузі, адже вони уможливають зрозуміти стан певного явища або процесу та визначити засоби та напрями їх розвитку і вдосконалення [2].

Основоположні засади моделі Со-Active коучингу були розроблені американськими психологами, фахівцями з розвитку людського потенціалу Генрі і Карен Кімсі-Хаусами, Філіпом Сандалом та Лорою Вітворт. Покладені в його основу поняття “проактивний” (“проактивність”) запозичені з гуманістичної психології, зокрема, з бестселера Віктора Франкла “Людина в пошуках сенсу”, де вони позначають особу, яка бере відповідальність за себе і своє

МОДЕЛЬ СО-АКТИВНОГО КОУЧИНГУ ТА ДОСВІД ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ У ФОРМУВАННІ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ЗВО

життя та не шукає пояснень (причин) того, що з нею відбулося у зовнішніх обставинах, та в інших людях. Попри різні акценти використання поняття “проактивність” у психології, менеджменті, інших галузях, його головним сенсом є те, що людина сама визначає, як реагувати на різні події [4].

Водночас Со-Active модель відповідає постулатам філософії коучингу. В її основу покладена проста логіка: клієнт звертається до коучингу, позаяк його щось не влаштовує у житті, та з певних причин, мотивів прагне змін або досягнення важливої мети. Тому термін “Со-Active” (“коактивний”) автори також трактують як “співактивний”, тобто такий, що відображає сутність взаємин, точніше, активної співпраці коуча і клієнта як рівноправних партнерів, які прагнуть до задоволення потреб останнього [4].

Теоретичну основу Со-Active коучингу становлять чотири базові принципи: 1) клієнт є творчою, цілісною особистістю і має відповідні ресурси для особистої і професійної самореалізації; 2) Со-Active коучинг звертається до всього (цілісного) життя клієнта; 3) постановка завдань виходить від клієнта; 4) взаємини між коучем та клієнтом є цілеспрямованим альянсом взаємодії. Ці принципи поєднані в один логічний ланцюг: щодня людина ухвалює десятки, сотні рішень із приводу того, що робити або не робити. Такі щоденні тривіальні рішення визначають, наскільки задовільним і реалізованим буде життя людини загалом, тому кожне рішення або веде до більш збалансованого життя або, навпаки, віддаляє від нього. Те, що ми обираємо, тією чи тією мірою (позитивно або негативно) позначається на якості особистого життя і професійної діяльності [4].

Поряд із принципами, другою фундаментальною основою Со-Active коучингу є “три основні атрибути життя людини”: реалізація, баланс, процес. Зокрема, *реалізація* – це те, що приносить задоволення людині, визначає її “внутрішню орієнтацію”, є для неї “дуже особистим” і цінним у буденному житті”. Реалізація “можлива вже сьогодні” і становить підґрунтя для просування до наступної мети. *Баланс* – це динамічне поняття, він не буває статичним, бо життя завжди перебуває в русі. Людина рухається до кращого балансу або віддаляється від нього. Для досягнення балансу коучинг запрошує клієнта подивитися на своє життя з різних точок зору, щоб мати можливість вибрати власну версію збалансованого життя. Коучинг балансу полягає у тому, щоб допомогти клієнтові зробити життєдайний вибір, розробити на цій основі план дій, мотивувати до його виконання та усвідомлено взяти на себе відповідальність за успіх справи. *Процес* – це саме життя, яке виглядає витонченим, радісним і енергійним або ж, навпаки, “застраглим у багнюці”, як “боротьба і біль” [4].

Наступний концепт Со-Active коучингу передбачає “повну орієнтацію на сценарій клієнта” через визначення завдань і кінцевої (на певному відрізку життя) мети його діяльності. Це виявляється в гуманістичних у своїй основі “наріжних каменях”, що становлять основні засади роботи коуча: кожна людина від природи є творчою, винахідливою, цілісною; зосередження на людині загалом (її духовній і фізіологічній сферах); спрямування зусиль на стимулювання свідомої [само]трансформації людини. Такий підхід забезпечує її від потрапляння у глухий кут, допомагає пройти свій шлях та максимально поліпшити життя в приватній і професійній сферах. Клієнт та коуч спільно працюють над “порядком денним”, який визначає безліч конкретних питань: кар’єра, управління часом, духовне вдосконалення, фізичні вправи, подолання втрат тощо [4].

Класичний варіант моделі Со-Active коучингу представляється у вигляді п’ятикутної зірки (рис. 1). Кожен її промінь позначає окремий напрям, контекст співпраці коуча і клієнта, що ґрунтуються на певних ідейних засадах та методиках і техніках [4].

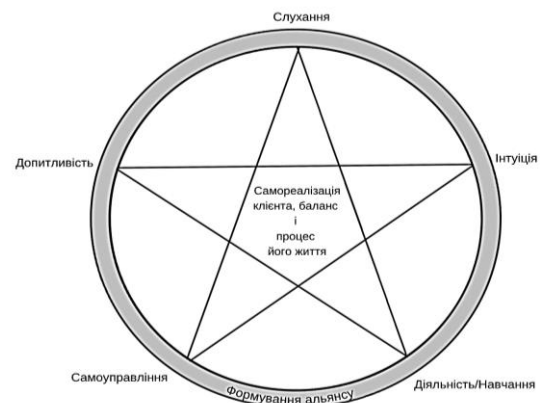

Рис. 1. Класичний варіант моделі Со-Active коучингу

Інтуїція у цій п’ятикутній моделі дає змогу досвідченому коучеві зрозуміти те, що не висловив клієнт, та опрацювати більше інформації і вражень, аніж можна отримати на основі логічного підходу. *Допитливість* означає, що клієнт має достатні здібності, ресурси, тому сам знає відповіді на всі актуальні особистісні та професійні проблеми, що його хвилюють. Завдання коуча полягає у тому, щоб пробудити й активізувати його допитливість за допомогою запитань. *Діяльність / навчання* стимулюються через вербальну взаємодію, породжують і активізують дії клієнта.

Самоуправління передбачає свободу дій: клієнт діє за своїм сценарієм, а коуч непомітно, але реально, за потреби істотно впливає цей процес і коригує його. У проекції п’ятикутної моделі Со-Active коучингу реалізуються її компоненти: роль і місце

коуча; “формувальний альянс його стосунків з клієнтом; атмосфера, у якій клієнт зростає, змінюється, припускається помилок, терпить невдачі, але рухається далі; конфіденційність (фундамент довірливих стосунків між коучем та клієнтом); повна взаємодовіра і правдивість; “просторовість” (свобода дій, думок, фантазій, бажань клієнта та лояльне, уважне ставлення до них коуча) [4].

На основі означених постулатів вибудовується структурована *технологія Co-Active коучингу*, що складається з логічно взаємопов’язаних елементів – організаційних форм, технік, методик, прийомів співпраці коуча з клієнтом та його навчання і підготовки відповідно до п’яти означених променів зірки. Зокрема, на вступній (ознайомлювальній) сесії відбувається обговорення п’яти основних проблем: дозвіл (узгодження формальних процедур процесу навчання і співпраці); виявлення (з’ясування становища, у якому перебуває клієнт, і того, як він у нього потрапив); проектування майбутнього (визначення і візуалізація першочергових цілей і образу бажаного результату); заклик до поступу (мотивація, стимулювання руху до мети); логістика (добір необхідних для цього засобів та інструментів).

Ефективністю та унікальністю відзначаються напрацьовані в Co-Active коучингу техніки слухання і комунікації, що формують професійні навички та особистісні якості, якими має володіти коуч (вербальні і невербальні прийоми спілкування; техніки уточнення, метафор, визнання і прийняття та ін.; системи вправ для різних рівнів комунікації тощо).

Дослідники часто порівнюють модель Co-Active коучингу з моделями GROW і “Внутрішньої гри” Тімоті Голві та іншими інструментами коучингу. З одного боку, вони априорі подібні, що виявляється у підходах до визначення основних структурних компонентів: цілей; реальної ситуації (становища), у яких перебуває клієнт; перешкод, які йому потрібно здолати для поліпшення результатів; плану дій і шляху для досягнення цілей тощо. З іншого боку, між ними є важлива відмінність: Co-Active-модель справляє не фрагментарний “точковий”, а комплексний універсальний вплив на особу, адже спрямована на її цілісний особистісно-професійний саморозвиток.

Докладно розроблена технологія Co-Active коучингу передбачає чіткі формалізовані механізми співпраці коуча та клієнта, тому може знайти комплексне або аспектне застосування в організації освітнього процесу ЗВО. Вона рідко використовується у чистому вигляді, адже поєднання з іншими інструментами коучингу збільшує її ефективність.

З таких позицій автори статті підійшли до аспектного використання технології Co-Active коучингу в організації та проведенні дослідницько-експериментальної роботи з формування і розвитку

економічної культури майбутніх фахівців спеціальності 011 “Освітні, педагогічні науки”. Так, під час розробки анкети як інструмента діагностики рівня сформованості цього важливого складника професійної компетентності означені вище теоретичні засади Co-Active коучингу (схема п’ятикутної зірки; основні атрибути життя людини: реалізація, баланс, процес та ін.) були поєднані з поширеною в коучингу технікою “сильних запитань”, які стимулюють вдумливість і щирість відповідей респондентів. Було використано методику і досвід формулювання чотирьох різновидів запитань (закриті, альтернативні, відкриті, парафрази) [3].

Приміром, для визначення життєвих і професійних орієнтирів учасників експерименту та місця і значення в них економічних стимулів, інтересів ставилися відкриті запитання: “Чого ви прагнете досягти у своєму житті / професійній діяльності?”; “Що ви відчуватимете, коли цього досягнете?”; “Як ви дізнаєтеся, що досягли мети / отримали бажаний результат?”; “Що вам дасть досягнення поставленої мети, як це змінить ваше життя?” та ін.

У процесі проведення прогностичних бесід зі здобувачами освіти та викладачами техніка “сильних запитань” поєднувалася з напрацьованою в Co-Active коучингу технікою активного слухання. Вона передбачає пізнання думок, цінностей, цілей людини на основі “зчитування” численних вербальних і невербальних психологічних нюансів на трьох рівнях слухання (поверхневе; сфокусоване; багатомірне) [4; 6].

Покладена в основу розробки та впровадження експериментальної навчальної програми формування економічної культури майбутніх педагогів Co-Active-модель органічно поєднувалася з двома згадуваними техніками коучингу та іншими методами. Це уможливило виробити структуровану і достатньо ефективну мотиваційну навчальну програму, що ґрунтувалася на доброзичливих, довірливих міжособистісних взаєминах та передбачала поетапне логічне використання різних методів, форм і засобів розвитку визначених економічних знань, умінь, навичок і їхнього застосування у професійній діяльності й особистому житті майбутніх фахівців.

Важлива особливість експериментальної навчальної програми полягала у тому, що вона мала не лише підвищити рівень сформованості економічної культури, а й навчити майбутніх педагогів використовувати ефективні коучингові інструменти в подальшій професійній діяльності. Задля цього члени експериментальної групи підготували два науково-освітні проекти. Метою першого проекту “Техніка “сильних запитань” як інструмент формування економічної культури” було опанування техніки постановки “сильних запитань” для самомотивації здобуття знань і навичок економічного аналізу. Реалізація проекту передбачала чотири етапи:

МОДЕЛЬ СО-АКТИВНОГО КОУЧИНГУ ТА ДОСВІД ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ У ФОРМУВАННІ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ЗВО

Перший – етап натхнення (прикладні запитання: “Уявіть, що ви опанували очікуваний рівень економічних знань і навичок, наскільки економічнішими і раціональнішими стануть ваші щоденні витрати; як ви зможете їх використовувати для ефективного управління сімейним бюджетом (теперішнім, майбутнім)? Як ви зможете їх використати у своєму особистому житті та професійній діяльності” та ін.);

Другий – етап постановки цілей і мотивації (“Які саме економічні знання і навички ви хотіли б опанувати; як вони позначаться на вашому добробуті? Чому ця ціль для вас важлива? Наскільки від вас залежить досягнення цих цілей? Які конкретні кроки ви маєте для цього здійснити? Чи маєте ви власні / достатні можливості для досягнення своїх економічних цілей? Чи готові ви долати труднощі, перешкоди на цьому шляху?” та ін.);

Третій – етап планування дій для досягнення цілей (“Які дії, заходи ви вважаєте за необхідне здійснити заради досягнення поставлених цілей? Якими будуть перші та наступні кроки для досягнення мети?”);

Четвертий – етап завершення (рефлексії) (“Як ви зрозумієте, що досягли поставлених цілей? Які важливі / раціональні / ефективні / помилкові кроки / дії / заходи на цьому шляху були здійснені? Чи плануєте ви надалі займатися економічною самоосвітою та вдосконаленням навичок економічного самоаналізу?” та ін.)

Мета другого проєкту “Постановка “сильних запитань” як інструмент формування економічної культури здобувачів освіти” полягала в опануванні учасниками експерименту цією методикою для розвитку економічної культури майбутніх вихованців. Цей проєкт реалізувався за тією ж схемою, що і попередній, з тією лише різницею, що майбутні фахівці навчалися ставити “сильні запитання” для мотивації та ефективної організації формування економічної культури здобувачів освіти в педагогічній діяльності.

Прикметно, що під час підбиття підсумків експериментальної роботи його учасники були однакостайні в тому, що саме поєднання моделі Со-Активного коучингу з методикою “сильних запитань” виявилось найбільш корисним і ефективним компонентом усієї навчальної програми з формування економічної культури.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Представлена сутнісно-змістова та структурна характеристика моделі Со-Активного коучингу засвідчує значні потенційні можливості її використання в організації освітнього процесу. Завдяки універсальності, оригінальності, особистісно орієнтованій спрямованості та ідейно-методичній відповідності сучасним освітнім парадигмам (студентоцентризм; суб’єкт-суб’єктні партнерські взаємини та ін.) модель може продуктивно застосовуватися для розв’язання широкого спектру комплексних та

окремих завдань професійної підготовки майбутніх фахівців. Науково-експериментальна робота показала, що ефективність її використання зростає завдяки органічному поєднанню з різними інструментами коучингу (техніка “сильних запитань”, техніка активного слухання тощо), іншими навчальними методами.

Уважаємо перспективним здійснення предметного (фахово-орієнтованого) науково-теоретичного обґрунтування та експериментальної перевірки можливостей використання моделі Со-Активного коучингу у формування і розвитку певних видів наукових знань, практичних навичок і особистісних якостей здобувачів різних рівнів освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тютюнник М. Теоретичні аспекти моделювання як методу наукового дослідження. Чернівці : Ред-вид. центр ЧНПУ, 2012. 270 с.

2. Dilts R.B. From Coach to Awakener. California: Meta Publications, 2003. 368 p. URL: <https://idoc.pub/documents/robert-dilts-from-coach-to-awakener-meta-publications-2003-jlk9p9wpx545>.

3. Downey M. Effective Modern Coaching: The Principles and Art of Successful Business Coaching. LID Publish Ltd, 2015. 240 p.

4. Kimsey-House H., Kimsey-House K., Sandahl P., Whitworth L. Co-active coaching: the proven framework for transformative conversations at work and in life. Boston, MA: Nicholas Brealey Publishing, 2018. URL: <https://www.worldcat.org/oclc>.

5. Nguyen S. The G.R.O.W. Model In Business Coaching – Powerfully. 2018. URL: <https://www.stevenguyenphd.net/the-grow-model-inbusiness-coaching-powerfully-simple>.

6. Rogers J. Coaching skills: A handbook. New York: Open University Press, 2004. 249 p.

REFERENCES

1. Tiutiunnyk, M. (2012). Teoretychni aspekty modeliuвання yak metodu naukovoho doslidzhennia [Theoretical aspects of modeling as a method of scientific research]. Chernihiv: Red-vyd. tsentr ChNPU. 270 p. [in Ukrainian].

2. Dilts, R.B. (2003). From Coach to Awakener. California: Meta Publications. 368 p. Available at: <https://idoc.pub/documents/robert-dilts-from-coach-to-awakener-meta-publications-2003-jlk9p9wpx545>. [in English].

3. Downey, M. (2015). Effective Modern Coaching: The Principles and Art of Successful Business Coaching. LID Publish Ltd. 240 p. [in English].

4. Kimsey-House, H., Kimsey-House, K., Sandahl, P. & Whitworth, L. (2018). Co-active coaching: the proven framework for transformative conversations at work and in life. Boston, MA: Nicholas Brealey Publishing. Available at: <https://www.worldcat.org/oclc>. [in English].

5. Nguyen, S. (2018). The G.R.O.W. Model In Business Coaching – Powerfully. Available at: <https://www.stevenguyenphd.net/the-grow-model-inbusiness-coaching-powerfully-simple>. [in English].

6. Rogers, J. (2004). Coaching skills: A handbook. New York: Open University Press. 249 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції 04.04.2023

Лариса Зданевич, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
Олеся Мисик, кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

ТЕОРЕТИЧНІ ВЕКТОРИ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті представлено теоретичне обґрунтування проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів до здоров'язбережувальної діяльності в умовах закладів дошкільної освіти. Зазначено, що здоров'язбережувальна діяльність закладів дошкільної освіти безпосередньо впливає на фізичне, психічне та соціальне здоров'я вихованців, їхню безпеку і саме тому потребує фахівця з відповідною професійною підготовкою, яка включає здоров'язбережувальні знання, уміння і навички, тобто, сформовану здоров'язбережувальну компетентність. Авторами схарактеризовано ключові дефініції дослідження. На основі аналізу наукових джерел подано власне розуміння поняття "здоров'язбережувальна діяльність" та "здоров'язбережувальна компетентність".

Ключові слова: майбутні вихователі закладів дошкільної освіти; професійна підготовка; професійна компетентність; здоров'язбереження; здоров'язбережувальна діяльність; здоров'язбережувальна компетентність; діти дошкільного віку.

Лім. 10.

Larysa Zdanevych, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Head of the Preschool Pedagogy, Psychology and Professional Methodics Department
Khmelnitskiy Humanitarian and Pedagogical Academy
Olesia Mysyk, Ph.D. (Pedagogy), Senior Lecturer of the
Preschool Pedagogy, Psychology and Professional Methodics Department
Khmelnitskiy Humanitarian and Pedagogical Academy

THEORETICAL VECTORS OF THE PROBLEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE EDUCATORS FOR HEALTH-PRESERVING ACTIVITIES IN PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The modernization of the national educational system in accordance to political, socio-economic, cultural transformations, global trends of globalization and integration, changes in the worldview paradigm requires a highly qualified, competitive teacher. In this regard, the requirements for the professional training of future educators of preschool educational institutions (hereinafter – HEI), which are called upon to preserve and strengthen the health of children, ensure their harmonious development, creating a solid foundation for their further education and upbringing, have been increasing.

The authors are convinced that the professional training of future educators for health-protective activities in the context of preschool education should be aimed at: mastering the main directions of health protection based on knowledge of age and psychophysiological characteristics of children of early and preschool age; mastering modern approaches to creating a health-protective educational environment of preschool educational institutions and promoting a healthy lifestyle; acquaintance with methods of primary prevention of socially dangerous diseases; development of self-improvement in health and safety, etc.

Based on the analysis of scientific sources, the author has presented her own understanding of the concepts of "health-protective activity" and "health-protective competence". Thus, health-protective activity in the conditions of preschool educational institutions has been defined as a multifaceted activity of educators aimed at preserving children's health, which consists in the implementation of a set of educational, health-improving and therapeutic and preventive measures. The health-saving competence of a future preschool educator has been interpreted as an integrative personal characteristic, which is a set of value and sense orientations, health-saving knowledge, skills, readiness and abilities that determine the formation of experience of effective health-saving activities in preschool educational institutions.

Keywords: future educators of preschool educational institutions; professional training; professional competence; health protection; health protection activity; health protection competence; preschoolers.

Постановка проблеми. Модернізація вітчизняної системи освіти відповідно до політичних, соціально-економічних, культурних трансформацій, світових тенденцій гло-

балізації та інтеграції, змін світоглядної парадигми потребує висококваліфікованого, конкурентоспроможного педагога. У зв'язку з цим зростають вимоги до професійної підготовки майбутніх вихователів

ТЕОРЕТИЧНІ ВЕКТОРИ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

закладів дошкільної освіти (далі – ЗДО), які покликані в умовах викликів сьогодення забезпечувати гармонійний розвиток дітей, створюючи міцні основи для їхньої подальшої освіти та виховання.

Здоров'я – безцінне надбання не тільки кожної людини, але і всього суспільства. Здоров'я дітей – одне з основних джерел щастя, радості і повноцінного життя батьків, педагогів, суспільства загалом. Саме тому головним завданням у діяльності педагогічних колективів закладів дошкільної освіти на сучасному етапі має бути збереження та зміцнення здоров'я дітей, формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у педагогів, дітей та їхніх батьків [7].

Сьогодні гостро стоїть питання здоров'я дітей, оскільки згідно з результатами наукових розвідок, на жаль, значна кількість дітей втрачають його вже в дошкільному віці, свідченням чого є патології постова, зору, нервової системи тощо. Негативно впливає на здоров'я дітей раннього та дошкільного віку, на наш погляд, малорухливий спосіб життя сучасних дітей та молоді, гаджетова залежність, нераціональне харчування, екологія та багато ін. Підтримуємо думку Н. Маковецької, що вагомою є відсутність комплексного підходу до зміцнення і збереження здоров'я особистості, порушення координації діяльності міжгалузевої системи освіти й охорони здоров'я [10, 3].

Здоров'язбережувальна діяльність закладів дошкільної освіти, яка безпосередньо впливає на фізичне, психічне та соціальне здоров'я вихованців, їхню безпеку тощо, потребує фахівця зі сформованою належним чином здоров'язбережувальною компетентністю. Саме тому Професійним стандартом “Вихователь закладу дошкільної освіти” однією з вагомих професійних компетентностей майбутніх вихователів ЗДО визначена здоров'язбережувальна компетентність, яка полягає у здатності організувати у ЗДО фізично та психологічно безпечне освітнє середовище.

Переконані, що професійна підготовка майбутніх вихователів до здоров'язбережувальної діяльності в умовах ЗДО має бути спрямована на: опанування головними напрямками здоров'язбереження на основі знання вікових та психофізіологічних особливостей дітей раннього і дошкільного віку; оволодіння сучасними підходами до створення здоров'язбережувального освітнього середовища ЗДО та утвердження здорового способу життя; ознайомлення з методами первинної профілактики соціально небезпечних захворювань; розвиток самовдосконалення з питань здоров'язбереження, безпеки життєдіяльності та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічній науці та практиці значна увага приділяється проблемі професійної підготовки майбутніх вихователів вихователя ЗДО (Л. Артемова, Т. Ат-

рошенко, Г. Беленька, А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Зданевич, Н. Кравчук, К. Крутий, Н. Маковецька, Н. Трофайла та ін.). Фізичне виховання, основи здоров'я та безпеки життєдіяльності, здоров'язбережувальна компетентність дітей дошкільного віку є предметом дослідження Т. Андрющенко, О. Богініч, Е. Вільчковського, Л. Геращенко, М. Гончаренко, М. Денисенко, М. Єфименко, Н. Левінець, Л. Лохвицької, Л. Суценко та ін. Незважаючи на вагомий пласт досліджень, проблема професійної підготовки майбутніх вихователів до здоров'язбережувальної діяльності в умовах закладів дошкільної освіти не отримала належної уваги в наукових колах.

Мета статті – теоретично обґрунтувати проблему професійної підготовки майбутніх вихователів до здоров'язбережувальної діяльності в умовах закладів дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Теоретичне обґрунтування необхідності впровадження до системи освіти оздоровлювальної парадигми як провідного компонента філософської гуманістичної освіти, ціннісно-оздоровлювального напрямку в освітньому процесі здійснене О. Богініч. На основі синтезу надбань гуманістичної педагогіки, духовно-ціннісних перетворень, значного потенціалу фізичного виховання дошкільників, а також з урахуванням проблеми погіршення здоров'я дітей уперше в Україні науковцем обґрунтовано принципи гуманізації та оздоровлювальної спрямованості освітнього процесу й виокремлено їх як стратегічні принципи сучасної дошкільної освіти. Доведено необхідність реалізації основних базових засад побудови такого процесу, а саме: особистісно орієнтованого підходу, суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин, забезпечення оптимальної реалізації особистісного потенціалу дитини, варіативності й доцільності впровадження оздоровлювально-профілактичних та інноваційних освітніх технологій [1].

Цілком погоджуємося з Л. Геращенко, що потребою сьогодення є створення у закладах дошкільної освіти здоров'язбережувального середовища, тобто такого, що передбачає комплекс соціально-гігієнічних, психолого-педагогічних, екологічних, фізкультурно-оздоровлювальних заходів, які можуть забезпечити дитині комфортні умови для її життєдіяльності. Це зумовлює модернізацію фахової підготовки майбутніх вихователів щодо здоров'язбережувальної діяльності, що полягає у формуванні у них мотивації до фізкультурно-оздоровлювальної роботи з дітьми, світоглядного переосмислення пріоритетності цього напрямку та готовності майбутніх вихователів до розв'язання завдань формування оптимального стану здоров'я дітей і забезпечення їхнього різнобічного гармонійного розвитку. Майбутні педагоги, як стверджує авторка, мають бути обізнані з процесами, що відбуваються натеper у сфері дошкільної освіти, розуміти, що ступінь значи-

мості й затребуваності педагога в освітньому процесі ЗДО змінюється, вимоги до його здатності адекватно, гнучко і мобільно долати проблеми й виконувати завдання, що виникають у професійній діяльності, зростають. Тому одним із сучасних пріоритетів у роботі закладів дошкільної освіти Л. Гаращенко виокремлює впровадження інноваційних оздоровлювальних технологій, що потребує оволодіння майбутніми фахівцями певним професійним досвідом у цій сфері [4].

На основі теоретичного узагальнення сучасних підходів до розв'язання проблеми оздоровлення дошкільників і згідно з основними положеннями Педагогіки оздоровлення (міждисциплінарний науково-практичний напрям вікової фізіології, гігієни, педіатрії, педагогіки, дитячої психології) Н. Маковецькою обґрунтовано вимоги до організації освітньо-виховного процесу в ЗДО, пріоритетними серед яких є: дидактичні – створення умов для залучення дітей до здорового способу життя, надання їм знань щодо безпеки життєдіяльності, зміцнення і збереження здоров'я; гігієнічні – дотримання гігієнічних умов у приміщеннях ЗДО, удосконалення у дошкільників культурно-гігієнічних навичок; психологічні – забезпечення комфортної психологічної атмосфери, а також виховання у дітей позитивного ставлення до фізичної культури, фізкультурно-оздоровлювальних заходів [10, 16].

Усе вищезазначене свідчить про вагомість проблеми та необхідність удосконалення професійної підготовки майбутніх вихователів ЗДО, зокрема з питань, що стосуються здоров'язбережувальної діяльності. Вважаємо, що обґрунтування означеної проблеми потребує розкриття таких понять, як: “здоров'язбереження”, “здоров'язбережувальна діяльність”, “здоров'язбережувальна компетентність”.

Так, В. Єфімова визначає дефініцію “здоров'язбереження” як педагогічний феномен, що характеризує системну спрямованість зусиль суб'єктів освітнього процесу на забезпечення фізичного, духовного, психічного й соціального благополуччя дитини [6, 40]. На переконання авторки, здоров'язбережувальна діяльність поєднує теоретичні та методологічні питання щодо навчання здорового способу життя і забезпечення здоров'язбереження у системі освіти; організаційно-методичні засоби забезпечення здоров'язбережувального освітнього процесу та практичний інструментарій освітнього процесу – систему вказівок, які повинні забезпечити ефективність і результативність навчання разом зі збереженням здоров'я вихованців. Формування змісту здоров'язбережувальної підготовки має, на думку В. Єфімової, виходити з принципу її оптимальності: критерієм при розробці змісту слугувала не кількість включених умінь, а їхня інтегрованість і адекватність соціально та професійно зумовленим функціям. Акцентується увага на тому, що в змісті

всіх дисциплін здоров'язбережувальної спрямованості доцільними є структурно висвітлені методологічні, теоретичні, методичні й практичні питання щодо використання здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності. При цьому авторка радить враховувати вікові особливості здобувачів, потреби й етапи професійної соціалізації [5, 184].

Термін “здоров'язбережувальна діяльність” визначений Н. Кравчук як категорія, що характеризує вид діяльності людини, спрямованої на формування, збереження та зміцнення здоров'я як власного, так й інших людей, формування культури здоров'я, екології здоров'я, цілісної (холістичної) формули здорового способу життя (далі – ЗСЖ), а також здатність вносити зміни в довкілля, спосіб власного життя і навколишніх людей, використовуючи й поєднуючи оптимальні методи навчання і виховання та вміння прогнозувати очікуваний результат.

Авторка виокремлює функції здоров'язбережувальної діяльності в процесі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх вихователів ЗДО: інформаційно-мотиваційна, розвивальна, виховна, орієнтувальна, культурологічна, мобілізаційна, стимулювальна, конструктивна, комунікативна, організаційна, діагностична, дослідницько-творча, прогностична, психотерапевтична, рекреаційна, здоров'язбережувальна, коригувальна, методична, рефлексивна. Так, *інформативно-мотиваційна* функція включає: інформаційну компетентність, щодо валеологічних знань, зв'язок між високим рівнем здоров'я та власною відповідальністю, отримувати інформацію про різні аспекти збереження здоров'я, вивчати її та усвідомлення потреби використовувати здобуті знання у повсякденній діяльності, позитивну мотиваційно-ціннісна спрямованість щодо оволодіння ЗСЖ; вміння усвідомлювати свої потреби, інтереси, мотиви, цінності щодо ЗСЖ; реалізація завдань, осмислення і оцінка умов, за яких відбуватимуться майбутні здоров'язбережувальні дії. *Орієнтувальна* – формує уявлення про чинники ЗСЖ, особливості збереження, зміцнення та відновлення власного здоров'я і здоров'я навколишніх, підвищення рівня загальної фізичної підготовленості, розвиток професійно важливих фізичних якостей, бережливе ставлення до навколишнього світу. *Дослідницько-творча* – вміння досліджувати індивідуальні особливості власного здоров'я та здоров'я навколишніх, вміння коригувати певні відхилення від норми, використання здоров'язбережувальних технологій навчання. *Розвивальна* – гармонійний розвиток усіх складових здоров'я: психічного, фізичного, духовного і соціального з врахуванням індивідуальних та вікових особливостей дітей. *Здоров'язбережувальна* – вміння організовувати і здійснювати ЗСЖ; вміння підвищувати рівень рухової активності дітей; моделювання та використання різних форм і методів здоров'язбереження, створення

ТЕОРЕТИЧНІ ВЕКТОРИ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

здоров'язбережувального середовища, спрямованого на передумови формування здоров'я. *Виховна* – формує переконання, ціннісні орієнтації на ЗСЖ, виховання позитивного ставлення до здоров'я як особистої та соціальної цінності. *Рекреаційна* – створення здоров'язбережувального середовища в ЗДО для збереження, зміцнення та відновлення здоров'я дітей. *Культурологічна* – сприяє формуванню культури здоров'я студентів як базової культури особистості. *Конструктивна* – розвиває вміння поєднувати методи та методики здоров'язбереження, здоров'язбережувальні технології, включати їх до змісту занять і використовувати в повсякденній роботі з дітьми в ЗДО. *Комунікативна* – емоційне спілкування з дітьми, батьками для інформаційного обміну знаннями, думками, міркуваннями з приводу гармонійного розвитку всіх складових здоров'я. *Діагностична* – володіє інформацією про рівень фізичного та психічного розвитку дитини, рівень сформованості знань, умінь і навичок щодо збереження, зміцнення та відновлення здоров'я, вміє їх визначати, вміє підвищувати рівень рухової підготовленості та рухової активності дітей. *Методична* – визначає ефективність власної ЗЗД, вміє її аналізувати та коригувати. *Мобілізаційна* – мобілізує як вихователів, так і дітей на виконання фізичних вправ, здоров'язбережувальних технологій, методів та методик здоров'язбереження. *Прогностична* – вміння прогнозувати та передбачати динаміку змін у власному здоров'ї і здоров'ї дітей. *Коригувальна* – спрямування свідомості студента на визначення того, що здоров'я людини, безпека і благополуччя найбільше залежать від її поведінки та способу життя. *Рефлексивна* функція – вміння здійснювати рефлексію ЗЗД [8]. На основі аналізу наукових праць, здоров'язбережувальну діяльність в умовах ЗДО визначаємо як різнобічну діяльність вихователів, спрямовану на збереження здоров'я дітей, що полягає у реалізації комплексу освітньо-виховних, оздоровлювальних і лікувально-профілактичних заходів.

Здоров'язбережувальна компетентність розуміється Д. Вороніним як інтегральна, динамічна риса особистості, що проявляється у здатності організувати й регулювати свою здоров'язбережувальну діяльність; адекватно оцінювати свою поведінку, а також вчинки й погляди навколишніх; зберігати й реалізовувати власні здоров'язбережувальні позиції у різних, зокрема, несприятливих умовах, виходячи з особисто усвідомлених та засвоєних моральних норм і принципів, а не за рахунок зовнішніх сил; протистояти натиску, протидіяти впливам, що суперечать внутрішнім установам, поглядам і переконанням, активно їх перетворювати, самостійно приймати моральні рішення. Науковець стверджує, що формування здоров'язбережувальної компетентності у контексті розвитку життєвої компетентності здобувачів вищої освіти відбувається

як процес здійснення активної профілактичної роботи, спрямованої як на попередження вживання шкідливих для здоров'я речовин, так і шляхом включення студентської молоді до активної предметно-перетворювальної діяльності, організацію фізичної активності, участь у культурно-освітніх заходах тощо, під час яких відбувається активний розумовий, фізичний, естетичний виховний вплив [3, 60]. Зі свого боку, Н. Кравчук визначає здоров'язбережувальну компетентність як багатогранний процес формування знань, удосконалення умінь та навичок, набуття досвіду збереження здоров'я, що проявляється у вмінні вести здоровий спосіб життя і прямо пропорційно підвищенню рухової активності та усвідомленому формуванню культури здоров'я [9, 33].

Погоджуємося з науковцями і у власному трактуванні здоров'язбережувальної компетентності акцентуємо увагу на вагомості наявності у майбутніх фахівців дошкільної освіти знань, умінь і навичок здійснення здоров'язбережувальної діяльності в умовах закладів дошкільної освіти. Тобто, здоров'язбережувальна компетентність майбутнього вихователя ЗДО – це інтегративна особистісна характеристика, яка є сукупністю ціннісно-сміслових орієнтацій, здоров'язбережувальних знань, умінь і навичок, готовності та здібності, що зумовлюють формування досвіду ефективної здоров'язбережувальної діяльності в умовах ЗДО.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, здоров'язбережувальна діяльність в умовах ЗДО потребує удосконалення професійної підготовки майбутніх вихователів – потрібен акцент на здоров'язбережувальних знаннях, уміннях і навичках, що уможливить сформованість здоров'язбережувальної компетентності. Перспективу подальших досліджень убачаємо в дослідженні педагогічних умов створення здоров'язберігального середовища у ЗДО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богиніч О. Створення здоров'язберігаючого середовища в дошкільному навчальному закладі. *Сучасні технології в дошкільній освіті України* : зб. матеріалів наук.-метод. семінару / упоряд. І. Загарбницька. Київ, 2008. С. 7–9.
2. Богиніч О.Л., Левінець Н.В., Лохвицька Л.В., Сварковська Л.А. Фізичне виховання, основи здоров'я та безпеки життєдіяльності дітей старшого дошкільного віку : навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2013. 127 с.
3. Воронін Д.Є. Формування здоров'язберігаючої компетентності студентів вищих навчальних закладів засобами фізичного виховання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Херсон, 2006. 222 с.
4. Гаращенко Л.В. Підготовка майбутніх вихователів до впровадження сучасних оздоровлювальних технологій в освітньому процесі закладів дошкільної освіти. *Народна освіта*. Електронне фахове видання. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5826

ТЕОРЕТИЧНІ ВЕКТОРИ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

5. Єфімова В.М. Зміст підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до здоров'язбережувальної діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 2014. Вип. 37 (90). С. 182–192.

6. Єфімова В.М. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до використання здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Респ. вищ. навч. закл. “Крим. гуманіт. ун-т”. Ялта, 2013. 44 с.

7. Зданевич Л.В., Павлушкіна О.В. Здоров'язбережувальні технології у роботі з дошкільниками: роуп-скіппінг. *Актуальні проблеми розвитку освіти в сфері фізичної культури та спорту*: матеріали III всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 15 травня 2020 р.). Хмельницький: ХГПА, 2020. С. 43–47.

8. Кравчук Н.П. Здоров'язбережувальна діяльність та її функції в процесі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. *Наукова думка сучасності і майбутнього*: зб. ст. учасників другої практично-пізнавальної інтернет-конф. (Дніпропетровськ, 25–30 квіт. 2016 р.). Дніпропетровськ: Видавництво НМ, 2016. С. 25–28.

9. Кравчук Н. Змістове наповнення ключових понять проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2015. Вип. 53. С. 27–36.

10. Маковецька Н.В. Теоретичні і методичні засади професійного розвитку фахівців дошкільних навчальних закладів у сфері освітньо-оздоровлювальної діяльності: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти”. Житомир, 2012. 46 с.

REFERENCES

1. Bohinich, O. (2008). Stvorennya zdorovyazberihayuchoho seredovyscha v doshkilnomu navchalnomu zakladi [Creating a health-preserving environment in a preschool educational institution]. *Modern technologies in preschool education of Ukraine*: coll. materials of science and method. seminar. Kyiv, pp. 7–9. [in Ukrainian].

2. Bohinich, O.L., Levinets, N.V., Lokhvitska, L.V. & Svarkovska, L.A. (2013). Fizychno vykhovannya, osnovy zdorovya ta bezpeky zhyttyediyalnosti ditey starshoho doshkilnoho viku [Physical education, basics of health and safety of life activities of older preschool children]. Manual. Kyiv, 127 p. [in Ukrainian].

3. Voronin, D.E. (2006). Formuvannya zdorovyazberihayuchoyi kompetentnosti studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv zasobamy fizychnoho vykhovannya [Formation of health-preserving competence of students of higher educational institutions by means of physical education]. *Candidate's thesis*. Kherson, 222 p. [in Ukrainian].

4. Harashchenko, L.V. Pidhotovka maybutnikh vykhovateliv do vprovadzhennya suchasnykh ozdorovlyvalnykh tekhnolohiy v osvithnomu protsesi zakladiv doshkilnoyi osvity [Preparation of future educators for the implementation of modern health-improving technologies in the educational process of preschool education institutions]. *Public education*. Available at: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5826 [in Ukrainian].

5. Yefimova, V.M. (2014). Zmist pidhotovky maybutnikh uchyteliv pryrodnychych dystsyplin do zdorovyazberizhuvallyi diyalnosti [The content of the training of future science teachers for health-preserving activities]. *Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*. Vol. 37 (90), pp. 182–192. [in Ukrainian].

6. Yefimova, V.M. (2013). Teoretyko-metodychni zasady pidhotovky maybutnikh uchyteliv pryrodnychych dystsyplin do vykorystannya zdorovyazberizhuvallyi tekhnolohiy u profesiyniy diyalnosti [Theoretical and methodological principles of training future teachers of natural sciences for the use of health-saving technologies in professional activities]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Yalta, 44 p. [in Ukrainian].

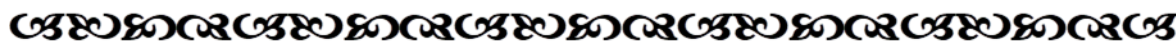
7. Zdanevich, L.V. & Pavlushkina, O.V. (2020). Zdorovyazberizhuvallyi tekhnolohiyi u roboti z doshkilnykamy: roup-skiping [Health-saving technologies in work with preschoolers: rope-skipling]. *Actual problems of the development of education in the field of physical culture and sports*. Proceedings of the III All-Ukrainiansan science and practice conference. Khmelnytskyi, pp. 43–47. [in Ukrainian].

8. Kravchuk, N.P. (2016). Zdorovyazberizhuvallyi diyalnist ta yiyi funktsiyi v protsesi formuvannya zdorovyazberizhuvallyi kompetentnosti maybutnikh vykhovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv [Health-preserving activity and its functions in the process of forming the health-preserving competence of future educators of preschool educational institutions]. *Scientific thought of the present and the future*. Dnipropetrovsk, pp. 25–28. [in Ukrainian].

9. Kravchuk, N. (2015). Zmistove napovnennya klyuchovykh ponyat problemy formuvannya zdorovyazberizhuvallyi kompetentnosti maybutnikh vykhovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv [Meaningful filling of key concepts of the problem of formation of health care competence of future teachers of preschool educational institutions]. *Psychological and pedagogical problems of the village school*. Vol. 53, pp. 27–36. [in Ukrainian].

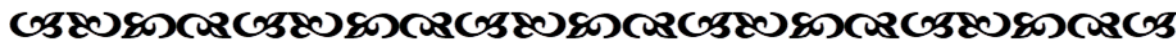
10. Makovetska, N.V. (2012). Teoretychni i metodychni zasady profesiynoho rozvytku fakhivtsiv doshkilnykh navchalnykh zakladiv u sferi osvithno-ozdorovlyvalnoyi diyalnosti [Theoretical and methodical principles of professional development of specialists of preschool educational institutions in the field of educational and recreational activities]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Zhytomyr, 46 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.04.2023

Виховання є мистецтвом, використання якого зростатиме протягом багатьох поколінь”.

*Іммануїл Кант
німецький філософ*

FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE RECIPIENTS OF HIGHER EDUCATION USING PROPRIATIVE VOCABULARY

UDC 378.017:316.77-047.22]:81'373(045)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.279108>

Iryna Gontsa, Ph.D. (Philology), Associate Professor, Associate Professor of the Ukrainian Language with Teaching Methods Department, Uman Pavlo Tychyna State Pedagogical University

Tetiana Hryhorenko, Doctor of Sciences (Pedagogy), Associate Professor, Professor of the Ukrainian Language with Teaching Methods Department, Uman Pavlo Tychyna State Pedagogical University

FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE RECIPIENTS OF HIGHER EDUCATION USING PROPRIATIVE VOCABULARY

The article is dedicated to the current issue of formation of communicative competence of future specialists in a higher education institution. In particular, the methodology of the educational component "Ukrainian Onomastics", its relevance in modern society, its ambiguity and synthetic nature were considered. The status of proprietary vocabulary as an important element of national identity containing linguistic and country-studied and cultural-and-national information and having a great importance for the formation of the cognitive base of the individual was substantiated. Study of the onymic composition of the Ukrainian language, principles and features of nomination, research methods, and history of formation and existence of proper names is an important component for understanding the language as a system, which, in turn, will help philologists to teach academic disciplines professionally in the future. Theoretical provisions and practical recommendations regarding the peculiarities of working out the gradation features of the proprietary material were clarified. The mechanism of the involvement of linguistic data in the process of an innovative approach to the study of Ukrainian onomastics, primarily cognitive, literary and poetic, was studied. Examples of the use of modern innovative techniques and interactive technologies were given. The main attention was paid to the typology of terms, methodology of the syntagmatic and paradigmatic approach to the study of areal and regional onomastics in educational institutions both from the point of view of linguistics and related fields. It was established that the understanding of precedent proper names was an important criterion of the level of formation of intercultural interaction skills, because not only language techniques are mastered, but also a certain social-and-cultural code. It was concluded that proprietary vocabulary was able to activate the search and research activity of the recipients of higher education, to stimulate cognitive interests and artistic creativity of the younger generation.

Keywords: onomastics; onomastic space; propriative; communicative competence; methodology; paradigmatic and syntagmatic approaches.

Ref. 9.

Ірина Гонца, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови та методики її навчання, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
Тетяна Григоренко, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри української мови та методики її навчання, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ПРОПРІАТИВНОЇ ЛЕКСИКИ

Стаття присвячена актуальній проблемі формування комунікативної компетенції майбутніх фахівців у закладі вищої освіти. Зокрема, розглянуто методологію освітнього компонента "Українська ономастика", його актуальність у сучасному суспільстві, неоднозначність і синтетичність. Аргументовано статус пропріативної лексики як важливого елемента національної ідентичності, що містить лінгвокраїнознавчу та культурно-національну інформацію й має величезне значення для формування когнітивної бази особистості. Встановлено, що розуміння прецедентних власних імен є важливим критерієм рівня сформованості навичок міжкультурної взаємодії, адже відбувається опанування не лише техніки мови, а й певного соціокультурного коду. Зроблено висновок, що пропріативна лексика здатна активізувати пошукову та дослідницьку діяльність здобувачів вищої освіти, стимулювати пізнавальні інтереси та творчу креативність молодого покоління.

Ключові слова: ономастика; ономастичний простір; пропріатив; комунікативна компетентність; методологія; парадигматичний та синтагматичний підходи.

Formulation of the problem. Nowadays, concepts reflecting the European vector of the development of higher education in Ukraine are quite often represented in the scientific circle of teachers (lecturers) of higher education institutions. This is

not accidental, because as a result of the crisis processes taking place in the country, along with the advantages, the domestic system of higher education has accumulated a great number of disadvantages: 1) subject-object relations between the student and the teacher; 2) an

unvaried methodology for acquiring knowledge (lecture-seminar); 3) significant time spent on conducting examination sessions; 4) lack of systematic work of recipients of higher education during the semester and so on [4, 20].

Analysis of recent research and publications.

With this in mind, the issue of teaching linguistic disciplines using the modular-rating technology of learning has been actively worked out in linguistic didactics (L. Dovbnia, L. Kozhukhovska, T. Levchenko, M. Navalna, O. Potapenko, T. Tovkailo, N. Yuriichuk).

Onomastic vocabulary is a constant object of close attention of researchers. Peculiarities of the semantic content of the onomasticon were analyzed in the studies of J. Mill, A. Gardiner, E. Husserl, O. Espersen, P. Florensky, A. Losev, D. Rudenko, Yu. Stepanov, I. Melchuk, and others; contrastive onomastics were studied by A. Vezhbytska, N. Bagryntseva, Z. Bliagoz, K. Gagkaev, D. Yermolovich, O. Smimov; D. Buchko, O. Horpynych, L. Vasylevska, N. Podolska and others deal with the problems of onomastic derivation and mythology. However, there are no papers in which the achievements of the introduction of the credit-module system of learning propriative vocabulary would be summarized.

The purpose of the article is a theoretical justification of the importance of onyms learning by the recipients of higher education as an important factor in the formation of the skills to differentiate propriative units in the practice of human language activity.

Presentation of the main material. The importance of students' assimilation of background knowledge, which is concentrated in propriative vocabulary, is quite obvious: it is determined by the need to interpret various onymic units in the process of studying linguistics. Understanding the meaning of onyms is at the same time assimilation of key concepts of national and foreign language culture by a language personality, and thus it contributes to the formation of intercultural interaction skills in philologists.

Together with the ability to share information meaningful to the recipient, vitonyms and abionyms can make the same information closed to the representatives of another culture, since proper names are always specific realities that belong to the background vocabulary. Thus, the urgency of the problem is determined by the fact that onomastic elements are an important linguistic source of information about the spiritual culture of the people.

The need to consider the regularities of the development and functioning of proper names in the structure of the language results from the inclusion of the educational discipline "Ukrainian Onomastics" in the list of subjects of free choice after studying which the students of higher education:

– have an idea of the essence and functions of proper names as language signs; the structure of the language

system and the place of proper names in it; conditions of functioning and social differentiation of the onyms;

– know onomastic terminology; have knowledge about the specifics of proper nouns at all language levels; the main methodological methods of describing propriative units;

– are able to use theoretical information to explain specific onomastic facts and phenomena; the form, content and function of the propriative when comparing it with other language units;

– have experience in analyzing various sectors of the onomastic space; orientation in debatable issues of modern linguistic science in general and modern onomastics in particular; performance of onomastic exploration according to the compiled program.

While studying the onymic space, the recipients of higher education clearly understand the important postulates of onomastics, common and distinctive features of this branch of linguistics.

Various methods of explaining new knowledge with the use of specific onomastic material cause a desire in future philologists to find something that is unclear or completely incomprehensible. Onomastic material equips teachers with means that help new knowledge become the result of mental activity, ensure a deep connection between the phenomena and the subjects which are studied [1, 40].

The practical part of the educational component "Ukrainian Onomastics" determines the study of the onymic space using the following methods: descriptive, stylistic analysis (used to describe the stylistic functions of onyms), quantitative (determining mathematical calculations regarding the indicators of word usage and their percentage ratio), contrastive analysis (detailed study and comparison of different fields of the onymicon, determination of common and distinctive features of nouns), etymological analysis (actualization of the internal form of the word through the search for an etymon), etc.

The main methods of teaching are lectures with the use of discussion, practical experiments, discussions, collecting and analysis of material, and the methods of assessment are current testing and grade for the educational onomastic and local history project. Innovative methods and techniques, both individual and group, with advanced and creative tasks, various forms of working with a text, including "brainstorming", "microphone", discussion "Take a position", situational modeling technology, simulation method "large-scale situation", role-playing games, multimedia presentations, which are used by the teacher in the class, will be the key to a deep penetration into the semantics of the propriative [2, 73].

Methodological support – basic summaries of lectures, illustrative materials, dictionaries, an electronic version of the main articles on the topic and classifications of nominative units.

FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE RECIPIENTS OF HIGHER EDUCATION USING PROPRIATIVE VOCABULARY

A systematic approach to the study of proper nouns from the point of view of paradigmatics involves: 1) identification and systematization of the entire onomastic space (macro- and microfields); 2) description of individual thematic sectors; 3) description of individual groups or classes of proper names; 4) description of onomastic nomination variants; 5) division of onyms according to their role and purpose [2, 75].

O. Petrenko quite correctly notes that the paradigmatic approach is appropriate in large-scale, survey works, in which it is not about one subsector, but about a whole onymic field [7, 41].

Syntagmatic analysis involves the sequential division of the speech flow and determining the specificity of the combination of units with the preceding and succeeding units by contrast in a linear series [1, 12]. With this approach, the types of onyms use, ways of their inclusion in the context, in different types of artistic speech, the presence of phenomena of appellation or onymization, etc. are studied [2, 42]. This was repeatedly emphasized by I. Kovalyk, proposing to consider the specifics of propriatives in close relationship with appellatives, which together constitute an integral part of the lexical composition of the language, primarily in the field of nominative formations [2, 74].

Theoretical material is localized in a kind of "information node", or content modules (CM), each of which is a conceptual, autonomous unit of educational material. Each CM contains questions for self-control, key concepts of the module, heuristic questions and creative tasks for independent students' work, tasks for module control, recommended literature. At the first lesson, students are informed about comprehensive data for the recipients of higher education about the academic discipline, teaching methods and technologies, credits, forms and conditions of conducting control measures, system of knowledge assessment, etc.

Content module 1 "Theoretical and pragmatic basics of Ukrainian onomastics" aims to acquaint the recipients of higher education with the main concepts, principles, and aspects of the science of proper names. The module includes four topics, among which there are lectures and practical classes, independent students' work. The form of modular control is a test to check knowledge.

Content module 2 "Ukrainian onomasticon: typology, word-formation, functioning" is focused on formulating clear ideas in the students about the main approaches to the linguistic classification of propriatives, about the differential features of each sector of the onomastic space; development of skills to differentiate proper names according to the semantics of the forming stem, functional and intended purpose, genre and stylistic affiliation, form of representation. The content module consists on lectures, practical classes, independent students' work. The module includes 2 topics. The form of modular control is a written creative work consisting of

ten tasks. Approximate tasks of one of the variants of the modular control work (MCW) can be as follows:

1. Illustrate with your own examples the diversity of the derivational structure of Ukrainian hydronyms.

2. Describe the semantics of the forming stems of the mentioned onyms.

3. Based on the inductive (evidence, facts – conclusion) or deductive (thesis – evidence) way of thinking, build a text-thinking about the state of domestic onomastics in the system of new state-and-political coordinates.

4. Carry out a complex analysis of onyms (according to the scheme) [9, 42].

As you can see, academic load within each module includes both class and independent work of a recipient of higher education, which is necessarily assessed by a scientific-and-pedagogical worker.

Independent students' work (ISW) as one of the forms of organizing the educational process on linguistic analysis of propriatives, which is the basis of successful self-actualization of students is an equally important element of the teaching of "Ukrainian Onomastics" course. Study time allocated for independent students' work on the discipline is regulated by the educational and professional program.

ISW on "Ukrainian Onomastics" is:

I. Class work, which is about 5 % of the total number of academic hours; examples of tasks for ISW in class are: 1) *analyze the current problems of modern onomastic research through the prism of previous achievements of Ukrainian linguistics*; 2) *why, in your opinion, ancient Slavic names with a double root were initially a privilege of the ruling class? Justify your answer*; 3) *what, in your opinion, determines the relevance of studying the names of objects related to the material sphere of human activity?*

II. Out-of-class work, which covers 1/3 (for full-time study) of the total amount of academic time. The main types of out-of-class ISW are:

1) independent learning of the lecture material (1. *Existence of onyms in official and unofficial situations*. 2. *Grouping of proper names according to the frequency of their use*. 3. *Emotional and expressive signs of proprials units*);

2) doing individual creative and research tasks (1. *What phenomenon can be found in the names of Podillia – "Podillia" (hotel)?* 2. *What is the difference between disasteronyms and catastrophonyms?* 3. *Make a menu with "anthroponymic" dishes (use names of dishes, forming lexemes of which are the proper names of people)* 4. *Why can ethnonyms and catoiconyms only conditionally be considered proper names?*);

3) making a task with onomastic material for lessons on the Ukrainian language and literature, formulation of definitions, support schemes, etc. (1. *Propose tasks for out-of-class and extracurricular activities using onymic material ("Interesting onomastics")*. 2. *Propose your*

FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE RECIPIENTS OF HIGHER EDUCATION USING PROPRIATIVE VOCABULARY

own gradation of proprial units, adapted for children of general secondary school. Add a support scheme to it);

4) work with Internet resources (1. Do you agree with the definitions of “abionym”, “toponym”, “onym” given in “Wikipedia” (<http://www.wikipedia.org>)? 2. Do you agree with determining of the main gradational features of proper name given in the Internet encyclopedia: <http://www.wikipedia.org>);

5) search work (1. Prepare a report about etymology, meaning, variability, linguistic and psychological characteristics, peculiarities of formation and functioning of 3 names, 2 surnames, nickname, 5 call names, ethnonym, zoonym, mythonym);

6) linguistic observations (1. In your opinion, which onymic fields are the largest in terms of the number of onyms presented in them, and which ones are the smallest? 2. To which onomastic field does the following belong: gemeronyms, biblionyms, poetonyms, artonyms? 3. Give examples of phonetic, lexical and grammatical means of figurativeness of proper names);

7) independent work with dictionaries, construction of concepts, completion of classifications;

8) conducting a complex analysis of the text according to the scheme [9, p. 42].

The use of heuristic conversation is one of the effective methods of encouraging independent work. Conversation-dialogue between the teacher and the students requires thorough preparation for this type of work, skillful conducting and an obligatory summary of the lessons. Such work requires careful reading of the text with propriatives, possible additional literature, information from the Internet, reference to other types of art, preparation of a system of questions, knowing of textual argumentative evidence of one's opinions, preparation for a possible collective conversation.

The use of so-called “free” conversation encourages the emergence of situations that often turn into discussions. In the course of such work, interest in the problems of onymy, its denotations, biblionyms, poetonyms, etc. sharpens [8, 43].

In addition to the heuristic conversation, the research method is quite actively used, an integral part of which is the work offered in advance to the recipients of higher education: preparation of a report, presentation, portfolio, critical essay, digest, performing of onomastic and local history work with an obligatory independent scientific project on the selected topic.

In the course of carrying out scientific works on onomastics, the recipients of higher education find out the nature of named objects (specifically, the type of denotations, their features), peculiarities of the formation of proper names (not only the actual method of derivation, but also the semantics of forming stems, motive of nomination, productivity of the word-formation type, etymology, way, origin, time of occurrence and structure of onyms, functioning of propriatives).

The value of such work is undeniable, because it is the basis not only for current, but also for future onomastic developments. Students of the special course not only systematize and study propriatives, but also make the first attempts to compile registers and dictionaries of local proper names, which contain the entire proprial composition in its paradigmatic and syntagmatic sections [4, 23]. In addition, authors of onomastic explorations have the opportunity to publish the results of their research in collections of student scientific works.

Acquiring new knowledge, the ability to orientate in the rapid flow of the latest studies instill in the recipients of higher education the necessary practical skills of intellectual work in the field of humanities and the art of speech, without which our contemporary will not be a proper cultured person.

The study of onyms should take place not only during the consideration of the relevant linguistic material on vocabulary (“Proper and common names”), morphology (“Peculiarities of the declension of independent parts of speech”), word-formation (“Derivational features of the formation of adectonyms, catoiconyms”), orthography (“Writing words together, separately and through a hyphen”), but also in social and humanitarian classes. After all, when studying issues of onomastics, the principle of personalization is implemented, that is, maximum involvement of the recipient's personality, his biographical and speech experience in language lessons. Such classes develop students' observation, inquisitiveness, interest in their genealogy, the history of their native land.

Exercises and tasks should be aimed not only at determining the etymology of the word, spelling, but also at their communicative focus, which will help master a number of competencies: language, speech, subject, pragmatic, communicative, ethnocultural, socio-cultural, etc. For this purpose, the recipients of higher education can be offered the following tasks:

Exercise 1. Divide presonyms into groups, the lexical material for their formation was: a) names; b) name of the place of residence; c) nationality; d) names of crafts, industries, professions; e) individual (physical or psychological) characteristics of a person; e) class stratification of society.

Exercise 2. Characterize the given media names according to the semantics of the forming stem.

Exercise 3. Give examples of interesting, in your opinion, advertising names (from the onomastic space of your region) that illustrate the setting of the language game.

Exercise 4. Divide the given ideonyms into subfields.

The recipients of higher education are very curious about the tasks in interesting onomastic. They not only contribute to the assimilation of the material, but also to the expansion of the general outlook of students, consolidation of knowledge in geography, development of

FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE RECIPIENTS OF HIGHER EDUCATION USING PROPRIATIVE VOCABULARY

erudition. For example: *Give a name to new objects: a perfume shop, branded products of a factory, a youth publication and TV show, a festival, student teams of the KVK. Describe the features of the nominative situation in which the name is given. Motivate the choice of the principle of nomination and ways of onym formation, the influence of extralingual factors.*

Thus, when working with the onymic space, the recipients of higher education appeal to the important postulates of onomastics, they are clearly aware of the common and distinctive features of these units. In this case, the teacher acts as a consultant.

Individual educational and research tasks (IERT) are a type of out-of-class individual work of a recipient of higher education of a research nature, which is used during the student's mastery of the course and is included in the components of modular control. At the first class, students choose the theme of IERT, which they perform during the semester and submit for checking in a written form two weeks before the credit-examination session. Authors of onomastic explorations have the opportunity to test the results of their research in the collection of student scientific works. Oral defense of IERT is also expected. In the future, they can choose the topics for term papers and master's theses from the problems of onomastics.

The approximate theme of IERT can be as follows:

1. Anthroponymy (region: settlement, district, etc.).
2. Presonymy (region: settlement, district, etc.).
3. Zoonymy (region: settlement, district, etc.).
4. Oikonymy of ... district ... region.
5. Microtoponymy (of a settlement, district, etc.).
6. Pragmatonymy (of a settlement, district, etc.).
7. Ergonymy (of a settlement, district, etc.).
8. Onymic space (of a certain work; genre; writer's work).

Final control – control of the knowledge and skills of the recipients of higher education immediately after completing the course in the discipline in the form of a credit. The rating from the educational component “Ukrainian Onomastics” takes into account: fulfillment of a MCW; doing of a control work; participation of students in scientific conferences, Olympiads, competitions in the relevant field; implementation and defence of individual linguistic and regional studies; work in practical classes; performing tasks of independent work.

Conclusions. Therefore, the introduction of etymological information about vitonyms (anthroponyms, zoonyms, phytonyms, mythonyms), abionyms (toponyms, cosmonyms, pragmatonyms, ideonyms, and ergonyms) into the educational process increases interest in learning, broadens horizons, enriches speech, develops skills of scientific analysis, helps to remember complex material based on familiar local names in a better way; allows to individualize and differentiate

knowledge, to create a situation of success for the recipient of higher education, conditions for personal growth.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гонца І.С. Вивчення пропріативної лексики у вищій школі за кредитно-модульною системою. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства* : зб. наук. пр. / М.Є. Скиба (голов. ред.) ; М.М. Торчинський (відп. за вип.). Хмельницький, 2015. Вип. 9. С. 39–44.
2. Гонца І.С. Ономастика як засіб підвищення естетичної культури студентів. *Зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини* / голов. ред. М.Т. Мартинюк. Умань : Жовтий О.О., 2014. Ч. 2. С. 72–78.
3. Карпенко Ю.А. Специфика имени собственного в художественной литературе. *Onomastica*. Warszawa, 1986. Т. 31. С. 6–22.
4. Кашуба С.П., Сіментов Ю.Я. Краєзнавчий матеріал у навчально-виховній роботі. *Початкова школа*. 1971. № 2. С. 20–23.
5. Ковалик І.І. Про власні і загальні назви в українській мові. *Мовознавство*. 1977. № 2. С. 11–18.
6. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота та ін. ; за заг. ред. О.М. Пехоти. Київ : А.С.К., 2002. 255 с.
7. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2006. 169 с.
8. Соколова А.В. Основи літературної ономастики : метод. рек. до спецкурсу. Ізмаїл, 2005. 158 с.
9. Торчинський М.М. Українська ономастика : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2010. 138 с.

REFERENCES

1. Hontsa, I.S. (2015). Vvychennia propriatyvnoi leksyky u vyshchii shkoli za kredytno-modulnoiuiu systemoiu [Study of proprietary vocabulary in higher education according to the credit-module system]. *Actual problems of philology and translation studies*. Vol. 9, pp. 39–44. [in Ukrainian].
2. Hontsa, I.S. (2014). Onomastyka yak zasib pidvyshchennia estetychnoi kultury studentiv [Onomastics as a means of improving the aesthetic culture of students]. *Coll. of science Ave. Umansky State. ped. Pavlo Tychyna University*, part 2, pp. 72–78. [in Ukrainian].
3. Karpenko, Yu.A. (1986). Spetsyfyka ymeny sobstvennoho v khudozhestvennoi lyterature [The specificity of the proper name in fiction]. *Onomastia*, Vol. 31, pp. 6–22. [in Ukrainian].
4. Kashuba, S.P. & Simentov, Yu.Ya. (1971). Kraieznavchyi material u navchalno-vykhovnii roboti [Local history material in educational work]. *Elementary School*, No. 2, pp. 20–23. [in Ukrainian].
5. Kovalyk, I.I. (1977). Pro vlasni i zahalni nazvy v ukrain-skii movi [About proper and common names in the Ukrainian language]. *Linguistics*, No. 2, pp. 11–18. [in Ukrainian].
6. Piekhota, O.M. (Ed.). (2002). Osvitni tekhnolohii [Educational technologies]. Kyiv, 255 p. [in Ukrainian].
7. Selivanova, O.O. (2006). Suchasna lnhvistyka [Modern linguistics]. Poltava, 169 p. [in Ukrainian].
8. Sokolova, A.V. (2005). Osnovy literaturnoi onomastyky [Basics of literary onomastics]. Izmail, 158 p. [in Ukrainian].
9. Torchynskiy, M.M. (2010). Ukrainska onomastyka [Ukrainian onomastics]. Kyiv, 138 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.04.2023

УДК 378:373.2.011.3-051:373.2.091.2:004

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.279123>

Мар'яна Марусинець, доктор педагогічних наук, професор,
директор департаменту освіти і науки, молоді та спорту
Закарпатської обласної державної адміністрації

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ДО РОБОТИ В СЕНСОРНО ЗБАГАЧЕНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ

У статті представлено теоретико-методологічні аспекти проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів дітей раннього віку до роботи в сенсорно збагаченому середовищі. Акцентовується увага на вагомості повноцінного розвитку дитини раннього віку, який буде ефективним за умови створення сенсорно збагаченого середовища. Представлено трактування вітчизняними науковцями ключових дефініцій дослідження, структура сенсорно збагаченого середовища та його нормативні параметри. Враховуючи вимоги сучасної дошкільної освіти переконані, що майбутні вихователі ЗДО повинні набути необхідних теоретичних знань, практичних умінь і навичок створення сенсорно збагаченого середовища, оскільки в його умовах відбувається ефективніший розвиток, освіта і виховання дітей раннього віку, створюються умови для партнерської взаємодії зі значущими дорослими, соціалізація та ін.

Ключові слова: майбутні вихователі; діти раннього віку; професійна підготовка; професійна компетентність; середовищний підхід; сенсорно збагачене середовище.

Лит. 8.

Mariana Marusynets, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Director of the Education and Science, Youth and Sports Department, of the
Transcarpathian Regional State Administration

PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE EDUCATORS OF CHILDREN OF EARLY AGE TO WORK IN A SENSORY ENRICHED ENVIRONMENT: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS

The article has presented the theoretical and methodological aspects of the problem of professional training of future educators of children of early age to work in a sensory enriched environment. It also has been emphasized that early aged childhood is a unique period in human life, when the child's basic relations with the world are formed, the foundations of personality, speech, etc. are laid. The complete development of a young child requires adequate and qualified psychological and pedagogical support from educators who have received appropriate professional training and, of course, parents. Sensory development is important for early aged children, as it provides everything necessary to improve the senses, accumulate ideas about the world around them, and reveal the creative abilities of young children. The solution to these difficult tasks has been made possible by the presence of a sensory-enriched environment, which provides all the necessary conditions for the development of children in the process of various activities. That is why higher educational institutions face the primary task of preparing future educators of children of early age to work in such an environment. The article has presented the interpretation of the key definitions of the research by national scientists, the structure of the sensory enriched environment and its normative parameters. Taking into account the requirements of modern preschool education, the author has been convinced that future preschool educators should acquire the necessary theoretical knowledge, practical skills and abilities to create a sensory enriched environment, as it is the place where young children's development, education and upbringing are more effective, where conditions for partnership with significant adults, socialization, etc. have been created.

Keywords: future educators; children of early age; professional training; professional competence; environmental approach; sensory enriched environment.

Постановка проблеми. Ранній вік – унікальний період у житті людини, коли відбувається становлення базових відносин дитини зі світом, закладаються основи особистості, мова та ін. Повноцінний розвиток дитини раннього віку потребує адекватної та кваліфікованої психолого-педагогічної підтримки вихователів, які пройшли відповідну професійну підготовку і, безперечно, батьків.

Важливим для раннього віку є сенсорний розвиток, оскільки він забезпечує усе необхідне для удосконалення органів чуття, накопичення уявлень

про навколишній світ, виявлення творчих здібностей дітей раннього віку. Розв'язання цих непростих завдань можливе за умови наявності сенсорно збагаченого середовища, в якому закладені усі необхідні умови для здійснення розвитку малюків у процесі різних видів діяльності. Саме тому перед закладами вищої освіти першочерговим постає завдання підготовки майбутніх вихователів дітей раннього віку до роботи в такому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняних наукових колах представлено вагомі здобутки, що стосуються професійної підготовки

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ДО РОБОТИ В СЕНСОРНО ЗБАГАЧЕНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ

майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти (Т. Андрющенко, А. Богуш, Г. Беленька, С. Гаврилюк, Т. Жаровцева, Л. Зданевич, І. Княжева, І. Луценко, Н. Маковецька, О. Мкртчян, В. Нестеренко, І. Рогальська-Яблонська, Т. Танько, Х. Шапаренко та ін.). Окремі питання, що стосуються підготовки до роботи з дітьми раннього віку, знайшли відображення у наукових розвідках А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, К. Крутій, Т. Науменко, Л. Олійник, О. Попович та ін. Середовищний підхід в освіті є предметом дослідження А. Баль, О. Горчакової, В. Желанової, С. Смолук та ін. Незважаючи на значний фонд наукових напрацювань, одним із малодосліджених, на наш погляд, залишається питання професійної підготовки здобувачів спеціальності 012 Дошкільна освіта до роботи з дітьми раннього віку в сенсорно збагаченому середовищі закладів дошкільної освіти.

Мета статті – розкрити теоретико-методичні аспекти професійної підготовки майбутніх вихователів дітей раннього віку до роботи в сенсорно збагаченому середовищі.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи теоретичні основи проблеми підготовки майбутніх вихователів дітей раннього віку до роботи в сенсорно збагаченому середовищі, вважаємо за доцільне проаналізувати зміст дефініцій “професійна підготовка” та “професійна підготовка майбутніх вихователів”. Так, професійна підготовка, згідно із визначенням Т. Танько, – це система організаційних та педагогічних заходів, які забезпечують формування в особистості професійної спрямованості, системи знань, навичок, умінь і професійної готовності, що, своєю чергою, визначається як суб’єктивний стан особистості, яка вважає себе здатною і підготовленою до виконання певної професійної діяльності та прагне її виконати [8].

Підготовка майбутніх вихователів тлумачиться Н. Трофайлою як цілеспрямований процес у межах загальної професійно-педагогічної підготовки майбутніх вихователів у закладах вищої освіти, спрямований на формування теоретичних та методичних знань і вмінь, необхідних для ефективної взаємодії з дітьми дошкільного віку з метою розвитку їхньої емоційної сфери та профілактики емоційного неблагополуччя. Автори монографії “Підготовка вихователя до розвитку особистості дитини в дошкільному віці” переконані, що підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти – це багатофакторна структура, головним завданням якої є набуття здобувачами особистісного смислу діяльності, формування фахової майстерності, постійно зростаюче зацікавлення роботою з дітьми та їхніми батьками, а також розвиток успішності в діяльності [6, 101]. Як вважає Л. Зданевич, професійна підготовка майбутнього вихователя – це спеціально організований освітній процес, спрямований на формування у

майбутніх фахівців високого рівня готовності до ефективного здійснення професійної діяльності в галузі дошкільної освіти [2].

У межах нашого дослідження розкриємо феномен середовищного підходу, освітнього середовища та специфіку сенсорно збагаченого середовища закладів дошкільної освіти (далі – ЗДО). Їхній зміст повинен бути засвоєний і усвідомлений майбутніми фахівцями дошкільної освіти, що зумовить ефективність професійної діяльності.

Науковці по-різному розкривають ці поняття, тому ми обрали найбільш актуальні для нас трактування. Досліджуючи середовищний підхід у вихованні особистості А. Баль зауважує, що з самого народження дитина взаємодіє з оточенням, спочатку потрапляє у свою сім’ю, потім у дитячий садок, далі до школи, до університету і так далі. Тобто, протягом усього життя особистість постійно є включеною у середовище, яке здійснює на неї вплив чи позитивний, чи навпаки негативний, що і виступає одним із факторів, який впливає на правильність поведінки, вибору правильного шляху у житті [1, 156]. Дослідниця акцентує нашу увагу на тому, що середовищний підхід тлумачить середовище як засіб виховання і як технологію опосередкованого управління (через середовище) процесом формування і розвитку дитини, а не просто як умову чи фактор. Він є особливим способом пізнання і розвитку особистості дитини, системою взаємодії з середовищем, яка перетворює його на засіб діагностики, проектування і продукування виховного результату. Середовищний підхід забезпечує створення простору, у якому, завдяки цілеспрямованій превентивно-виховній діяльності уможливується розвиток соціальності індивіда задля його ефективного соціального становлення і перетворення на суб’єкт соціального розвитку самого себе і соціуму. Середовищний підхід у вихованні включає різні варіанти взаємодії з середовищем (сім’єю, установами культури). Суть цього підходу, на думку авторки, в тому, щоб виховувати дітей (та і педагогів) через те середовище, яке оточує їх як спільність, через організацію сприйняття цього середовища, що удосконалюється самими дітьми за допомогою педагогів, батьків, друзів школи [1, 157].

Науковці вважають, що поняття “освітнє середовище” не має чіткого та однозначного визначення і тлумачать його в широкому розумінні як оточення суб’єкта виховання й навчання у процесі його діяльності. Освітнє середовище розуміють як підсистему соціокультурного середовища, сукупність історично сформованих факторів, обставин, ситуацій і як цілісність спеціально організованих педагогічних умов розвитку особистості дитини [5, 15]. Погоджуємося, що забезпечення цілісності існування дитини в освітньому середовищі й підтримка її активності потребують спеціальної діяльності педагогів: про-

думаній й цілеспрямованій. І як результат такої діяльності прогнозують розвиток визначених якостей та здібностей дитини [5, 17].

Сенсорно збагачене середовище трактується К. Крутії як сукупність умов (у закладі, родині), котра максимально сприяє особистісному розвитку дітей у значущій для них діяльності [3]. Дослідницею визначено інтегральні критерії збагаченого освітнього середовища для закладів дошкільної освіти. Критерій збагаченості середовища сенсорними стимулами: сенсорне багатство домівки, де зростає малюк, закладу, який він відвідує, та території; гармонізація, структурованість сенсорного середовища; естетичність середовища. Критерій насиченості різними типами і видами діяльності: типи – предметно-ігрова (провідний тип), початки навчальної і трудової; види діяльності – спілкування, пізнавальна діяльність, перетворювальна, оцінно-контрольна, творча тощо. Критерій задоволення потреб у фізичній активності та фізичному розвитку: здоровий спосіб життя, потреба в активності, спортивні досягнення тощо. Критерій насиченості сенсорного середовища взаємодією педагогів, дітей, батьків [3; 4].

Майбутні вихователі повинні оволодіти структурою сенсорно збагаченого середовища в закладі дошкільної освіти яку О. Попович розглядає як багатокomпонентну систему, що складається з таких елементів: мета створення сенсорно збагаченого середовища (для чого створювати?); зміст сенсорно збагаченого середовища (у чому єдність елементів цілого?); форми, методи, прийоми (як використовувати?); педагог і батьки (хто створює?); дитина (хто використовує?). Динаміка розвитку сенсорно збагаченого середовища досягається завдяки взаємодії трьох його структур: педагогічної, методичної, психологічної [7]. Акцентуємо увагу на нормативних параметрах сенсорно збагаченого середовища, визначеними авторкою. Це, зокрема: сенсорна насиченість; відкритість до змін, своєрідна незавершеність, яка “запрошує” дитину до активного “добудування” сенсорно збагаченого середовища, діалогічний режим функціонування; небуденність; контрастність; чітка оформленість предметно-середовищних і предметно-просторових джерел сенсорного розвитку; різноманітність, оригінальність; багатофункціональність; пристосованість до потреб спільної практичної діяльності дитини і дорослого [7, 200].

Висновки та перспективи подальших досліджень. У підсумку зазначимо, що поділяємо думку авторів навчально-методичного посібника “Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проєктування”, що нова генерація педагогів дошкільної освіти має бути готовою до побудови освітнього простору в закладі дошкільної освіти, суголосного із цінностями гуманістичної філософії, психології та педагогіки. Це передбачає, як уважають науковці,

не лише сформованість гуманістичних цінностей у майбутніх педагогів, їхньої особистісної зрілості, широкого світогляду, високого рівня освіченості, а й практичну вмільість створювати відповідне освітнє середовище на засадах партнерства, здатність до розуміння себе та іншого, конкретної ситуації буття. Заявлені гуманістичні цінності освіти, ідеї особистісно зорієнтованої педагогіки, практики психолого-педагогічної підтримки, гуманної педагогіки, педагогіки розуміння та партнерства мають складати підґрунтя професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників закладів дошкільної освіти [5]. Враховуючи вимоги сучасної дошкільної освіти, майбутні вихователі ЗДО повинні набути необхідних теоретичних знань, практичних умінь і навичок створення сенсорно збагаченого середовища, оскільки в його умовах відбувається більш ефективний розвиток, освіти і виховання дітей раннього віку, створюються умови для партнерської взаємодії зі значущими дорослими, соціалізація та ін. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні практичних рекомендацій майбутнім вихователям щодо створення сенсорно збагаченого середовища ЗДО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баль А. Середовищний підхід у вихованні особистості. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2014. Вип. 50. С. 156–161.
2. Зданевич Л.В. Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи з дезадаптованими дітьми: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти”. Житомир, 2014. 44 с.
3. Крутії К.Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: монографія: у 2-х ч. Запоріжжя: ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2009. Частина перша: Концепції, проєктування, технології створення. 320 с.
4. Крутії К.Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: монографія: у 2-х ч. Запоріжжя: ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2010. Частина друга: Концепція, Програма розвитку та освітні програми ДНЗ. 284 с.
5. Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проєктування: навч.-метод. посібник / О.Д. Рейпольська, І.М. Гудим, Л.І. Зайцева, І.В. Луценко, В.О. Луценко, Г.Г. Цветкова; за ред. О.Д. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 222 с.
6. Підготовка вихователя до розвитку особистості дитини в дошкільному віці: монографія / Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, З.Н. Борисова та ін.; за заг. ред. І.І. Загарницької. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. 310 с.
7. Попович О.М. Механізм практичної побудови сенсорно збагаченого середовища для дітей раннього віку в умовах родини та закладу освіти. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2019. Вип. 71. С. 196–201.
8. Танько Т. Теорія та практика музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів у педагогічних університетах: автореф. дис. ... д-ра пед. наук / ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2004. 41 с.

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ЗНАНЬ
МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ МИСТЕЦЬКИХ ШКІЛ У ФАХОВИХ КОЛЕДЖАХ**

REFERENCES

1. Bal, A. (2014). Seredovyshchnyy pidkhid u vykhovanni osobystosti [Environmental approach in personality education]. *Psychological and pedagogical problems of the village school*. Vol. 50, pp. 156–161. [in Ukrainian].
2. Zdanevych, L.V. (2014). Teoretychni i metodychni osnovy profesinyoi pidhotovky maybutnikh vykhovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv do roboty z dezadaptovanyimi ditmy [Theoretical and methodical foundations of professional training of future educators of preschool educational institutions to work with maladapted children]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Zhytomyr, 44 p. [in Ukrainian].
3. Krutyi, K.L. (2009). Osvitniy prostir doshkilnoho navchalnoho zakladu [Educational space of a preschool educational institution]. Monograph. Zaporizhzhia, 320 p. [in Ukrainian].
4. Krutyi, K.L. (2010). Osvitniy prostir doshkilnoho navchalnoho zakladu [Educational space of a preschool educational institution]. Monograph. Concept, development program and educational programs of preschool educational establishments. Zaporizhzhia, 284 p. [in Ukrainian].
5. Reipolska, O.D., Gudym, I.M., Zaitseva, L.I., Lutsenko, I.V. & Tsvetkova, H.G. (2021). Osvitnye seredovyshe zakladu doshkilnoyi osvity: tekhnolohiyi proyektuvannya [Educational environment of preschool educational institution: design technologies]. Manual. Kropyvnytskyi, 222 p. [in Ukrainian].
6. Belenka, G.V., Bohinich, O.L. & Borisova, Z.N. (2009). Pidhotovka vykhovatelya do rozvytku osobystosti dytyny v doshkilnomu vitsi [Preparation of the educator for the development of the child's personality in preschool age]. Monography. Kyiv, 310 p. [in Ukrainian].
7. Popovych, O.M. (2019). Mekhanizm praktychnoyi pobudovy sensoorno zbahachenoho seredovyshecha dlya ditey rannoho viku v umovakh rodyny ta zakladu osvity [The mechanism of practical construction of a sensory-enriched environment for young children in the conditions of a family and an educational institution]. *Pedagogical sciences: realities and prospects*. Vol. 71, pp. 196–201. [in Ukrainian].
8. Tanko, T. (2004). Teoriya ta praktyka muzychno-pedahohichnoyi pidhotovky maybutnikh vykhovateliv doshkilnykh zakladiv u pedahohichnykh universytetakh [Theory and practice of music-pedagogical training of future educators of preschool institutions in pedagogical universities]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. HNPУ named after H.S. Scovoroda, 41 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.04.2023

УДК 378.147: [377:78

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.279122>

Тетяна Мартинюк, доктор мистецтвознавства, професор,
завідувач кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ЗНАНЬ
МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ МИСТЕЦЬКИХ ШКІЛ У ФАХОВИХ КОЛЕДЖАХ**

У статті розроблено педагогічні умови формування дидактичних знань майбутніх викладачів мистецьких шкіл у фахових коледжах. Доведено, що дидактичні знання є важливою складовою професійної компетентності майбутніх викладачів співу у мистецьких школах й основоположною категорією музичної педагогіки. Перша педагогічна умова визначена як активізація позитивних мотивів та ціннісних орієнтацій до набуття дидактичних знань з постановки голосу та співу у майбутніх викладачів мистецьких шкіл. Друга педагогічна умова сформульована як цілеспрямоване розширення інтелекту з вокального мистецтва й педагогіки та зростання дидактичної обізнаності студентів фахових мистецьких коледжів. Третя педагогічна умова характеризується як стимулювання готовності студентів до демонстрації усвідомленості й практичного застосування дидактичних знань.

Ключові слова: педагогічна умова; майбутні викладачі мистецьких шкіл; фахові мистецькі коледжі; майбутні викладачі співу; дидактичні знання.

Лім. 15.

Tetiana Martyniuk, Doctor of Science (Art History), Professor,
Head of the Art Disciplines and Teaching Methods Department
Hryhoriy Skovoroda University in Pereiaslav

**PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF DIDACTIC KNOWLEDGE
OF FUTURE TEACHERS OF ART SCHOOLS IN PROFESSIONAL COLLEGES**

Art education in Ukraine is one of the important educational directions in the 21st century, which involves the training of future teachers of art schools in professional colleges based on didactic knowledge. Didactic knowledge is an important component of the professional competence of future teachers of singing in art schools and a fundamental category of music pedagogy. The content, forms and methods of training future teachers of singing in art schools in professional colleges do not sufficiently contribute to the formation of didactic knowledge that activates the cognitive interests of student youth in the field of vocal art theory and pedagogy. The purpose of the article is to develop pedagogical conditions for the formation of didactic knowledge of future teachers of singing in art schools in the process of studying in professional colleges.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ЗНАТЬ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ МИСТЕЦЬКИХ ШКІЛ У ФАХОВИХ КОЛЕДЖАХ

As the pedagogical conditions for the formation of didactic knowledge of future teachers of singing in art schools in the process of training in professional colleges, we mean specially created conditions that will allow effective creative and pedagogical training of specialists based on solid knowledge of the content of singing education, its scope and structure; methods, organizational forms, the impact of the educational process on applicants. The creation of pedagogical conditions for the formation of didactic knowledge of future teachers of singing consists in the expedient study of the main categories of musical didactics of professional pre-higher education, the theoretical content of vocal-pedagogical training of future teachers of art schools, awareness of the principles of training in the institution of professional pre-higher art education. Pedagogical conditions effective for the formation of didactic knowledge of future teachers of art schools in vocational colleges should take into account: the specificity of didactic knowledge of training future teachers of singing; mastering a didactic and knowledge resource in the aspect of planning singing classes in art schools; self-assessment of one's own didactic awareness in the field of vocal pedagogy.

The first pedagogical condition is defined as the activation of positive motives and value orientations to the acquisition of didactic knowledge of voice and singing in future teachers of art schools. The second pedagogical condition is formulated as purposeful expansion of intelligence in vocal art and pedagogy and growth of didactic awareness of students of professional art colleges. The third pedagogical condition is characterized as stimulating students' readiness to demonstrate awareness and practical application of didactic knowledge. Prospects for further scientific investigations include the development of a methodology for the formation of didactic knowledge of future teachers of art schools in professional colleges.

Keywords: pedagogical condition; future teachers of art schools; professional art colleges; future teachers of singing; didactic knowledge.

Постановка проблеми. Мистецька освіта в Україні є одним із важливих освітніх напрямів у XXI ст., що передбачає підготовку майбутніх викладачів мистецьких шкіл у фахових коледжах на основі дидактичних знань. Дидактичні знання є важливою складовою професійної компетентності майбутніх викладачів співу у мистецьких школах й основоположною категорією музичної педагогіки. Закон України “Про фахову передвищу освіту” (2019), Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про фаховий мистецький коледж” (2020), Професійний стандарт “Викладач мистецької школи (за видами навчальних дисциплін)” (2022), Стандарт фахової передвищої освіти за спеціальністю 025 “Музичне мистецтво” (2021) засвідчують, що процес підготовки майбутнього викладача мистецької школи у фаховому коледжі повинен сприяти набуттю ним комплексу професійних компетентностей, здатностей використовувати спеціалізовані знання з історії, теорії, методології музичного мистецтва, застосовувати професійні й педагогічні методи, підходи, технології, знання у викладацькій діяльності відповідно до ОПП; розробляти й адаптувати навчальні матеріали. Сьогодні зміст, форми і методи підготовки майбутніх викладачів співу у мистецьких школах у фахових коледжах недостатньо сприяють формуванню дидактичних знань, які активізують пізнавальні інтереси студентської молоді у сфері теорії вокального мистецтва та педагогіки.

Аналіз останніх досліджень. Розробка педагогічних умов формування дидактичних знань майбутніх викладачів співу під час навчання у фахових мистецьких коледжах опирається на результати філософського осмислення проблем гносеології та музичної епістемології (Ю. Вільчинський, Л. Северин-Мрачковська; О. Гаєвська; Л. Кондрацька); педагогічної та музичної дидактики (Т. Смирнова); виконавських та педагогічних проблем мистецької освіти (В. Антонюк, Л. Василенко, Л. Красовська,

Н. Овчаренко). Зауважимо, що, незважаючи на висвітлення окремих питань вокальної методики, зокрема її дидактичної складової, педагогічні умови формування дидактичних знань майбутніх викладачів мистецьких шкіл у фахових коледжах ще не досліджувались.

Метою статті є розробка педагогічних умов формування дидактичних знань майбутніх викладачів співу в мистецьких школах у процесі навчання у фахових коледжах.

Виклад основного матеріалу. З метою розробки комплексу педагогічних умов формування дидактичних знань майбутніх викладачів співу в мистецьких школах у процесі навчання у фахових коледжах нами було проаналізовано науково-педагогічні дослідження, в яких розглядалися теоретичні питання розробки педагогічних умов з проблем вокальної підготовки майбутніх викладачів-музикантів. Педагогічні умови переважно розуміються науковцями як важлива складова педагогічного супроводу освітнього процесу, системність заходів і впливів для розв'язання освітніх, розвивальних, виховних творчо-педагогічних завдань. Зокрема, Чжу Юньжуй, досліджуючи художньо-пізнавальну компетентність майбутніх викладачів вокалу, підкреслює залежність стану освітнього середовища від педагогічних умов, які впливають на результативність та успішність опанування компонентами освітнього процесу. Науковець так сформулював комплекс педагогічних умов: створення пошуково-творчого психологічного клімату в освітньому процесі; забезпечення індивідуально-особистісної траєкторії формування художньо-пізнавальної компетентності магістрантів; стимулювання майбутніх фахівців до систематичної апробації набутих теоретико-знанневих та практико-орієнтованих елементів художньо-пізнавальної компетентності в інноваційних формах навчально-виконавської, творчо-методичної та вокально-педагогічної діяльності [14, 6].

Під педагогічними умовами формування дидак-

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ЗНАТЬ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ МИСТЕЦЬКИХ ШКІЛ У ФАХОВИХ КОЛЕДЖАХ

тичних знань майбутніх викладачів співу в мистецьких школах у процесі навчання у фахових коледжах ми розуміємо спеціально створені умови, які уможливають результативно здійснювати успішну творчо-педагогічну підготовку фахівців на основі міцних знань зі змісту навчання співу, його обсягу і структури; методів, організаційних форм, впливу освітнього процесу на здобувачів. Створення педагогічних умов формування дидактичних знань майбутніх викладачів співу полягає у доцільному вивченні основних категорій музичної дидактики фахової передвищої освіти, теоретичного змісту вокально-педагогічного навчання майбутніх викладачів мистецьких шкіл, усвідомлення принципів навчання у закладі фахової передвищої мистецької освіти. Педагогічні умови, ефективні для формування дидактичних знань майбутніх викладачів мистецьких шкіл у фахових коледжах, повинні враховувати: специфіку дидактичних знань підготовки майбутніх викладачів співу; опанування дидактико-знаннєвим ресурсом в аспекті планування занять зі співу у мистецьких школах; самооцінювання власної дидактичної обізнаності у сфері вокальної педагогіки.

Перша педагогічна умова формування дидактичних знань майбутніх викладачів співу в мистецьких школах у процесі навчання у фахових коледжах визначена як активізація позитивних мотивів та ціннісних орієнтацій до набуття дидактичних знань з постановки голосу та співу у майбутніх викладачів мистецьких шкіл. Активізація позитивної мотивації до набуття дидактичних знань у майбутніх викладачів мистецьких шкіл у процесі навчання у фахових коледжах вимагає розгляду явища позитивної мотивації. Т. Смирнова, розробляючи діагностичні методики мотивації навчальної діяльності студентів, їх спрямованості на творчо-педагогічну діяльність, її успішність, враховує такі позиції: здобуття глибоких і міцних знань, ретельне опанування усіх предметів навчального циклу, виконання педагогічних вимог, отримання інтелектуального задоволення, вимогливість до себе, старанність, активність, цілеспрямованість у розв'язанні проблемних завдань, критичність мислення, регулярне опанування програмних творів, розуміння розвитку виконавської техніки, робота з навчальною літературою тощо [12, 168–171].

Зміст означеної педагогічної умови встановлює педагогічний наголос на художньо-естетичних цінностях дитячої вокальної педагогіки; спрямованості обсягу, структури, методів, організаційних форм вокального навчання на комплекс внутрішніх пізнавальних мотивів як чинників формування дидактичних знань майбутніх викладачів співу в мистецьких школах. Зазначимо, що активізація позитивних мотивів до набуття дидактичних знань відбувається на всіх освітніх компонентах, найбільш виразно – на ОК циклу професійної підготовки: “Фах”, “Ан-

самбль”, “Аналіз виконавських стилів”, “Основи теорії музики”, “Методика навчання фаху (співу)”, “Педагогічна навчальна практика у закладах початкової мистецької освіти”.

Активізація позитивних мотивів та ціннісних орієнтацій здобувачів фахових коледжів щодо набуття дидактичних знань зі специфіки постановки голосу та музично-педагогічного процесу у мистецькій школі; теорій звукоутворення та звуковедення, тембрального забарвлення, співацького дихання і розвитку вокального слуху, музичного мислення і створення художнього образу, аналізу вокального твору за жанрово-стильовими рисами тощо викликає резонанс особистості у мотиваційно-ціннісній сфері, що спонукало до застосування методів естетично-світоглядного й аксіологічно-виховного педагогічного впливу. Передусім методи мотиваційного та ціннісного змістового навантаження застосовувались для забезпечення здатностей здобувачів вчитися і оволодівати сучасними знаннями (ЗК 6), послуговуватися знаннями в практичних ситуаціях (ЗК 8), використовувати знання та розуміння традиційних і сучасних культурно-мистецьких процесів і практик у власній професійній діяльності (СК 1), самостійно організувати та провадити індивідуальний та/або колективний репетиційний процес у професійній діяльності (СК 7), оперувати професійною термінологією (СК 8) [11]. Логіка застосування методів відповідала меті зростання послідовного мотиваційно-ціннісного навантаження на сприйняття здобувачами ефективності формування дидактичних знань майбутніх викладачів співу в мистецьких школах у процесі навчання у фахових коледжах.

Для педагогічної активізації мотиваційної сфери майбутніх викладачів співу в мистецьких школах використовувалися відповідні методи (бесіди різних типів, дидактичної дискусії, дидактичної рольової гри, круглого столу, педагогічного спостереження) та організаційні форми навчання (практичне, індивідуальне заняття; вокальний конкурс, презентація правил). Для педагогічної активізації ціннісної сфери майбутніх викладачів співу в мистецьких школах практикувалися такі методи (бесіди про цінності вокальної педагогіки, дидактичного полілогу, майстер-класу, порівняння вокальних стилів, педагогічного спостереження) та організаційні форми навчання (практичне, індивідуальне заняття; майстер-клас, презентація цінностей вокального мистецтва майстер-класу).

Таким чином, враховуючи зміст поняття дидактичних знань майбутніх викладачів співу, мотивів професійного, зокрема дидактичного та ціннісного, зростання, можна зробити висновок, що успішне формування дидактичних знань здобувачів вимагає активізації позитивних мотивів та ціннісних орієнтацій. Згідно з першою педагогічною умовою було

обґрунтовано комплекс доцільних організаційних форм і методів навчання, спрямованих на активізацію позитивних мотивів та ціннісних орієнтацій до набуття дидактичних знань у майбутніх викладачів мистецьких шкіл у процесі навчання у фахових коледжах.

Друга педагогічна умова формування дидактичних знань майбутніх викладачів співу в мистецьких школах у процесі навчання у фахових коледжах визначена як цілеспрямоване розширення інтелекту з вокального мистецтва й педагогіки та зростання дидактичної обізнаності студентів фахових мистецьких коледжів. В. Антонюк, досліджуючи проблему вокальної педагогіки, приділяє увагу як методичним узагальненням вокально-педагогічного процесу, так і дидактиці сольного співу. До комплексу ключових науковцем віднесено питання: виховного змісту вокальної педагогіки, екологічної концепції української вокальної школи, вокальної діяльності як мотиваційного процесу, етнокультурних особливостей навчання іноземних вокалістів [1, 4]. Зауважимо, що авторка становлення співака пов'язує із його знаннями історико-культурних процесів у вокальному мистецтві. На наш погляд, розвиток інтелекту з вокального мистецтва й педагогіки майбутніх викладачів співу в мистецьких школах у процесі навчання у фахових коледжах повинен відбуватися на основі розуміння історичних засад національних вокальних шкіл, знань з історії вокального мистецтва та педагогіки, розуміння змісту вмінь історичної жанрово-стильової та індивідуально-стильової ідентифікації явищ вокального мистецтва.

У контексті проблеми зростання дидактичної обізнаності студентів фахових мистецьких коледжів викликають інтерес дослідження, присвячені питанням методичної (дидактичної) грамотності майбутніх фахівців. Зокрема, занурення до теорії та практики взаємодії вокального і методичного компонентів вокальної підготовки Л. Василенко уявило структурну цілісність її напрямів, а саме: “формування у студентів вокально-технічних навичок, оволодіння майбутніми спеціалістами теоретичними знаннями основ голосоутворення та розвиток у них вокально-виконавських умінь” [2, 36]. Важливою концептуальною ідеєю дослідження є наголос на спеціально орієнтованій методичній підготовці майбутніх фахівців, у якій поєднуються психолого-педагогічні і спеціальні знання, конструюються цілісні педагогічні процеси, впроваджуються технології навчання, апробуються вокальні методи. Осмислення науковцем методичної площини підготовки актуалізує питання загальнодидактичних методів, методик викладання постановки голосу, методичних рекомендацій викладачів, ефективних методів і прийомів навчання, системності (нефрагментарності) методичних знань; зовнішніх та внут-

рішніх аспектів методів, пов'язаних зі змістом науки та пізнавальною діяльністю студентів; розуміння методів як дидактичної моделі діяльності педагога і учнів, способу мислєдіяльності [2, 44–45]. Формулювання кваліфікаційних вимог до фахівця у сфері методичної діяльності спонукало нас до розуміння формування дидактичних знань майбутніх викладачів співу в мистецьких школах у процесі навчання у фахових коледжах як фундаменту для набуття усвідомленого впровадження комплексу спеціальних методів навчання співу.

Зміст другої педагогічної умови дає підставу наголосити на пізнавальній інформативності: теорії та історії вокального мистецтва в аспектах його витоків, еволюції, ролі вокального мистецтва в музичній культурі різних епох, національних вокально-педагогічних шкіл (італійської – XVII ст., мистецтва *bel canto*, XVIII – початок XIX ст.; французької, німецької та ін.), спадщини видатних виконавців та педагогів світу, загальнопедагогічних та спеціальних методів і дидактичних прийомів навчання, методик постановки дитячого голосу, термінології з історії, теорії та методики вокального навчання в мистецьких школах.

Викликає інтерес дискурс О. Олексюк про дидактичні принципи музично-педагогічного процесу, відомості про правила планування уроків, вибір типу заняття, розробку дидактичних тестів з метою моніторингу рівня знань. Науковець осмислює проблему організації музичного заняття музичній школі і зупиняє увагу на його дидактичному змісті, зокрема, теоретичній складовій, реалізованій через вправи, завдання, схеми, доповіді тощо, оволодіння різними методами вивчення нового матеріалу, теоретичними та практичними знаннями. Майбутні викладачі співу у процесі навчання у фахових коледжах опановують наведену авторкою схему уроку, що містить: перевірку домашнього завдання; роз'яснення нової проблеми; викладацьку інтерпретацію основних положень і правил; вибір методів роботи з метою закріплення навичок, здобутих у процесі самостійного домашнього завдання; демонстрацію роботи студента над завданням під наглядом викладача; узагальнення проблем, що виникли під час виконання завдання; формулювання домашнього завдання з метою закріплення здобутих знань та навичок [9, 139].

Значимо, що розширення інтелекту з вокального мистецтва й педагогіки і дидактичної обізнаності студентів фахових мистецьких коледжів відбувається найбільш виразно на ОК “Фах”, “Ансамбль”, “Аналіз виконавських стилів”, “Спеціалізована італійська мова”, “Основи теорії музики”, “Методика навчання фаху (співу)”, “Методико-виконавський аналіз педагогічного репертуару”, “Охорона дитячого голосу”. Застосована логіка впровадження методів відповідає меті активізації послідовного ін-

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ЗНАТЬ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ МИСТЕЦЬКИХ ШКІЛ У ФАХОВИХ КОЛЕДЖАХ

телектуально-пізнавального навантаження на процес формування дидактичних знань майбутніх викладачів співу в мистецьких школах у процесі навчання у фахових коледжах.

Для педагогічної активізації процесу цілеспрямованого розширення інтелекту здобувачів з вокального мистецтва й педагогіки використовувались відповідні методи (понятійного диктанту, жанрової та стильової ідентифікації вокального твору, ідентифікації голосу оперного співака та вербального аналізу його характеристик, пошукового, порівняльного, презентації, педагогічного спостереження) і відповідні організаційні форми навчання (практичне, індивідуальне заняття; круглий стіл, дискусія, вокально-педагогічний проект). Для педагогічної активізації процесу дидактичної обізнаності студентів фахових мистецьких коледжів використовувались відповідні методи (бесіди про зміст вокального навчання; діалоги та полілоги з питань змісту й структури освітніх програм, навчальних планів, індивідуальних навчальних планів студента; дискусії зі змісту і структури правил, рекомендацій, тестів, пробних занять та ін. дидактичних матеріалів; презентації, педагогічного спостереження) та організаційні форми навчання (практичне, індивідуальне заняття; круглий стіл, дискусія, рольові ігри, тренінги).

Таким чином, з урахуванням змісту поняття дидактичних знань майбутніх викладачів співу, дидактичного інтелектуально-пізнавального зростання, можна дійти висновку, що успішне формування дидактичних знань студентів фахових коледжів вимагає цілеспрямованого розширення у процесі навчання їх інтелекту та дидактичної обізнаності з вокального мистецтва і педагогіки. Відповідно до другої педагогічної умови було обґрунтовано комплекс доцільних організаційних форм і методів навчання, спрямованих на накопичення пізнавальної активності щодо набуття дидактичних знань у майбутніх викладачів мистецьких шкіл у процесі навчання у фахових коледжах.

Третя педагогічна умова формування дидактичних знань майбутніх викладачів співу в мистецьких школах у процесі навчання у фахових коледжах визначена як стимулювання готовності студентів до демонстрації усвідомленості й практичного застосування дидактичних знань. Реалізація означеної умови відбувалася у процесі розв'язання творчих завдань на основі набутих дидактичних знань з вокального навчання та на педагогічній практиці у процесі їх застосування у середовищі учнів мистецької школи. Зазначимо, що у контексті третьої педагогічної умови актуалізуються такі якісні параметри дидактичних знань з вокальної підготовки як їх глибина, дієвість, усвідомленість.

У контексті проблеми стимулювання готовності студентів до демонстрації усвідомленості й прак-

тичного застосування дидактичних знань студентами фахових мистецьких коледжів викликають інтерес дослідження, присвячені питанням філософії та педагогіки пізнавального розвитку особистості. Зокрема, Л. Кондрацька, розглядаючи художньо-естетичні компетенції майбутньої творчої особистості у контексті її фахової підготовки, наголошує на готовності розуміти художній образ твору; уміння вербальної інтерпретації образу, його смислу і змісту; знаннях стильових особливостей та уміннях створювати стильові етюди; розумінні художнього твору як педагогічного засобу; здатності рухатися від репродуктивності до самостійної творчості у прочитанні у відтворенні образу [5, 83]. Вибудований науковцем цілісний алгоритм зображально-технологічної, вербально-образної, образно-стильової, стратегічної, продуктивно-образної компетенції передбачає наявність вмінь виявляти глибину дидактичних знань у контексті змісту профільних дисциплін підготовки викладача-вокаліста.

Аспект усвідомленого вияву дидактичних знань майбутніх викладачів співу в мистецьких школах у процесі навчання у фахових коледжах потребує осмислення філософських положень пізнання як предмета досліджень гносеології. Зміст процесу формування дидактичних знань корелює з теоретичним рівнем пізнання, який, на думку М. Кругляка, є площиною узагальнення "зв'язків між явищами і процесами, формулювання закономірностей, характерних для досліджуваних об'єктів" [15, 219]. На цьому рівні відбувається впорядкування досвіду, формується система понять, усвідомлюється сутність об'єктів, закономірностей їх функціонування [там само], що простежується у гармонізації виконавського та педагогічного контекстів підготовки майбутніх фахівців. Зокрема, системотвірними для підготовки майбутніх викладачів співу у мистецьких школах виступають поняття: голосоутворювального апарату, співацького звуку, вокального слуху співака та викладача, психологічних категорій співу, класифікації голосів, дихання у співі, відкриття рота, співацької постави, методів та технологій постановки голосу, техніки закруглення та прикриття звуку, видів вокальної техніки, охорони співацького голосу, європейських стандартів академічного тону, планування педагогічної роботи, методики проведення уроку, засобів музичної (виконавської) виразності, музично-виконавських здібностей учня, стадіальності розвитку дитячого голосу, методики комплексного виховання вокаліста-початківця, методики роботи над розвитком вокальної техніки учня тощо.

Зазначимо, що усвідомленість та глибина дидактичних знань майбутніх викладачів співу характеризується не тільки на теоретичному рівні, але й потребує вмінь обирати дієві дидактичні знання для розв'язання практичних завдань занять зі співу у

процесі педагогічної практики. Готовність студентів до демонстрації усвідомленості й практичного застосування дидактичних знань у процесі навчання у фахових мистецьких коледжів виявилася найбільш виразно на ОК “Фах”, “Ансамбль”, “Аналіз виконавських стилів”, “Основи теорії музики”, “Методика навчання фаху (співу)”, “Методико-виконавський аналіз педагогічного репертуару”, “Педагогічна (навчальна) практика”. Застосована логіка впровадження методів відповідала меті активізації послідовного праксеологічно-діяльнісного навантаження на процес формування дидактичних знань майбутніх викладачів співу в мистецьких школах у процесі навчання у фахових коледжах.

Для педагогічного стимулювання готовності студентів до демонстрації усвідомленості дидактичних знань з вокального мистецтва й педагогіки використовувались відповідні методи (тренінгу для вияву доцільних до навчальної ситуації дидактичних знань, презентації відповідних до демонстрації дидактичних знань дидактичних матеріалів, самоаналізу доцільності вибору відповідних дидактичних знань, вокально-технічних етюдів на основі застосування дидактичних правил, інтерпретації художнього образу вокального твору на основі застосування дидактичних правил, педагогічного спостереження) та відповідні організаційні форми навчання (практичне, індивідуальне заняття; майстер-клас, рольові ігри дидактичного спрямування). Для педагогічного стимулювання готовності студентів до практичного застосування дидактичних знань використовувались відповідні методи (бесіди про зміст вокального навчання у мистецькій школі; тренінги з правил володіння співацьким диханням; етюди на чіткість дикції і артикуляції, навичок звуковедення, володіння тембровим забарвленням голосу, багатством нюансів у створенні вокального образу учнем-початківцем; тестування знань з теорії музики, методики аналізу вокальних творів за стильовою ідентифікацією; рекомендацій з методико-виконавського аналізу педагогічного репертуару, планування пробного заняття, педагогічного спостереження) та організаційні форми навчання (практичне, індивідуальне заняття; тренінг, конкурс).

Таким чином, з урахуванням змісту поняття дидактичних знань майбутніх викладачів співу, дидактичного праксеологічно-діяльнісного зростання, можна дійти висновку, що успішне формування дидактичних знань студентів фахових коледжів вимагає цілеспрямованого стимулювання готовності студентів до демонстрації усвідомленості й практичного застосування дидактичних знань з вокального мистецтва і педагогіки. Згідно з третьою педагогічною умовою було обґрунтовано комплекс доцільних організаційних форм і методів навчання, спрямованих на накопичення творчої активності щодо набуття дидактичних знань у майбутніх ви-

кладачів мистецьких шкіл у процесі навчання у фахових коледжах.

Висновки. Отже, у розвідці представлено педагогічні умови формування дидактичних знань майбутніх викладачів мистецьких шкіл у фахових коледжах. Доведено, що дидактичні знання є важливою складовою професійної компетентності майбутніх викладачів співу у мистецьких школах й основоположною категорією музичної педагогіки. Перша педагогічна умова формування дидактичних знань майбутніх викладачів співу в мистецьких школах у процесі навчання у фахових коледжах визначена як активізація позитивних мотивів та ціннісних орієнтацій до набуття дидактичних знань з постановки голосу та співу у майбутніх викладачів мистецьких шкіл; друга – як цілеспрямоване розширення інтелекту з вокального мистецтва й педагогіки та зростання дидактичної обізнаності студентів фахових мистецьких коледжів; третя – як стимулювання готовності студентів до демонстрації усвідомленості й практичного застосування дидактичних знань. Перспективи подальших наукових розвідок передбачають розробку методики формування дидактичних знань майбутніх викладачів мистецьких шкіл у фахових коледжах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк, В. Вокальна педагогіка (сольний спів) : підручник. Київ : ЗАТ “Віпол”, 2007. 174 с.
2. Василенко Л.М. Взаємодія вокального і методичного компонентів у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя музики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2003.
3. Закон України “Про освіту”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Закон України “Про фахову передвищу освіту”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>
5. Кондрацька Л.А. Художня епістемологія. Підручник для магістрантів і студентів мистецько-педагогічних факультетів. Тернопіль, 2012. 333 с.
6. Красовська Л.О. Сучасний вокал: методи навчання в різних жанрах музичного мистецтва. *Культура України. Серія: Мистецтвознавство*. 2016. Вип. 53. С. 100–106. URL: https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/rio_old_2017/ku/kultura53/12.pdf.
7. Лобова О.В. Дидактико-методична система формування основ музичної культури молодших школярів у процесі загальної музичної освіти : дис. ... д-ра пед. наук / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2011.
8. Овчаренко Н.А. Дидактичні умови формування пізнавального інтересу у майбутніх учителів музики : автореф. ... канд. пед. наук : 13.00.01 – теорія та історія педагогіки / Харківський державний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди. Харків, 1994.
9. Олексюк О.М. Музична педагогіка : навчальний посібник. Київ : КНУКіМ, 2006. 188 с.
10. Постанова КМУ “Про затвердження положення про фаховий мистецький коледж”. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-2020-%D0%BF#Text>

11. Професійний стандарт “Викладач мистецької школи (за видами навчальних дисциплін)”. 2022. URL: [file:///C:/Users/user/Downloads/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7_1110%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7_1110%20(1).pdf)

12. Смирнова Т.А. Музична педагогіка і психологія вищої школи. Харків : Видавництво “Лідер”, 2021. 180 с.

13. Стандарт фахової передвищої освіти за спеціальністю 025 “Музичне мистецтво” URL: <https://mon.gov.ua/osvita/fahova-peredvisha-osvita/sekto-fahovoyi-peredvish-oyi-osviti/zatverdzeni-standarti>

14. Чжу Юньжуй. Формування художньо-пізнавальної компетентності майбутніх викладачів вокалу засобами інноваційних технологій : дис. ... д-ра філософії / Державний заклад “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського”. Одеса, 2021.

15. Філософія : навч. посібник / Ю.М. Вільчинський, Л.В. Северин-Мрачківська, О.Б. Гаєвська та ін. Київ : КНЕУ, 2019. 368 с.

REFERENCES

1. Antoniuk, V. (2007). Vokalna pedahohika (solny spiv) [Vocal pedagogy (solo singing)]. Kyiv, 174 p. [in Ukrainian].

2. Vasylenko, L.M. (2003). Vzayemodiya vokalnoho i metodychnoho komponentiv u protsesi profesiynoyi pidhotovky maybutnoho vchytelya muzyky [The interaction of vocal and methodological components in the process of professional training of a future music teacher]. *Candidate's thesis*. M.P. Drahomanov National Pedagogical University. Kyiv. [in Ukrainian].

3. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” [Law of Ukraine “On Education”]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

4. Zakon Ukrainy “Pro fakhovu peredvyshchu osvitu” [Law of Ukraine “On Vocational Pre-Higher Education”]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text> [in Ukrainian].

5. Kondratska, L.A. (2012). Khudozhna epistemolohiya. Pidruchnyk dlya mahistrantiv i studentiv mystetsko-pedahohichnykh fakultetiv [Artistic epistemology. Textbook for masters and students of art and pedagogical faculties]. Ternopil, 333 p. [in Ukrainian].

6. Krasovska, L.O. (2016). Suchasnyy vokal: metody navchannya v riznykh zhanrakh muzychnoho mystetstva [Modern vocals: teaching methods in various genres of musical art]. *Culture of Ukraine*. Vol. 53. pp. 100–106. Available at:

https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/rio_old_2017/ku/kultura53/12.pdf. [in Ukrainian].

7. Lobova, O.V. (2011). Dydaktyko-metodychna sistema formuvannya osnov muzychnoyi kultury molodshykh shkolyariv u protsesi zahalnoyi muzychnoyi osvity [Didactic-methodical system of formation of the foundations of musical culture of junior high school students in the process of general musical education]. *Doctor's thesis*. M.P. Drahomanov National Pedagogical University. Kyiv. [in Ukrainian].

8. Ovcharenko, N.A. (1994). Dydaktychni umovy formuvannya piznavalnoho interesu u maybutnikh uchyteliv muzyky [Didactic conditions for the formation of cognitive interest in future music teachers]. *Candidate's thesis*. Kharkiv State Pedagogical University named after H.S. Skovorody. Kharkiv. [in Ukrainian].

9. Oleksyuk, O.M. (2006). Muzychna pedahohika [Musical pedagogy]. Kyiv, 188 p. [in Ukrainian].

10. Postanova KМУ “Pro zatverdzhennya Polozhennya pro fakhovyy mystetsky koledzh” (2020). [Resolution of the CMU “On approval of the Regulations on the professional College”]. [in Ukrainian].

11. Profesiynny standart “Vykladach mystetskoyi shkoly (za vydamy navchalnykh dystsyplin)” (2022). [Professional standard “Art school teacher (by types of academic disciplines)”]. [in Ukrainian].

12. Smyrnova, T.A. (2021). Muzychna pedahohika i psykholohiya vyshchoyi shkoly [Music pedagogy and psychology of the higher school]. Kharkiv, 180 p. [in Ukrainian].

13. Standart fakhovoyi peredvyshchoyi osvity za spetsialnistyu 025 “Muzychne mystetstvo” (2021). [Standard of professional preliminary education in specialty 025 “Musical art”]. [in Ukrainian].

14. Zhu, Yunzhui. (2021). Formuvannya khudozhno-piznavalnoyi kompetentnosti maybutnikh vykladachiv vokalu zasobamy innovatsiynykh tekhnolohiy [Formation of artistic and cognitive competence of future vocal teachers by means of innovative technologies]. *Doctor's thesis*. State institution “Southern Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynskiy”. Odesa. [in Ukrainian].

15. Filosofiya : navch. posibnyk [Philosophy [Electronic resource]. Education. manual. Yu.M. Vilchynskiy, L.V. Severyn-Mrachkovska, O.B. Gaevska and others. 2019. Kyiv, 368 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.03.2023

“Бути гарним педагогом – це бути справжнім реформатором майбутнього життя України, бути апостолом Правди і Науки”.

*Софія Русова
педагог*

“Науку може всякий вивчити – один з великою, інший з меншою працею. Але від мистецтва отримує кожен стільки, скільки він сам в змозі дати”.

*Артур Шопенгауер
німецький філософ*

Ірина Квасниця, доктор філософії, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання і спорту Хмельницького національного університету
Віта Хіміч, доктор філософії, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання і спорту Хмельницького національного університету
Нікіта Дмитришин, здобувач вищої освіти спеціальності “Фізична культура і спорт” Хмельницького національного університету

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розкрито теоретичні основи формування професійної майстерності майбутніх тренерів у процесі професійної підготовки. Обґрунтовано структуру професійної діяльності тренера, що складається зі змістово й функціонально взаємопов'язаних компонентів. Для виявлення основних компонентів професійної діяльності фахівця фізичної культури і спорту та розуміння необхідності формування і розвитку професійної майстерності проведено анкетування й опитування тренерів різних кваліфікаційних категорій ДЮСШ м. Хмельницький та Хмельницької обласної ШВСМ. У дослідженні також здійснено порівняльний аналіз чинників, які, на думку здобувачів вищої освіти Хмельницького національного університету, безпосередньо впливали на формування їхньої професійної майстерності у процесі професійної підготовки. З'ясовано, що професійна майстерність тренера-викладача з виду спорту значною мірою характеризується його компетентністю, готовністю до виконання професійних функцій, гармонійною єдністю його ціннісних установок, комунікативних здібностей та особистісних якостей.

Ключові слова: тренер-викладач з виду спорту; конкурентоздатність; професійна діяльність; професійна майстерність.

Рис. 2. Табл. 1. Літ. 10.

Iryna Kvasnytsya, Doctor of Sciences (Philosophy), Associate Professor of the Theory and Methods of Physical Education and Sport Department, Khmelnytskyi National University

Vita Khimich, Doctor of Sciences (Philosophy), Associate Professor of the Theory and Methods of Physical Education and Sport Department, Khmelnytskyi National University

Nikita Dmytryshyn, Postgraduate Student of higher education, majoring in “Physical Culture and Sport” Khmelnytskyi National University

FORMATION OF PROFESSIONAL MASTERY OF FUTURE COACHES-TEACHERS WITHIN THE PROCESS OF VOCATIONAL TRAINING

The article reveals theoretical basis of formation of professional mastery of teachers-coaches in various kinds of sports within the process of vocational training. It has been found that under conditions of present-day labor market, vocational education promotes professional growth of young specialists in the sphere of physical culture and sport provided he has formed professional mastery and aptitude for constant self-improvement. The structure of professional activity of teachers-coaches in various kinds of sports, which consists of content and functionally interrelated components, has been substantiated. It has been revealed that continuous process of professional growth and development that includes quality professional education, adaptation to professional activity, career growth, poly-professionalism calls for future specialists to possess professional mastery due to formation of professionally-oriented competences. To reveal basic components of professional activity of specialists in physical culture and sport, and to understand necessity to form and develop professional mastery of teachers-coaches in various kinds of sports, polling and questioning of coaches of various qualification categories of Children's and Youth Sports Schools in the city of Khmelnytskyi and Khmelnytskyi regional Schools of the Highest Sports Mastery has been conducted. In the research, contrastive analysis of factors that students of Khmelnytskyi National University assume to have had a direct influence on the formation of their professional mastery within the process of vocational training was carried out. It has been revealed that professional mastery of teachers-coaches in various kinds of sports is greatly characterized by their competence, preparedness to perform professional functions, harmonious unity of their value guidelines, communicative abilities, and personal qualities. The results of the research prove that formation of professional mastery of future coaches-teachers in various kinds of sports calls for profound acquisition of vocational knowledge, development of practical skills, ability to orient in an actual vocational problematic situations as well as ability to find ways and means to solve them, planning of personal studies concept, development of professionally-important qualities, communication and organizational skills.

Keywords: coaches-teachers in various kinds of sports; competitiveness; professional activity; professional mastery.

Постановка проблеми. Зміни і перетворення, які диктуються сучасністю, висувають особливі вимоги до фахівців різного профілю та роблять важливими такі якості працівників, що сприятимуть його конкурентоздатності в умовах сучасного ринку праці.

Без сумніву, зростання ролі спеціалістів у розбудові країни вимагають підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема й тренерів-викладачів з видів спорту, до рівня професіоналізму, спонукають їх до розв'язання актуальних проблем у сфері професійної діяльності [9]. Наразі важливим завданням сучасних ЗВО є формування у майбутнього випускника уміння запропонувати себе на ринку праці, розвиток здатності гнучко й ефективно долати проблеми, що виникають, застосовуючи при цьому набуті професійні знання, вміння і навички, творчо впроваджувати ідеї вдосконалення професійної майстерності, що вимагає ефективної організації процесу професійної підготовки, в якій могли б формуватися такі якості й характеристики майбутнього фахівця галузі фізичної культури і спорту.

На переконання низки провідних науковців, на теперешній час закладам вищої освіти значну увагу треба приділяти підготовці фахівця відповідного рівня і профілю, конкурентоздатного на ринку праці, компетентного, відповідального, який вільно володіє своєю професією й орієнтується в суміжних галузях діяльності, здатного до ефективної роботи за обраною спеціальністю на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного розвитку і вдосконалення [1, 9].

Висока професійна компетентність, кваліфікація є запорукою попиту фахівця на ринку праці. При цьому особливої значущості набуває поглиблення теоретичної загальноосвітньої, загальнонаукової та загальнопрофесійної підготовки, що пов'язано з фундаменталізацією освіти. Водночас останніми роками все більше наголошується на якості професійної підготовки, головним завданням якої є формування високопрофесійної особистості, адаптованої до реалій сучасної української дійсності, з високою мотивацією до вдосконалення власної професійної майстерності [2; 7; 8].

В умовах сьогодення вдосконалення процесу формування професійної майстерності особистості майбутнього тренера-викладача з виду спорту у процесі професійної підготовки є одним із завдань, реалізація якого уможливить ефективне використання професійного, організаційного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема підготовки конкурентоздатних фахівців різних галузей знайшла відображення у здобутках

як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, зокрема педагогічні умови формування конкурентоспроможності фахівця на ринку праці висвітлено в наукових пошуках Н. Ничкало, А. Hirschi, D. Valero, L. Gomes, R. Jerônimo; теоретико-методологічні засади професійної підготовки та компетентності майбутнього фахівця сфери фізичної культури і спорту відображено в наукових працях А. Деркача, Р. Карпюк, М. Прохорова, Л. Сущенко, Ю. Лянного, О. Тимошенко, Ю. Шкретія, А. Сватська, Є. Павлука тощо.

Проблема формування педагогічної майстерності в її загальнопедагогічному сенсі не є новою. Різні аспекти означеної проблематики розглядали І. Зязюн (1990), В. Сластьонін (1997), В. Саюк (2007), В. Савченко (2012), Т. Матвійчук (2015). Водночас аспекти формування професійної майстерності тренера в наукових доробках розкрито недостатньо.

Відповідно, підготовка сучасних конкурентоспроможних тренерів має значну актуальність, і в цьому контексті проблема формування професійної майстерності тренера потребує свого вирішення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що існує низка досліджень, які пов'язують якісну професійну підготовку майбутніх фахівців фізичної культури і спорту з їхньою конкурентоспроможністю на ринку праці та зайнятості, виявлено значну кількість невирішених проблем. Так, недостатньо розкриті аспекти формування професійної майстерності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту, зважаючи на сучасний активний розвиток спорту та важливість постійного оновлення теоретичних знань і практичних умінь фахівцями спортивної галузі.

Мета статті полягає в обґрунтуванні особливостей формування професійної майстерності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у процесі професійної підготовки в умовах закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Сучасний рівень розвитку спорту висуває високі вимоги до рівня підготовленості спортсменів, оскільки підвищуються спортивні результати, змінюється спортивне обладнання, удосконалюються методи підготовки. Все це збільшує конкуренцію, а відповідно потребує системи, яка постійно розвивається. Одним з важливих компонентів цієї системи, без сумніву, є тренер, позаяк сьогодні унеможлиблюється досягнення високих спортивних результатів без відповідного рівня професіоналізму тренера-викладача з виду спорту [4, 10].

Важливо зауважити, що професійна діяльність тренера досить різнопланова і спрямована насамперед на вивчення і вдосконалення фізичних, психічних, функціональних можливостей людини, на роз-

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

роблення й затвердження принципів активного і здорового способу життя, їх практичну реалізацію засобами фізичної культури і спорту, на формування особистості, її залучення до загальнолюдських цінностей, ідеалів фізичної культури та спорту [3, 6].

Сферою професійної діяльності фахівця фізичної культури і спорту є фізична культура, спорт, у т. ч. дитячо-юнацький, масовий, спорт вищих досягнень, професійний, спортивно-оздоровчий туризм, рухова

рекреація та реабілітація, діяльність з оздоровлення населення засобами фізичної культури і спорту.

Структура професійної діяльності тренера-викладача з виду спорту складається зі змістовно й функціонально взаємопов'язаних компонентів, які визначають суспільно корисну діяльність спортивного тренера та його готовність до ефективного розв'язання завдань фізкультурно-спортивної діяльності на основі сформованих знань, умінь, навичок, професійно важливих якостей (Рис. 1).

Професійна діяльність тренера-викладача з виду спорту

рухова діяльність – виконання фізичних вправ, формування рухових навичок та спортивної техніки, розвиток фізичних якостей, показ вправ, уміння знаходити причини помилок і труднощів в оволодінні спортивними рухами, надання допомоги, страхівка спортсменів

проектувальна або конструктивна діяльність – планування навчально-тренувального навантаження як на тривалий період, так і на кожне тренування (із визначенням завдань, складу тренувальних засобів, характеру власних дій і дій спортсмена), визначення цільових установок, прогнозування майбутніх спортивних результатів, використання засобів і методів комплексного контролю

комунікативна діяльність – організація педагогічного спілкування (вербального і невербального) з метою управління діяльністю спортсменів, уміння встановлювати контакт між людьми (спортсменами, їхніми батьками, представниками адміністрації спортивної установи/організації, меценатами тощо), уміння передбачати конфлікти та уникати їх, керувати власною поведінкою

організаторська діяльність – організація місця занять, змагань (обладнання, інвентар), діяльності та взаємодії спортсменів, власної діяльності, психологічного клімату у спортивному колективі

гностична діяльність – пізнання переваг і недоліків власної роботи, її аналіз, внесення коректив, уміння аналізувати й порівнювати результати підготовки спортсменів, працювати з спеціалізованою науковою літературою, знаходити інноваційні засоби і методи тренування та застосовувати їх

Рис. 1. Структурні компоненти професійної діяльності тренера-викладача з виду спорту

Як зазначає В. Костюкевич, “ефективне управління підготовкою спортсменів залежить від оволодіння тренером знаннями основних аспектів педагогіки, біології, біомеханіки і психології, управлінських впливів у процесі фізичної, теоретичної, психологічної та змагальної діяльності гравців і комплекс-

ного контролю за результатами їх тренувальної та змагальної діяльності” [6, 34].

Аналіз наукової літератури доводить, що, досліджуючи різні аспекти професійної діяльності, професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів, всі науковці одностайні у твердженні – професійна

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

діяльність тренера-викладача, без сумніву, є педагогічною (О. Ажиппо, А. Конох, О. Надтока, А. Сущенко, А. Сватъєв, Л. Сущенко та ін.

Отже, професійна підготовка майбутніх тренерів-викладачів зумовлена значним діапазоном видів діяльності, до яких має бути підготовлений фахівець з фізичної культури і спорту. Відповідно до Стандарту вищої освіти за спеціальністю 017 “Фізична культура і спорт” першого бакалаврського рівня випускник має бути підготовлений до тренерської, педагогічної, організаційно-управлінської та рекреаційної діяльності. Для безперервності процесу професійного становлення та розвитку, який включає якісну професійну освіту, адаптацію до професійної діяльності, кар’єрне зростання, поліпрофесіоналізм, у майбутнього фахівця має бути сформована професійна майстерність за рахунок формування професійно-зорієнтованих компетенцій. Цей процес, на нашу думку, відбувається на етапах професійної підготовки і професійної діяльності [4].

Формування професійної майстерності тренера як суб’єкта управління індивідуальними освітніми процесами характеризується його готовністю до виконання професійних функцій, гармонійною єдністю його ціннісних установок та психолого-педагогічної підготовки. Водночас рівень професійної компетентності тренера зумовлює формування та розвиток професійної майстерності.

Можна стверджувати, що майстерність тренера-викладача з виду спорту – це професійне вміння оптимізувати всі види навчально-виховної та спортивно-тренувальної діяльності, що передусім спрямовані на всебічний розвиток і вдосконалення особистості спортсмена, формування його світогляду, фізичних здібностей та якостей.

На нашу думку, професійна майстерність фахівця фізичної культури і спорту є своєрідним якісним орієнтиром і визначається як високе мистецтво в обраній професійній галузі [2; 5; 8]. Без сумніву, організація педагогічного впливу висуває високі вимоги до професійної майстерності особистості тренера-викладача.

З метою з’ясування актуальності означеної проблематики задля розуміння необхідності формування та розвитку професійної майстерності фахівця фізичної культури і спорту у сучасних ринкових умовах праці, нами було проведено анкетування тренерів-викладачів з видів спорту ДЮСШ м. Хмельницький та Хмельницької обласної школи вищої спортивної майстерності (Рис. 2). Так ми змогли виокремити ключові компоненти, що, на думку фахівців галузі фізичної культури і спорту, сприяли б якісному процесу формування професійної майстерності та професійній реалізації майбутніх тренерів.

У результаті проведеного дослідження з’ясувалося, що ефективність професійної діяльності, про-

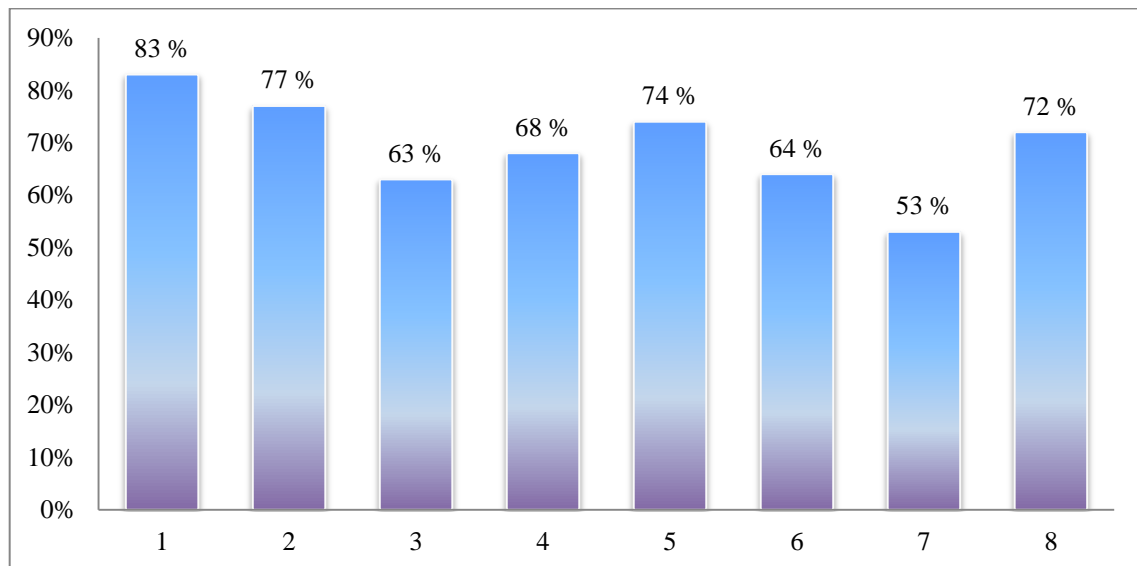

Рис. 2. Відповіді тренерів на питання “Які, на вашу думку, чинники мають безпосередній вплив на вдосконалення професійної майстерності тренера з видів спорту?”

де: 1 – наявність теоретичних знань та практичних професійних навичок і умінь за фахом; 2 – здібності до аналізу професійної інформації, системність мислення та прагнення до подальшого професійного вдосконалення; 3 – обізнаність у споріднених галузях спортивних спеціальностей та наявність сформованих міждисциплінарних компетентностей; 4 – організаційні здібності, уміння розв’язувати проблемні ситуації професійного характеру; 5 – комунікативні вміння; 6 – особистісні позитивні якості; 7 – наявність ціннісних орієнтирів; 8 – творчий потенціал, використання інноваційних технологій.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

фесійна майстерність та затребуваність випускника вищої школи значною мірою залежать від рівня сформованих у нього професійних, спеціальних знань, умінь, навичок, компетентностей, що відповідають вимогам галузі “Фізична культура і спорт” і його майбутньої діяльності, а також здатності до аналізу нової професійної інформації, комунікативних умінь та особистісних якостей.

У нашому опитуванні також взяли участь здобувачі вищої освіти 1 та 4 курсів спеціальності 017 “Фізична культура і спорт” Хмельницького національного університету, яке мало на меті з’ясувати їх думку щодо якості професійної підготовки у ЗВО та розуміння важливості формування професійної майстерності як критерію конкурентоспроможного фахівця.

Доцільно зазначити, що, окрім традиційного навчання, відповідно до навчального плану спеціаль-

ності студенти, майбутні тренери, проходили різні види навчальних практик, які, по суті, є імітацією практичної професійної дійсності, долучалися до участі у змаганнях як учасники, спостерігачі та судді. Такий процес, на нашу думку, суттєво активізує навчальну та пізнавальну діяльність здобувачів вищої освіти спортивного профілю. Також комплексно використовувалися сучасні методи навчання: моделювання, проектування елементів професійної діяльності з подальшим аналізом та обговоренням; практичні ситуації для колективного розв’язування, ділові ігри тощо. Усі перераховані засоби були спрямовані на підвищення мотивації здобувачів вищої освіти до майбутньої професійної діяльності та формування їхньої професійної майстерності (Табл. 1).

Практика останніх років показує, що у процесі

Таблиця 1

Порівняльний аналіз чинників, що, на думку здобувачів вищої освіти, впливають на формування професійної майстерності та ефективність подальшого професійного росту

Чинники	1 курс	4 курс
Базові теоретичні знання і практичні навички з дисциплін фундаментальної підготовки	35 %	61 %
Теоретичні знання з фахових дисциплін	37 %	69 %
Практичний досвід, умінь та навички з фахових дисциплін, сформовані компетентності	73 %	92 %
Комунікативні навички, здатність до роботи в команді	22 %	37 %
Прагнення до професійного вдосконалення та кар’єрного зростання	26 %	59 %
Прагнення до подальшого навчання та професійної самоосвіти	26 %	53 %
Організаторські навички	19 %	49 %
Особистісні якості	15 %	34 %

реальної професійної діяльності тренер-викладач постійно має справу з професійною трансформацією, широкою зоною невизначеності та постійно адаптацією набутих компетенції до конкретного навчального-тренувального простору (педагогічна ситуація, тренувальний процес, навчальне середовище) та часу (знання застарівають). За таких умов для удосконалення професійної майстерності важливою стає адаптаційна здатність, умінь адекватно модифікувати свою діяльність, опановувати нові реалії, інноваційні технології, аналізувати зовнішні та внутрішні зміни, знаходити шляхи розв’язання проблем і нестандартних завдань [4, 11].

Сучасний спорт потребує певних здібностей від тренера: він має володіти широким арсеналом сучасних знань, враховувати психологічні, соціальні, матеріально-технічні та інші аспекти підготовки спортсмена. Успіхи спортсменів значною мірою залежать і від особистості самого тренера-викладача – його педагогічного таланту, авторитету, волі, здатності до творчого узагальнення. Водночас особливістю професійної діяльності спортивного тренера

як педагога є те, що він відіграє важливу роль у вихованні особистості спортсмена (І. Волков, О. Надтока, І. Кузнецова та ін.), що висуває значні вимоги як до особистості тренера, так і до рівня його професійної підготовки.

Задля професійного становлення та підвищення власного професійного рівня майбутньому тренеру-викладачу з виду спорту поряд із сформованими компетентностями потрібно володіти психічними властивостями, особливостями та рисами характеру, професійними установками, що об’єднані у поняття особистісних і професійно значущих якостей. У процесі професійної підготовки та формування професійної майстерності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту актуальності набуває розвиток професійно значущих особистісних якостей, оскільки професійна діяльність спортивного тренера здійснюється у режимі постійної комунікації та взаємодії з різними групами людей і має соціологічний характер, а саме:

– організаторських – організованість, ініціативність, адаптивність, гнучкість, креативність, само-

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

критичність, здатність переключатись на різні види діяльності;

– комунікативних – тактовність, відкритість, емоційна врівноваженість, здатність до встановлення конструктивних ділових взаємин, активного використання невербальних засобів спілкування тощо;

– інтелектуальних – логічність та оперативність мислення, критичність, спостережливість, допитливість, вміння доступно донести інформацію, аналітичні вміння, знання методики навчання і тренування;

– морально-вольових – справедливість, гуманізм, почуття обов'язку, амбіційність, упевненість у власних силах, здатність досягати цілей та добиватися авторитету, стресостійкість, надійність, вмотивованість на результат, відповідальність за якість власної діяльності, здатність налаштуватися на боротьбу та перемогу тощо.

Розвиток особистісних якісних характеристик майбутнього фахівця сприятиме формуванню професійної майстерності тренера-викладача з виду спорту, підвищенню професійної мотивації і в подальшому – ефективності його діяльності та розвитку його майстерності.

Висновки. Результати дослідження показали, що одним зі стратегічних завдань професійної освіти є формування особистості сучасного фахівця, який має активну професійну позицію, сформовані особистісні якості і здібності, професійні компетентності, готового до постійного саморозвитку й удосконалення професійної майстерності. Для підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту важливою є зорієнтованість освітнього процесу на умови професійної діяльності потенційного випускника. Доцільно звернути увагу на ґрунтовне опанування здобувачем вищої освіти професійних знань, розвиток умінь і практичних навичок, уміння орієнтуватись у реальній професійній проблемній ситуації, а також знаходити шляхи і засоби розв'язання її, планування власної концепції навчання, спрямованої на кар'єрне зростання, тобто формування його професійної майстерності.

Проведене дослідження не вичерпує усіх проблем підготовки майбутніх тренерів та формування професійної майстерності. У подальшому доцільно впроваджувати індивідуальний підхід до кожного здобувача вищої освіти, застосовувати передовий закордонний досвід, а також інтегрувати досягнення інших наук у спортивну діяльність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белікова Н. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації до здоров'язбережувальної діяльності : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2012. 45 с.

2. Гомонюк О., Онишко О., Райко В. Формування професійно-педагогічної культури майбутніх фахівців соціо-

номічних професій засобами інноваційних педагогічних технологій. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2016. Вип. 44. С. 286–290.

3. Квасниця І., Ференчук Б., Цісар В., Дмитришин Н. Когнітивний компонент у контексті формування конкурентоспроможності майбутнього фахівця фізичної культури і спорту. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2022. № 5 (88). С. 96–100.

4. Квасниця І. Формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти : дис. ... д-ра філософ. наук. Хмельницький, 2021. 248 с.

5. Ковальчук В. Роль педагогічної практики в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя. *Молодь і ринок*. 2023. № 1 (209). С. 45–49.

6. Костюкевич В. “Теорія і методика спортивної підготовки” (на прикладі командних ігрових видів спорту) : навчальний посібник. Вінниця : Планер, 2014. 432 с.

7. Кравець Р. Професійна майстерність викладача іноземної мови як запорука всебічного розвитку особистості здобувача вищої освіти. *Молодь і ринок*. 2023. № 2 (210). С. 13–19.

8. Лашівська Я. Професійна майстерність як основний компонент педагогічної культури. *Освітній простір України*. 2019. № 16. С. 97–102.

9. Ничкало Н. Розвиток професійної освіти в умовах глобалізації них та інтеграційних процесів : монографія. Київ : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014.

10. Hirschi A., Valero D. Career adaptability profiles and their relationship to adaptivity and adapting. *Journal of Vocational Behavior*. 2015. Vol. 88. pp. 220–229. DOI: 10.1016/j.jvb.2015.03.010

REFERENCES

1. Belikova, N. (2012). Teoretychni i metodychni zasady pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv z fizychnoi reabilitatsii do zdoroviazberezhuvalnoi diialnost [Theoretical and methodological basis of training of future specialists in physical rehabilitation to be engaged in health-protection activities]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv, 45 p. [in Ukrainian].

2. Homoniuk, O., Onyshko, O. & Raiko, V. (2016). Formuvannia profesiino-pedahohichnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv sotsionomichnykh profesii zasobamy innovatsiinykh pedahohichnykh tekhnolohii [Formation of professional and pedagogical culture of students specializing in socioeconomic professions by means of innovation pedagogical technologies]. *Modern information technologies and innovation methods of teaching within training of specialists: methodology, theory, experience, issues*. Iss. 44, pp. 286–290. [in Ukrainian].

3. Kvasnytsia, I., Ferenchuk, B., Tsisar, V. & Dmytryshyn, N. (2022). Kognityvnyi komponent u konteksti formuvannia konkurentospromozhnosti maibutnoho fakhivtsia fizychnoi kultury i sportu [Cognitive component within the context of formation of competitiveness of future specialists in physical culture and sports]. *Academic papers of National Pedagogical Dragomanov University*. No. 5 (88), pp. 96–100. [in Ukrainian].

4. Kvasnytsia, I. (2021). Formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnikh treneriv-vykladachiv z vydu sportu u zakladakh vyshchoi osvity [Formation of professional mobility of future sports coaches-teachers in higher educational establishments]. *Doctor's thesis*. Khmelnytskyi, 248 p. [in Ukrainian].

5. Kovalchuk, V. (2023). Rol pedahohichnoi praktyky v protsesi profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia [The

role of pedagogical internship within the process of vocational training of teachers]. *Youth and market*. No. 1 (209), pp. 45–49. [in Ukrainian].

6. Kostyukevych, V. (2014). “Teoriia i metodyka sportyvnoi pidhotovky” (na prykladi komandnykh ihrovnykh vydiv sportu) [Theory and methods of sports training (based on team sports): textbook]. Vinnytsya, 432 p. [in Ukrainian].

7. Kravets, R. (2023). Profesiina maisternist vykladacha inozemnoi movy yak zaporuka vsebichnoho rozvytku osobystosti здобувача вищої освіти [Professional mastery of foreign language teachers as a guarantee of all-round development of students’ personality]. *Youth and market*. No. 2 (210), pp. 13–19. [in Ukrainian].

8. Lashchivska, Ya. (2019). Professional excellence as the basic component of pedagogical culture [Profesiina maisternist yak osnovnyi komponent pedahohichnoi kultury]. *Educational space of Ukraine*. No. 16, pp. 97–102. [in Ukrainian].

9. Nychkalo, N. (2014). Rozvytok profesiinoi osvity v umovakh hlobalizatsii nykh ta intehratsiinykh protsesiv [Development of professional education under conditions of globalization and integration processes: monograph]. Kyiv. [in Ukrainian].

10. Hirschi, A., & Valero, D. (2015). Career adaptability profiles and their relationship to adaptivity and adapting. *Journal of Vocational Behavior*. Vol. 88, pp. 220–229. DOI: 10.1016/j.jvb.2015.03.010 [in English].

Стаття надійшла до редакції 11.04.2023

УДК 378.147.88:004.031.4(4/8)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.278062>

Тетяна Шарова, доктор філологічних наук, професор
кафедри суспільно-гуманітарних наук
Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного
Аліна Землянська, кандидат філологічних наук,
доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук
Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного

ОСОБЛИВОСТІ НЕФОРМАЛЬНОГО НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ МООС У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена особливостям неформального навчання засобами МООС у закладах вищої освіти. Акцентовано увагу на тому, що здобувачі освіти та науково-педагогічні працівники мають можливість безкоштовно використовувати онлайн-ресурси на закордонних платформах Udemy, Coursera, Edx, Alison. З’ясовано, що кожен ЗВО має можливість у корпоративному доступі електронної пошти зареєструвати здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників для подальшої роботи на онлайн-ресурсах. Наголошено, що системна робота на онлайн-платформах з метою проходження онлайн-курсів, дозволить українським користувачам використовувати платні ресурси на безоплатній основі, що є запорукою успішного навчання в дистанційному форматі.

Ключові слова: неформальне навчання; МООС; онлайн-курси; заклад вищої освіти; безкоштовне навчання.

Літ. 12.

Tetiana Sharova, Doctor of Sciences (Philology),
Professor of the Social Sciences and Humanities Department,
Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University
Alina Zemlianska, Ph.D. (Philology),
Associate Professor of the Social Sciences and Humanities Department,
Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University

THE PECULIARITIES OF NON-FORMAL LEARNING THROUGH MOOC MEANS IN THE INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

The article is devoted to the peculiarities of non-formal education by means of MOOC in the institutions of higher education. Attention is focused on the fact that students and scientific and pedagogical workers have the opportunity to use online resources on foreign platforms Udemy, Coursera, Edx, Alison for free. It was found that each institution of higher education has the opportunity to register students and scientific and pedagogical workers in the corporate e-mail access for further work on online resources.

It was emphasized that the unique content with lectures, video materials, and test tasks allows you to get up-to-date information on professional development issues, as users have the opportunity to master new competencies, to immerse themselves in aspects of the professional growth of each user. It is indicated that the most interesting and relevant among users is the Coursera platform, which presents a significant number of online courses for improving qualifications and mastering new competencies. For institutions of higher education, a selection of courses with free access is another, based on the support of Ukraine during the state of war.

The article reports that all users who take courses on the Coursera online resource can view their own achievements under the headings: online courses that are in progress or those that have been completed. Such filtering makes it possible to obtain

information about which user's courses are in progress and which have already been completed. It is indicated that access to the Coursera online platform, for the purpose of further courses on a free basis, is possible after authorization and registration in the corporate mail of the institution of higher education.

Attention is focused on the fact that in the conditions of the state of war in Ukraine, the possibility of non-formal education motivates students to study, since there is no attachment to a specific teacher or a certain schedule of calls to classes. It is emphasized that systematic work on the online platforms for the purpose of taking online courses will allow Ukrainian users to use paid resources free of charge, which is the key to successful distance learning.

Keywords: non-formal education; MOOC; online courses; institution of higher education; free education.

Постановка проблеми. Підготовка майбутніх фахівців у закладах вищої освіти в умовах воєнного стану здебільшого відбувається у змішаному та дистанційному форматах. Розуміємо, що більша частина навчального матеріалу вивчається здобувачами освіти самостійно, тому під керівництвом викладача здійснюються консультації та надається необхідний матеріал для набуття нових компетентностей за профілем або напрямом. Однак додатково здобувачі вищої освіти мають можливість вивчати свій фах за допомогою долучення до різноманітних онлайн-курсів, що суттєво поліпшить їхню професійну діяльність та зробить їх конкурентоспроможними на ринку праці.

Останнім часом питання неформальної освіти та використання відкритих масових онлайн-курсів є на часі. Заклади вищої освіти отримали доступи до безкоштовних міжнародних ресурсів, де міститься база онлайн-курсів, що дозволить у дистанційному форматі підвищувати власну кваліфікацію та опанувати нові знання.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання використання ІКТ в освіті, а також вивчення особливостей онлайн-платформ, онлайн-ресурсів та онлайн-курсів, що розміщені в них, займаються вчені не лише в Україні, а й за кордоном. На сьогодні нам відомі праці В. Лапінського, В. Бикова, О. Співаковського, О. Спіріна, О. Самойленка, Д. Глонса, Д. Стівена та інших. Дослідження аспектів використання масових онлайн-курсів подано у студіях Г. Шалацької, О. Конотоп, О. Семеніхіної, О. Кучай, А. Кузьмінського, С. Шарова та ін. Важливо акцентувати увагу на тому, що використання онлайн-курсів можливе в різних напрямках, зокрема в технічному та гуманітарному.

Визначимо, що електронне навчання користується попитом серед різних верств населення, позаяк має такі переваги, як:

- можливість здобути додаткову освіту та підвищити власну кваліфікацію;
- поєднання навчання та роботи;
- велика кількість онлайн-платформ та онлайн-курсів;
- забезпечення безперервного самонавчання;
- індивідуалізація навчальної діяльності та максимальний саморозвиток особистості [1, 3];
- відсутність обмежень територіального, вікового, статевого характеру;
- здебільшого безкоштовність онлайн-курсів;

– майже безмежні можливості різноманітних онлайн-сервісів [5, 87].

С. Шаров акцентує увагу на тому, що інформаційне суспільство в сучасному світі досить стрімко розвивається, збільшуючи при цьому потоки інформації, що дає змогу учасникам освітнього процесу оволодівати різними методами та формами під час навчання [9, 195]. На думку Л. Гриневич, масові онлайн-курси є важливою додатковою опцією для навчання сучасних дітей [3], адже це допомагає їм краще готуватися до освітнього процесу і бути обізнаними не лише в професійній, а і в інших сферах.

Як акцентує у науковому дослідженні Т. Махinya, “приємним бонусом при проходженні окремих онлайн-курсів стане перезарахування годин сертифікату про успішне завершення навчання на підвищення кваліфікації” [4]. Тому на цьому етапі важливим є розуміння вагомості означеного питання, з боку як викладача, так і здобувача вищої освіти. А І. Бациуровська, досліджуючи питання використання МООК, наголошує, що поява масових відкритих дистанційних курсів базується на реалізації сучасних освітніх принципів відкритості освіти, рівності учасників навчального процесу, інтернаціоналізації освітніх систем і глобалізації освітнього простору [2, 33].

Альтернативною формою підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти вважає проходження онлайн-курсів Л. Панченко [6, 19]. Т. Терлецька вказує на переваги та основні недоліки застосування онлайн-курсів для забезпечення дистанційної складової освітнього процесу [8, 136]. Також більшість дослідників стверджують, що масові відкриті онлайн-курси мають суттєві переваги, оскільки вони не залежать від соціального статусу та місця проживання користувача, дають можливість оволодівати різноманітними курсами, не прив'язуючись до конкретної спеціалізації, часто на безоплатній основі [10, 151]. Використання онлайн-курсів у освітньому процесі вищої школи може стати певним мотиватором для здобувачів освіти, що не лише підвищить успішність, а й допоможе зрости у професійній діяльності [11, 137]. Саме тому означене питання є актуальним та створює умови для розширення можливостей здобувачів вищої освіти під час дистанційного навчання в умовах воєнного та поствоєнного стану в Україні.

Метою статті є огляд особливостей неформального навчання засобами МООС у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Здобувачі вищої освіти та науково-педагогічні працівники мають можливість використовувати онлайн-ресурси на закордонних платформах Udemy, Coursera, Edx, Alison тощо. Однак на сьогодні більшість онлайн-платформ є платною, а для здобувачів освіти такий аспект – неприйнятний. Тому Міністерство освіти і науки України ініціювало партнерську діяльність із розробниками платформ міжнародного рівня. Було прийнято колегіальне рішення з приводу доєднання здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників до міжнародних платформ з урахуванням корпоративних електронних адрес. Для таких користувачів доступ до електронних платформ для подальшого проходження онлайн-курсів можливий на безоплатній основі.

На закордонних платформах Udemy, Coursera, Edx користувачі мають можливість безкоштовно використовувати лише ті онлайн-курси, які є доступними українським користувачам. Їх суттєвими перевагами є прагнення до створення якісного освітнього контенту з різних галузей людської діяльності. Всі платформи працюють з провідними закладами вищої освіти, державними та комерційними установами з метою створення онлайн-курсів, що відповідають їх спеціалізації і де вони займають пріоритетні позиції [5, 90]. Унікальний контент із лекціями, відеоматеріалами, тестовими завданнями дає змогу отримати сучасну інформацію з питань підвищення кваліфікації, оскільки користувачі можуть опанувати нові компетентності, зануритись в аспекти професійного зростання та поліпшення власного іміджу як сучасного та компетентного здобувача освіти.

Найбільш цікавою й актуальною серед користувачів є платформа Coursera, де представлено значну кількість онлайн-курсів для підвищення кваліфікації та оволодіння новими компетентностями. Для закладів вищої освіти – вибірка курсів на представленій платформі з безкоштовним доступом до них, інша, ґрунтується на підтримці України за воєнного стану. Здебільшого такі умови від розробників онлайн-ресурсів надані для ЗВО.

Кожен заклад вищої освіти має можливість у корпоративному доступі з електронної пошти зареєструвати здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників. Такі доступи дозволять користувачам бачити в особистому кабінеті всі онлайн-курси, що можуть бути використані ними під час навчання на безоплатній основі. На платформі Coursera в безкоштовному доступі користувачі закладів вищої освіти можуть обрати напрям навчання (із 11 представлених). Тому, відповідно до структури онлайн-ресурсу Coursera, маємо такі тематичні напрями: наука про дані, бізнес, комп'ютерна наука, інформаційні технології, вивчення мов, здоров'я, особистий розвиток, природничі та технічні науки, соціальні науки, гуманітарні науки та мистецтво, математика та ло-

гіка. Розуміємо, що одночасно користувач на платформі має можливість зареєструватись на курси, які доступні для індивідуального проходження в розрізі представлених тематичних напрямів, або як здобувач вищої освіти. Для того, аби орієнтуватись у цьому аспекті, на онлайн-ресурсі Coursera треба переходити за вкладками: індивідуальний, бізнес, університет.

На засіданні 02 березня 2023 р. “Цифрова трансформація закладів вищої освіти України” генеральний директор директорату цифрової трансформації МОН України Дмитро Завгородній наголосив, що розробники онлайн-платформи Coursera надають українським користувачам доступ до 7400 курсів, які не потребують оплати (Coursera for Campus). Було зазначено результати реєстрації та навчання на платформі, що є вагомим досягненням усієї освітнянської спільноти: більше ніж 400 закладів вищої освіти, майже 40000 здобувачів освіти здійснили реєстрацію, майже 100000 курсів розпочато з різної тематики, майже 65000 курсів пройдено повністю та більше 10 000 користувачів пройшли більше двох курсів. Зрозуміло, що активні учасники освітнього процесу, які прагнуть вчитися, обирають для курси не лише за власним профілем, а й із цікавості, для власного зростання. Аналогічно було представлено використання в освітньому процесі закладами вищої освіти онлайн-ресурсів Udemy, Edx та ін.

Усі користувачі, які проходять курси на онлайн-ресурсі Coursera, можуть переглянути власні досягнення за рубриками: онлайн-курси, які є в процесі проходження, або ті, що вже пройдені. Така фільтрація допомагає чітко отримати інформацію про те, проходження яких саме курсів користувачем триває, а які вже пройдені. Недоліком такого навчання можна вважати те, що користувачеві не надається документ на підтвердження завершення курсів. Прогрес пройдених курсів можна переглянути лише в особистому електронному кабінеті. Тому здебільшого таке навчання орієнтоване не на отримання сертифікату, а на здобуття нових знань.

Доцільно виокремити основні переваги навчання на платформі Coursera з можливістю доступу до онлайн-курсів у безкоштовному форматі:

- відсутність плати за навчання;
 - можливість вибору курсів за власним уподобанням;
 - можливість перегляду курсів, які є завершеними;
 - моніторинг курсів, що є в процесі вивчення;
 - зручний та доступний інтерфейс платформи.
- Орієнтуючись на такі переваги, маємо потребу у визначенні певних недоліків платформи, що суттєво ускладнює процес вивчення освітніх компонентів:
- англомовний інтерфейс;
 - неможливість отримання сертифікату;
 - вхід на платформу лише з акаунту корпоративної пошти;

– потреба переходу в потрібну ідентифікацію особи (індивідуальна, бізнес, університет, організації).

Маємо на меті не висвітлити переваги й недоліки онлайн-ресурсу Coursera, а розкрити функціональні можливості платформи під час освітнього процесу задля підвищення власної професійної кваліфікації. Розуміємо, що змушувати здобувача освіти проходити онлайн-курси на будь-якій платформі немає сенсу. Бажання навчатись повинно бути у нього самого, адже це він є суб'єктом отримання знань та, відповідно, плануватиме надалі працевлаштовуватись за фахом. Проходження певних курсів у режимі онлайн на представлених платформах суттєво розширить можливості того, хто навчається.

Переглядаючи будь-який курс на платформі Coursera, користувачі отримують візуальну інформацію, що містить такі дані: терміни, форма навчання, рівень навчання, тривалість проходження курсу, мова викладання, наявність субтитрів. Більше того, записавшись на курс, можна переглянути інформацію про нього, ознайомитись із викладачами, детально вивчити його програму, довідатись про відгуки та рецензії на нього, а також ознайомитись із частими запитаннями, що надходять від користувачів. Люди, які не мають досвіду роботи на онлайн-платформах, мають можливість, переглянувши курс, ознайомитись із параметрами реєстрації на курсі. Таким чином, робота на онлайн-платформі Coursera дає змогу українським користувачам, що навчаються чи викладають у закладах вищої освіти, бачити детальну інформацію у власному електронному кабінеті. Цей функціонал інформує їх про терміни та змістове наповнення онлайн-курсу, що слугує суттєвому заощадженню часу на пошук потрібної інформації.

Важливо пам'ятати, що вхід до онлайн-платформи Coursera, з метою подальшого проходження курсів на безоплатній основі, можливий за умови авторизації та реєстрації в корпоративній пошті ЗВО. Як правило, в університетах цю функцію координує адміністратор, який надає доступ до подібних ресурсів та може проконтролювати кількість зареєстрованих користувачів від закладу вищої освіти, кількість пройдених курсів здобувачами освіти або викладачами та кількість тих, що обрані для проходження. У подальшому пройдені курси на онлайн-платформі Coursera можуть бути зараховані як окрема тема, модуль навчальної дисципліни, що говорить про зарахування неформальної освіти під час навчання у закладах вищої освіти. Б. Шуневич та Н. Рак наголошують, що використання масових відкритих онлайн-курсів у освітньому процесі здобувачами вищої освіти допоможе їм легше перейти від традиційної системи освіти до дистанційної [12, 275]. Зрозуміло, що викладач та студент під час опанування онлайн-ресурсів можуть узгоджувати окремі

аспекти онлайн-курсів, відповідно до специфіки обраного навчального курсу, що уможливить визначитись із переліком потрібних онлайн-курсів для подальшого їх проходження [7, 215].

У закладах вищої освіти України на офіційних сайтах виокремлено рубрику “Неформальна освіта”, де можемо побачити методичні вказівки для успішного використання онлайн-ресурсів, що дозволяють безкоштовно отримувати якісні знання. Наявність переваг такого навчання мотивує здобувачів вищої освіти вчитися та оволодівати різними компетентностями, у тому числі за фахом.

Висновки. Підтримка України міжнародними компаніями говорить про відкритість до нашої країни, значну допомогу учасникам навчання в освітньому напрямі. Науково-педагогічні працівники та здобувачі вищої освіти активно долучаються до підвищення кваліфікації шляхом проходження онлайн-курсів, опановуючи тим самим європейський досвід та отримуючи нові знання. Головним завданням закладів вищої освіти є доєднання більшої кількості користувачів до різноманітних платформ, де можна черпати інформацію для професійного зростання. В умовах воєнного стану в Україні можливість неформального навчання мотивує здобувачів освіти вчитися, оскільки відсутня прив'язка до конкретного викладача чи певного розкладу дзвінків на заняття. Системна робота на онлайн-платформах з метою проходження онлайн-курсів дасть змогу українським користувачам використовувати платні ресурси на безоплатній основі, що є запорукою успішного навчання у дистанційному форматі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адамова І., Головачук Т. Дистанційне навчання: сучасний погляд на переваги та проблеми. *Витоки педагогічної майстерності*. 2012. № 10. С. 3–6.
2. Бацуровська І.В. Масові відкриті дистанційні курси: інноваційна тенденція в освіті. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*. 2015. № 1. С. 31–34.
3. Масові онлайн курси дають більше можливостей для якісної освіти дітей з сільських шкіл та невідконтрольних територій. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/1-be-smart-presentation>
4. Махія Т. Інтеграція масових відкритих онлайн курсів у процес підготовки менеджерів освіти в умовах магістратури. *Adaptive Management: Theory and Practice. Series Pedagogics*. 2020. № 10 (19). С. 4–28.
5. Осецький В.Л., Татомір І.Л. Роль масових відкритих онлайн-курсів у сучасному освітньому ландшафті. *Економіка України*. 2017. № 12. С. 86–98.
6. Панченко Л.Ф. Масовий відкритий онлайн-курс як альтернативна форма підвищення кваліфікації викладача вищої школи. *Освіта та педагогічна наука*. 2013. № 1. С. 19–28.
7. Скиданенко А.С., Шарова Т.М. Змішане навчання: використання онлайн-платформи Edera для вивчення української мови і літератури. *Українська література в загальноєвропейському контексті*. 2019. № 3. С. 215–219.

8. Терлецька Т. Аналіз використання масових відкритих онлайн курсів в освітньому процесі університету на прикладі спеціальності “Дошкільна освіта”. *Електронне наукове фахове видання “Відкрите освітнє Е-середовище сучасного університету”*. 2020. № 8. С. 136–146.

9. Шаров С.В. Компетентнісний підхід: переваги, структура та особливості. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2018. № 4 (63). С. 194–199.

10. Шаров С.В., Шарова Т.М. Аналіз онлайн курсів з програмування. *Актуальные научные исследования в современном мире*. 2018. № 8 (40). С. 150–155.

11. Шарова Т.М., Шаров С.В. Масові відкриті онлайн курси як можливість підвищення конкурентоспроможності фахівця. *Молодий вчений*. 2018. Т. 9. № 61.1. С. 137–140.

12. Шуневич Б., Рак Н. Перспективи використання масових відкритих онлайн-курсів у закладах вищої освіти України. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2019. № 34. С. 271–278.

REFERENCES

1. Adamova, I. & Holovachuk, T. (2012). Dystantsiine navchannia: suchasnyi pohliad na perevahy ta problemy [Distance learning: A contemporary perspective on benefits and challenges]. *Origins of pedagogical skills*. No. 10. pp. 3–6. [in Ukrainian].

2. Batsurovska, I.V. (2015). Masovi vidkryti dystantsiini kursy: innovatsiina tendentsiia v osviti [Mass open distance courses: an innovative trend in education]. *Scientific Bulletin of Mykolaiv National University named after V.O. Sukhomlynskyi. Series: Pedagogical sciences*. No. 1. pp. 31–34. [in Ukrainian].

3. Masovi onlain kursy daiut bilshe mozhlyvostei dlia yakisnoi osvity ditei z silskykh shkil ta nepidkontrolnykh terytorii [Mass online courses provide more opportunities for quality education of children from rural schools and uncontrolled territories]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/1-be-smart-presentation> [in Ukrainian].

4. Makhynia, T. (2020). Intehratsiia masovykh vidkrytykh onlain kursiv u protses pidgotovky menedzheriv osvity v umovakh mahistratury [Integration of mass open online courses in the process of training managers of education in the conditions of a master's degree]. *Adaptive Management: Theory and Practice. Series Pedagogics*. No. 10 (19). pp. 4–28. [in Ukrainian].

5. Osetskyi, V.L. & Tatomyr, I.L. (2017). Rol masovykh vidkrytykh onlain-kursiv u suchasnomu osvitnomu landshafti

[The role of massive open online courses in the modern educational landscape]. *Ukraine economy*. No. 12. pp. 86–98. [in Ukrainian].

6. Panchenko, L.F. (2013). Masovyi vidkryty onlain-kurs yak alternatyvna forma pidvyshchennia kvalifikatsii vykladacha vyshchoi shkoly [Massive open online course as an alternative form of professional development of the teacher of the high school]. *Education and pedagogical science*. No. 1. pp. 19–28. [in Ukrainian].

7. Skydanenko, A.S. & Sharova, T.M. (2019). Zmishane navchannia: vykorystannia onlain-platfomy Edera dlia vyvchennia ukraïnskoi movy i literatury [Blended learning: using the Edera online platform to study Ukrainian language and literature]. *Ukrainian literature in the pan-European context*. No. 3. pp. 215–219. [in Ukrainian].

8. Terletska, T. (2020). Analiz vykorystannia masovykh vidkrytykh kursiv v osvitnomu protsesi universytetu na prykladi spetsialnosti “Doshkilna osvita” [Analysis of the use of mass open online courses in the educational process of the university on the example of the specialty “Preschool Education”]. *Electronic scientific publication “Open Educational E-Environment of a Modern University”*. No. (8). pp. 136–146. [in Ukrainian].

9. Sharov, S.V. (2018). Kompetentnisnyi pidkhid: perevahy, struktura ta osoblyvosti [Competency approach: advantages, structure and features]. *Scientific Bulletin of Mykolaiv National University named after V.O. Sukhomlynskyi. Pedagogical sciences*. No. 4 (63). pp. 194–199. [in Ukrainian].

10. Sharov, S.V. & Sharova, T.M. (2018). Analiz onlain kursiv z prohramuvannia [Analysis of online programming courses]. *Actual scientific research in the modern world*. No. 8 (40). pp. 150–155. [in Ukrainian].

11. Sharova, T.M. & Sharov, S.V. (2018). Masovi vidkryti onlain kursy yak mozhlyvist pidvyshchennia konkurentospromozhnosti fakhivtsia [Mass open online courses as an opportunity to increase the competitiveness of a specialist]. *A young scientist*. Vol. 9. No. 61.1. pp. 137–140. [in Ukrainian].

12. Shunevych, B. & Rak, N. (2019). Perspektyvy vykorystannia masovykh vidkrytykh onlain-kursiv u zakladakh vyshchoi osvity Ukrainy [Prospects for the use of mass open online courses in higher education institutions of Ukraine]. *Bulletin of Lviv University. Pedagogical series*. No. 34. pp. 271–278. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.04.2023

“Нехай наші очі бачать в людях найкраще, серця вибачають найгірше, а душі не втрачають віри”.

Ельчин Сафарлі
сучасний азейбаржанський письменник

“Людина, по справжньому мисляча, черпає зі своїх помилок не менше пізнання, ніж зі своїх успіхів”.

Джон Дьюї
американський філософ і педагог

“Швір мистецтва – це куточок всесвіту, побачений крізь призму певного темпераменту”.

Еміль Золя
французький письменник

Анатолій Мартинюк, доктор педагогічних наук, професор
кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі

ОСОБЛИВОСТІ ХОРОВОГО СПІВУ ЯК ФОРМИ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

Стаття присвячена проблемі визначення особливостей хорового співу як форми духовно-морального виховання особистості в хоровому колективі, а також виділено специфіку вокально-хорового співу як діяльності самовираження особистості, умови її особистісного зростання.

Наголошено на тому, що хоровий спів сприяє розвитку загальнолюдських цінностей у дітей та молоді, норм поведінки, естетичних поглядів, вихованню правильного розуміння прекрасного насправді та потреби брати участь у процесах творення прекрасного в мистецтві та житті, розвиває художній смак дітей, розширює і збагачує їх музичний рівень.

Визначено великий соціокультурний потенціал хорового співу, що окреслює його значення в життєдіяльності сучасного суспільства, впливаючи на всі сторони свідомості та діяльності людини, поліпшуючи, удосконалюючи та ошляхетнюючи її внутрішній духовний світ.

Ключові слова: вокально-хоровий спів; духовність; духовно-моральне виховання; хоровий колектив; музична психологія; особистість; соціокультурний потенціал.

Лит. 8.

Anatolii Martyniuk, Doctor of Science (Pedagogy),
Professor of the Art Disciplines and Teaching Method Department,
Hryhoriy Skovoroda University in Pereiaslav

FEATURES OF CHOIR SINGING AS A FORM OF SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION

The article is devoted to the problem of defining the peculiarities of choral singing as a form of spiritual and moral education of the individual in the choral group, and also highlights the specifics of vocal-choral singing as an activity of self-expression of the individual, as a condition for his personal growth.

It has been established that choral singing contributes to the development of universal human values in children and youth, norms of behavior, aesthetic views, the education of a correct understanding of beauty in reality, and the need to participate in the processes of creating beauty in art and life, develops the artistic taste of children, expands and enriches their musical level.

It was determined that choral singing has a great socio-cultural potential, which determines its importance in the daily life of modern society, affecting all aspects of a person's consciousness and activity, improving, perfecting and ennobling his inner spiritual world.

It has been proven that choral singing with its centuries-old traditions, deep spiritual meaning, huge influence on the emotional and moral state of both performers and listeners remains a proven means of musical education.

It was established that the space of the choir can be considered as an educational environment, the property of choral music; orientation to folk values and national musical culture.

It was determined that the development and improvement of personality through choral singing, can lead to qualitative changes in social living conditions, the formation of a new culture, and the improvement of society. The introduction of a person to the world of choral culture acquires special importance, because through it the foundations of cultural self-determination, the relationship between a person and society are laid.

It has been established that the leading idea of the educational process today is a comprehensive approach, therefore musical education, namely choral singing, can be considered as a kind of cultural and educational investment for the spiritual potential of a fully developed personality.

Keywords: vocal and choral singing; spirituality; spiritual and moral education; choral team; musical psychology; personality; socio-cultural potential.

Постановка проблеми. Сучасні суспільні реалії в Україні яскраво демонструють важливість побудови для людей і суспільства міцної духовно-змістовної й укоріненої у традиції нашого народу системи духовно-моральних цінностей. Рівень музичної культури підростаючого покоління нині багато в чому залежить від розв'язання проблем духовно-морального виховання та освіти. Недооцінка ролі музичного мистецтва під час формування особистості в роки застою

породила дисгармонію у формуванні духовного світу молоді, негативно позначилася на розвитку емоційної сфери, що відіграє важливу роль у трудовому, суспільному та особистому житті людини.

Глибока і всебічна модернізація української освіти спрямована на довгострокову перспективу й націлена на визначення пріоритетів в освіті й вихованні молодого покоління, передбачає розв'язання важливих задач, які пов'язані з посиленням роботи щодо морально-етичного та патріотичного вихо-

вання; удосконалення виховної роботи, що сприятиме подоланню негативних проявів у середовищі дітей та молоді.

Діти та молодь – майбутнє держави, від їхнього духовного та фізичного розвитку, знань, умінь залежатиме, якою буде Україна завтра. Провідною ідеєю виховного процесу сьогодення є комплексний підхід, тому музичну освіту, а зокрема заняття хором співом, можна розглядати як своєрідну культурно-виховну інвестицію у збагачення духовного потенціалу повноцінно розвиненої особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основу дослідження становлять положення та наукові узагальнення щодо проблеми духовно-морального виховання дітей та молоді в процесі відродження української держави, що привертає увагу широкого кола науковців, психологів, педагогів.

Хоровий спів виховує духовні, естетичні якості людини, що впливають на її моральні риси й психіку. Цієї думки дотримувалися відомі педагогічно-методисти (Д. Зарін, З. Жофчак, С. Миропольський, О. Раввінов, Л. Хлебнікова та ін.), а також славені українські композитори: М. Вериківський, В. Верховинець, П. Козицький, О. Кошиць, М. Лисенко, М. Леонтович, Я. Степовий, К. Стеценко [2; 6; 9].

Ідея національної музичної освіти простежується в наукових студіях як корифеїв української музичної культури (М. Лисенка, М. Леонтовича, С. Людкевича, К. Стеценка, М. Грінченка, П. Козицького, В. Барвінського та ін.), так і в доробку сучасних науковців. Із переліку останніх досліджень цієї проблеми варто виокремити роботи О. Рудницької, Л. Кияновської [1], Е. Тайнелъ, О. Олексюка, П. Харченко, М. Чембержі, І. Гринчук, Г. Завгородньої, Л. Назар та ін. Питання розробки навчальних комп'ютерних систем із метою підвищення ефективності музичної освіти перебувають у сфері наукових зацікавлень Н. Белявіної, З. Візель, Л. Робустової, В. Грищенко, М. Дьяченко, В. Карпович, І. Мельник, М. Дергач, Л. Рубіної, О. Сизової, І. Сокола, В. Хоменко, М. Чембержі та ін.

Естетичну культуру як важливий чинник формування духовного світу особистості вивчали такі видатні філософи: А. Зись, М. Каган, М. Киященко, О. Лармін, М. Овсянніков, Л. Печко, В. Скатерціков, Л. Столович та інші [1; 3; 5; 7].

Духовно-моральний розвиток особистості завжди був у центрі уваги провідних педагогів-науковців України. Це питання порушували у своїх працях О. Рудницька, Л. Масол, Л. Хлебнікова, О. Ростовський, Л. Беземчук та інші.

Метою статті є розгляд філософсько-педагогічних аспектів хорового співу як форми духовно-морального виховання особистості, аналіз особливостей досвіду застосування хорового мистецтва як соціокультурного потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Музичне мистецтво – найбільше джерело естетичної та духовної насолоди, адже саме воно супроводжує людину протягом усього її життя, викликає емоційний відгук, схвилюваність, прагнення дії. Саме музика здатна надихнути, запалити людину, вселити в неї дух бадьорості та енергії, але може й привести до стану туги, скорботи чи тихого смутку.

Але не лише різноманітна за своїм змістом музика може здійснювати вплив на людину, а й хоровий колектив, адже це простір, де створено сприятливі умови для особистісного зростання у сфері як вокально-хорової діяльності, духовно-морального розвитку, так і культури спілкування, взаємодоповнюваності людей, які співають [3]. Музика, на відміну від просторових мистецтв (живопис, скульптура тощо), які мають засоби об'єктивного зображення дійсності, є мистецтвом вираження почуттів, емоцій, настроїв, думок та ідей.

На думку Г. Струве, хор є моделлю ідеального суспільства, яке має єдине прагнення та злагоджене дихання. Зокрема, суспільства, у якому важливо почути іншого, прислухатися один до одного, суспільства, у якому індивідуальність не придушється, але розкривається повною мірою.

Метою вокально-хорової діяльності, як наголошується в низці наукових праць, є не тільки правильний і гармонійний розвиток індивідуальності учнів, їх музичних, слухових, інтонаційних, ритмічних здібностей, а й виховання особистості за допомогою духовного, морального та естетичного змісту самого процесу співу, спрямованого на ціннісно-сміслову розуміння навколишньої дійсності й особистості людини.

На думку Й.В. Гете, нота, по праву, повинна посісти таке ж місце в навчанні, як літера й цифра, оскільки літера є засобом спілкування, цифра необхідна для мислення, а нота потрібна для серця, тобто для духовного збагачення особистості, без якого гармонійний її розвиток не можна вважати повноцінним [6].

Учені в процесі методологічного обґрунтування визначають такі принципи вокально-хорового виконавства як діяльності: духовність, яка розглядається необхідною основою пошуку особистістю найвищого змісту своєї діяльності; соборність, що вказує шлях духовно-морального розвитку; толерантність як необхідна умова встановлення взаєморозуміння [4].

Отже, хоровий колектив – це виконавський колектив, у якому має значення виховна спрямованість, основа якої проявляється в психологічному комфорті учасників, взаємодоповнюваності людей, які співають, в умовах творчості та реалізації музично-виконавчих здібностей кожного та колективу загалом.

Головним завданням музичного, зокрема вокально-хорового виховання, є вплив музики на весь духовний світ дітей та молоді, які в майбутньому зможуть розвинути чутливість до цього виду мистецтва у своїх дітей, ввести їх у світ добра та краси, відкрити в музиці животворне джерело людських почуттів і переживань.

О. Лазурський під духовно-моральним вихованням особистості розумів процес морального самовдосконалення, усвідомлення сенсу життя через відповідальну поведінку, реалізацію себе в духовній і предметно-продуктивній діяльності. Важливим завданням у духовно-моральному вихованні професор уважав формування в дитини життєвого оптимізму [1].

На думку вчених, спів позитивно впливає на розвиток особистості, адже заняття колективним співом допомагають невпевненим та замкнутим дітям і молоді відчуті свою значущість, перші успіхи у співочій діяльності, формують та зміцнюють позитивну самооцінку особистості, після чого поступово з'являється бажання бути кращим, формуються лідерські якості: цілеспрямованість, наполегливість, упевненість.

У сфері музичної психології спів розглядають як одну з форм музикотерапії, що впливає на виникнення різних емоційних станів, позаяк саме спів здатний поліпшувати настрій, утихомирювати, заспокоювати. У дітей, що співають, виробляється стресостійкість, формується врівноважений характер.

На думку вчених, кожен учасник хорового колективу повинен володіти широкою звуковою палітрою і використовувати її у процесі виконання. Показ необхідної якості звуку дітьми, спільний аналіз звучання, спільний пошук оптимального варіанта звучання завжди має яскраво виражений творчий і особистісний характер, сприяє розвитку рефлексії.

Аналіз хорового співу доводить, що саме на хорових заняттях у дітей та молоді формується і сценічна культура: вміння триматися на сцені під час виконання одного і кількох творів, вміння вийти на сцену, стати на своє місце, піти зі сцени після виступу, а також поважна поведінка щодо глядачів та виконавців на святі чи концерті.

Аналіз дав змогу з'ясувати, що під час індивідуальних та практичних занять із хорового співу в дітей та молоді формуються та вдосконалюються: 1) вокально-хорові навички: правильний, красивий спів, співоче дихання, мелодичний і гармонічний звук, точна інтонація, вокальний слух, відчуття ансамблю та інше; 2) навички технічної і виконавської роботи над репертуаром; 3) загальномузичні якості: світогляд, художній смак, почуття відповідальності з позиції учасника хорового колективу, вимогливості до себе і до інших, дисциплінованість.

Визначено, що саме з учнів, які успішно поєднували навчання в школі та заняття у хорі, часто

виростають високоорганізовані й працелюбні люди з міцним характером, почуттям мети, цікаві та різнобічні особистості. Якщо дитина співає в хорі, то є надія, що вона виросте розумною, інтелектуально та духовно розвинутою людиною [8].

В енциклопедичному словнику Брокгауза та Ефрона [3] вказано, що звернення давніх людей до пісні як до музичного відтворення звуків, було неминучим духовним одкровенням, заняттям, "кожне заняття – це зібрання одностудійців, любителів музики, хорового мистецтва" [3].

У книзі В. Краснощокова "Питання хорознавства" зазначено, що поняття "неосвічений" було синонімом виразу "що не вмів співати у хорі" [5] Хоровий спів має свою специфіку: спрямованість на духовне єднання тих, що співають (їхня згода та співзвуччя почуттів), залучення до світу духовного, на освіту та виховання особистості через залучення до високого мистецтва. Хоровий спів став однією з основ музичного виховання.

Спостерігаючи, аналізуючи та коригуючи реакції дітей та молоді, у процесі навчання хорового співу педагог може допомагати їм розвивати естетичний смак та ціннісне ставлення до прекрасного, що може стати профілактикою потягу дитини та молоді людини в житті до чогось потворного, вульгарного, агресивного.

Важливими для становлення особистості в хоровому колективі, її духовно-моральному вихованні є потреба в соціальних контактах із собі подібними, пізнавальна потреба та потреба в зовнішніх вираженнях.

Виходячи з цього, ми вважаємо, що будь-який хоровий колектив – це простір, де створено сприятливі умови для творчого зростання як у галузі вокально-хорової діяльності, духовно-морального розвитку, так і в розширенні суб'єкт-суб'єктної залежності, у сфері культури спілкування, взаємодоповнюваності людей, які співають [5].

З'ясовано на основі аналізу теоретичних джерел, що духовно-моральне виховання особистості у процесі залучення до хорового співу буде ефективним, якщо дотримуватися таких умов: підбір високохудожнього та педагогічно доцільного репертуару; створення доброзичливої творчої атмосфери; формування колективу на основі творчого співробітництва; участь хору (ансамблю) у концертній та музично-просвітницькій діяльності [8].

Як відомо, основу духовно-морального виховання особистості складають базові національні цінності, джерелами яких для кожного є Батьківщина, народ, сім'я, творча праця, мистецтво, наука, релігія, природа тощо. Саме тому в процесі хорового співу головним питанням є репертуар, який має великий вплив на особистість, а тому має бути правильно підібраним, з точки зору художньої цінності – цікавим, різнобічним стилістично. Саме тоді він буде

активно й позитивно впливати на формування естетичного смаку дітей та молоді. Зміст пісенного репертуару повинен бути націленим на розвиток в особистості позитивного ставлення до навколишнього світу через пізнання емоційно-морального змісту кожного музичного твору, формування особистісної оцінки виконуваної музики.

Важливим аспектом успішної діяльності хорового колективу також є комунікаційна складова, яку в дисертаційному дослідженні “Комунікативні аспекти хорового виконавства (на прикладі діяльності Академічного хору імені П. Майбороди Національної радіокомпанії України)” розглядає Т. Коробка. Науковець зазначає, що важливо, щоб у процесі музичного виховання набуття знань, умінь та навичок не було самоціллю, а сприяло розвитку музичних та моральних здібностей, формуванню основ музичної та загальної духовної культури.

Саме в середовищі хору спілкування організоване на різних рівнях: самоврядування, особисте шефство старших над молодшими, сильних над слабкими, досвідчених співаків над новими; спільні хорові свята; збереження традицій колективу. Подібні форми спілкування створюють можливість самоствердження, самореалізації дітей та молоді, сприяють високій самооцінці. Уже сама участь у музично-творчій діяльності допомагає їм усвідомити деякі незвичайні, порівняно з іншими, неординарні якості своєї особистості.

Головними особливостями хорового співу як засобу формування духовно-морального виховання особистості є.

По-перше, у процесі хорових співів діти та молодь долучаються до культурного життя, знайомляться з важливими суспільними подіями. Саме в процесі хорової діяльності в них розвиваються пізнавальний інтерес, естетичний смак, розширюється світогляд, вони стають чутливими до краси, до мистецтва й різноманітних проявів духовного життя.

По-друге, хор – не збори людей, які співають, не знеособлена абстрактна єдність, хор – це безліч особистостей, особистісних сприйнятів, переживань, осмислень, виразів, особистісних оцінок, особистісної творчості. Індивідуальне бачення сутності музичної образності творів кожним співаком наповнює цілісну виконавську концепцію новими рисами та є найвищою метою хорового музикування.

По-третє, що більше яскравих особистостей у хоровому колективі, що ширша палітра індивідуального сприймання і складніша багаторівнева система напруженого переживання музичного образу – то цікавіше, тепліше, яскравіше звучить хор, відчутнішим є його вплив на духовне, естетичне та моральне виховання особистості.

По-четверте, у процесі навчання співу порушуються численні проблеми, необхідні для духовно-морального й естетичного розвитку людини: розши-

рення музичного світогляду, формування музичного та художнього смаку, виховання зацікавленого і підготовленого слухача, збагачення та розвиток емоційної сфери, розвиток музичних здібностей.

По-п'яте, саме участь у хоровому співі сприяє розвитку рефлексії особистості, завдяки чому діти та молодь вчаться осмислювати духовне і естетичне надбання музичної діяльності, усвідомлювати власні почуття та переживання, удосконалювати власну особистість в аспекті пізнання прекрасного.

Завдяки атмосфері доброзичливості, взаєморозумінню та взаємоповазі, духовній комфортності, що сприяють найбільш повному розкриттю духовного світу, формуванню позитивних моральних та етичних якостей особистості, хоровий колектив є для дітей і молоді своєрідним соціумом, де вони можуть моделювати себе і свої стосунки з людьми.

Висновки. Аналіз хорового співу як унікального засобу духовно-морального виховання особистості, дає підставу підсумувати таке. Хоровий спів належить до однієї з основних областей культурного світу – духовної культури, яка включає сферу духовного виробництва та його результати, що впливають, передовсім, на розвиток і вдосконалення духовного світу людини. З'ясовано, що хоровий спів сприяє розвитку загальнолюдських цінностей у дітей та молоді, норм поведінки, естетичних поглядів, вихованню правильного розуміння прекрасного та потреби брати участь у процесах творення прекрасного в мистецтві й житті, розвиває художній смак дітей, розширює і підвищує їх музичний рівень. Визначено, великий соціокультурний потенціал хорового співу, що окреслює його значення у життєдіяльності сучасного суспільства, впливаючи на всі сторони свідомості та діяльності людини, поліпшуючи, удосконалюючи та ошляхетнюючи її внутрішній духовний світ. Нині, на жаль, доводиться констатувати, що, маючи окремі позитивні результати у співочій хоровій роботі з дітьми та молоддю, країна втрачає традиції співу, серйозного ставлення до музики взагалі, тому необхідно визначити та розробити стратегії щодо використання унікальних можливостей цього мистецтва як виконавських, так і освітніх, адже хор є чинником формування духовного, творчого потенціалу особистості.

Перспективою подальшого дослідження цієї проблеми є визначення шляхів упровадження різноманітних форм хорового співу як засобу духовно-морального виховання особистості в життя дітей та молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ворожбіт В. Категорія духовно-морального виховання учнівської молоді в історії педагогічної думки. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2011. № 4. С. 107–118.
2. Микиша М. Практичні основи вокального мистецтва. Київ, 2015. 80 с.

3. Овчаренко Н. Основи вокальної методики : наук.-метод. посіб. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2016. 116 с.

4. Пляченко Т.М. Методика викладання вокалу : навч.-метод. посіб. для студ. мистецького факультету (спеціальність “Музична педагогіка і виховання”). Кіровоград : КДПУ, 2015. 80 с.

5. Пляченко Т.М. Методика роботи з вокальним ансамблем : робоча програма навчальної дисципліни: для студентів галузі знань 0202 “Мистецтво” напряму підготовки 6.020204 “Музичне мистецтво” професійного спрямування “Сольний спів” першого (бакалаврського) освітнього рівня. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. 37 с. (нормативний документ).

6. Смирнова Т.А. Хорознавство (історія, теорія, методика) : навчальний посібник. Видання третє, доповнене. Харків : ХНПУ, “Федорко”, 2018. 212 с.

7. Юцевич Ю.Є. Теорія і методика формування та розвитку співацького голосу. Київ, 2018. 160 с.

8. Цюра С. Розвиток диригентсько-хорової педагогіки в Україні: виклики сьогодення. *Молодь і ринок* : щомісячний науково-педагогічний журнал. 2022. № 1 (199). С. 170–175.

REFERENCES

1. Vorozhbit, V. (2011). Kategoria dukhovno-moralnoho vykhovannia uchnivskoi molodi v istorii pedahohichnoi dumky [The category of spiritual and moral education of student youth in the history of pedagogical thought]. *Theory and practice of social systems management*. No. 4. pp. 107–118. [in Ukrainian].

2. Mykysha, M. (2015). *Praktychni osnovy vokalnogo mystetstva* [Practical Basics of Vocal Art]. Kyiv, 80 p. [in Ukrainian].

3. Ovcharenko, N. (2016). *Osnovy vokalnoi metodyky: naukovo-metodychnyi posibnyk* [Fundamentals of Vocal Techniques]. Kryvyi Rih, 116 p. [in Ukrainian].

4. Pliachenko, T.M. (2015). *Metodyka vykladannia vokalu: navch.-metod. posibnyk dlia studentiv mystetskoho fakultetu (Spetsialnist “Muzychna pedahohika i vykhovannia”)* [Methods of Teaching Vocal]. Kirovohrad, 80 p. [in Ukrainian].

5. Pliachenko, T.M. (2015). *Metodyka roboty z vokalnym ansamblem: robocha prohrama navchalnoi dystsypliny: dlia studentiv haluzi znan 0202 “Mystetstvo” napriamu pidhotovky 6.020204 “Muzychne mystetstvo” profesiinoho spriamuvannia “Solnyi spiv” pershoho (bakalavrskoho) osvitnoho rivnia* [The method of working with a vocal ensemble: the work program of the educational discipline: for students of the field of knowledge 0202 “Art” of the training direction 6.020204 “Musical art” of the professional direction “Solo singing” of the first (bachelor) educational level]. Kyiv, 37 p. [in Ukrainian].

6. Smirnova, T.A. (2018). *Khoroznavstvo (istoriya, teoriya, metodyka* [Horology (history, theory, methodology)]. Study guide. The third edition, supplemented. Kharkiv, 212 p. [in Ukrainian].

7. Yutsevych, Yu.Ye. (2018). *Teoriia i metodyka formuvannia ta rozvytku spivatskoho holosu* [Theory and Methods of Formation and Development of the Singers Voice]. Kyiv, 160 p. [in Ukrainian].

8. Tsiura, S. (2022). *Rozvytok dyryhentsko-khorovoi pedahohiky v Ukraini: vyklyky sohodennia* [Development of conductor and choral pedagogy in Ukraine: challenges of today]. *Youth and market: Monthly scientific pedagogical journal*. No. 1 (199). pp. 170–175. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 11.04.2023

“...Виховуючи підрастаюче покоління, педагог бере найактивнішу участь у творенні майбутнього свого народу...”

Григорій Ващенко
український педагог

“Я бачу дуже важливе виховне завдання в тому, щоб повсякчас підтримувати, поглиблювати бажання учня бути відкривачем, реалізувати це бажання спеціальними методами роботи”.

Василь Сухомлинський
український педагог, публіцист

“Найважливіше завдання цивілізації – навчити людину мислити”.

Томас Едісон
всесвітньо відомий американський винахідник

“Досвід – це велика річ, він дозволяє вам визнавати помилку кожний раз, коли ви її здійснюєте”.

невідомий автор

“У разі сумнівів чини так, як соняшник – шукай джерело світла і повертайся в його бік”.

Бернар Вербер
французький прозаїк

СУЧАСНИЙ СТАН ТА УМОВИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ МЕДИЧНОЇ ГРУПИ

УДК 378.017:796]:616-056.2(045)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.279120>

Галина Гончар, кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
Анастасія Затулівітер, викладач-стажист кафедри теорії і методики фізичного виховання
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

СУЧАСНИЙ СТАН ТА УМОВИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ МЕДИЧНОЇ ГРУПИ

Створення спеціальних медичних груп у закладах освіти дало змогу студентам із ослабленим здоров'ям вільно займатися фізичною культурою. Адже для них створюються спеціальні умови та формується індивідуальне навантаження, яке допомагає підтримувати або поліпшувати здоров'я і підвищувати фізичну підготовленість. У статті розглянуто законодавчі документи, що сприяли створенню та розвитку груп здоров'я у закладах освіти. Описано актуальність проблеми формування спеціальних медичних груп, залучення студентської молоді до занять фізичною культурою та спортом.

Ключові слова: фізичне виховання; спеціальна медична група; спорт; здоров'я; фізичний стан; фізична підготовленість.

Літ. 8.

Halyna Honchar, Ph.D. (Physical Education and Sports), Associate Professor
of the Theory and Methods of Physical Education Department
Uman Pavlo Tychyna State Pedagogical University
Anastasiia Zatuliviter, Lecturer-intern of the Theory and Methods of Physical Education Department
Uman Pavlo Tychyna State Pedagogical University

THE CURRENT STATE AND CONDITIONS OF PHYSICAL EDUCATION OF STUDENTS OF THE SPECIAL MEDICAL GROUP

As of today, the number of students with functional disorders of the body is increasing. The tasks of higher education institutions are to create the necessary conditions for learning and promoting the health of young people. The creation of special medical groups in educational institutions enabled students with impaired health to freely engage in physical education. After all, special conditions are created for them and an individual load is formed, which helps to maintain or improve the level of health and physical fitness. The article examines legislative documents that contributed to the creation and development of health groups in educational institutions. The relevance of the problem of the formation of special medical groups and the involvement of student youth in physical education and sports is described. In order to create conditions that provide an opportunity for student youth to lead a healthy lifestyle, to gain access to a developed sports infrastructure for regular physical education classes and to increase the competitiveness of Ukrainian sports, the document "On the Approval of the Concept for the Development of Daily Sports in Educational Institutions" was approved on October 27, 2021. The following target areas of the Concept became interesting:

1. strengthening the role of physical culture in the system of student sports, where it is necessary to solve specific tasks regarding the improvement of physical culture modules (increase the quality of teaching of the specified disciplines and form students' competences in physical culture);

2. improvement of technologies of inclusive education of students of SMG through the solution of tasks from disciplines (modules) of physical culture and the system of student competitions according to the interests and needs of students belonging to different nosological groups; to implement innovative methodical developments in physical education.

Keywords: physical education; special medical group; sport; health; physical condition; physical fitness.

Постановка проблеми. Станом на сьогодні зростає кількість студентів із функціональними порушеннями організму. Завданнями закладів вищої освіти є створення необхідних умов для навчання та сприяння зміцненню здоров'я молоді. Процес фізичного виховання потрібно формувати й організувати, враховуючи порушення систем організму студентів, котрі належать до спеціальної медичної групи.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Фізичне виховання є основним методом впровадження

фізичної культури, яка сприяє формуванню морально-вольових якостей, зміцненню систем організму та розвитку розумових здібностей студентів різних медичних груп. Розглядаючи проблему рухової активності студентів, Г. Грибан зауважив, що зростаючі темпи зниження рівня фізичного розвитку, підготовленості і здоров'я студентської молоді в Україні набувають сьогодні критичного характеру. Причинами низької фізичної підготовленості студентської молоді та погіршення стану її здоров'я є недостатня увага до питань фізичного виховання

СУЧАСНИЙ СТАН ТА УМОВИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ МЕДИЧНОЇ ГРУПИ

сім'ях, середніх загальноосвітніх, професійних і закладах вищої освіти.

Дослідженням формування соціального здоров'я студентів СМГ займалися О. Дубовой, В. Бабич, Ю. Полулященко, О. Павлюк, які, провівши контент-аналіз навчальної програми з фізичного виховання для закладів вищої освіти України III–IV рівнів акредитації, констатували, що її зміст не повною мірою співвідноситься зі змістом реформаторського Закону України "Про освіту". Крім того, її теоретична, методична та практична складові недостатньо зорієнтовані на формування соціального здоров'я студентів СМГ, зокрема набуття ними (у процесі занять з фізичного виховання та в позанавчальний час) відповідних компетентностей, що сприяли б максимальній самореалізації у суспільному житті, підвищенню їхньої впевненості у собі, виробленню здатності до забезпечення загальної та професійної комунікативності, протидії соціальним викликам сучасності, формуванню громадянської відповідальності тощо.

Аналізуючи літературні джерела та дослідження, можна визначити, що програма занять з фізичної культури зі студентами, котрі належать до СМГ, потребує удосконалення.

Мета статті. Проаналізувати літературні джерела щодо фізичного виховання у спеціальних медичних групах. Розглянути особливості комплектування груп здоров'я у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Нормативно-правовий та організаційно-методичний супровід фізичного виховання студентів спеціальної медичної групи з метою зміцнення психофізіологічного здоров'я та підвищення рівня фізичної підготовленості бакалаврів закладам вищої освіти необхідно спрямовувати свою діяльність у галузі фізичного виховання здобувачів освіти з відхиленнями у стані здоров'я відповідно до ратифікованих державою та урядом нормативних і програмних документів: Закон України про фізичну культуру і спорт, Підзаконний акт про СМГ, Стратегія розвитку фізичної культури і спорту до 2028 р.

Проведений аналіз й узагальнення положень і наказів Міністерства охорони здоров'я та освіти, інструктивної, програмно-методичної документації показав, як спрямованість розвитку сучасного фізичного виховання учнів із відхиленнями у стані здоров'я, так і сучасні приписи (вимоги та запити) держави до організації фізичного виховання в освітніх організаціях (організацію, обсяг і зміст навчальних занять з фізичної культури), медико-педагогічного контролю і розподілу учнів за станом здоров'я на медичні групи для занять фізичними вправами.

Раніше у документах зазначено, що в освітніх організаціях не надається належної уваги спортивно-масовій роботі, а розподіл школярів та студентів на медичні групи нерідко здійснюється лікарями без

достатніх медичних обґрунтувань. Важливо зазначити, що на той час фізичне виховання як у школах, так і в закладах вищої освіти було спрямоване підготовку спортивного резерву для успішного виступу нашої країни на спортивних світових аренах. Учні з різними відхиленнями у стані здоров'я переважно звільнялися від практичних занять, або сиділи осторонь у спортивних залах. Однак останні дані МОЗ та освіти про прогресуючу динаміку погіршення стану здоров'я учнівської молоді змусили всіх задуматись.

Вищезазначені нормативні й інструктивні документи містять рекомендації освітнім організаціям щодо принципів комплектування учнів з відхиленнями у стані здоров'я або анатомічними дефектами у спеціальні медичні групи, розкривають завдання фізичного виховання у СМГ, організацію, зміст, методичні особливості занять фізичною культурою, регламентують обов'язки вчителя.

Однак багато викладачів фізичної культури виявляли небажання працювати у спеціальній медичній групі, оскільки в нормативних документах вказувалося, що проводити такі заняття можуть лише фахівці, які пройшли спеціальні курси та семінари, володіють знаннями та вміннями у сфері фізіологічного впливу фізичних вправ на організм учнів. В інструктивній та програмній документації з фізичного виховання в СМГ раніше недостатньо розкривалося науково-методичне й організаційно-змістове забезпечення навчального процесу, багато рекомендованих вправ не відповідали фізіологічному стану та фізичній підготовленості учнівської молоді, що також викликало труднощі у викладачів.

Аналізуючи проблеми зростання рівня захворюваності серед студентської молоді, науковці Т. Сококолит та М. Кухар з'ясували стан здоров'я студентів педагогічного закладу вищої освіти, за даними актів медичних обстежень здійснили моніторинг і проаналізували структуру захворюваності здобувачів освіти I–II курсів ЗВО протягом 2013–2017 рр. Означене дослідження уможливило проаналізувати розподіл студентів на медичні групи, висвітлити кількість тих, що мають відхилення у стані здоров'я, а також поширеність різних груп захворювань серед студентської молоді. Встановлено, що переважна кількість студентів, які на I курсі скеровані до спеціальної медичної групи, мають офтальмологічні захворювання, на II курсі – захворювання серцево-судинної та дихальної систем. Виявлено тенденцію до зростання числа студентів, віднесених до підготовчої медичної групи [8].

Отже, констатуємо постійне зниження рівня психофізичного здоров'я учнів, збільшення серед школярів та студентів числа осіб з ослабленим здоров'ям та осіб з інвалідністю, з одного боку, та прогресуючу гіподинамію, зростаючу напруженість та інформаційну інтенсивність сучасної життєдіяльності учнівської молоді, з іншого, держава ратифі-

кує правових і програмно-методичних документів, орієнтованих на створення нової національної системи фізичного виховання підростаючого покоління [1].

Стратегія розвитку фізичної культури і спорту до 2028 р. (2022) регламентує цільову спрямованість державної політики у розвитку фізичної культури та спорту: збільшення кількості учнів, які займаються фізичною культурою та спортом до 80 %, підвищення тижневого обсягу рухової діяльності з урахуванням стану здоров'я.

Для якісного моніторингу рівня здоров'я тих, хто навчаються, з метою профілактики та виявлення захворювань на ранніх стадіях, були затверджені певні документи, які дали змогу грамотніше розподіляти учнів у медичні групи для занять фізичною культурою [6]. У статті 31 Основ законодавства України про охорону здоров'я Постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.1994 р. № 532 виділено категорії населення для проходження обов'язкового огляду лікарями, однак не прописано порядок участі учнів різних медичних груп у спортивних заходах.

У закладах вищої освіти поки що нема методичних рекомендацій для організації занять фізичної культури студентів з відхиленнями у стані здоров'я. Тим часом, прийняття в Україні законодавчих документів про освіту та соціальний захист прав осіб з ослабленим здоров'ям та осіб з інвалідністю визначило активну реалізацію у закладах освіти інклюзії (розробку навчальних адаптованих програм, організацію медико-психологічного та соціального супроводу учнів), у тому числі освоєння дисципліни "Фізична культура" з використанням здоров'я-збережувальних технологій та принципів адаптивної фізичної культури (АФК), вказуючи на те, що саме її методи, форми, засоби сприятимуть підвищенню адаптаційних можливостей студентської молоді, поліпшенню психофізичного стану та зміцненню здоров'я. Таким чином, аналіз документів показав спрямованість фізичного виховання учнів з ослабленим здоров'ям та інвалідів, яким дозволено виконувати необхідний набір іспитів [4].

З метою створення умов, які забезпечують студентській молоді можливість вести здоровий спосіб життя, отримати доступ до розвиненої спортивної інфраструктури для регулярних фізкультурних занять та підвищити конкурентоспроможність українського спорту було затверджено документ "Про затвердження Концепції розвитку щоденного спорту в закладах освіти" від 27 жовтня 2021 р. Цікавими стали такі цільові напрями Концепції:

1. Посилення ролі фізичної культури у системі студентського спорту, де необхідно розв'язувати конкретні завдання щодо вдосконалення модулів з фізичної культури (підвищити якість викладання зазначених дисциплін та сформувати у студентів компетенції у фізичній культурі);

2. Удосконалення технологій інклюзивної освіти студентів СМГ через виконання завдань з дисциплін (модулів) з фізичної культури та систему студентських змагань під інтереси та потреби студентів, що належать до різних нозологічних груп; впроваджувати інноваційні методичні розробки у фізичне виховання.

Основний показник ефективної реалізації першого напряму концепції: збільшити до 90 % кількість студентської молоді, яка регулярно займається фізичною культурою та спортом. Також на I етапі будуть розроблені оцінні показники другого напряму: збільшення частки студентів з ослабленим здоров'ям очної форми навчання, які регулярно займаються фізичною культурою та спортом. Концепція стимулює формування мотивації громадян до здорового способу життя, створення для всіх категорій та груп населення умов для занять фізичною культурою і спортом. Варто зазначити, що в цих документах вказані лише цілі, завдання та передбачувані результати, але механізми (алгоритми) досягнення запропонованих результатів не розроблено. Таким чином, вчені та практики в галузі фізичної культури за результатами своїх науково-дослідницьких робіт свідчать про систематичне погіршення стану здоров'я студентської молоді, збільшення кількості учнів із різними захворюваннями, що вказує на недостатню ефективність як реалізації державної політики у сфері оздоровлення цієї категорії населення, загалом, так і фізичного виховання у ЗВО зокрема [7].

Також проведений аналіз нормативно-правових та інструктивно-методичних документів виявив, що в основному питання фізичного виховання учнів спеціальної медичної групи розглядається у віковій категорії до 17 років (школярів). При цьому організаційно-змістове і медико-педагогічне забезпечення фізкультурно-освітнього процесу учнів 17–21 року, тобто студентів з різними нозологіями, прописано фрагментарно, що ускладнює роботу викладачів фізичної культури з ними.

У ЗВО програмно-нормативні основи фізичного виховання складають програми з дисципліни (модулів) "Фізичне виховання" та "Спортивні ігри з методикою навчання", які розробляються на базі факультету; належать до загальної частини блоку навчального плану підготовки студентів усіх форм навчання, напрямів підготовки та спеціальностей, що реалізуються у порядку, встановленому закладом: для студентів спеціальної медичної групи, для осіб із ослабленим здоров'ям та осіб з інвалідністю. Фахівець встановлює особливий порядок освоєння дисциплін (модулів) з урахуванням психофізичного стану здоров'я. Робочі програми з навчальних дисциплін (модулів) з фізичної культури є державними документами, що визначають систему нормативних вимог до організаційно-методичного забезпечення

СУЧАСНИЙ СТАН ТА УМОВИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ МЕДИЧНОЇ ГРУПИ

змісту фізичного виховання у ЗВО до рівня фізкультурної освіченості, фізичної підготовленості та сформованості загальних компетенцій [3].

Мета робочих програм із зазначених навчальних дисциплін – формування фізичної культури особистості, готовності та здатності спрямованого застосування засобів фізичної культури (для студентів з різними захворюваннями – засобів адаптивної фізичної культури) для зміцнення та збереження здоров'я, психофізичної підготовки і самопідготовки до професійної діяльності.

На основі цільової спрямованості робочих програм конкретизуються навчальні освітні, оздоровчі та виховні завдання, визначаються знання, вміння та навички, деталізуються універсальні компетенції та індикатори їх досягнення. Зміст обов'язкової (базової) частини фізичного виховання навчальної дисципліни “Фізична культура” забезпечує виконання вимог державного стандарту – формування компетентностей фізичної культури здобувача освіти.

Варто зазначити, що до навчальних дисциплін (модулів) з фізичної культури для студентів спеціальних медичних груп, осіб з ослабленим здоров'ям та осіб з інвалідністю включаються додаткові розділи з освоєння основної і варіативної частини робочих програм, де організаційно-методичне та теоретико-практичне супроводження освітнього процесу розробляється з урахуванням їх психофізіологічного стану, рівня фізичної підготовленості, фізкультурної грамотності. Нормативна частина навчальних дисциплін (модулів) з фізичної культури включає: визначення рівня фізичного розвитку, фізичної підготовленості, сформованості компетентностей. Основною формою освітнього процесу з фізичної культури є обов'язкові навчальні заняття (лекційні, методико-практичні, навчально-тренувальні), які реалізуються відповідно до навчальних планів.

На думку В. Дубового, недооцінена роль фізичного виховання в контексті формування соціального здоров'я особистості взагалі та майбутнього фахівця зокрема не сприяє виробленню у студентів мотивації в контексті власного становлення як майбутнього професіонала, відповідального громадянина своєї країни, а також відповідальної особистості в контексті власного стану фізичного здоров'я. Доречно зауважити, що саме поняття “соціальне здоров'я студента спеціальної медичної групи” ми розглядаємо як складну інтегровану особистісну якість, сутність якої утворює сукупність відповідних особистісних та професійних компетентностей, що розкриваються через прагнення майбутнього фахівця до максимальної самореалізації у суспільному житті, націленість на досягнення результату, здатність до забезпечення загальної та професійної комунікативності, наявність правової і громадян-

ської відповідальності і відповідальності за стан власного здоров'я [2].

Із самого визначення вищезазначеного поняття можемо бачити, що процес формування соціального здоров'я та процес збереження і зміцнення його соматичного аспекту є взаємопов'язаними і такими, що мають формуватися у синергії. Оскільки саме прагнення максимально повної самореалізації, наявність відповідальності за стан власного соматичного здоров'я, усвідомлення його значення у контексті власного становлення, особистісної і професійної реалізації спонукає студентів спеціальної медичної групи (є рушійною силою) до здійснення відповідних заходів (як у межах занять з фізичного виховання, так і в процесі самостійної роботи), що позитивно позначаються на стані соматичного здоров'я.

Саме тому, хоча ці аспекти здоров'я (соціальне та фізичне) й мають формуватися одночасно, справедливо зазначити, що соціальне здоров'я відіграє ключову роль у підвищенні мотиваційного компонента щодо збереження, зміцнення та відновлення соматичного у процесі фізичного виховання і під час самостійної роботи відповідно [1].

Фізкультурно-освітній процес здійснюється на всіх факультетах, що організуються на початку кожного навчального року на підставі результатів медичного профілактичного огляду про стан здоров'я здобувачів освіти. До спеціальної медичної групи розподіляються студенти, віднесені за станом здоров'я для занять фізичними вправами, з ослабленим здоров'ям та особи з інвалідністю. Оскільки для студентів з різними відхиленнями в стані здоров'я рекомендовано особливий порядок освоєння навчальних дисциплін (модулів) з фізичної культури, для розробки організації та змісту фізичного виховання зазначеної категорії студентської молоді враховано передовий досвід зарубіжних країн.

Висновки. Отже важливим соціально-економічним завданням держави та суспільства є зміцнення і збереження психофізичного здоров'я майбутніх фахівців, що стає пріоритетним напрямом у закладах вищої освіти у підготовці висококваліфікованих працівників. Проте значну частину студентської молоді визначено за станом здоров'я у спеціальну медичну групу для занять фізичною культурою, низку учнів звільнено від практичних занять, деякі мають особи з обмеженими можливості.

За статистичними даними, у вітчизняних ЗВО 64 % студентів 1 курсу мають низький рівень фізичної підготовленості, а за період навчання чисельність бакалаврів із різними неінфекційними захворюваннями зростає; аналізована груп учнів втрачає інтерес до рухової активності, що свідчить про недостатню ефективність фізичного виховання у закладах вищої освіти, відсутність цілісного підходу

СУЧАСНИЙ СТАН ТА УМОВИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ МЕДИЧНОЇ ГРУПИ

до освітнього процесу студентів спеціальної медичної групи [5].

Використання інформаційно-освітнього середовища у фізичному вихованні студентів з відхиленнями у стані здоров'я є актуальним напрямом модернізації фізкультурно-освітнього процесу. Юнаки та дівчата СМГ часто пропускають заняття через хворобу, що ускладнює як своєчасне та грамотне освоєння ними теоретико-практичних знань, так і здачу заліків. Передача навчальної інформації цій категорії за допомогою відеоматеріалів дасть змогу глибоко засвоїти навчальний матеріал в індивідуальних умовах і комфортно, без стресу, здати контрольні-нормативні заліки з фізичної культури [3].

Важливо вказати, що в період стрімкого соціально-економічного розвитку суспільства та його цифровізації студентам з відхиленнями у стані здоров'я необхідні, не лише спеціальні знання та досвід діяльності корекційно-відновлювальної і фізкультурно-оздоровчої спрямованості, а й уміння добувати в інформаційному потоці знання і керувати ними для самоконтролю та грамотного розподілу фізичного навантаження за допомогою цифрових технологій, ведення здорового способу життя [8].

Сьогодні необхідно об'єднати найкращі практики фізичного виховання студентів СМГ із використанням ІКТ з метою формування компетенцій у фізкультурно-оздоровчій галузі, підвищення психофізичних кондицій молоді, виконання державного замовлення до ЗВО у підготовці фахівців компетентнісних як у професійній діяльності, так і щодо зміцнення здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грибан Г.П. Життєдіяльність та рухова активність студентів. Житомир : Вид-во Рута, 2009. 593 с.
2. Дубової О.В., Бабич В.І., Полулященко Ю.М., Павлюк О.М. Проблема формування соціального здоров'я студентів спеціальної медичної групи в ракурсі реформування системи освіти. *Молодь і ринок : щомісяч. наук.-пед. журн.* Дрогобич. 2017. № 11 (154). С. 56–67.
3. Інноваційні технології фізичного виховання студентів : навчальний посібник / за заг. ред. Вихляєва Ю.М. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. 543 с.
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України. *Відомості Верховної Ради України.* 1993. № 4. С. 19
5. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24.12.1993 № 3808-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України.* 1994. № 14. 80 с.

6. Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року : постанова Кабінету Міністрів України від 4 листопада 2020 р. № 1089. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.04.2023)

7. Спортивна медицина : практикум для практичних занять та самостійної роботи студентів IV курсу медичних факультетів спеціальностей “Лікувальна справа”, “Педіатрія”, “Стоматологія” / Є.Л. Михалюк. Запоріжжя, ЗДМУ. 2018. 80 с.

8. Сорokolit Н.С., Кухар М.С. Моніторинг стану здоров'я студентів I–II курсів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова.* 2019. Вип. 3К (110). С. 533–538.

REFERENCES

1. Hryban, H.P. (2009). Zhyttiedialnist ta rukhova aktyvnyist studentiv [Living activities and motor activity of students]. Zhytomyr, 593 p. [in Ukrainian].
2. Dubovoi, O.V., Babych, V.I., Poluliashchenko, Yu.M. & Pavliuk, O.M. (2017). Problema formuvannia sotsialnoho zdorovia studentiv spetsialnoi medychnoi hrupy v rakursi reformuvannia systemy osvity [The problem of the formation of social health of students of a special medical group in the perspective of reforming the education system]. “Youth and the market”: Monthly scientific and pedagogical journal. Drohobych, Vol. 11 (154). pp. 56–67. [in Ukrainian].
3. Vykhliayev, Yu.M. (2018). Innovatsiini tekhnologii fizychnoho vykhovannia studentiv [Innovative technologies of physical education of students]. Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute. Kyiv, 543 p. [in Ukrainian].
4. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia [Law of Ukraine Fundamentals of Ukrainian legislation on health care]. (1993). *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine.* No. 4, Art. 19 [in Ukrainian].
5. Pro fizychnu kulturu i sport [Law of Ukraine About physical culture and sports]. No. 3808-XII (1993, December 24). *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine.* No. 14, 80 p. [in Ukrainian].
6. Pro zatverdzhennia Stratehii rozvytku fizychnoi kultury i sportu na period do 2028 roku [On the approval of the Strategy for the development of physical culture and sports for the period until 2028]. No. 1089 (2020, November 4). Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-%D0%BF#Text> (Accessed 04 April 2023) [in Ukrainian].
7. Mykhaliuk, Ye.L. (2018). Sportyvna medytsyna [Sports medicine]. Zaporizhzhia, 80 p. [in Ukrainian].
8. Sorokolit, N.S. & Kukhar, M.S. (2019). Monitoryng stanu zdorovia studentiv I–II kursiv [Health monitoring of students of the 1st – 2nd years]. *Scientific journal of the Mykhaylo Dragomanov National Pedagogical University.* Vol. 3K (110), pp. 533–538. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.04.2023

“Світ відчиняє двері перед тим, хто знає, куди йде”.

Ральф Волдо Емерсон
американський есеїст, поет і філософ

Fedir Zagura, Ph.D. (Physical Training and Sports),
Head of the Athletic Sports Department
Lviv Ivan Boberskiy State University of Physical Culture

ORGANISATIONAL FORMS AND METHODS OF PHYSICAL EDUCATION TEACHERS' PROFESSIONAL DEVELOPMENT AT MULTYDISCIPLINARY HEI

The article highlights the problem of professional development of physical education teachers in multidisciplinary institutions of higher education. The goal of the article is to present the organisational forms and methods of physical education teachers' professional development at multidisciplinary institutions of higher education. To achieve the determined goal, the objectives are defined: to analyse the scientific and pedagogical literature on the problem of forms and methods of HEI teachers' professional development; to present the forms and methods of physical education teachers' professional development at multidisciplinary institutions of higher education which proved their effectiveness. An analysis of the scientific and pedagogical literature devoted to the issues of the operational component of professional development was performed. It is stated that the variety of organizational forms and methods of professional development allows to ensure its effectiveness in the academic community of a multidisciplinary educational institution. Among them there are business and role-playing games, trainings for various purposes, master class conducted by experienced teachers, seminars and webinars, discussions, modelling, teamwork, the cascade method, performance of creative tasks, delegation of functions, and rotation, as well as project method, compilation of a portfolio. Their characteristics are provided, advantages are singled out and procedures of their usage are presented. It is concluded that the use of various organizational forms and methods of professional development of physical education teachers contributes to the formation of physical education teachers' interest in expanding their knowledge, diversifying the forms and models of professional development, applying different methods in their own experience; the orientation of professional development on organizational, scientific, educational, educational-methodical, international, health-prophylactic, sports-leisure, sports activities; the revealing individual, creative abilities, internal potential of physical education teachers during participation in internal and external forms and models, professional development, as well as using various methods of professional development. Prospects for further scientific research are presented.

Keywords: physical education teacher; multidisciplinary institution of higher education; professional development; professional development; organizational forms of professional development; methods of professional development.

Ref. 15.

Федір Загура, кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
завідувач кафедри атлетичних видів спорту
Львівського державного університету фізичної культури
імені Івана Боберського

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА МЕТОДИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ БАГАТОГАЛУЗЕВИХ ЗВО

У статті висвітлено проблему застосування різноманітних організаційних форм і методів у професійному розвитку викладачів фізичного виховання багатогалузевих закладів вищої освіти. Виконано аналіз науково-педагогічної літератури, що присвячена питанням операційного компонента професійного розвитку. Охарактеризовано ділові та рольові ігри, тренінги різного призначення, майстер-класи, які проводять досвідчені викладачі, семінари та вебінари, дискусії, моделювання, командна робота, каскадний метод, виконання творчих завдань, делегування функцій, ротація, а також проєктний метод, складання портфоліо. Наведено їхні характеристики, виділено переваги та наведено порядок їх використання. Зроблено висновок, що використання різноманітних організаційних форм і методів професійного розвитку сприяє формуванню інтересу викладачів фізичного виховання до розширення знань, урізноманітнення форм і моделей, застосування різних методів у власному досвіді; спрямованості професійного розвитку на організаційну, наукову, навчальну, навчально-методичну, міжнародну, оздоровчо-профілактичну, спортивно-дозвілєву, спортивну діяльність; розкриттю індивідуальних, творчих здібностей, внутрішнього потенціалу викладачів фізичного виховання під час участі у внутрішніх і зовнішніх формах та моделях професійного розвитку, а також використання різноманітних методів. Представлено перспективи подальших наукових досліджень.

Ключові слова: викладач фізичного виховання; багатогалузевий заклад вищої освіти; професійний розвиток; організаційні форми професійного розвитку; методи професійного розвитку.

Problem statement. Professional development of physical education teachers in multidisciplinary institutions of higher education is a process that is implemented throughout the entire professional activity and involves the specifics of initial

professional training, as well as the needs of each stage of professional development, as well as a system of complementary components characterized by the presence of interrelationships, reflecting the needs of professional activity, which is implemented in the context of the

academic environment of a multidisciplinary institution of higher education. Among its main components there are the goal and objectives, content, implementation conditions, etc. To achieve the defined goal of professional development, it is important to ensure the harmonization of its content and relevant organizational forms and methods.

Analysis of recent research and publications. Scientific and pedagogical literature on the problem of research presents the best examples of professional development practice. In particular, researchers study the issue of the attitude of teachers to the organization of professional development in a distance format [1; 3; 5; 10], organizational forms of professional development [2; 4], methods of professional development [6; 13; 15], among which collegiate learning deserves special attention [7; 11], as well as interactive learning [8; 9], gamification [12; 14] etc. However, such studies have a generalized nature and do not reflect the specifics of the application of organizational forms and methods of physical education teachers' professional development at multidisciplinary institutions of higher education.

The goal of the article. The goal of the article is to present the organisational forms and methods of physical education teachers' professional development at multidisciplinary institutions of higher education. To achieve the determined goal, the following objectives are defined: 1) to analyse the scientific and pedagogical literature on the problem of forms and methods of HEI teachers' professional development; 2) to present the forms and methods of physical education teachers' professional development at multidisciplinary institutions of higher education which proved their effectiveness.

Research results. The variety of organizational forms and methods of professional development allows to ensure its effectiveness in the academic community of a multidisciplinary educational institution. We attribute an important role to the use of business and role-playing games in the professional development of physical education teachers [12]. As evidenced by the results of the analysis of professional activity, a modern teacher of physical education in a multidisciplinary institution of higher education must possess management skills and abilities, as well as leadership qualities. In particular, the use of business games contributes to the development of skills and abilities to make balanced decisions in standard and non-standard professional situations. Among the advantages of business games, we distinguish their focus on the formation of management skills of physical education teachers, as well as being based on real situations from professional activities, etc.

We propose to use role-playing games as an effective method of physical education teachers' professional development, the use of which contributes to a better perception of academic environment peculiarities in a multidisciplinary institution of higher education, understanding the specifics of modern youth, their interests

and preferences, views, values, and attitudes, etc. T. Henriksen claims that the role-playing game helps to create "...an environment in which a person, through immersion in a role and the world of this role, gets the opportunity to interact with the surrounding world and its participants" [8, 108].

According to the author's concept, a role-playing game should involve several stages of its implementation: setting up a group for a role-playing game, selecting participants and assigning roles, creating a "scene", preparing observers, conducting a role-playing game, discussion and evaluation, reproduction, repeated discussion and evaluation, generalization and dissemination of experience. The expediency of using such a role-playing structure can be found in the publications of foreign researchers [6; 14]. We agree with O. Onishchenko that "with the help of a role-playing game, you can gain experience using certain skills in a game situation; analyse alternative methods of action, ideas proposed to fulfil the task of the game, change the situation for the better; to practice certain types of behaviour in a safe environment before starting to apply them in a real life; gain confidence in one's abilities during practical actions or rehearsal of a certain event; consolidate the learned material by providing feedback; to add an element of entertainment to the educational process" [2, 108]. Among the main advantages of role-playing games, we determine the motivation of physical education teachers for professional development, the improvement of the teaching method of the academic discipline "Physical Education" and their own pedagogical style, the organization of training based on real professional situations, the development of social skills and abilities, the development of critical thinking, observation skills and constructive critics etc.

Currently, the practice of using trainings for various purposes is widespread in the educational sector. In the system of physical education teachers' professional development at multidisciplinary institutions of higher education, we consider educational trainings as one of the effective forms of learning organization, the application of which is aimed at practical activity, and the competence-based approach. The researchers define the main elements of the trainings' structure as the statement of the problem; actualization of personal experience; algorithmization – modelling of actions, behaviour patterns, formation of behavioural patterns. The result of a training is determined as the awareness and consideration of new experience to create a real environment, transfer of methods of action to real professional situations, change of social and professional attitudes, stereotypes and behaviour. Among the main advantages of educational trainings, we single out a high level of activity of training participants, teamwork, verification of acquired knowledge in practice, organization of training in a small group of teachers, etc.

The results of scientific and pedagogical literature

analysis indicate that the master class is one of the effective forms of organizing professional development [9]. Their use contributes to the organization of training, in the conditions of which teachers can familiarize themselves with the practical experience of experienced teachers. During the master classes, teachers have the opportunity not only to see, but also to independently perform the exercises and techniques that the master teacher uses in his practice. This positively affects the professional development of the teacher and his level of professional competence. Among the advantages of a master class we consider its practical, competent and effective orientation; its interactive nature and constant interaction between the participants of the master class and experienced teachers, which demonstrates his professionalism; as well as creating an atmosphere conducive to the development of teachers' creativity.

In traditional practice there is the use of seminars and webinars in physical education teachers' the professional development at multidisciplinary institutions of higher education [5, 10]. A seminar or a webinar, conducted with the help of modern information and communication technologies, is a form of training organization that involves the integration of independent training and training in a group, in the format of a discussion of topical issues related to the professional activity of a higher school teacher. Such seminars can be held at the level of the department of physical education, at the level of a faculty, a higher education institution, at the level of cooperation between various institutions both within and outside the country. During the research, we collected information about the availability of video materials of seminars and webinars that can be used by physical education teachers for their own professional development, and also presented our own developments that were used during the research.

Special attention is paid to discussions, modelling [7], teamwork [4], the cascade method [15] and the performance of creative tasks [3], the implementation of which within the department of physical education involves, first of all, collegiality of training, the involvement of teachers at various stages of professional development. This is not only about the professional development of an individual teacher, but also about his involvement in team building, professional community development, improving the work of the department of physical education as a structural unit of a multidisciplinary institution of higher education.

Among the methods of physical education teachers' professional development, we single out delegation of functions and rotation. The method of delegating functions to a scientific and pedagogical employee involves the transfer of powers by the head of the department regarding the organization and performance of certain tasks. The use of this method provides an opportunity for the teacher of physical education to take responsibility for the performance of the task, which, in turn,

requires him to use knowledge, possess relevant skills and abilities. It should be noted that the advantages of this method include a significant motivational influence (interest, satisfaction, independence, confidence in one's own abilities), the formation of the physical education teacher's awareness of his own role and importance in the team, understanding of the specifics of the activity of the physical education department or its individual elements, etc. As for rotation [13], this is a method of non-formal learning, which involves familiarizing the employee of the physical education department with various activities of the structural unit, cooperation with other units, as well as direct participation in the performance of relevant tasks.

The project method, which is used both in the educational process of students and in physical education teachers' professional development, deserves a special attention. With the help of project training, scientific and pedagogical employees can learn in cooperation with experts and experienced teachers; determine the goal, objectives and expected results of the project; discuss the project implementation plan and participate directly in its implementation; improve professional activity on the basis of mastered knowledge, developed abilities and skills. Since project-based training in the context of professional development can have a variety of topics, be implemented both within the framework of a multidisciplinary higher education institution and in partnership with third-party organizations and institutions, we consider its advantages to be as follows:

- updating the knowledge of physical education teachers in the context of international trends in the development of the educational field;
- mastering innovative methods of teaching physical education in higher education;
- introduction of changes in professional activity with the aim of providing high-quality educational services and organizing a constructive academic environment, which contributes to the achievement of the specified learning outcomes of students, etc.

The compilation of a portfolio is a widely used method of professional development. In the context of our research, we interpret the portfolio as a set of documents that certify the achievements of a scientific and pedagogical employee in professional activity or reflect his goals, objectives, philosophy of education, etc. It is worth mentioning that there are various types of portfolios, the classification of which is based on their functional purpose. In the course of our research, the development of a professional portfolio was proposed, which serves as a basis for reflection on one's own professional activity, its collegial evaluation, reflection of professional goals, professional development and achievements, and also contributes to the construction of long-term plans for further professional development of a physical education teacher at a multidisciplinary institution of higher education. We see the value of compiling a

portfolio in the fact that it is a kind of tool for assessing professional competence and compliance with professional standards.

Conclusions and prospects for further research.

The use of various organizational forms and methods of professional development of physical education teachers contributes to:

- the formation of physical education teachers' interest in expanding their knowledge, diversifying the forms and models of professional development, applying different methods in their own experience;
- the orientation of professional development on organizational, scientific, educational, educational-methodical, international, health-prophylactic, sports-leisure, sports activities;
- the revealing individual, creative abilities, internal potential of physical education teachers during participation in internal and external forms and models, professional development, as well as using various methods of professional development.

Among the prospects for further research, we consider the models of physical education teachers' professional development based on the cooperation between different higher education institutions.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мукан Н., Морська Н. Дослідження ставлення викладачів до організації професійного розвитку у дистанційному форматі (на прикладі Національного університету "Львівська політехніка"). *Молодь і ринок*. 2022. № 1 (199). С. 33–38.

2. Оніщенко О.В. Тренінг як інноваційна методика навчання в системі післядипломної педагогічної освіти. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2015. Вип. 132. С. 106–109.

3. Bakhmat N., Maksymchuk B., Voloshyna O., Kuzmenko V., Matviichuk T., Kovalchuk A., Manzhos E. Designing cloud-oriented university environment in teacher training of future physical education teachers. *Journal of Physical Education and Sport*. 2019. Vol. 19 (Supplement issue 4). pp. 1323–1332.

4. Bardaglio G., Marasso D., Magno F., Rabaglietti E., Ciairano S. Team-teaching in physical education for promoting coordinative motor skills in children: the more you invest the more you get. *Physical Education and Sport Pedagogy*. 2015. No. 20 (3). pp. 268–282.

5. Carraro A., Colangelo A., Santi G., Conti C., Petri ni M., Gobbi E. An Internet-Supported Continuing Professional Development Training with Secondary School Physical Education Teachers: Protocol for the Physical Education for Moving (PE4MOVE) Trial. *Sustainability*. 2022. Vol. 14 (18). 11579.

6. Crow M.L., Nelson L.P. The effects of using academic role-playing in a teacher education service-learning course. *International Journal of Role Playing*. 2015. Vol. 5 (5). pp. 39–53.

7. Hastie P.A., MacPhail A., Calderón A., Sinelnikov O.A. Promoting professional learning through ongoing and interactive support: Three cases within physical education. *Professional development in education*. 2015. Vol. 41 (3). pp. 452–466.

8. Henriksen T.D. On the transmutation of educational role-play: A critical reframing to the role-play in order to meet

educational demands. *Beyond role and play – tools, toys and theory for harnessing the imagination*. M. Montola, & J. Stenros (eds.). Helsinki: Ropecon, 2004. pp. 107–130.

9. Ko B., Wallhead T., Ward P. Professional development workshops: What do teachers learn and use. *Journal of Teaching in Physical Education*. 2006. Vol. 25 (4). pp. 397–412.

10. Lander N., Lewis S., Nahavandi D., Amsbury K., Barnett L.M. Teacher perspectives of online continuing professional development in physical education. *Sport, Education and Society*. 2022. Vol. 27 (4). pp. 434–448.

11. MacPhail A., Tannehill D., Avsar Z. European Physical Education Teacher Education Practice: Initial, Induction and Professional Development. Meyer & Meyer Sport Ltd, 2019. 30 p.

12. Miller A., Eather N., Gray S., Sproule J., Williams C., Gore J., Lubans D. Can continuing professional development utilizing a game-centred approach improve the quality of physical education teaching delivered by generalist primary school teachers? *European Physical Education Review*. 2017. Vol. 23 (2). pp. 171–195.

13. Mon C.C., Dali M.H., Sam L.C. Implementation of Lesson Study as an Innovative Professional Development Model among Malaysian School Teachers. *Malaysian Journal of Learning and Instruction*. 2016. Vol. 13 (1). pp. 83–111.

14. Shaftel F.R., Shaftel G.A. Role playing for social values. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, Inc., 1967. 431 p.

15. Williams R.T. A Systematic Review of the Continuous Professional Development for Technology Enhanced Learning Literature. *Engineering International*. 2020. Vol. 8 (2). pp. 61–72.

REFERENCES

1. Mukan, N. & Morska, N. (2022). Doslidzhennia stavlennia vykladachiv do orhanizatsii profesiinoho rozvytku u dystantsiinomu formati (na prykladi Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnik") [Study of the attitude of teachers to the organization of professional development in a distance format (on the example of Lviv Polytechnic National University)]. *Youth and the market*. No. 1 (199). pp. 33–38. [in Ukrainian].

2. Onishchenko, O.V. (2015). Treninh yak innovatsiina metodyka navchannia v systemi pisljadiplomnoi pedahohichnoi osvity [Training as an innovative teaching method in the system of postgraduate pedagogical education]. *Bulletin of the Chernihiv National Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences*. Issue 132. pp. 106–109. [in Ukrainian].

3. Bakhmat, N., Maksymchuk, B., Voloshyna, O., Kuzmenko, V., Matviichuk, T., Kovalchuk, A. & Manzhos, E. (2019). Designing cloud-oriented university environment in teacher training of future physical education teachers. *Journal of Physical Education and Sport*. Vol. 19 (Supplement issue 4). pp. 1323–1332. [in English].

4. Bardaglio, G., Marasso, D., Magno, F., Rabaglietti, E. & Ciairano, S. (2015). Team-teaching in physical education for promoting coordinative motor skills in children: the more you invest the more you get. *Physical Education and Sport Pedagogy*. No. 20 (3). pp. 268–282. [in English].

5. Carraro, A., Colangelo, A., Santi, G., Conti, C., Petri ni, M. & Gobbi, E. (2022). An Internet-Supported Continuing Professional Development Training with Secondary School Physical Education Teachers: Protocol for the Physical Education for Moving (PE4MOVE) Trial. *Sustainability*. Vol. 14 (18). 11579. [in English].

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА ЗАСАДАХ ЕТНОДИЗАЙНУ

6. Crow, M.L. & Nelson, L.P. (2015). The effects of using academic role-playing in a teacher education service-learning course. *International Journal of Role Playing*. Vol. 5 (5). pp. 39–53. [in English].
7. Hastie, P.A., MacPhail, A., Calderón, A. & Sinelnikov, O.A. (2015). Promoting professional learning through ongoing and interactive support: Three cases within physical education. *Professional development in education*. Vol. 41 (3). pp. 452–466. [in English].
8. Henriksen, T.D. (2004). On the transmutation of educational role-play: A critical reframing to the role-play in order to meet educational demands. *Beyond role and play – tools, toys and theory for harnessing the imagination*. M. Montola, & J. Stenros (eds.). Helsinki: Ropecon, pp. 107–130. [in English].
9. Ko, B., Wallhead, T. & Ward, P. (2006). Professional development workshops: What do teachers learn and use. *Journal of Teaching in Physical Education*. Vol. 25 (4). pp. 397–412. [in English].
10. Lander, N., Lewis, S., Nahavandi, D., Amsbury, K. & Barnett, L.M. (2022). Teacher perspectives of online continuing professional development in physical education. *Sport, Education and Society*. Vol. 27 (4). pp. 434–448. [in English].
11. MacPhail, A., Tannehill, D., Avsar, Z. (2019). European Physical Education Teacher Education Practice: Initial, Induction and Professional Development. Meyer & Meyer Sport Ltd, 30 p. [in English].
12. Miller, A., Eather, N., Gray, S., Sproule, J., Williams, C., Gore, J. & Lubans, D. (2017). Can continuing professional development utilizing a game-centred approach improve the quality of physical education teaching delivered by generalist primary school teachers? *European Physical Education Review*. Vol. 23 (2). pp. 171–195. [in English].
13. Mon, C.C., Dali, M.H. & Sam, L.C. (2016). Implementation of Lesson Study as an Innovative Professional Development Model among Malaysian School Teachers. *Malaysian Journal of Learning and Instruction*. Vol. 13 (1). pp. 83–111. [in English].
14. Shaftel, F.R. & Shaftel, G.A. (1967). Role playing for social values. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, Inc., 431 p. [in English].
15. Williams, R.T. (2020). A Systematic Review of the Continuous Professional Development for Technology Enhanced Learning Literature. *Engineering International*. Vol. 8 (2). pp. 61–72. [in English].

Стаття надійшла до редакції 29.03.2023

УДК 378.011.3-051:6]:37.015.31:7.012:392
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.279124>

Наталія Свирідюк, заслужений майстер народної творчості України,
член Спілки дизайнерів України, здобувач наукового ступеня “доктор філософії”
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА ЗАСАДАХ ЕТНОДИЗАЙНУ

У статті розглянуто окремі аспекти впливу етнодизайну на розвиток творчих здібностей учнів на заняттях з трудового навчання і технологій, а також на гурткових заняттях у закладах позашкільної освіти. Підкреслено роль учителя трудового навчання та технологій у процесі залучення учнівської молоді до етнотрадицій, народного мистецтва та національної культури. Доведено, що лялька-мотанка є симбіозом різних напрямів народного мистецтва. Задіючи до розробки та створення вузлової ляльки, дітей знайомляться з народним костюмом, вишивкою, ткацтвом, традиційною символікою та орнаментикою й низкою інших етнотехнологій. У дослідженні також акцентовано увагу на проєктній діяльності учнів, яка сприяє комплексному підходу до технологічного процесу створення нових виробів – від ідеї до презентації та реалізації власних задумів.

Ключові слова: етнодизайн; розвиток творчих здібностей учнів; підготовка майбутніх учителів технологій; технологія виготовлення народної ляльки; лялька-мотанка в навчальному процесі початкової, базової середньої, позашкільної освіти.

Лім. 14.

Nataliia Svyrydiuk, Honored Folk-Art Master of Ukraine,
Member of the International Design Association,
Applicant of the Scientific Degree “Doctor of Philosophy”
Poltava Volodymyr Korolenko National Pedagogical University

PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF TECHNOLOGY FOR THE ORGANIZATION OF STUDENTS CREATIVE ACTIVITIES ON THE BASIS OF ETHNO-DESIGN

The article examines certain aspects of the influence of ethnodesign on the development of creative abilities of students in classes on labor training and technology, as well as in group classes in extracurricular education institutions. The development of creativity on the basis of ethno-traditions, folk art and national culture is of particular importance, because creating new images and compositions in the ethno-style, not copying, but being inspired by folk art, is a unique, truly creative matter. Works of decorative and applied art are the environment in which the worldview, aesthetic ideals, moral values and work qualities of an individual are formed.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА ЗАСАДАХ ЕТНОДИЗАЙНУ

The role of the technology teacher in the process of involving student youth in ethno-traditions, folk art and national culture is emphasized. It has been proven that the knotted doll is a symbiosis of various directions of folk art. By involving children in the development and creation of a knotted doll, they get to know folk costume, embroidery, weaving, traditional symbols and ornamentation, and a number of other ethnotechnologies. The study also focuses on the project activity of students, which promotes a comprehensive approach to the technological process of creating new products – from the idea to the presentation and implementation of one's own ideas.

In the content of the training of future teachers, a number of technologies for involving student youth in Ukrainian traditions by means of ethnodesign at the level of basic secondary education are highlighted: in the lessons of labor training and technology through mentoring and imitation, involving schoolchildren in direct artistic and labor activities in the field of decorative and applied art and ethnodesign; at the level of extracurricular and informal education: conducting master classes, training students in extracurricular educational institutions, extracurricular creative associations, studios, clubs, participation in exhibitions, contests, competitions; at the state general cultural level: organization of folk exhibitions, ethnic holidays, concerts, fairs, festivals, etc.

Ethnodesign in the content of technological education becomes a significant component that can convey the spiritual essence, shape the outlook of the younger generation, encourage creativity and provide ethnostyle in project-based educational activities. The integrated experience of folk creativity, traditions and customs are an inexhaustible source for the development of the students' creative abilities.

Keywords: *ethnodesign; development of students' creative abilities; training of future technology teachers; folk doll manufacturing technology; knotted doll in the educational process of primary, basic secondary, extracurricular education.*

Постановка проблеми. Народне мистецтво було і є важливою складовою культури українського народу. В умовах виборювання українцями свободи, утвердження нації у світовій спільноті актуальним залишається виховання в учнівській та студентській молоді бажання розвивати традиційне мистецтво свого народу. Сьогодні в українському суспільстві помітно зростає інтерес до етнодизайну. Це зумовлено і бажанням виявити власну ідентичність, і зацікавленістю світовою спільнотою мистецтвом українців. Збагачення національних традицій, їх популяризація у сучасних умовах глобалізації, особливо серед дітей та молоді – це основа для розвитку культури майбутніх поколінь.

Етнодизайн в освіті України як явище, що спонукає до творчого розвитку, збереження традицій та культури українського народу покликане залучити учнів до традиційного й сучасного мистецтва, самореалізації у суспільстві та гордість за належність до мистецького надбання українського народу.

Проблема формування мотиваційно-ціннісного компонента щодо опанування технологій етнодизайну сучасною учнівською молоддю з метою збереження етнотрадицій українського народу – важливий виклик сьогодення. Розв'язання цієї проблеми є завданням науковців, педагогів, методистів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність зазначеної теми сприяє зверненню до неї сучасних педагогів, серед них: С. Кучер, О. Кудря, В. Волоський, В. Титаренко, О. Козирод, О. Філонич, З. Макар, О. Стрілець, Л. Бесонова, О. Швець та інші. Питання активізації пізнавально-творчої діяльності учнів у навчально-виховному процесі школи на засадах етнодизайну досліджували А. Руденченко, Ю. Руденко, В. Сирота, З. Сирота, В. Тищенко та інші. Потенціал використання народного мистецтва у проєктуванні етнохудожнього середовища підготовки майбутніх педагогів окреслено в

дослідженнях Г. Бучківської, І. Ганусенко, Л. Оршанського, Г. Терещука, І. Якиманської та інших.

Мета нашого дослідження – обґрунтування різноманітності сучасних форм і методів залучення учнівської молоді до творчої діяльності, спираючись на українські традиції та основи етнодизайну.

Виклад основного матеріалу. Завданням педагогіки сьогодні є розроблення шляхів впровадження різноманітних форм і методів залучення учнівської та студентської молоді для стимулювання розвитку технологій народного мистецтва. З метою створення належних умов діяльності учнівської молоді на засадах етнодизайну педагогам потрібно вміння творчо мислити, пропонувати нові ідеї, використовувати нестандартні рішення. Для цього педагог, учитель технологій має володіти широким колом професійних компетенцій, бути митцем, майстром-наставником, дослідником, творчою особистістю. Саме від особистості педагога залежить, чи розкриється творчий потенціал учнів, яким буде рівень їх професійної підготовки, чи стануть вони особистостями, гідними громадянами своєї держави.

Спонукаючи дітей до творчої діяльності, розвивати їх творчих потенціал спроможні лише креативні педагоги. Тому формування творчої активності майбутніх учителів трудового навчання передбачає розвиток їх творчих здібностей, мислення, уяви, фантазії, а також таких якостей, як емоційність, терпіння, наполегливість у роботі й навчанні тощо [11, 14]. Особливого значення набуває розвиток творчості на основі етнотрадицій, народного мистецтва та національної культури, адже створювати нові образи і композиції в етностилі не копіюючи, а надихаючись народним мистецтвом – це унікальна, справді креативна справа.

Збереження автентичності, традицій свого народу потребує постійної уваги у педагогічній освіті. О. Стрілець вказує, що іграшка була першим духовним чинником на стежині пізнання народних зви-

чаїв, обрядів занять та побуту дорослих. Українська іграшка є ключовим елементом нашої традиційної культури. Особливе значення надається ляльці-мотанці, бо вона вважалася сакральним оберегом. Її виготовлення – важливий творчий процес. Важливим елементом у такої ляльки є одяг, його символіка тощо [13].

Як зауважує Л. Безсонова, завдяки багатівіковим традиціям підтримується нерозривний зв'язок поколінь, народні обереги виступають своєрідним символом українського етносу і важливою часткою його неповторної культурної автентичності. Вона також вказує на символіку, уживану далекими предками, що знайшла відображення у традиційній орнаментіці, збереженій у набутках народного прикладного мистецтва, яке формувалося протягом століть у вигляді цілісної орнаментально-образної системи [1, 251].

На необхідність високої фахової підготовки вчителів технологій звертає увагу С. Кучер, водночас стверджуючи, що для цього відповідно треба звернути особливу увагу на систему навчання студентів етнодизайну на засадах взаємодоповнення його з технологіями [7, 22].

Розглядаючи означену проблему, В. Волоський вказує, що саме на уроках трудового навчання передбачено передачу учням морально-трудового й естетичного досвіду попередніх поколінь завдяки сукупності вербальних засобів, шляхом наставництва і наслідування, за допомогою яскравих образів, комплексом ігрових дій, залученням школярів до безпосередніх художньо-трудових дій в галузі декоративно-ужиткового мистецтва й етнодизайну [2, 30].

Залучення учнів до українських традицій на державному рівні закріплене у Державних стандартах освіти, навчальних програмах. Створено належні умови для проведення занять у шкільних та поза-шкільних закладах освіти, функціонування поза-шкільних творчих об'єднань, студій, гуртків.

У Державних стандартах початкової та базової середньої освіти, що визначають вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти, належне місце відведено залученню учнів до вивчення мистецтва і технологій. Серед ключових компетентностей визначено культурну, що передбачає наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу, шанобливого ставлення до культурних традицій українців; здатність розуміти і цінувати творчі способи вираження та передачі ідей у різних культурах через різні види мистецтва та інші культурні форми; прагнення до розвитку і вираження власних ідей, почуттів засобами культури і мистецтва; залучення до різних видів мистецької творчості: образотворче, музичне та інші види мистецтв шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості [3; 4].

Зважаючи на мету – формування культурної та інших компетентностей, цінностей у процесі пізнання мистецтва та художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті, поваги до національної та світової мистецької спадщини, важливо подбати про використання базового компонента, виділити достатню кількість годин на вивчення народного мистецтва. Крім того, у Державних стандартах освіти значна увага відведена технологічній освітній галузі, реалізації творчого потенціалу учнів, формуванню критичного та технічного мислення, до використання засобів сучасних технологій і дизайну, здатності до підприємливості й інноваційної діяльності, партнерської взаємодії, використання техніки і технологій для задоволення власних потреб, культурного та національного самовираження [3; 4].

Доцільно вказати на те, що в умовах впровадження програм Нової української школи надається значна увага розвитку особистості української молоді, у вдосконалених програмах належна увага надається розвитку талантів і здібностей учнів, формуванню компетентностей, необхідних для реалізації задуму в готовий продукт засобами технологій декоративно-ужиткового мистецтва, дизайну, STEAM-проектів, побутової діяльності тощо, готовності та здатності до підприємливості, партнерської взаємодії, культурного та національного самовираження [9, 2]. Так, у навчальній програмі 5–6-го класу “Технології” одним із завдань передбачено розвиток дизайнерського й технічного мислення, навичок підприємливості, комунікативності, винахідливості у процесі проєктування, виготовлення й оцінювання власноруч створених виробів. Серед тем, запропонованих для вивчення у тематичному блоці “Що сприяє естетичності виробу”, окреме місце належить етнодизайну. Основними видами діяльності учнів під час таких занять є розпізнавання автентичних візерунків і орнаментів в обраному напрямі декоративно-ужиткового мистецтва, визначення функціональних й естетичних ознак автентичних виробів, особливостей орнаментальної культури [9, 12].

Важливо, що залученню учнів до вивчення народних традицій відведено належну кількість годин та вчителю надається можливість вибору варіативних модулів. У 5-му класі загальноосвітньої школи під час опанування тематичного курсу “Технології” передбачено варіативний модуль “Технологія виготовлення народної ляльки”, під час якого заплановано проєктування, виготовлення та оздоблення учнями народної ляльки [9, 4].

Сьогодні на уроках з навчального предмету “Технології” широкого використання набув метод проєктів, що полягає у розробці дизайн-проєктів, які відображають різноманітні аспекти проєктування, виробництва та використання виробів. Цей

метод ефективний своєю результативністю. Учні планують, розробляють, виконують та мають результат своєї діяльності, який оцінюється та використовується.

Як вказує О. Філонич, важливою складовою є вміння зацікавити процесом виготовлення етнотекстилю одягу, саме це пов'язано з підготовкою підрастаючого покоління до життя і праці. Також підкреслюється значення методу проєктів, під час виконання яких учні навчаються захищати свій проєкт, публічно виступати, реагувати на рецензії. Акцентується важливість готовності учителів технологій до використання методу проєктів під час навчання дизайну костюма, методологічною основою якого є комплексне застосування принципів проблемно-розвивального навчання та методу об'ємного синтезу технологічних знань, до розробки тривірневої структури навчальних проєктів, що сприятиме формуванню в учнів відповідних умінь і навичок [14, 92].

Як зазначає О. Кудря, серед технологій, що вивчаються учнями на уроках трудового навчання, виділяють дотичні до етнотекстилю. У програмі шкільної освіти є теми з технології виготовлення писанок, виробів з бісеру, ляльки-мотанки, вишитих виробів: мережки, гладь, хрестик, в'язаних виробів та інших [6, 457].

Під час навчального процесу учнів ознайомлюють із різними способами творення вузлових ляльок – скручування, скочування, змотування, зв'язування, завивання.

Роботу з виготовлення вузлової ляльки можна вважати проєктною роботою учнів. Спочатку вони повинні розробити дизайн-проєкт майбутнього виробу (ескіз), потім підготувати необхідні матеріали. На наступному занятті починають безпосереднє виготовлення виробу. Під керівництвом учителя вчать виготовляти основу ляльки – голову. Потім шляхом намотування додаткових шматків тканини відтворюють тулуб та вбрання ляльки. Вивчають й інший варіант творення ляльки – коли тулуб не скручується, а лише намотується і прив'язується різнобарвні клаптики, безпосередньо на кінці тканини, що звисають під головою.

Важливий етап у виготовленні ляльки – оформлення обличчя. Воно може залишитися чистим – “пустим”. Або можна зробити на ньому хрест, набравши з чорних, червоних або різнокольорових ниток, що надасть ляльці обрядово-магічної функції. Усі етапи роботи демонструє вчитель, показуючи учням послідовність почергового намотування кольорових ниток на обличчя ляльки-мотанки з метою утворення різнобарвного хреста. Ця діяльність вимагає уважності, зосередженості, охайності у роботі.

Наступний етап – оформлення голови: треба накласти волосся з ниток, примотати барвисті стрічки, оздобити “волосся” штучними квітами, сплести віночок, зробити корону чи головний убір: очіпок,

хустину. Важливо звернути увагу на особливості декорування учнями одягу ляльок, розповісти про використання для творення візерунків соку ягід та зілля. Таке оздоблення вбрання для ляльок описує в своїх дослідженнях Олекса Воропай.

Під час роботи над проєктом учні виконують декорування вбрання ляльки. Так, пишними орнаментами вишиваються рукави горловина та поділ сорочки, а також низ фартуха тощо. Вишивкою можуть оздоблюватися й інші елементи вбрання та декорування. Орнаментація та технологія вишивки виконується на вбранні залежно від того, стрій якого регіону буде відтворено на ляльці або репліка традиційної ляльки якого регіону виготовляється. Все це створює особливий етностиль виробу.

Проєктна навчальна діяльність є одним із засобів реалізації творчого підходу. Підготовка майбутнього вчителя трудового навчання має бути зорієнтована на активний пошук інноваційних форм, методів, що сприяють навчанню учнів продовжувати мистецькі традиції свого народу в нових композиційних рішеннях, поєднаннях традиційних технік та сучасних технологій. У цьому контексті вагомим значення набуває народне мистецтво як вид художньо-творчої діяльності, засобами якого вирішуються естетичні, функціональні завдання формотворення та закладаються основи естетичного ставлення людини до світу, завдяки чому досягається цілісність і гармонійність її розвитку [12, 53].

Після виконання проєктної роботи, доцільно провести захист-презентацію таких виробів. Важливо показати учням значимість виконаних ними робіт. Можна організувати виставку виробів, яка, як правило, постійно діє у кабінеті трудового навчання. За можливості організовується виставка кращих робіт у закладі та вироби відправляються на різноманітні конкурси.

Крім основної освіти, учні можуть розвивати власні здібності та набувати практичних умінь і навичок відповідно до нахилів, захоплень та бажань, беручи участь у різноманітних гуртках, студіях позашкільної освіти та культури. Заняття у таких закладах також організовуються за відповідними програмами. Наприклад, навчальною програмою з позашкільної освіти науково-технічного напрямку “Моделювання іграшок-сувенірів”, яка реалізується у гуртках, секціях, творчих об'єднаннях клубах моделювання іграшок-сувенірів закладів позашкільної освіти науково-технічного напрямку художньо-технічного профілю та спрямована на дітей віком від 8 до 14 років, серед основних компетентностей передбачено оволодіння дизайном виготовлення іграшок-сувенірів. У програмі передбачений тематичний блок (42 год.) “Національна лялька”, який включає теми: “Національна лялька із текстильних матеріалів”, “Український народний костюм, його елементи (сорочка плахта, віночок тощо), вишивка”, “Техно-

логія конструювання одягу для ляльок”, “Прийоми виготовлення обличчя, волосся” [10, 139].

Як наголошує О. Козирод, важливим аспектом залучення молоді до збереження народних традицій є ознайомлення з високою виконавською майстерністю і самобутнім досвідом поколінь народних майстрів. Проникнення у свідомість вихованців системи зв'язків з етносом свого народу стимулює до розкриття творчого потенціалу молодого покоління, внутрішню потребу продовжити передачу естафети любові, народження нового змісту життєвого досвіду. Вказується на ефективну роботу гуртків, під час якої вихованці залучаються до творчості через екскурсії, бесіди, пояснення, демонстрацію виробів, самостійні та індивідуальні завдання, ігри, вікторини, бліц-турніри, виставки-конкурси, змагання; участь у творчих об'єднаннях [5, 398].

Залучення молоді до творчої гурткової роботи з елементами етнодизайну створює унікальні можливості для її всебічного розвитку. Крім того, навчання у закладах позашкільної освіти характеризується гнучкістю, варіативністю та різнобарвним процесом реалізації творчих здібностей вихованців.

Під час гурткової діяльності учні самостійно виконують творчі проекти, мають можливість брати участь у різних конкурсах, виставках, показати результати своєї роботи, що відіграє значну роль у формуванні їх духовності, глибокої внутрішньої мотивації стати гідними громадянами своєї країни, дітьми свого народу. Проникнення у свідомість молоді зв'язків з етносом свого народу стимулює їх до розкриття творчого потенціалу, внутрішню потребу продовжити передачу естафети любові, народження нового змісту досвіду життя. Важливим для ефективної роботи з учнями у позаурочний час є висока професійна компетентність керівника гуртка. Особлива увага звертається на етнокультурну компетентність, що дає змогу педагогові створити таке гармонійне середовище, в якому кожен гуртківець буде націлений на виявлення природних здібностей та інтересів, зацікавлений у результатах своєї праці.

Важливими заходами для стимулювання учнівської молоді до творчої праці в стилі етнодизайну є відвідування спеціальних майстер-класів, народних виставок, родинних заходів.

Під час відвідання творчих виставок, народних та родинних заходів, майстер-класів, екскурсій, особистого спілкування з народними майстрами вихованці гуртка залучені до пізнання різних культурних цінностей, сприймання кращих результатів художньо-творчої діяльності, усвідомлюють себе носіями української культури. Важливо вказати, що етнічний підхід до процесу виховання молоді та розвитку її творчих здібностей у позашкільній освіті сприяє можливості забезпечення ще потужнішого духовного збагачення у процесі виховання

молоді, використання історичної народної спадщини та посилення інтересу й зацікавленості молоді культурою народу.

Важливим викликом сьогодення є переорієнтація системи підготовки майбутніх учителів технологій з урахуванням інноваційної діяльності, а для виконання цієї умови важливо орієнтуватися у сучасних технологіях. Таку спроможність надає участь у різноманітних творчих конкурсах, виставках робіт [8, 51]. Водночас ефективним засобом гуманітаризації процесу виховання підростаючого покоління є проведення активних форм колективної діяльності: організація етнічних свят, концертів, проведення ярмарків, фестивалів, екскурсій, що пов'язані з народним мистецтвом України.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Виокремивши технології залучення учнівської молоді до українських традицій засобами етнодизайну, робимо висновок, що цей процес відбувається на декількох рівнях:

– на рівні початкової та базової середньої освіти (на уроках трудового навчання і технологій шляхом наставництва і наслідування, залученням школярів до безпосередніх художньо-трудова дій в галузі декоративно-ужиткового мистецтва й етнодизайну);

– на рівні позашкільної та неформальної освіти (у позашкільних закладах освіти, позашкільних творчих об'єднаннях, студіях, гуртках, виставках-конкурсах, змаганнях);

– на державному загальнокультурному рівні (організація народних виставок, етнічних свят, концертів, проведення ярмарків, фестивалів, майстер-класів тощо).

Етнодизайн у змісті технологічної освіти стає значною складовою, що може гарантувати культурний розвиток особистості і забезпечуватиме загальну естетизацію й гуманізацію українського суспільства. Для розвитку природних творчих здібностей учнівської молоді невичерпним джерелом є інтегрований досвід народної творчості, традиції і звичаї, які передають духовну сутність, формують світогляд підростаючого покоління. Для залучення учнівської молоді до розвитку народних традицій ефективними є традиційні й інноваційні методи навчання, що мають бути у постійному взаємозв'язку. Виховання сучасного покоління зі збереженням власної ідентичності безпосередньо пов'язане із розвитком етнічного мистецтва та етнодизайну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безсонова Л. Мова етнокультурної символіки в сучасній українській знаковій графіці. *Етнодизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції*. Кн. 2 : зб. наук. праць. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2019. С. 250–255.

2. Волоський В. Етнодизайн-освіта у структурі професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання. *Етнодизайн у контексті українського національ-*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА ЗАСАДАХ ЕТНОДИЗАЙНУ

- ного відродження та європейської інтеграції. Кн. 2 : зб. наук. праць. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2019. С. 27–31.
3. Державний стандарт початкової освіти. Чинний від 2018-02-21. *Офіційний вісник України*. 2018. № 19. Ст. 637.
4. Державний стандарт базової середньої освіти. Чинний від 2020-09-30. *Офіційний вісник України*. 2020. № 81. Ст. 2615.
5. Козирод О. Вплив етнодизайну на формування творчих здібностей вихованців гуртка початкового технічного моделювання. *Етнодизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції*. Кн. 2 : зб. наук. праць. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2019. С. 396–401.
6. Кудря О. Особливості вивчення етнодизайну учнями на уроках трудового навчання. *Етнодизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції*. Кн. 3 : зб. наук. праць. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2019. С. 457–458.
7. Кучер С. Формування мотиваційно-ціннісного компонента професійної компетентності вчителя технологій на засадах етнодизайну. *Етнодизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції*. Кн. 2 : зб. наук. праць. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2019. С. 21–27.
8. Макар З.Ю., Швець О.А. Забезпечення мотивації до творчості саморозвитку завдяки участі в конкурсах і виставках. *Етнодизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції*. Кн. 2 : зб. наук. праць. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2019. С. 49–54.
9. Модельна навчальна програма “ТЕХНОЛОГІЇ. 5–6 КЛАСИ” для закладів загальної середньої освіти (автори Кільдеров Д.Е., Мачача Т.С., Юрженко В.В., Луп’як Д.М.) Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 р. № 795).
10. Навчальні програми з позашкільної освіти. Науково-технічний напрям / за ред. Г.А. Шкури, Т.В. Биковського. Київ : УДЦПО, 2019. В. 5. 219 с.
11. Оршанський Л., Нищак І., Павловський Ю. Педагогічні умови формування творчої активності майбутніх учителів трудового навчання у процесі професійної підготовки. *Молодь і ринок*. 2022. № 1 (199). С. 12–18.
12. Срібна Ю.А., Кульчинська Н.І. Виготовлення нетрадиційної писанки-мотанки з елементами вишивки. *Імідж сучасного педагога*. 2016. № 10. С. 53–57.
13. Стрілець О.В. До традицій етнодизайну: українська лялька-мотанка. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти* : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. Вип. 14 (19), Ч. 2. С. 244–247.
14. Філонич О. Психолого-педагогічні передумови підготовки майбутніх вчителів технологій з використанням етнодизайну при виготовленні одягу. *Наукове періодичне видання. Київський науково-педагогічний вісник*. 2014. № 2 (02). С. 90–95.
- REFERENCES**
1. Bezsonova, L. (2019). Mova etnokulturnoi symboliky v suchasniy ukrainiskii znakoviy hrafitsi [The language of ethnocultural symbolism in modern Ukrainian sign graphics]. *Ethnodesign in the context of Ukrainian national revival and European integration*. Book 2: coll. of science works. pp. 250–255. [in Ukrainian].
2. Voloskyi, V. (2019). Etnodyzain-osvita u strukturі profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv trudovoho navchannia [Ethnodesign-education in the structure of professional training of future teachers of labor education]. *Ethnodesign in the context of Ukrainian national revival and European integration*. Book 2: coll. of science works. pp. 27–31. [in Ukrainian].
3. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity (2018). [State standard of primary education]. *Official Gazette of Ukraine*. No. (19). p. 637 [in Ukrainian].
4. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity (2020). [State standard of basic secondary education]. *Official Gazette of Ukraine*. No. (81). p. 2615 [in Ukrainian].
5. Kozyrod, O. (2019). Vplyv etnodyzainu na formuvannia tvorchykh zdibnostei vykhovantsiv hurtka pochatkovoho tekhnichnoho modeliuвання [The influence of ethnodesign on the formation of creative abilities of pupils of the primary technical modeling group]. *Ethnodesign in the context of Ukrainian national revival and European integration*. Book 2: coll. of science works. pp. 396–401. [in Ukrainian].
6. Kudria, O. (2019). Osoblyvosti vyvchennia etnodyzainu uchniamy na urokakh trudovoho navchannia [Peculiarities of study of ethnodesign by students in labor training classes]. *Ethnodesign in the context of Ukrainian national revival and European integration*. Book 3: coll. of science works. pp. 457–458. [in Ukrainian].
7. Kucher, S. (2019). Formuvannia motyvatsiino-tsinnisnoho komponenta profesiinoi kompetentnosti vchytelia tekhnolohii na zasadakh etnodyzainu [Formation of the motivational and value component of the professional competence of a technology teacher on the basis of ethnodesign]. *Ethnodesign in the context of Ukrainian national revival and European integration*. Book 2: coll. of science works. pp. 21–27. [in Ukrainian].
8. Makar, Z. & Shvets, O. (2019). Zabezpechennia motyvatsii do tvorchosti samorozvytku zavdiaky uchasti v konkursakh i vystavkakh [Providing motivation for creative self-development through participation in competitions and exhibitions]. *Ethnodesign in the context of Ukrainian national revival and European integration*. Book 2: coll. of science works. pp. 49–54. [in Ukrainian].
9. Kilderov, D., Machacha, T., Yurzenko, V. & Lupiak, D. Modelna navchalna prohrama “TEKHNOLOHII. 5–6 KLASU” [Model educational program “TECHNOLOGIES. 5–6 CLASSES” for general secondary education institutions]. Recommended by the Ministry of Education and Science of Ukraine (order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated July 12, 2021 No. 795). [in Ukrainian].
10. Shkura, H. & Bykovskiy, T. (2019). Navchalni prohramy z pozashkilnoi osvity. Naukovo-tekhnichnyi napriam [Educational programs for extracurricular education. Scientific and technical direction]. [in Ukrainian].
11. Orshanskyi, L., Nyshchak, I. & Pavlovskiy, Yu. (2022). Pedagogichni umovy formuvannia tvorchoї aktyvnosti maibutnikh uchyteliv trudovoho navchannia u protsesi profesiinoї pidhotovky [Pedagogical conditions for the formation of creative activity of future teachers of labor education in the process of professional training]. *Youth and the market*. No. 1 (199). pp. 12–18. [in Ukrainian].
12. Sribna, Yu. & Kulchynska, N. (2016). Vyhотовлення netradytsiinoї pysanky-motanky z elementamy vyshyvky [Production of non-traditional pysanka-motanka with embroi-

**СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ТА ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ
РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕРСОНАЛІЗОВАНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ**

derly elements]. *The image of a modern teacher*. No. (10). pp. 53–57. [in Ukrainian].

13. Strilets, O. (2013). Do tradytsii etnodyzainu: ukraïnska lialka-motanka [To the traditions of ethnodesign: the Ukrainian motanka doll]. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M.P. Drahomano. Publishing house NPU imeni M.P. Drahomanova*. Vol. 14 (19). pp. 244–247. [in Ukrainian].

14. Filonych, O. (2014). Psykholoho-pedahohichni perydumovy pidhotovky maibutnikh vchyteliv tekhnolohii z vykorystanniam etnodyzainu pry vyhotovlenni odiahu [Psychological and pedagogical prerequisites for the training of future technology teachers using ethnodesign in the manufacture of clothes]. *Kyiv Scientific and Pedagogical Bulletin*. No. 2 (02). pp. 90–95. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 31.03.2023

УДК37.091.3:004.9

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.279110>

Ванда Вишківська, кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри педагогіки педагогічного факультету
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Оксана Голікова, кандидат філологічних наук, доцент
доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу
Харківського національного технічного університету “ХПІ”
Євген Козлов, кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу
Харківського національного технічного університету “ХПІ”

**СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ТА ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ
РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕРСОНАЛІЗОВАНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ**

У статті проаналізовано соціально-культурну обумовленість та обґрунтовано педагогічний потенціал реалізації персоналізованого навчання в умовах цифровізації освіти. З'ясовано, що персоналізоване навчання, будучи особистісно орієнтованим за змістом, спрямоване на оптимізацію умов, що уможливають поліпшення результативності освітнього процесу в умовах VUCA-світу шляхом активізації суб'єктної позиції його учасників. Основу персоналізованого навчання складає інформаційна компетенція як транспрофесійна із властивостями багатомірності, мобільності, саморозвитку упродовж життя.

Ключові слова: персоналізоване навчання; цифровізація освіти; VUCA-світ; транспрофесіоналізм; інформаційна компетенція.

Лім. 14.

Vanda Vyshkivska, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Pedagogy Department, Pedagogical Faculty
Ukrainian State University named after Mykhaylo Drahomanov
Oksana Golikova, Ph.D. (Philology), Associate Professor of the
Business Foreign Language and Translation Department,
Kharkiv National Technical University,
“Kharkiv Polytechnic Institute”
Yevhen Kozlov, Ph.D. (Philology), Associate Professor,
Associate Professor of the Business Foreign Language and Translation Department,
Kharkiv National Technical University,
“Kharkiv Polytechnic Institute”

**SOCIO-CULTURAL CONDITIONS AND PEDAGOGICAL POTENTIAL OF IMPLEMENTATION
OF PERSONALIZED LEARNING IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION OF EDUCATION**

The article analyzes the socio-cultural conditioning and substantiates the pedagogical potential of implementing personalized learning in the conditions of digitalization of education.

It is emphasized that the integration of modern information technologies into traditional education has qualitatively changed the methods and organizational forms of education.

The modern higher school functions in the conditions of the complication of technological capabilities of the electronic educational environment, which strengthens the relevance of the ideas of personalization of the educational process based on the use of digital technologies. By subject digital educational environment, the author understands a set of technical, software and intellectual support in the form of digital tools, resources, platforms that provide comfortable, flexible, personalized learning. Such an environment provides the teacher with a convenient tool for navigating the educational process.

СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ТА ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕРСОНАЛІЗОВАНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ

It has been updated that the concept of "personalization" has a wide range of consideration: it is mainly interpreted as "personification" of the educational process, giving it a personal focus; search and actualization of internal personal resources of each subject of the educational process.

Personalized education is considered as a general trend aimed at abandoning traditional forms of education and striving to adapt the educational process to the individual (personal) needs of a person, while using the entire arsenal of achievements accumulated by humanity in the field of digital technologies. Socio-cultural conditioning and pedagogical potential of personalized learning are determined through the formation of individualized learning content for learning subjects; the development of digital learning, as well as accounting for the individual characteristics of students in the learning process in order to build an individual educational route. The basis of personalized training is information competence as a transprofessional with the properties of multidimensionality, mobility, multitasking, self-development throughout life.

Keywords: *personalized learning; digitalization of education; VUCA world; transprofessionalism; information competence.*

Постановка проблеми. Модернізація сучасної української освіти ставить педагогічну науку перед необхідністю розробки нової стратегії підготовки майбутніх випускників освітніх установ, готових до мобільної адаптації в умовах VUCA-світу, за рахунок включення та використання в системі професійної підготовки світових ресурсів педагогічного спрямування без втрати унікальності вітчизняної освіти.

Акронім VUCA (volatility, uncertainty, complexity, ambiguity – нестабільність, невизначеність, складність та неоднозначність) характеризує мінливе і складне середовище сучасного світу, в якому не існує гарантованої стабільності. Система освіти змушена існувати у нових умовах. Відтак, у сучасних дослідженнях дедалі частіше порушуються питання розвитку soft skills для VUCA-світу як крос-функціональних, універсальних умінь, які в сучасному світі потрібні незалежно від того, в якій професії ви працюєте. Такі універсальні вміння є важливими для VUCA-світу, адже вони:

- не обмежені конкретним завданням;
- необхідні кожній людині для особистісного, кар'єрного зростання та залучення до соціального життя;
- розвиваються упродовж життя;
- однаково значущі і взаємопов'язані;
- пов'язані зі швидкістю адаптації, креативністю, гнучкістю, системністю.

Цінність умінь soft skills полягає саме в тому, що вони не є автоматизованими, їх не можна замінити роботами, вони – метапредметні, надпрофесійні.

Тому особливо актуальною стає проблема пошуку функціональної концепції організації навчання, яка забезпечувала б формування комплексу таких умінь, а значить, відповідала б вимогам інтерактивності, мобільності, відкритості, доступності, забезпечуючи педагогів можливістю організації освітнього процесу з урахуванням вимог ефективної комунікації, створення умов для реалізації командної роботи, рефлексії учасників освітнього процесу. Все це у цілісності зробить процес навчання комфортним і персоналізованим, а освітній контент – доступним та динамічним.

Очевидно, що в епоху цифровізації усіх ланок суспільного життя, освітній процес (освітнє середо-

вище) не може бути не цифровим, або хоча б таким, що зберігає основні теоретико-технологічні характеристики цифровізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цифрове освітнє середовище як необхідна умова модернізації системи професійної освіти України досліджує у своїх працях А. Заїка. Загальні проблеми цифрової трансформації освіти аналізуються В. Биковим, О. Спіріним, О. Пінчук.

Можливості використання цифрових інформаційних ресурсів дистанційної освіти вивчає І. Гевко.

Актуальні тенденції цифрового суспільства, цифрові тренди та виклики для освіти України, особливості гармонізації освітніх тенденцій з європейськими та світовими науковими ініціативами є предметом досліджень Л. Карташова та І. Пліш.

Необхідності формування цифрової компетентності педагогів, аналізові нормативної підтримки цього процесу в Європі та Україні присвячені праці Р. Гуревич, О. Овчарук, О. Цюняк.

Термін "персоналізація навчання" досліджувався у студіях видатних вітчизняних й зарубіжних педагогів і психологів (В. Беспалько, Л. Виготський, Ю. Машбиць, І. Унт, С. Гончаренко, В. Володько, Т. Годованюк, Віктор Гарсія Хоз (Victor Garcia Hoz), Дж. Дімартіно (J. DiMartino) і Дж. Кларк (J. Clarke), Д. Баклі (D. Buckley), Дж. Рікабо (J. Rickabaugh), Б. Брей та інших.

Мета статті – проаналізувати соціально-культурну зумовленість та обґрунтувати педагогічний потенціал реалізації персоналізованого навчання в умовах цифровізації освіти.

Виклад основного матеріалу. Цифровізація є однією з найбільш характерних ознак четвертої промислової революції, яка стрімко перетворює навколишню дійсність і, власне, сутність сучасного суспільства, змінюючи світогляд та спосіб життя людей.

В умовах формування нового соціально-економічного устрою постало завдання оновлення парадигми вищої професійної освіти, розробки та впровадження нової методології і технологій навчання.

Інститут ЮНЕСКО ще 2011 р. прогнозував перетворення Information Society на Learning Society [12]. В Інчхонській декларації ЮНЕСКО "Освіта – 2030" сформульовано нову освітню концепцію, яка

СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ТА ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕРСОНАЛІЗОВАНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ

декларує забезпечення інклюзивної та справедливої якісної освіти зі створенням можливостей для навчання упродовж життя для всіх людей.

Основними характеристиками концепції сучасної освіти визначено: безперервність, гендерну рівність, справедливість та соціальну інтеграцію, доступність, індивідуалізацію.

Інструментом, який дає змогу враховувати всі фактори та реалізувати ключові характеристики, стає персоналізоване навчання.

Як підхід, персоналізація зародилася у Європі. Категорії “персона”, “персоналізм”, “персонологія”, “персоніфікація” досить докладно представлені в концепціях К.Г. Юнга, У. Джеймса, М. Саллівана, В. Штерна. Розвивають цю концепцію сучасні зарубіжні дослідники Т. Бенглі, Р. Міллер, К. Харкренен, П. Блюменфельд, Т. Кошман. Згідно з їхнім уявленням, персоналізація у навчанні дає можливість вибудовувати індивідуальний маршрут учня з метою задоволення освітніх потреб та реалізації особистісного потенціалу.

В Україні термін “персоналізація” був обґрунтований у розроблених МОН “Рекомендаціях щодо впровадження змішаного навчання в закладах фахової передвищої та вищої освіти”, у зв’язку з виникненням всесвітньої пандемії, як “здатність створювати навчальне середовище, яке дає змогу студентам реалізувати власні цілі, темп та/або спосіб навчання” [8].

У сучасних дослідженнях все частіше персоналізоване навчання розуміється як середовище, звернене до сильних сторін, інтересів та потреб окремого суб’єкта. Таке середовище не просто адаптується до навичок студента, а насамперед включає в себе його ініціативну особистісно значущу діяльність [10; 11]. Відтак, як системоутворювальна категорія розглядається суб’єктність, під якою часто розуміється соціальний, діяльнісно-перетворювальний спосіб буття людини. Її тлумачення зазвичай здійснюється з позицій гуманістичної парадигми, для якої людина є абсолютною цінністю. Вона має бути успішною, досягати бажаного результату в мінливих соціальних умовах. Пріоритетного значення при цьому набувають індивідуальність, самоцінність, самобутність людини як активного носія суб’єктного досвіду [3].

Термін “персоналізація” у психологічному контексті трактується як явище підсвідомості (М. Єсаулова), але при його перенесенні в педагогічну площину, необхідно звернути особливу увагу на такі явища, як саморегуляція та самоосвіта. Адже основним принципом персоналізованого навчання є поступовий перехід суб’єкта в позицію самоосвіти на основі сформованої у навчанні потреби в саморегуляції на основі самопізнання. У результаті цього студент поступово починає адаптуватися до своїх особливостей.

Джеймс Рікабо, акцентуючи увагу на значущості зміни керівної ролі в освітньому процесі (її переході від викладача до студента), виокремив три типи персоналізованого навчання: персоналізацію для студента (personalizing to the learner), персоналізацію зі студентом (personalizing with the learner) і персоналізацію студентом (personalizing by the learner) [13].

Вітчизняне бачення персоніфікованого навчання базується на ідеях особистісно-орієнтованого підходу та позначається такими особливостями:

- інтереси та запити тих, хто навчається, домінують над заданою ззовні програмою;
- варіативність змісту освіти для різних суб’єктів навчання;
- переважання творчості над “схематизмом”; діалогу над монологом;
- цифрова платформа трактується як базис та центр управління навчальною діяльністю;
- проектування освітньої траєкторії йде від результату;
- розвиток soft skills.

Відповідно, основна відмінність персоніфікованого навчання від диференційованого, особистісно-орієнтованого, які мають деякі спільні з ним характеристики, на наш погляд, полягає у тому, що за персоніфікованого навчання студент має можливість самостійно проектувати освітній маршрут (мету, завдання, зміст курсу, освітню установу, викладача тощо), результатом чого має бути підвищення компетентності (на основі набуття нових компетенцій та/або вдосконалення вже наявних) у тій чи іншій сфері діяльності. При цьому персоніфіковане навчання включає елементи пошукового, проблемного та проектного, які формують у студентів навички науково-дослідницької діяльності, уміння ставити мету та визначати завдання, самостійно їх розв’язувати, розвивають аналітичне і критичне мислення [10].

Актуалізація педагогічного потенціалу персоналізованого навчання є цілеспрямованою педагогічною діяльністю з перетворення потенційних можливостей на реальні, що забезпечує активну включеність суб’єктів навчання до: різноманітних видів самостійної діяльності та розроблення особистісного простору, варіативної програми саморозвитку та самореалізації; формування і вдосконалення партнерської взаємодії між суб’єктами освітнього процесу шляхом включення їх до спільної навчально-пізнавальної діяльності на основі спільності інтересів, розвитку систем взаємонавчання, розширення безпосередньої міжособистісної комунікації з використанням різних форматів спілкування за допомогою передачі навчальної інформації; розширення віртуальних та реальних способів демонстрації своєї унікальності завдяки можливості поділитися своїми знаннями задля розвитку індивідуальності іншого.

Невід'ємною складовою персоніфікованого навчання є усвідомлений вибір освітнього маршруту і систематичний супровід студента впродовж усього періоду навчання.

На сучасному етапі впровадження персоніфікованого навчання неможливе без комплексного використання можливостей цифровізації освіти, що передусім передбачає трансформацію значущої інформації в цифрову форму для забезпечення ефективного використання у різних галузях людської діяльності та формування нових комунікативних і пізнавальних можливостей.

Глобальна цифровізація формує новий тип культури сучасного суспільства – цифрову, що потребує модернізації системи професійної освіти. Визначаючи позитивний потенціал цифровізації, відзначаємо, що цифрові технології пропонують безліч варіантів під час проєктування освітніх процесів. Різноманітність неформальних пропозицій та можливість їх використання в освіті нині є колосальною, а поєднання віртуального та реального компонентів навчання дає змогу викладачам передавати знання і безпосередньо, і опосередковано. До того ж цифровізація формує індивідуальні освітні середовища, куди можуть входити платформи інтернету, які допомагають індивідуально керувати навчальним контентом, збагачувати реальні навчальні ситуації цифровими даними. Наприклад, студенти можуть сформувати навички визначення місця походження або змісту будь-якої речі, документа, лише сфотографувавши його QR-код.

Найбільш повно складові цифровізації представлені у моделі S. Carretero, R. Vuorikari, Y. Punie [14], яка включає:

– цифрові технології, які включають комп'ютерне апаратне та програмне забезпечення, мережеві та комунікаційні технології, а також засоби розробки прикладного програмного забезпечення;

– цифрові освітні програми та послуги, інноваційні методики (актуальне нині дистанційне навчання реалізується шляхом використання сучасних інформаційних технологій (мережевих та мультимедійних);

– цифрові навчальні ресурси (електронна освіта здійснюється за допомогою аудіовізуальних матеріалів: проєкторів, слайд-проєкторів, магнітофонів, телевізорів, відеоманітофонів, відеокамер та спеціалізованих електрифікованих аудиторій, мовних лабораторій та інших об'єктів);

– гейміфікацію (привнесення принципів розробки ігрових технологій, які утримують увагу).

На основі аналізу нормативних документів І. Ніколаеску конкретизувала основні умови цифровізації освіти. З-поміж них: створення законодавчої бази для цифровізації освіти; ресурсне забезпечення цифровізації; підготовка кадрового потенціалу для цифрової освіти, що на належному рівні володіє

ІКТ; сформованість компетентності, що включає цифрову грамотність, володіння цифровими педагогічними технологіями [7].

І. Лопушинський, своєю чергою, наголошує на необхідності проведення незалежних якісних та кількісних досліджень щодо доступності цифрових навичок для різних категорій населення, встановлення критеріїв впливу зовнішніх факторів на формування цифрових навичок, усунення основних перешкод у процесі використання цифрових технологій та їх спеціальних інструментів [4]. При цьому, як слушно зауважує В. Биков, дослідження мають бути зосереджені на проблемі підвищення ефективності навчання у цифровому навчальному середовищі саме з точки зору оптимального використання можливостей людини як здобувача знань, тобто на необхідності зміни технологій навчання, пошуку балансу між навчанням і перенавчанням [1].

До педагогічних особливостей цифрового середовища сучасного закладу освіти, що забезпечують актуалізацію педагогічного потенціалу персоналізованого навчання засобами цифрової освіти, належать також: включення web-порталу як інструмента, що дає змогу реалізувати принцип гіпертекстових і гіпермедіа систем навчання та пошуку інформації; забезпечення віддаленого інтерактивного доступу до різноманітних освітніх ресурсів інформаційно-освітнього середовища та участь у їх створенні, що зумовлює необхідність освоєння комплексу різних видів знань (інформаційних, процедурних, оцінних, рефлексивних) і умінь soft skills.

При цьому до інформаційних знань (теоретичні, фундаментальні знання основ наук) додаються процедурні, що розкриваються у самостійному проєктуванні змісту освіти; оцінні, що виражаються у механізмах розуміння цінностей різних об'єктів або явищ для розвитку себе, іншого та спільноти; рефлексивні, які виражаються у здатності здійснювати усвідомлений вибір.

Відтак, можна вести мову про інформаційну компетенцію як метапредметну та транспрофесійну, необхідну для VUCA-світу.

О. Хуторський зазначає, що метапредметність породжує персональні освітні продукти та внутрішні особистісні зміни (компетенції та метакомпетенції): переосмислення найважливіших понять освітніх дисциплін з отриманням персонального освітнього продукту; навчання узагальнених способів роботи з будь-яким предметним матеріалом; досвід рефлексії.

Особливо значущим і своєчасним у VUCA-світі стає транспрофесіоналізм (безперервний, здійснюваний упродовж усього життя процес набуття нових компетенцій) як нова форма професіоналізму (Е. Зеєр, Е. Симанюк).

Сутність та зміст поняття “транспрофесіоналізм” виражається в оволодінні такими багативи-

СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ТА ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕРСОНАЛІЗОВАНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ

мірними компетенціями, що мають інтегративну природу: багатofункціональність, багатозадачність, віртуальна мобільність, синергійність.

Транспрофесіоналізм у розумінні Е. Зеєра, – це вихід за межі однієї професії, збагачення її знаннями, технологіями, що належать до інших видів професійної діяльності, розвиток нових компетенцій, що уможливають знаходження комплексних та унікальних рішень на основі трансдисциплінарного синтезу знань і міжпрофесійних комунікацій.

Успішною професіонала XXI ст. характеризує здатність освоювати та виконувати діяльність із різних видів і груп професій. Тому в умовах цифрового освітнього середовища сформованими у нього мають бути такі *soft skills*: культура щодо використання мобільних додатків та комп'ютерних програм для виконання транспрофесійних завдань; постійне розширення знань у сфері цифрових технологій; можливість долати апаратні та програмні проблеми; вміння студента користуватися різними видами онлайн-сервісів та електронних пристроїв у різних видах професій, дотримання мережного етикету; культура мислення, що не зводиться до оволодіння змістом, а визначається тим, якою мірою цей зміст використовується у будь-якій сфері діяльності; рефлексивна діяльність.

Услід за Р. Тур, робимо акцент на тому, що феномен рефлексії проявляється в усвідомленні цілей та структури своєї діяльності, засобів її оптимізації, у готовності усвідомлено відтворювати суб'єктний досвід існування в освітньому середовищі, перетворювати його на узагальнений [6]. Рефлексія – це метапроцес, що інтегрує всі сфери особистості, і потрібен суб'єктові для самоаналізу, самооцінки, самоідентифікації, самокритики, для здійснення ефектвної транспрофесійної діяльності у VUCA-світі.

Ще однією важливою умовою розвитку інформаційної компетенції є володіння студентами необхідним рівнем культури мислення [2; 9], що допомагає не лише отримувати метапредметні освітні результати, а й зміцнювати міжособистісну взаємодію для створення способів виконання транспрофесійних завдань (завдання різних груп професій). При цьому, як зауважує О. Трифонова, концептуально важливого значення набуває власне спрямованість педагога на забезпечення самореалізації особистості здобувача освіти (його здатність до самокорекції, самоосвіти, самоконтролю, самоудосконалення, самоорганізації, самореорганізації тощо) [5, 412].

Висновки. Соціально-культурна зумовленість та педагогічний потенціал персоналізованого навчання визначаються через формування індивідуалізованого навчального контенту, розвиток цифрового навчання, а також облік індивідуальних особливостей студентів у процесі навчання з метою побудови індивідуального освітнього маршруту. Основу пер-

соналізованого навчання складає інформаційна компетенція як транспрофесійна із властивостями багатовимірності, мобільності, багатозадачності, саморозвитку впродовж життя.

Персоналізоване навчання як таке, що базується на прагненні особистості до самоактуалізації та саморозвитку, містить інструментарій планування власного розвитку та засоби відстеження результатів індивідуального прогресу в освітній діяльності, а також його оцінку; забезпечує суб'єкт-суб'єкту інтерактивність та, як результат, підвищення результативності навчальної діяльності. Умовою і результатом успішної персоналізації навчання в умовах цифрового освітнього середовища є сформованість інформаційної метакомпетенції студентів, що сприяє оптимальному виконанню навчальних та професійних завдань в умовах світової нестабільності, невизначеності, складності і неоднозначності.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з визначенням психолого-педагогічних умов організації персоналізованого навчання у системі професійно-педагогічної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В.Ю. Цифрова трансформація суспільства і розвиток комп'ютерно-технологічної платформи освіти і науки України. *Матеріали методологічного семінару НАПН України "Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку"*. 4 квітня 2019 р. / за ред. В.Г. Кременя, О.І. Ляшенка. Київ, 2019. С. 20–26.
2. Бутенко Л.Л. Культура наукового мислення як передумова успішності діяльності науково-педагогічних працівників. *Духовність особистості: методологія, теорія, практика*: зб. наук. пр. 2015. № 2 (65). С. 27–39.
3. Вишківська В.Б. Суб'єктність студентів у навчальному процесі необхідна умова формування професійної компетентності. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2008. Вип. 8 (18). С. 2–4.
4. Лопушинський І.П. "Цифровізація" освіти в контексті розвитку інформаційного суспільства в Україні. *Педагогічний альманах*. 2018. Вип. 37. С. 46–55.
5. Трифонова О.М. Особливості створення освітнього середовища на засадах самоорганізації й інтеграції природничих наук, цифрової трансформації та комп'ютерних технологій. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія "Педагогіка. Соціальна робота"*. 2021. Вип. 1. С. 410–414.
6. Тур Р.Й. Педагогічна рефлексія – основа формування творчого саморозвитку особистості. *Управління школою*. Харків, 2004. № 13. С. 22–24.
7. Ніколаєску І.А. Цифровізація освіти як сучасна вимога інформаційного суспільства. *Перспективи і інновації науки*. 2022. № 2 (7). С. 914–922.
8. Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти. Міністерство освіти і науки України. 24.06.2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/rekomendacij-shodo-vprovadzheniya-zmishanogo-navchannya-uzakladah-fahovoyi-pere-dvishoyi-ta-vishoyi-osviti>.

**СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ТА ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ
РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕРСОНАЛІЗОВАНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ**

9. Шайда Н.П., Шайда О.Г. Розвиток професійного мислення майбутніх педагогів як основа професійної підготовки вчителя сучасної української школи. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 6. С. 171–174.

10. Якубов С. Персоналізоване навчання в загальноосвітній школі. Основні визначення та шляхи до впровадження. *Директор школи*. 2016. № 9 (117). С. 59–72.

11. Bray B., McClaskey K. Make Learning Personal. The What, Who, WOW, Where, and Why. Corwin, 2015. 288 p.

12. UNESCO Incheon Declaration for Education 2030. URL: <https://undocs.org/pdf?symbol=ru/A/RES/74/223>.

13. Rickabaugh J. Learning independence continuum. CESA, 2012.

14. Carretero S., Vuorikari R., Punie Y. DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of use. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream>

REFERENCES

1. Bykov, V.Iu. (2019). Tsyfrova transformatsiia suspilstva i rozvytok kompiuterno-tekhnologichnoi platformy osvity i nauky Ukrainy [Digital transformation of society and the development of the computer-technological platform of education and science of Ukraine]. *Materialy metodolohichnoho seminaru NAPN Ukrainy "Informatsiino-tsyfrovyi osvittii prostir Ukrainy: transformatsiini protsesy i perspektyvy rozvytku"*. 4 kvitnia 2019 r. – *Proceedings of the methodological seminar of the National Academy of Sciences of Ukraine "Information and digital educational space of Ukraine: transformational processes and development prospects"*. April 4, 2019. (Ed.). V.H. Kremen, O.I. Liashenko. Kyiv, 2019. pp. 20–26. [in Ukrainian].

2. Butenko, L.L. (2015). Kultura naukovoho myslennia yak peredumova uspishnosti diialnosti naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv [The culture of scientific thinking as a prerequisite for the success of scientific and pedagogical workers]. *Personal spirituality: methodology, theory, practice: coll. of science work*. No. 2 (65). pp. 27–39. [in Ukrainian].

3. Vyshkivska, V.B. (2008). Subiektnist studentiv u navchalnomu protsesi neobkhidna umova formuvannia profesiinoi kompetentnosti [Subjectivity of students in the educational process is a necessary condition for the formation of professional competence]. *The scientific journal of the Mykhaylo Draomanov NPU*. Vol. 8 (18). pp. 2–4. [in Ukrainian].

4. Lopushynskyi, I.P. (2018). "Tsyfrovizatsiia" osvity v konteksti rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini ["Digitization" of education in the context of information society development in Ukraine]. *Pedagogical almanac*. Vol. 37. pp. 46–55. [in Ukrainian].

5. Tryfonova, O.M. (2021). Osoblyvosti stvorennia osvitnoho seredovyscha na zasadakh samoorganizatsii y in-tehratsii pryrodnychkykh nauk, tsyfrovoy transformatsii ta kom-

piuternykh tekhnolohii [Features of creating an educational environment based on self-organization and integration of natural sciences, digital transformation and computer technologies]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series "Pedagogy. Social work"*. Vol. 1. pp. 410–414. [in Ukrainian].

6. Tur, R.I. (2004). Pedahohichna refleksiiia – osnova formuvannia tvorchoho samorozvytku osobystosti [Pedagogical reflection is the basis of the formation of creative self – development of the individual]. *School management*. Kharkiv, No. 13. pp. 22–24. [in Ukrainian].

7. Nikolaiesku, I.A. (2022). Tsyfrovizatsiia osvity yak suchasna vymoha informatsiinoho suspilstva [Digitization of education as a modern requirement of the information society]. *Prospects and innovations of science*. No. 2 (7). pp. 914–922. [in Ukrainian].

8. Rekomendatsii shchodo vprovadzhennia zmishanoho navchannia u zakladakh fakhovoi peredvysshchoi ta vyshchoi osvity [Recommendations regarding the implementation of mixed education in institutions of vocational pre-higher and higher education. Ministry of Education and Science of Ukraine]. Ministry of Education and Science of Ukraine. 24.06.2020. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/rekomendacij-shodo-vprovadzhennia-zmishanogo-navchannia-uzakladah-fahovoyi-peredvishoyi-ta-vyshchoi-osviti> [in Ukrainian].

9. Shaida, N.P. & Shaida, O.H. (2018). Rozvytok profesiinoho myslennia maibutnikh pedahohiv yak osnova profesiinoi pidhotovky vchytelia suchasnoi ukraïnskoi shkoly [The development of professional thinking of future teachers as the basis of professional training of a teacher of a modern Ukrainian school]. *Theory and practice of modern psychology*. No. 6. pp. 171–174. [in Ukrainian].

10. Iakubov, S. (2016). Personalizovane navchannia v zahalnoosvitnii shkoli. Osnovni vyznachennia ta shliakh do vprovadzhennia [Personalized learning in a secondary school. Basic definitions and implementation path]. *School Director*. No. 9 (117). pp. 59–72. [in Ukrainian].

11. Bray, B. & McClaskey, K. (2015). Make Learning Personal. The What, Who, WOW, Where, and Why. Corwin. 288 p. [in English].

12. UNESCO Incheon Declaration for Education 2030. Available at: <https://undocs.org/pdf?symbol=ru/A/RES/74/223>. [in English].

13. Rickabaugh, J. (2012). Learning independence continuum. CESA. [in English].

14. Carretero, S. (2017). DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of use / S. Carretero, R. Vuorikari, Y. Punie. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream> [in English].

Стаття надійшла до редакції 06.04.2023

“Свої здібності людина може пізнати, лише спробувавши їх використати”.

Сенека
давньоримський філософ

ФОРМУВАННЯ МОВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У МОНОЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ (ПОЧАТКОВИЙ СТУПІНЬ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)

УДК 378.147.016:811.112.2'271

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.279111>

Валентина Гутник, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри германських і романських мов,
педагогічного факультету романо-германської та української філології
Київського національного лінгвістичного університету

Зорина Соломко, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри германських і романських мов,
педагогічного факультету романо-германської та української філології
Київського національного лінгвістичного університету

Маріанна Паустовська, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри германських і романських мов,
педагогічного факультету романо-германської та української філології
Київського національного лінгвістичного університету

ФОРМУВАННЯ МОВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У МОНОЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ (ПОЧАТКОВИЙ СТУПІНЬ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)

У статті досліджено місце монологічного мовлення у формуванні мовної компетентності майбутніх учителів німецької мови. З цією метою проаналізовано систему навчання мовлення, розкрито поняття монологічного мовлення з погляду лінгвістики та представлено основні методи оцінювання мовних компетентностей. Розкриваються твердження окремих учених, які наголошують, що рівень сформованості мовних компетентностей вважається недостатнім для оволодіння початковим рівнем німецької мови і що насамперед треба робити акцент на письмі. З педагогічної позиції проаналізовано систему підготовки майбутніх учителів німецької мови, зокрема місце розвитку монологічного мовлення як складової фахової компетентності.

Ключові слова: компетентність; монологічне мовлення; дидактика; вчителі німецької мови; академічна грамотність.

Лит. 8.

Valentyna Hutnyk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Germanic and Romance Languages Department,
Pedagogical Faculty of Romance-Germanic and Ukrainian Philology,
Kyiv National Linguistic University

Zoryna Solomko, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Germanic and Romance Languages Department,
Pedagogical Faculty of Romance-Germanic and Ukrainian Philology,
Kyiv National Linguistic University

Marianna Paustovska, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Germanic and Romance Languages Department,
Pedagogical Faculty of Romance-Germanic and Ukrainian Philology,
Kyiv National Linguistic University

LANGUAGE COMPETENCES FORMATION IN MONOLOGICAL SPEECH OF FUTURE TEACHERS (INITIAL STAGE OF LEARNING THE GERMAN LANGUAGE)

The article examines the place of monologue speaking in the development of future German teachers' language competence. For this purpose, the system of teaching speech is analyzed, the concept of monologue speech is revealed from the point of view of linguistics and the main methods of assessing language competences are presented. The article reveals the statements of some scholars who emphasize that the level of language competencies is considered insufficient for mastering the elementary level of German and that the emphasis should be on writing. From the pedagogical point of view, the system of training future German teachers is analyzed, in particular, the place of development of monologue speech as a component of professional competence. The issue of microlinguistics is raised, which considers speech skills to be a priority in learning a foreign language. This focus on linguistics and microlinguistics, according to scholars, raises a number of issues. However, in our opinion, the focus on monologue speaking is an instrumental concept of language learning and language skills acquisition. Monologue speech requires the speaker to be able to correctly express and complete his/her own thought, combine different phrases, supplement and modify already acquired language structures and adapt them in accordance with the set goals, discuss facts and reveal known causes of events. The formation of monologue speech involves the development and improvement of certain skills, in particular the ability to express one's thoughts using language structures. This means that students learn to build language constructions correctly, skillfully use the language material they have already learned and express their opinions freely. Thus, we conclude that: foreign language communicative competence is a combination of speech, sociocultural and linguistic competences; the academic approach to the formation of speech competence is an effective tool in learning a foreign language. Taking all this into account, we consider it appropriate to single out monologue speech as the basic one in the formation of language competences.

Keywords: competence; monologue speaking; didactics; German teachers; academic literacy.

Постановка проблеми. За останнє десятиліття питання академічної грамотності набуло актуальності як з погляду фундаментальних досліджень, так і практичного застосування монологічного мовлення у процесі мовної підготовки студентів, що вивчають німецьку мову.

Поняття академічної грамотності “структуроване навколо етнографічної та соціокультурної критики домінуючих академічних практик і традиційної концепції мовлення як набору технічних навичок” [3, 102]. Розвиток монологічного мовлення в університеті як соціальну та культурну практику на конкретній місцевості, особливо, в роботі з білінгвами розглядає В. Іванова [2, 17]. Поняття грамотності як соціально-культурної практики дає можливість розглядати потреби студентів-початківців не тільки з погляду навчання, але і в більш загальному плані під кутом зору акультурації. Отже, мовна компетентність є одним із факторів акультурації академічних дискурсів [1].

Важливо зазначити, що заходи оцінювання мовних знань абітурієнтів (тести при вступі до університету) та діагностики викладачами навичок їхньої грамотності, а отже, і механізми усунення будь-яких дефіцитів, що виявляються, найчастіше орієнтовані на специфічні та нормативні мовленнєві навички. Лінгвістичні помилки більш помітні, а тому легше діагностуються. Проте, на думку вчених, орієнтація на лінгвістику, а особливо на мікролінгвістику, викликає низку питань. Хоча, переконані, фокус на монологічне мовлення є інструментальною концепцією вивчення мови й оволодіння лінгвістичними мікронавичками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Уважаємо, що зосередженість на лінгвістичних формах може розв’язати проблеми із мовленнєвими навичками. Незважаючи на те, що концепція академічної грамотності спрямована на глобальний розгляд усіх навичок, дотримуємося думки, що формування мовних компетентностей для оволодіння початковим рівнем іноземної мови є ключовим.

На думку Г. Багрій, у поточних труднощах студентів при вивченні німецької мови на початковому рівні вступають у дію багато факторів [5]. Передовсім, це розвиток компетентності на лінгвістичному рівні серед студентів, які вивчають німецьку як другу [6]. Р. Горбатюк, Н. Білан, О. Сіткар, О. Тимошук стверджують, що складність полягає у необхідності розв’язання потреби в мовній підготовці шляхом включення у формування компетентності монологічного мовлення [7].

Кінцевою метою розвитку монологічного мовлення є, безумовно, оволодіння академічним курсом [5]. Відтворення монологічного матеріалу навіть у вузькоспеціалізованій галузі залишається лінгвістичним виробництвом, яке повинно відпо-

відати тим самим правилам та умовам, що й будь-який мовний компонент.

Мета статі – зосередитися на лінгвістичній частині засобів навчання для формування мовних компетентностей у монологічному мовленні майбутніх учителів (початковий ступінь вивчення німецької мови). У рамках концепції академічної грамотності дисципліна “Німецька мова”, де вивчаються правила граматики, правопису, а також практики письма, мовну компетенцію вважаємо базовою. Актуальність роботи полягає у тому, що проблему оволодіння мовленнєвими навичками доречно розглянути в ключі дискурсивного методу.

Виклад основного матеріалу. Монологічне мовлення є усно-мовленнєвою формою спілкування, що передбачає зв’язне і неперервне висловлювання однієї особи, звернене до одного або декількох слухачів, співрозмовників (іноді – до самого себе) [4]. Воно характеризується такими ознаками, як тривалість висловлювання, що може бути різною за часом та структурою тексту і темою, які можуть змінюватися залежно від рівня та мети, визначеної навчальною програмою. Згідно з програмними вимогами випускник ЗСО, тобто абітурієнт, який продовжує навчання у ЗВО, вміє [8]:

- надавати інформацію та ставити запитання з метою її уточнення;
- висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей;
- порівнювати події, факти, явища, висловлювати свої почуття та емоції;
- приймати або відхиляти пропозицію;
- аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку;
- вести дискусію, привертаючи увагу співрозмовника;
- висловлювати свої переконання, думки, згоду або незгоду.

За таких умов на першому році навчання у ЗВО у студента розвивається і вдосконалюється іншомовна комунікативна компетентність (ІКК загалом і компетентність у монологічному мовленні як її складова, зокрема. Успішність розвитку компетентності у монологічному мовленні залежить від сформованості належних вмінь навичок, знань і комунікативних здібностей особистості. Мовні компетентності (лексична, граматична та фонетична) є підґрунтям для вдосконалення компетентності у монологічному мовленні.

Залежно від комунікативної мети лінгвісти виокремлюють декілька видів монологу, а саме: опис, розповідь (оповідь та повідомлення) і міркування (роздум). Будь-який вид монологу вимагає від мовця вміння правильно формулювати власні думки і висловлювати їх, комбінувати різні фрази, доповнювати та видозмінювати вже засвоєні мовні структури, адаптувати їх, відповідно до поставлених

цілей, обговорювати факти та розкривати відомі причини подій.

Формування монологічного дискурсу полягає у формуванні певних навичок і вмінь висловлювати свої думки за допомогою мовних структур. Це означає, що студенти навчаються адекватно ситуації використовувати мовні конструкції, вміло оперують вже засвоєними засобами мови й коректно висловлюють свої думки.

Зв'язний дискурс монологу. Для початкового рівня вивчення німецької мови засвоєння грамотного монологічного дискурсу передбачає вироблення таких умінь і навичок, як: побудова нарративу та описового повідомлення на знайому тему, спираючись на зображення, файли, презентації; складання послідовних повідомлень шляхом поєднання між собою засвоєних загальних речень; складання описових текстів за сформованим планом або без нього. У тексті можна описати подію, охарактеризувати присутніх людей, висловити власні враження.

Розвиток **монологічного мовлення** забезпечується виконанням вправ, кожна з якої відповідно до фазової структури мовлення містить три обов'язкові компоненти, а саме завдання до вправи, виконання завдання та контроль виконання завдання. Відповідно до загальнометодичного принципу комунікативності, завдання до вправи повинно мати комунікативне спрямування (у комунікативних та умовно-комунікативних вправах).

Наступною вимогою до вправи та її завдання є вмотивованість. Вона може бути навчальною, комунікативною, або ж комунікативно-рольовою. На початковому ступені навчання та вивчення іноземної мови більшості вправ властива комунікативно-рольова вмотивованість.

Формування у майбутніх учителів німецької мови компетентності у монологічному мовленні пов'язане з формуванням та розвитком усіх складових ІКК, і професійної компоненти зокрема. Отже, професійна спрямованість вправ є неодмінною умовою мовної підготовки педагогів.

Важливою вимогою до виконання вправи вважається наявність чи відсутність опор, які можуть бути природними чи спеціально створеними. Опори можуть підвищувати ефективність виконання вправи. На початковому ступені оволодіння німецькою мовою з метою формування компетентності у монологічному мовленні використовуються як вербальні (таблиці з пропусками для заповнення, тексти фонетичних та граматичних вправ з пропусками, інтонаційні схеми), так і невербальні опори (транскрипційні знаки, карти, малюнки, піктограми). У методиці навчання іноземних мов виділяють такі етапи формування компетентності у монологічному мовленні: 1) студенти вміють об'єднувати 3М рівня фрази в одну понадфразову єдність; 2) студенти вчаться самостійно будувати висловлювання понадфразо-

вого рівня; 3) формування вмінь ММ – навчити студентів створювати монологічні висловлювання текстового рівня різних функціонально-смыслових типів мовлення згідно тематики, яка передбачена програмою. Третій етап характеризується розвитком умінь виражати особисте ставлення до фактів чи подій, про які висловлюється студент.

Останній компонент вправи – контроль. На першому році вивчення німецької мови Навчальною програмою передбачено поточний, рубіжний та підсумковий контроль. В усному монологічному мовленні об'єктами контролю вважається фонетична, лексична, граматична і стилістична правильність мовлення, яка базується на сформованості основ мовних компетентностей – фонетичної, граматичної та лексичної, а також відповідність висловлювання комунікативній ситуації.

При оцінюванні монологічного мовлення у підсумковому контролі студент / студентка отримує оцінку “відмінно”, якщо у довгій і вільній розмові передає загальну та детальну інформацію, добре володіє граматичним і лексичним мінімумом; зрозуміло, фонетично коректно і логічно висловлює думки й ставлення у запропонованій ситуації, допускаючи при цьому 1–2 помилки.

У разі, якщо студент / студентка так само передає загальну та детальну інформацію, добре володіє граматичним і лексичним мінімумом, зрозуміло, фонетично коректно й логічно висловлює свої думки і ставлення у запропонованій ситуації, допускаючи при цьому 3–4 помилки, він / вона отримує оцінку “добре”.

Оцінка “задовільно” передбачена, якщо студент / студентка передає загальну та детальну інформацію, проте володіє граматичним та лексичним мінімумом задовільно, зрозуміло, фонетично не зовсім коректно і з певними труднощами висловлює свої думки і ставлення у запропонованій ситуації, допускаючи при цьому 5–8 помилок.

“Незадовільно” оцінюється монологічне висловлювання, якщо студент / студентка не може передати у розмові загальну та детальну інформацію, не володіє граматичним і лексичним мінімумом згідно з вимогами робочої навчальної програми, незрозуміло висловлює свої думки і ставлення у запропонованій ситуації.

Розглянемо засади, які є підґрунтям для формування компетентності у монологічному мовленні, а саме мовні компетентності, особливості їх формування на початковому ступені навчання та вивчення німецької мови і їх вплив на розвиток монологічного мовлення.

У формуванні мовленнєвої компетентності студентів задіяні безліч процесів і різнорівневих структур. Монологічне мовлення виступає показником наявності загальної компетентності майбутнього вчителя. Набуття необхідного рівня мовленнєвої

ФОРМУВАННЯ МОВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У МОНОЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ (ПОЧАТКОВИЙ СТУПІНЬ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)

компетентності є показником належного оволодіння іноземною мовою.

Висновки. Мета навчання іноземної мови передбачає формування у студентів іншомовних мовленнєвих компетентностей в аудіюванні, говорінні, читанні, письмі та перекладі / медіації; формування у студентів лінгвосоціокультурної компетентності на високому рівні; формування у студентів мовних компетентностей; формування у студентів професійно орієнтованої навчально-стратегічної компетентності. Для формування мовних компетентностей у монологічному мовленні, тобто розвитку вмінь самостійного відтворення монологічного висловлювання слід використовувати як види діяльності першого, рецептивно-репродуктивного етапу (аудіо-, відеоматеріали), так і діяльності рецептивно-продуктивного етапу (ключові слова та комунікативні ситуації). Компетентність у монологічному мовленні – це здатність студента реалізувати усне спілкування у формі монологу відповідно до комунікативного завдання у ситуаціях. Цей тип компетентності спирається на відтворення набутих у ході заняття знань, на фонетичні, граматичні, лексичні навички та комунікативні здібності учнів. Головною метою навчання монологічного мовлення німецької мови є розвиток у студентів вмінь усного висловлювання у формі монологу, яке передбачає навантаження на їхню оперативну і довготривалу пам'ять, а також на мислення та мовленнєві механізми особистості. Комплексне поєднання таких складних процесів обумовлює необхідність пошуку більш ефективних підходів до навчання монологу на заняттях з німецької мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бухінська Т., Гладкоскок Л., Мельник О. Formation of foreign-language communicative competence of future lawyers using interactive technologies. *Молодий вчений*. 2020. № 1 (77). С. 97–101. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-1-77-22>
2. Іванова В. Педагогічні умови формування готовності майбутніх вихователів до розвитку словесної творчості дітей дошкільного віку. *Молодь і ринок*. 2022. № 9 (207). С. 32–37. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.271015>.
3. Ісаєва О., Кушка Б. Комунікативний дискурс – важлива складова соціально-гуманітарної підготовки вищих медичних навчальних закладів. *Молодь і ринок*. 2022. № 9 (207). С. 16–19. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.271017>.
4. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика. Підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін. / за заг. ред. С.Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.
5. Bader S., Oleksienko A., Mereniuk K. Digitalization of future education: analysis of risks on the way and selection of mechanisms to overcome barriers (Ukrainian experience). *Futurity Education*. 2022. No. 2(2). pp. 21–33. DOI: <https://doi.org/10.57125/FED/2022.10.11.26>.
6. Bakhmat N., Kruty K., Tolchieva H., Pushkarova T. Modernization of future teachers' professional training: on the role of immersive technologies. *Futurity Education*. 2022. No. 2(1), pp. 28–37. DOI: <https://doi.org/10.57125/FED/2022.10.11.22>.
7. Horbatiuk R.M., Bilan N.M., Sitkar O.A., Tymoshchuk O.S. The formation of educational environment in foreign language training of energy engineering students by means of project technology. In *Journal of Physics: Conference Series*. 2021, March. Vol. 1840, 1840(1):012047. IOP Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1088/1742-6596/1840/1/012047>
8. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-rogrami/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
1. Bukhinska, T., Hladkoskok, L., & Melnyk, O. (2020). Formation of foreign-language communicative competence of future lawyers using interactive technologies. *A young scientist*. No. 1 (77), pp. 97–101. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-1-77-22> [in English].
2. Ivanova, V. (2022). Pedagogical conditions for forming the readiness of future educators for the development of verbal creativity of preschool children. *Youth & market*. No. 9 (207), pp. 32–37. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.271015> [in Ukrainian].
3. Isaieva, O. & Kushka, B. (2022). Komunikatyvnyi dyskurs – vazhlyva skladova sotsialno-humanitarnoi pidhotovky vyshchyykh medychnykh navchalnykh zakladiv [Communicative discourse is an important component of social and humanitarian training in higher medical educational institutions]. *Youth & market*. No. 9 (207), pp. 16–19. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.271017> [in Ukrainian].
4. Bihych, O.B., Borysko, N.F. & Boretska, H.E. et al. (2013). Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: teoriia i praktyka [Methods of teaching foreign languages and cultures: theory and practice]. *Textbook for students. Classical, pedagogical and linguistic universities*. (Ed.). S.Yu. Nikolaieva. Kyiv, 590 p. [in Ukrainian].
5. Bader, S., Oleksienko, A. & Mereniuk, K. (2022). Digitalization of future education: analysis of risks on the way and selection of mechanisms to overcome barriers (Ukrainian experience). *Futurity Education*. No. 2 (2), pp. 21–33. DOI: <https://doi.org/10.57125/FED/2022.10.11.26> [in English].
6. Bakhmat, N., Kruty, K., Tolchieva, H. & Pushkarova, T. (2022). Modernization of future teachers' professional training: on the role of immersive technologies. *Futurity Education*. No. 2 (1), pp. 28–37. DOI: <https://doi.org/10.57125/FED/2022.10.11.22> [in English].
7. Horbatiuk, R.M., Bilan, N.M., Sitkar, O.A. & Tymoshchuk, O.S. (2021). The formation of educational environment in foreign language training of energy engineering students by means of project technology. In *Journal of Physics: Conference Series*. March. Vol. 1840, No. 1, p. 012047. IOP Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1088/1742-6596/1840/1/012047> [in English].
8. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-rogrami/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

Стаття надійшла до редакції 30.03.2023

Лариса Бачієва, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки, методики та менеджменту освіти
Української інженерно-педагогічної академії

МЕТОДИ І ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ: АНАЛІЗ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

У статті визначено, що за нормативними документами підготовка магістрів педагогічної галузі до дослідницької діяльності має забезпечуватися традиційними й інноваційними методами. Аналіз методик навчання, що застосовуються у вітчизняній освітній практиці, уможливив сформувати їх перелік. Інтеграційні процеси у європейській освітній та дослідницькій простір передбачають впровадження актуального міжнародного досвіду. Доведено, що закордонна освітня практика передбачає активне залучення здобувачів до реалізації дослідницьких проєктів під час навчання. Сформульовані положення реалізації моделювання у навчанні методології дослідження.

Ключові слова: магістр педагогічної освіти; дослідницька діяльність; метод навчання.

Табл. 1. Літ. 12.

Larysa Bachiieva, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Pedagogy, Methodology and Management of Education Department
Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy

METHODS AND TECHNOLOGIES OF TEACHING OF RESEARCH METHODOLOGY: ANALYSIS OF THEORY AND PRACTICE

The article presents the results of a theoretical study of the application of teaching methods and technologies, the research methodology, which is defined by the standard of training for masters of pedagogical education, is used in domestic and foreign practice. It was established that according to normative documents, the training of specialists should be provided by traditional and innovative methods. Binary, integrated, individually oriented, coaching and consulting educational technologies are among the innovative ones; sociological and statistical methods, digital technologies, etc. The analysis of domestic educational practice made it possible to form a list of methods and technologies used, namely: lecture, explanation, heuristic conversation, interactive methods, simulation role-playing, discussion, solving exercises and problems, etc. It is noted that the specified methods and technologies do not take into account the peculiarities of the implementation of research activities. Integration processes in the European educational and research space involve the implementation of current international experience. It has been proven that foreign educational practice involves the active involvement of applicants in the implementation of research projects during their studies. Problem-based, cooperative, service learning is implemented (learning in the context of socially useful work, which is performed alongside traditional work in the classroom). It has been proven that modern educational practice requires methods of teaching research methodology that take into account the stages of its implementation and research subjects. Formulated provisions for the implementation of the modeling method in teaching research methodology, which is built on a system of scientifically based models of research activity in accordance with the stages of its implementation (informational-analytical, model-projective, experimental-measuring, evaluation-reflective) and the generalized structure of the subjects of research activity. The conclusions reflect scientific generalizations regarding the methods and technologies of teaching research methodology of specialists in the field of pedagogy.

Keywords: master of pedagogical education; research activity; teaching method.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство потребує фахівців педагогічної освіти, здатних до формування інноваційних освітніх теорій та розроблення рекомендацій їх впровадження, прийняття нестандартних рішень, компетентних у розв'язанні завдань дослідницького характеру. Їхня професійна діяльність передбачає опрацювання величезних обсягів інформації, вивчення й узагальнення методик і технологій навчання, що підтвердили свою ефективність. Така робота необхідна для підготовки авторських дидактичних матеріалів, зміст яких має відповідати рівню розвитку науки, представником якої є викладач. Крім того, системна робота щодо пошуку, адаптації або впровадження у професійну діяльність сучас-

них освітніх систем і розроблення власних, передбачає здійснення педагогічного дослідження. Реалізація цих завдань можлива за умови здійснення дослідницької діяльності щодо: характеристик особистості студента, дидактичних складників освітніх практик; наукового обґрунтування, розроблення і впровадження особистих інноваційних технологій тощо. Наведене вище потребує якісної підготовки формування відповідних умінь [1].

Досягнення мети професійної підготовки майбутніх магістрів педагогічної освіти передбачає, що 30 % обсягу освітньо-наукової програми їх навчання становить наукова складова [5, 5]. Метою їх навчання є формування здатності до розв'язання актуальних проблем, складних задач дослідницько-

го й інноваційного характеру у сфері освітніх, педагогічних наук, освітнього менеджменту та освітньої практики. А серед програмних результатів виокремлюється той, що передбачає сформованість здатності розробляти і реалізовувати інноваційні й дослідницькі проекти у сфері освіти та міждисциплінарного рівня [5, 6]. У такому контексті постає проблема визначення методів та технологій навчання методології дослідження з урахуванням вимог нормативних документів, вітчизняної та закордонної теорії й практики.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Класифікація методів навчання подана у роботах В. Головенкіна [2], О. Коваленко [4] та інших. Суть реалізації методів навчання методології дослідження у закордонній практиці розкривають Р. Allen, F. Vaughman [6], J. Campisi, K. Finn [7], M. Earley [8], J. LaCrosse [9], M. Nind [10], A. Onwuegbuzie [11], Y. Ramdani [12] та інших. Моделювання у педагогічній діяльності розкриває Т. Гуменюк [3] та інших.

Мета статті – представити результати теоретичного дослідження методів та технологій навчання методології дослідження фахівців педагогічної галузі відповідно до нормативних документів, вітчизняної і закордонної теорії та практики.

Виклад основного матеріалу. У колі нашої уваги – методи та технології навчання методології дослідження, тож визначимося із розумінням суті цих понять. Під методом навчання будемо розуміти дидактично обґрунтовану систему прийомів та способів взаємозалежної діяльності викладача і студентів, що спрямовані на ефективне засвоєння знань, формування навичок й умінь, на виховання та розвиток здобувачів освіти у процесі навчання [2]. У вітчизняній освітній теорії використовуються різноманітні класифікації методів навчання [4]. У розумінні суті педагогічної технології ми погоджуємося із думкою В. Головенкіна, який визначає її як реалізацію системного підходу до усіх елементів педагогічної системи (постановка мети, проектування дидактичного процесу, діагностика ефективності) [2, 230].

Аналіз стандартів підготовки магістрів педагогічної освіти уможливив визначити перелік застосовуваних методів та технологій, а саме: методи організації, здійснення, стимулювання, мотивації та контролю за ефективністю освітньо-пізнавальної діяльності [5]. Крім того, вказані бінарні, інтегровані, індивідуально-орієнтовані, коучингові та консалтингові освітні технології. Зазначимо, що наведені методи відповідають класифікації Ю. Бабанського, що сформульована на засадах методології цілісного підходу до діяльності. Вони мають реалізуватися в освітньому процесі підготовки магістрів педагогічної освіти взагалі та дослідницької, зокрема.

Аналіз джерел педагогічної інформації дав нам змогу здійснити більшу конкретизацію представлених методів. Отже, методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності (словесні, наочні, практичні; індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні; репродуктивні, проблемні, частково-пошукові, дослідницькі; під керівництвом педагога, за допомогою електронних навчальних програм, самостійна робота); методи стимулювання та мотивації (ігри, дискусії, створення ситуацій; переконання у значущості навчання, висування вимог, вправи з виконання вимог, заохочування успіху у навчанні, осудження недоліків у навчанні); методи контролю та самоконтролю (усний, письмовий, лабораторно-практичний) [4]. За результатами роботи зазначимо, що вказані методи можна вважати традиційними. Подальшу роботу спрямуємо на вивчення практики щодо застосування методів навчання дослідницької діяльності майбутніх фахівців педагогічної освіти.

У колі нашої уваги методичні системи підготовки магістрантів до реалізації дослідницької діяльності. Для прикладу нами проаналізовані силабуси та робочі навчальні програми дисципліни підготовки магістрів зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, які безпосередньо спрямовані на формування компетентності щодо здійснення дослідницької діяльності та визначили методи навчання. Отже, визначені такі методи, форми, технології:

– лекція, евристична бесіда, пояснення, інструктаж; інтерактивні методи, імітаційно-рольова гра, дискусія, розв’язування вправ і задач (Львівський національний університет ім. І. Франка, дисципліна “Методологія та методи наукових досліджень якості освіти”);

– вербальні (лекція, бесіда); наочні (ілюстрація); практичні (самостійна робота, кейс-метод, мозковий штурм, робота в парах, робота в групах, тестові завдання) (Харківський національний медичний університет, дисципліна “Методологія наукових досліджень”);

– евристична бесіда, розповідь, метод проблемного викладу, тренінг, виконання практичних вправ, моделювання й аналіз педагогічних ситуацій (Українська інженерно-педагогічна академія, дисципліна “Основи наукових досліджень”);

– інтерактивні методи навчання (робота в малих групах, мозковий штурм, опрацювання дискусійних питань, кейс-метод, проектний метод), проблемно-інформаційний, проектно-пошуковий, дослідницький та ін. (ЦДУ ім. В. Винниченка, дисципліна “Методологія науково-педагогічних досліджень”).

Отже, за результатами аналізу вітчизняної практики щодо навчання дослідницької діяльності визначено, що використовуються традиційні й інноваційні методи та технології (інтерактивні, проектні та ін.). Подальші дослідження спрямуємо на аналіз

МЕТОДИ І ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ: АНАЛІЗ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

закордонної теорії та практики щодо навчання методології дослідницької діяльності.

Сучасна закордонна наукова література містить значну кількість публікацій, що присвячені методам навчання методології дослідницької діяльності. Роботи науковців, які представляють узагальнені результати щодо застосування методів навчання реалізації досліджень, визначають, що переважають такі: активні, проблемні, кооперативні; сервісне навчання (навчання у контексті суспільно корисної роботи, що виконується поряд із традиційною роботою в навчальній аудиторії); деякі автори також обговорюють модулі онлайн-навчання [8, 10].

Автори, що презентують практику застосування активних методів навчання методології досліджень, підкреслюють такі їх особливості: студенти залучені до виконання сумісного дослідницького проекту, від побудови гіпотези, здійснення експерименту до презентації результатів [7]; студенти опанували діяльнісний семінар з вивчення методології статистичних досліджень [6]; студенти реалізували дослідницький онлайн-проект та відвідували традиційні лекції, дискусії, виконували завдання [9].

Особливістю застосування методу проблемного навчання є формування спрямованості студентів на самостійну освіту для розв'язання проблем із реальної практики [12]. На думку автора, застосування проблемного підходу передбачає використання теорії методів дослідження, методів збору, обробки й аналізу даних.

Застосування технології кооперативного навчання методології дослідження передбачає активну взаємодію серед студентів [11]. Нашу увагу привернули результати застосування цього методу. Отже, за результатами дослідження зроблено висновок, що "слабші" здобувачі освіти покладаються на відмінників, зменшують активність у роботі та навантаження (особливо поза навчальною аудиторією); вони погано сприймають авторитетність інших членів групи. Учні, що мають спрямованість на мобіль-

ність у навчальному середовищі, у процесі кооперативного навчання, проявляють себе активно [11]. Тобто, такий метод навчання методології дослідження потребує подальшого вивчення щодо формування освітньої мотивації та, можливо, впровадження окремих освітніх елементів задля поліпшення взаємодії та рефлексивного обговорення ролі кожного з учасників. Отже, закордонна освітня практика передбачає активне залучення здобувачів до реалізації дослідницьких проектів під час навчання.

На наступному етапі дослідження доповнимо перспективними методами та технологіями навчання методології дослідження, що визначені на основі особистих наукових пошуків. Отже, сьогодні спостерігається тенденція реалізації традиційних, інноваційних та інтерактивних методів навчання. Проте не викликає сумнівів розуміння того, що ці методи передбачають безпосередню взаємодію викладача та здобувачів освіти в навчальній аудиторії. Саме це дає викладачеві можливість оптимально реалізувати навчальну мотивацію, ООД (формування орієнтовної основи діяльності), ВД (виконавчих дій), КД (контрольних дій), однак у сучасній ситуації невизначеності така взаємодія ускладнена. Ця проблема призводить до суперечності між наявними методами організації освітнього процесу та вимогами щодо реалізації освітнього процесу, що сформовані сучасними вимогами суспільства та запитамі освітньої практики, особливо у навчанні методології дослідження.

Для розв'язання зазначеної проблеми звертаємось до методу моделювання як процесу створення ієрархії моделей, в яких система (об'єкт, процес) моделюється у різних аспектах і різними засобами. У контексті нашого дослідження, для навчання методології дослідження, нами запропоновано розробити моделі реалізації дослідницької діяльності у галузі педагогічної освіти. В основу їх побудови покладені етапи здійснення дослідницької діяльності та їх зміст (табл. 1).

Таблиця 1

Етапи дослідницької діяльності фахівців педагогічної освіти

Етап діяльності	Зміст діяльності
Інформаційно-аналітичний	– планування дослідження (визначення напрямку, проблеми, теми, об'єкта та предмета дослідження); – збирання та вивчення інформації з визначеної проблеми; – формулювання гіпотези та концепції дослідження
Моделювально-проектувальний	– формулювання мети дослідження; – формулювання задач дослідження; – здійснення педагогічного моделювання;
Експериментально-вимірювальний	– розроблення програми експерименту; – визначення методів та засобів проведення експерименту; – здійснення експериментального дослідження
Оцінювально-рефлексивний	– оцінювання теоретичного значення результатів – визначення практичного значення результатів – підготовка до оприлюднення отриманих результатів

МЕТОДИ І ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ: АНАЛІЗ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Таким чином, застосування процесу моделювання щодо визначених етапів та їх змісту уможливить сформулювати систему моделей реалізації дослідницької діяльності фахівців педагогічної освіти. В освітньому процесі вищезгадані моделі виступають основою для розроблення інноваційних та дослідницьких проєктів. У такому контексті можливо виокремити декілька рівнів, а саме: стратегічний – дослідницький проєкт (робота) загалом, тактичний – окремий етап дослідницького проєкту (роботи), оперативний – частина окремого етапу дослідницького проєкту (роботи).

Значимо, що дослідницький процес реалізується відповідно до обраного об'єкта та предмета освітньої системи. У колі нашої уваги саме предмети педагогічного дослідження. Ними можуть бути будь-які аспекти освітньої теорії та практики. На підставі змісту педагогічної системи (освітні цілі, здобувач освіти, зміст освіти, методи, засоби та форми навчання і виховання, викладач, результат та продукт освіти) нами запропонована структура предметного поля дослідницької діяльності. Його елементами визначені: освітні цілі (соціально-професійний прогноз); здобувач освіти (індивідуальні психолого-фізіологічні якості); зміст освіти (принципи формування змісту освіти); методи навчання та виховання (принципи та законодавчі норми взаємопов'язаної діяльності викладача та здобувачів освіти); засоби навчання та виховання (принципи і законодавчі норми застосування носіїв освітньої інформації); форми навчання та виховання (принципи та законодавчі норми організації освітнього процесу); викладач (складові професійної компетентності); результат та продукт освіти (педагогічна теорія).

Важливо зазначити, що запропонований підхід дає змогу залучити здобувачів до розроблення дослідницьких проєктів. Для їх створення запропоновані структура предметного поля та моделі реалізації етапів дослідницької діяльності.

Висновки. Дослідницька діяльність фахівців педагогічної освіти є обов'язковим компонентом їх професійної діяльності. Саме тому сучасна теорія та практика спрямовані на пошук методів та технологій навчання методології дослідження. Автором запропоновані теоретичні підґрунтя для розроблення моделей реалізації дослідницької діяльності й окреслено її предметне поле. Представлене дослідження не вичерпує усіх аспектів розв'язання проблеми. Подальші дослідження будуть спрямовані на розроблення методики навчання методології дослідження магістрів педагогічної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бачієва Л.О. Класифікація дослідницьких умінь майбутніх інженерів-педагогів. *Молодь і ринок*. 2011. № 3. С. 141–145.
2. Головенкін В. Педагогіка вищої школи: підручник / КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2-ге вид., переробл. і доповн.

Київ, 2019. 290 с.

3. Гуменюк Т. Моделювання в педагогічній діяльності. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова, Серія 13. Проблеми трудової та професійної підготовки*. 2011. С. 66–72.

4. Коваленко О., Брюханова Н., Божко Н., Белікова В., Бакатанова В. Дидактичні основи професійної освіти: підручник для студентів вищих навчальних закладів та педагогічних працівників системи професійно-технічної освіти. Укр. Інженерно-пед. акад. Харків, 2017. 239 с.

5. Міністерство освіти і науки України. Стандарт вищої освіти України. Другий (магістерський) рівень, галузь знань – 01 Освіта / Педагогіка, спеціальність – 011 Освітні, педагогічні науки № 520. 2021.

6. Allen P.J. & Baughman F.D. Active learning in research methods classes is associated with higher knowledge and confidence, though not evaluations or satisfaction. *Frontiers in Psychology*. 2016. No. 7.

7. Campisi J. & Finn K.E. Does active learning improve students' knowledge of and attitudes toward research methods? *Journal of College Science Teaching*. 2011. No. 49 (4). pp. 38–45.

8. Earley M.A. A synthesis of the literature on research methods education. *Teaching in Higher Education*. 2014. Vol. 19 (3). pp. 242–253.

9. LaCrosse J., Ainsworth S.E., Shepherd M.A., Ent M., Klein K.M., Holland-Carter L.A., Moss J.H., Licht M. & Licht B. An active-learning approach to fostering understanding of research methods in large classes. *Teaching of Psychology*. 2017. Vol. 44 (2). pp. 117–123.

10. Nind M. & Katramadou A. Lessons for teaching social science research methods in higher education: Synthesis of the literature 2014–2020. *British Journal of Educational Studies*. pp. 1–26.

11. Onwuegbuzie A.J. Relationship between peer orientation and achievement in cooperative learning-based research methodology courses. *The Journal of Educational Research*. 2001. Vol. 94 (3). pp. 164–170.

12. Ramdani Y., Kurniati Syam N., Karyana Y. & Herawat D. Problem-based learning in research method courses: development, application and evaluation. *F1000Research*. 2022. No. 11. 378 p.

REFERENCES

1. Bachiieva, L.O. (2011). Klyasyfikatsiia doslidnytskykh umin maibutnykh inzheneriv-pedahohiv [Classification of research skills of future engineer-pedagogues]. *Youth & market*, No. 3, pp. 141–145. [in Ukrainian].
2. Holovenkin, V. (2019). Pedahohika vyshchoi shkoly [Pedagogy of high school]. Kyiv Polytechnic Institute named after Ihor Sikorskiy. Kyiv, 290 p. [in Ukrainian].
3. Humeniuk, T. (2011). Modeliuvannia v pedahohichnii diialnosti [Modeling in pedagogical activity]. *Scientific journal of the NPU named after M.P. Drahomanov, Series 13. Problems of labor and professional training*. pp. 66–72. [in Ukrainian].
4. Kovalenko, O., Briukhanova, N., Bozhko, N., Bielikova, V. & Bakatanova, V. (2017). Dydaktychni osnovy profesiinoi osvity [Didactic foundations of professional education]. *A textbook for students of higher educational institutions and pedagogical workers of the system of professional and technical education. Ukraine Engineering Ped. Acad. Kharkiv*, 239 p. [in Ukrainian].
5. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [Ministry of Education and Science of Ukraine]. (2021). Standard of higher

ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНОЇ МАТЕМАТИКИ В ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ З МАТЕМАТИКИ НА ПРИКЛАДІ ПАРАДОКСІВ РУХУ НА ДОРОГАХ

education of Ukraine. Second (master's) level, field of knowledge – 01 Education / Pedagogy, specialty – 011 Educational, pedagogical sciences. No. 520. [in Ukrainian].

6. Allen, P.J. & Baughman, F.D. (2016). Active learning in research methods classes is associated with higher knowledge and confidence, though not evaluations or satisfaction. *Frontiers in Psychology*, No. 7. [in English].

7. Campisi, J. & Finn, K.E. (2011). Does active learning improve students' knowledge of and attitudes toward research methods? *Journal of College Science Teaching*, No. 49 (4), pp. 38–45. [in English].

8. Earley, M.A. (2014). A synthesis of the literature on research methods education. *Teaching in Higher Education*, Vol. 19 (3), pp. 242–253. [in English].

9. LaCrosse, J., Ainsworth, S.E., Shepherd, M.A., Ent, M., Klein, K.M., Holland-Carter, L.A., Moss, J.H., Licht, M. &

Licht, B. (2017). An active-learning approach to fostering understanding of research methods in large classes. *Teaching of Psychology*, Vol. 44 (2), pp. 117–123. [in English].

10. Nind, M. & Katramadou, A. (2022). Lessons for teaching social science research methods in higher education: Synthesis of the literature 2014–2020. *British Journal of Educational Studies*, pp. 1–26. [in English].

11. Onwuegbuzie, A.J. (2001). Relationship between peer orientation and achievement in cooperative learning-based research methodology courses. *The Journal of Educational Research*, Vol. 94 (3), pp. 164–170. [in English].

12. Ramdani, Y., Kurniati Syam, N., Karyana, Y. & Herawati, D. (2022). Problem-based learning in research method courses: development, application and evaluation. *F1000Research*, No. 11, 378 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції 10.04.2023

УДК 372.851.2; 519.83; 625.7

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.279648>

Оксана Одінцова, кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри математики, фізики та методик їх навчання Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка
Антоніна Кудлай, учитель-методист Лебединського ЗЗСО І–ІІІ ступенів № 6 Лебединської міської ради Сумської області

ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНОЇ МАТЕМАТИКИ В ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ З МАТЕМАТИКИ НА ПРИКЛАДІ ПАРАДОКСІВ РУХУ НА ДОРОГАХ

У статті розглянуто питання застосування сучасної математики в позакласній роботі з математики на прикладі парадоксів руху на дорогах. Запропоновано змістове наповнення шкільного математичного гуртка, у якому проаналізовано сучасні дослідження стосовно руху на дорогах та історичні факти їх появи, а також врахування їх впливу. Наведено методичні коментарі використання запропонованого матеріалу, альтернативні шляхи його використання, зокрема при проведенні тижнів математики, написанні учнівських дослідницьких робіт у МАН.

Ключові слова: гурткова робота з математики; пропускна здатність дороги; раціональність водіїв; парадокс Браїєса; парадокс Доунса-Томсона; парадокс Пігу-Найта-Доунса; постулат Льюїса-Могріджа.

Рис. 3. Таб. 2. Літ. 16.

Oksana Odintsova, Ph.D. (Physical and Mathematical Sciences), Associate Professor of the Mathematics, Physics and Teaching Methods Department, Sumy Anton Makarenko State Pedagogical University
Antonina Kudlay, Teacher-Methodist of Lebedynskiy GSEI grades I–III, No. 6 Lebedyn City Council of Sumy Region

ON THE QUESTION OF MODERN MATHEMATICS' APPLICATION IN MATHEMATICAL EXTRACURRICULA WORK BY USING TRAFFIC'S PARADOXES

There is considered one of the ways to modernize the mathematical extracurricular work by using network's and transport modeling's elements in this article. The reasons of this modernization are invariability the content of extracurricular work in mathematics during long time. As usually extracurricular work in mathematics has either an entertaining nature (rebuses, riddles, sophisms, crosswords, interesting historical problems, etc.) or parallel deepening of issues studied in a regular mathematics course or preparation for various mathematical competitions. Currently, school mathematics education, in accordance with legislative documents, should form the ability to mathematically describe real processes using modern mathematical theories. Of course, the ideas of modern mathematics have a difficult terminology, a difficult mathematical apparatus; therefore they should be conveyed in a simplified form, but without violating science, considering the age characteristics and the level of students' mathematical training. In accordance with this, there are offers the school mathematics club's content, which examines modern research on traffic (road capacity, parameters affecting it, in particular traffic speed; paradoxes that arise on roads in cities: the Braes paradox, the paradox Downes-Thomson, the Pigou-Knight-Dawns paradox, the Lewis-Mogridge postulate) and the historical facts of their appearance, as well as taking into account their influence. It has been proven that it is advisable to consider the proposed mathematical ideas with students, as this leads to a better understanding of speed limits on roads, the causes of traffic jams and the principles of urban planning in their adult life. The article

also provides methodical comments on the use of the proposed material, as well as alternative ways of using it, in particular, when conducting mathematics weeks, writing student research papers at Junior Academy of Science of Ukraine.

Keywords: mathematical club's work; road capacity; rationality of drivers; the Braes paradox; the paradox Downes-Thomson; the Pigou-Knight-Dawns paradox; the Lewis-Mogridge postulate.

Постановка проблеми. У сучасному світі математика застосовується у різних галузях людської діяльності, іноді доволі неочікуваних, таких як: аналіз лінгвістичних текстів, розподіл вступників до ЗВО, трансплантація органів, рух на дорогах, принципи містобудування. У більшості випадків це пов'язано із розвитком таких розділів прикладної математики, як теорія ігор, мережеве програмування, транспортне моделювання тощо.

Дослідження руху на дорогах призвели до змін у принципах сучасного містобудування, що насамперед мають зменшити кількість заторів у мегаполісах. Виявилось, що раціональність мислення як водіїв, так і електронних підкажчиків (систем навігації) стають причиною певних парадоксів. Але побіжною метою таких досліджень стала науково обґрунтована швидкість руху в межах населених пунктів. В Україні такі обмеження були введені в 2017 р., але досі викликають жваву дискусію у водіїв, оскільки головний аргумент при цьому – ступінь травмування під час аварій. Проте все не так однозначно. На нашу думку, аби зняти ці питання, варто починати говорити про математичний опис руху на дорогах ще зі школярами під час позакласної роботи. Найкращою формою роботи може бути саме гурткова, бо вона охоплює ширше коло учнівської молоді, ніж факультативи, які спрямовані на роботу з учнями, що мають стійкий інтерес до математики. Також означений матеріал можна запропонувати розглянути під час тижнів математики, або під час наукових досліджень у МАН України.

Важливим означений аспект є із точки зору спрямованості сучасної математичної освіти, яка, відповідно до Закону України “Про освіту”, Державного стандарту базової середньої освіти, концепції Нової української школи змісту, програми зовнішнього незалежного оцінювання з математики [9; 8; 10; 15], покликана формувати здатність математично описувати реальні процеси із використанням сучасних математичних теорій.

Мега статті: демонстрація одного зі шляхів модернізації змісту позакласної роботи з математики, зокрема застосування елементів транспортного моделювання (парадоксів руху на дорогах) у гуртковій роботі.

Виклад основного матеріалу. Змістове наповнення позакласної роботи з математики давно устатковане і зазвичай має або розважальний характер (ребуси, загадки, софізми, кросворди, цікаві історичні задачі тощо), або паралельне поглиблення питань, що вивчаються у регулярному курсі (ті ж таки цікаві історичні задачі, задачі підвищеного рівня склад-

ності), або підготовка до різноманітних математичних змагань. Цю ситуацію потрібно змінювати за рахунок застосування деяких фактів сучасної прикладної математики. Звісно, ідеї сучасної математики мають складну термінологію, складний математичний апарат, тому доносити їх треба у спрощеному вигляді, але без порушення науковості, враховуючи вікові особливості та рівень математичної підготовки учнів.

Головна мета сучасної освіти – виховання свідомого члена сучасного суспільства та “...формування ставлення до математики як невід’ємної складової загальної культури людини, необхідної умови її повноцінного життя в сучасному суспільстві на основі ознайомлення з ідеями і методами математики як універсальної мови науки і техніки, ефективного засобу моделювання і дослідження процесів і явищ навколишнього світу” [13; 14]. Саме елементи сучасної прикладної математики дають змогу якомога краще реалізувати другу тезу, а деякі з них безпосередньо впливають на першу. Мова йде про математичне моделювання руху на дорогах і про пов’язані з цим парадокси, що були сформульовані у другій половині ХХ ст., але лишень на початку ХХІ ст. почали активно використовуватись в економічно розвинутих країнах, оскільки саме в них гостро стоїть проблема заторів, побудови багаторівневих доріг, нових розв’язок на наявних дорогах та нових швидкісних доріг. Парадокси руху на дорогах умовно можна поділити на два типи: одні пов’язані зі швидкістю руху транспортних засобів (ТЗ) та їх фізичними розмірами, інші – з геометрією самих доріг. При описі руху на дорозі головною числовою характеристикою є пропускна здатність, тобто кількість машин, що проходить в одиницю часу через її поперечний переріз. Виявилось, що для конкретної дороги це число є сталим і дорівнює пропускній здатності найвужчої її ділянки, а максимальне значення, що прийняте на сьогодні в більшості країн світу, дорівнює 1500 од/год на 1 полосу, хоча деякі дослідники демонструють децю більше значення – 1882,3 од/год [11]. На це значення не впливають ні якість асфальту, ні відбійники, ні розмітка. Отже, якщо широке шосе з чотирьох полос у деякому місці звужується до двох, то пропускна здатність всієї дороги дорівнює пропускній здатності саме вужчої ділянки.

Інший парадокс, що пов’язує швидкість руху та пропускну здатність дороги можна описати так. Нехай N (од/год) – інтенсивність руху автомобілів (пропускна здатність), v (км/год) – швидкість руху та q (од/км) – густина потоку авто, тоді вони пов’язані співвідношенням $N = qv$.

Ця залежність та реальні закони руху показують, що зміна одного із параметрів тягне за собою зміну іншого: так, при швидкості руху 200 км/год густина потоку стане дуже малою, бо водії змушені витримувати більшу дистанцію, і, відповідно, пропускна здатність – зменшиться, та буде меншою, ніж при швидкості 60 км/год. Отриманий висновок суперечить здоровому глузду.

Виявляється, що аналогічний ефект дає і зниження швидкості руху автомобіля: густина потоку різко зменшується, коли $v \leq 20$ км/год.

Нелінійність залежності пропускної здатності дороги та швидкості руху транспорту призводить до можливості визначення швидкості, при якій спостерігається максимум пропускної здатності: "... для сухого покриття – 55 км/год; для мокрого шорсткого покриття – 50 км/год; для змішаного накатаного – 35–40 км/год..." [16]. Ці розрахунки на рівні зі ступенем травматизації при ДТП і лежать в основі обмеження швидкості руху в містах, що не так давно введені в Україні.

Ще один парадокс руху на дорогах, пов'язаний із швидкістю руху, має назву Доунса-Томпсона, який було сформульовано у 1960-х рр.: *середня швидкість руху власного транспорту залежить від швидкості, з якою дістаються до місця призначення користувачі громадського*. Тобто: що гірше розвинутий громадський транспорт, то більше людей обирають власний, зменшуючи "провізну" здатність дороги по кількості людей (а не авто). При цьому погіршується і дорожня ситуація: повіривши у поліпшення пропускної здатності дороги в години пік, на неї починають виїжджати водії, які раніше намагалися користуватися нею у поза піковими годинами. Обидва ці фактори порушують транспортну рівновагу, призводять до вибухового зростання потоку автотранспорту на розширеній дорозі, виникненню ще більших заторів та погіршення обслуговування

на громадському транспорті, що рухається виділеною смугою [2]. Прикладом прояву парадоксу Доунсона-Томпсона може бути Амстердам, який у 1970-х рр. майже весь простоював у заторах. Питання було розв'язане за допомогою розвитку громадського транспорту, велосипедів і велодоріжок [12]. Висновок: для зменшення числа заторів та їх розмірів потрібно змінювати уявлення про міську логістику з пріоритетом загального над приватним і найбільш зацікавленими в цьому повинні бути автомобілісти.

Наслідком парадокса Доунса-Томпсона є парадокс Пігу-Найтлі-Доунса: *додавання альтернативних доріг, коли люди обирають маршрут раціонально, призводить до стійкої рівноваги: всі їдуть на власному транспорті, а громадський транспорт залишається порожнім* [2]. Але час проїзду буде залишатися однаковим як на громадському, так і на власному транспорті. Тобто збільшення пропускної здатності доріг (додавання полос руху, альтернативних доріг) погіршує ситуацію на дорогах з точки зору їх "перевізності".

Схожий ефект сформульовано німецьким вченим Д. Браесом у 1968 р., що наразі є базовим парадоксом мережевого програмування і названий ім'ям згаданого вченого: *будівництво нової дороги, що пов'язує існуючі дороги, може погіршити ситуацію у всій транспортній мережі* [2; 1; 7]. Тобто збільшення пропускної потужності мережі за умови, що суб'єкти руху самі обирають собі маршрут, може знизити загальну продуктивність.

Приклад 1. Традиційно [7] парадокс Браеса пропонується розглянути так: на схемах (рис. 1, 2) широкі дороги, помічені як А і В, вони ніколи не можуть виявитися переповненими, час руху якими складає 25 хвилин. Наявність парадоксу залежить від існування дороги Х.

Для того, щоб дістатися від точки "Початок руху"

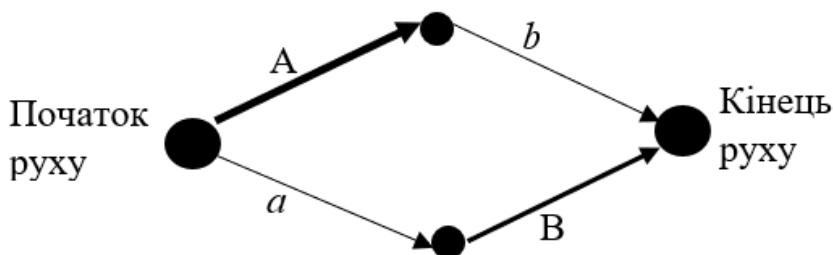

Рис. 1. Схема парадоксу Браеса без додаткової дороги

ху" до точки "Кінець руху" є два шляхи А і а. Час руху від "Початку руху" по дорозі а залежить від щільності потоку і рівний кількості автомобілів (Т) поділеному на 100. Шлях від "Початку руху" по дорозі А не залежить від кількості автомобілів і становить 25 хвилин. Аналогічна ситуація з дорогами б та В: час руху по дорозі б до "Кінця руху" стано-

вить $T/100$, час руху дорогою В – складає 25 хвилин. Дорога Х – дуже коротка додаткова дорога, проїзд якою займає приблизно 0 хвилин, тобто переміщення по ній миттєве.

За відсутності дороги Х на маршрут аВ займатиме $\frac{N_1}{100} + 25$ хвилин, відповідно шлях Ab – $\frac{N_2}{100} + 25$

хвилин, де N_1 і N_2 – кількість авто на відповідних ділянках a та b . Якби один з цих шляхів був коротшим, то рівновага була б відсутня, оскільки кожен раціональний водій переключився б на більш короткий маршрут.

Припустивши, що з точки “Початок руху” виїхало 2000 автомобілів, тоді, оскільки $N_1 + N_2 = 2000$, можна зрозуміти, що система прийде до рівноваги, коли $N_1 = N_2 = 1000$. Відповідно, незалежно від обраного шляху руху, автомобіль буде в дорозі $\frac{1000}{100} + 25 = 35$ хвилин.

Додавання дороги X , призводить до того, що всі водії будуть обирати маршрут a порівняно з маршрутом A , оскільки цей маршрут вимагає у найгіршому випадку $\frac{T}{100} = \frac{2000}{100} = 20$ хвилин, натомість маршрут A гарантовано займає 25 хвилин. Потім кожен раціональний водій, міркуючи аналогічно, віддасть перевагу коротким шляхом b до пункту “Кінець руху”.

Отже, маршрут aXb для кожного водія становитиме $\frac{2000}{100} + \frac{2000}{100} = 40$ хвилин.

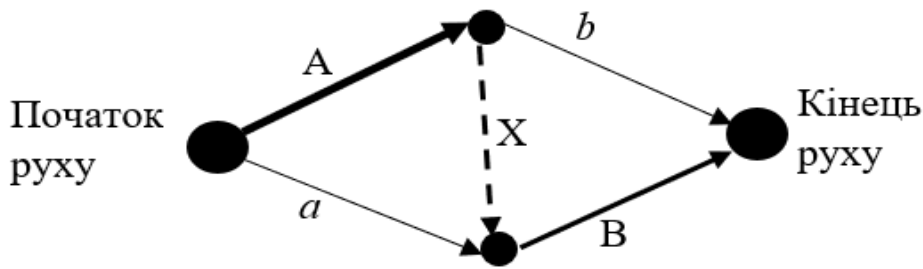

Рис. 2. Схема парадоксу Брасса з додатковою дорогою

Тобто після будівництва додаткової дороги час руху збільшився на 5 хвилин.

Якби водії домовилися між собою не використовувати дорогу X , то вони зекономили б цей час, але оскільки кожен окремий водій прагне виграти час, користуючись дорогою X , то такий розподіл не є соціально оптимальним, у чому, власне, і полягає розглядуваний парадокс. Крім того, збільшення автомобілів, наприклад на 25 %, призведе до того, час руху начебто на “короткій” з точки зору раціонального водія дорозі aXb зросте майже на 50 %.

Приклад 2. Розглянемо математичну модель парадоксу Брасса як рух окремих автомобілів через дорожню сітку, а не просто через середню швидкість та час у дорозі, що була продемонстрована у роботі [6], в якій показано більш реалістичне розміщення доріг. Топологія схеми та сама, що і в

прикладі 1, але відрізняється геометрія самих доріг. Як і раніше, треба дістатися від пункту “Початок руху” до пункту “Кінець руху”, відрізки дороги A і B , як і раніше, широкі і не схильні до заторів. Дороги a і b пряміші та коротші, але натомість вузьчі. При нульовому трафіку швидкість машини на a і b така ж, як і на A і B , але зі збільшенням навантаження швидкість падає.

Аналогом дороги X є короткий міст у центрі карти, що має ті самі властивості, що і у прикладі 1. Для мосту є два стани: “заблоковано” – ситуація відсутності шляху X , та “відкрито” – відповідно наявності ділянки X . На рис. 3 міст відкритий і по ньому відбувається рух автомобілів. При цьому водії можуть обрати коротку дорогу ab або довшу AB . Потім машини рухаються обраними маршрутами, підкорюючись обмеженням швидкості на кожному відрізку.

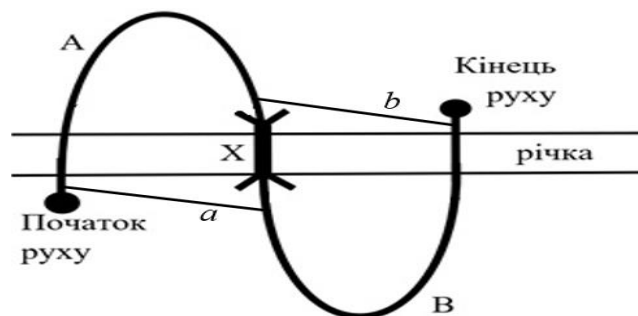

Рис. 3. Схема до парадоксу Брасса з прикладу 2

Математичні розрахунки в межах розглянутої моделі, що представлені в роботі [6], містяться у

таблицях. Як видно, відкриття моста уповільнило рух на всіх чотирьох маршрутах.

Таблиця 1

Ситуація “Міст закрито”		
Маршрут	Кількість машин	Середній час у дорозі
Ab	520	1,802 год.
aB	480	1,639 год.
AB	0	0 год.
ab	0	0 год.
Загалом	1000	1,721 год.

Таблиця 2

Ситуація “Міст відкрито”		
Маршрут	Кількість машин	Середній час у дорозі
Ab	320	1,972 год.
aB	304	1,918 год.
AB	124	2,116 год.
ab	252	2,024 год.
Загалом	1000	2,007 год.

Незважаючи на те, що маршрутами Ab і aB трафік був на 3 % меншим, ніж у попередній ситуації, машинам на цих маршрутах потрібно на 9–1 % більше часу для завершення поїздки. Маршрути ab і AB виявились ще повільнішими.

Найяскравішими прикладами проявів парадоксу Браєса в реальному житті є: поліпшення ситуації на дорогах у Штутгарті після закриття для руху однієї з секцій нової дороги (1968) [4]; закриття 42-ї вулиці на Мангеттені (Нью-Йорк) (1990), що скоротило кількість заторів у цьому районі [3].

Оскільки парадокс Браєса є базовим для мережевого програмування, то його прояви спостерігаються не тільки при русі автомобільного транспорту. Так, наприклад, у системах децентралізованої енергогенерації (на прикладі вітропарків об'єднаних в одну мережу) або в мережах напівпровідників, де транспортними артеріями були вузькі (150–500 нанометрів) струмопровідні канали (спочатку розрахунки, а потім експерименти довели, що додавання ще одного каналу до вже наявних не сприяє підвищенню ефективності мережі).

Останній факт, що стосується руху на дорогах і має практичне підтвердження, – це постулат Льюїса-Могріджа (1990): *що більше доріг будується, то більше з'являється машин*, і це, зі свого боку, провокує з часом появу заторів. Часом нові дороги знижують проблему заторів, але виявляється самі затори переміщуються в інше місце в транспортній мережі [2; 5].

Яскравим прикладом прояву постулату Льюїса-Могріджа є розширення автостради Кеті в місті Х'юстоні, штат Техас (США). За даними Міністерства транспорту США, на початку 2000-х рр. трафік тут втричі перевищував норму, закладену при будівництві, та шосе було завантажене по 11 год на день. Було прийнято рішення витратити 2,8 млрд. доларів

і розширити 19-кілометрову ділянку шосе до неймовірних 23 смуг, що й було зроблено у 2008 р. Після відкриття оновленої дороги час поїздки у годину пік відчутно зменшився. Але вже у 2011 р. час поїздки знов почав зростати, а у 2014 р. поїздка почала займати на 51 % більше часу, ніж у 2011 р. та до реконструкції загалом.

Частинним випадком постулату Льюїса-Могріджа є парадокс Доунса-Томсона, який було розглянуто вище. Запропонований матеріал кожен вчитель може використовувати на свій розсуд, групуючи декілька занять за схожими темами або, навпаки, вставляючи факти і задачі, з ними пов'язані, до занять гуртка, проводячи паралелі з темами, що вивчаються у класі, або розширюючи перелік використовуваних компетентнісних завдань на уроках. Наприклад, формулу інтенсивності руху цілком можна розглядати у 7-му класі (пряма пропорційність), а формулу, що описує пропускну здатність дороги з [11] розібрати з учнями 10–11-х, які вивчають математику на поглибленому рівні, а для особливо зацікавлених – дослідити її на екстремум.

З розрахунками до парадоксу Браєса, наведеними у прикладі 1, можна поекспериментувати у такий спосіб: спочатку вчитель пропонує з'ясувати чи буде виконуватися цей парадокс при зменшенні кількості машин до 1000, збільшенні до 3000, або збільшенні часу проїзду ділянками до 35 хвилин, або наскільки треба збільшити кількість машин, щоб час проїзду збільшився на 45 %, а потім пропонує учням самостійно підібрати такі параметри, що б парадокс не мав місця (спостерігалася рівновага), або ж виконувався. Також учнів можна долучити до збору інформації про підтвердження розглянутих парадоксів. Якщо ж врахувати той факт, що більшість першоджерел є англійськими, то цю роботу можна доручити учням, що цікавляться англій-

ською мовою. Це дасть гарні результати під час проведення тижнів математики, тижнів англійської мови та ін.

Висновки. У 2022 р. під нашим керівництвом була написана і захищена наукова робота в межах Малої академії наук України про парадокс Браесса та проведено аналіз руху на деяких ділянках доріг Сум, що були розширені, з точки зору відкладеного попиту. Розглянутий у статті матеріал стосовно парадоксів руху на дорогах буде корисним кожному викладачеві математики, учням та студентам, оскільки він демонструє застосування математики до реальних процесів, поглиблюючи розуміння механіки руху на дорогах, причини обмежень швидкості на дорогах, появ заторів та принципів містобудування, а отримувани при цьому знання є сучасними й актуальними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Braess D. (1969). Über ein Paradoxon aus der Verkehrsplanung. *Unternehmensforschung*. 1969. 12. S. 258–268.
2. Chengry D. & Shunfeng S. Paradoxes of Traffic Flow and Congestion Pricing. 2008. URL: <https://web.archive.org/web/20091229202034/http://www.cec.zju.edu.cn/web/UserFiles/File/6.12.doc>
3. Gina K. What if They Closed 42d Street and Nobody Noticed? *The New York Times*. 25 December 1990. p. 38.
4. Knödel W. Graphentheoretische Methoden und ihre Anwendungen. Berlin Heidelberg: Springer-Verlag, 1969.
5. Mogridge M.J. Travel in town: jam yesterday, jam today, jam tomorrow? London: Macmillan Press, 1990.
6. Penchina C.M. Braess paradox: Maximum penalty in a minimal critical network. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*. 1997. 31 (5). pp. 379–388.
7. Rapoport A., Kugler T., Dugar S. & Gisches E. Choice of routes in congested traffic networks: Experimental tests of the Braess Paradox. *Games and Economic Behavior*. 2009. No. 65. pp. 538–571.
8. Державний стандарт України базової середньої освіти. 2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyakipitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>.
9. Закон України “Про освіту”. 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
10. Концепція “Нова Українська школа”. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
11. Наглюк І.М., Макаричев О.В., Горбачов П.Ф., Горбачова О.О. Визначення пропускної здатності смуги руху на автомобільних дорогах і міських вулицях. *Автомобільний транспорт*. 2018. С. 89–94.
12. Омелян В. (8 травня 2020 р.). Затори, хрещовки і заводи. Як зробити наші міста зручнішими. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/zatori-v-kiyevi-yak-pokrashchiti-nashi-mista-novini-ukrajini-50086838.html>
13. Програма з математики 10–11 класи: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 2011. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.
14. Програма з математики 6–9 класи: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 2011. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>.
15. Програма ЗНО з математики. 2021. URL: <https://testportal.gov.ua/progmath/>.
16. Савенко В.Я., Губа В.В. Визначення пропускної здатності автомобільної дороги. 2017. URL: http://publications.ntu.edu.ua/avtdorogi_i_stroitelstvo/90/210-217.pdf.

REFERENCES

1. Braess, D. (1969). Über ein Paradoxon aus der Verkehrsplanung [On the paradox of transport planning]. *Unternehmensforschung*, 12, pp. 258–268. [in German].
2. Chengry, D. & Shunfeng, S. (2008). Paradoxes of Traffic Flow and Congestion Pricing. Available at: <https://web.archive.org/web/20091229202034/http://www.cec.zju.edu.cn/web/UserFiles/File/6.12.doc>. [in English].
3. Gina, K. (25 December 1990). What if They Closed 42d Street and Nobody Noticed? *The New York Times*, p. 38. [in English].
4. Knödel, W. (1969). Graphentheoretische Methoden und ihre Anwendungen [Theoretical methods of traffic and their application]. Berlin Heidelberg: Springer-Verlag. [in German].
5. Mogridge, M.J. (1990). Travel in town: jam yesterday, jam today, jam tomorrow? London: Macmillan Press. [in English].
6. Penchina, C.M. (1997). Braess paradox: Maximum penalty in a minimal critical network. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 31 (5), pp. 379–388. [in English].
7. Rapoport, A., Kugler, T., Dugar, S. & Gisches, E. (2009). Choice of routes in congested traffic networks: Experimental tests of the Braess Paradox. *Games and Economic Behavior*, 65, pp. 538–571. [in English].
8. Derzhavnyi standart Ukrainy bazovoyi seredn'oyi osvity [State standard of basic secondary education of Ukraine]. (2020). Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyakipitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>. [in Ukrainian].
9. Zakon Ukrainy "Pro osvitu" [The Law of Ukraine "On Education"]. (2017). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. [in Ukrainian].
10. Kontseptsia "Nova ukrayinska shkola" [The concept "New Ukrainian school"]. (2016). Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>. [in Ukrainian].
11. Nagliuk, I.M., Makarychev, O.V., Gorbachov, P.F. & Gorbachova, O.O. (2018). Vyznachennia propusknoyi zdatnosti smuhy ruhu na avtomobalnyh dorohah i miskyh vulytsiah [Determination of traffic lane capacity on highways and city streets]. *Automobile transport*. pp. 89–94. [in Ukrainian].
12. Omelyan, V. (8 May 2020). Zatory, khruzhovky i zavody. Yak zrobyty nashi mista zruchnishymy [Traffic jams, "khryshchovky" and factories. How to make our cities more convenient]. Available at: <https://nv.ua/ukr/opinion/zatori-v-kiyevi-yak-pokrashchiti-nashi-mista-novini-ukrajini-50086838.html>. [in Ukrainian].
13. Programa z matematyky 10–11 klasy: Programa dlia zagalnoosvitnyh navchal'nyh zakladiv [Mathematics program 10–11 grades: Program for general educational institutions]. (2011). Available at: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>. [in Ukrainian].
14. Programa z matematyky 6–9 klasy: Programa dlia zagalnoosvitnyh navchalnyh zakladiv [Mathematics program 6–9 grades: Program for general educational institutions].

ЗМІСТ І СТРУКТУРА БАКАЛАВРСЬКИХ ПРОГРАМ ЗА ДУАЛЬНОЮ ФОРМОЮ НАВЧАННЯ В УНІВЕРСИТЕТАХ НІМЕЧЧИНИ

(2011). Available at: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>. [in Ukrainian].

15. Programa ZNO z matematyky [EIT program in mathematics]. (2021). Available at: <https://testportal.gov.ua/pr-ogmath/>. [in Ukrainian].

16. Savenko, V.Ya. & Huba, V.V. (2017). Vyznachennia propusknoyi zdatnosti avtomobilnoyi dorohy [Determination of road capacity]. Available at: http://publications.ntu.edu.ua/avtodorogi_i_stroitelstvo/90/210-217.pdf. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 30.03.2023

УДК 378.046-021.64:37.091.214.31-022.215(430)
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.279657>

Надія Опушко, кандидат педагогічних наук, доцент,
докторант кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

ЗМІСТ І СТРУКТУРА БАКАЛАВРСЬКИХ ПРОГРАМ ЗА ДУАЛЬНОЮ ФОРМОЮ НАВЧАННЯ В УНІВЕРСИТЕТАХ НІМЕЧЧИНИ

У статті проаналізовано зміст і структуру бакалаврських програм за дуальною формою навчання в університетах Німеччини (Кооперативний державний університет Баден-Вюртемберга та Університет Дуйсбург-Ессен). Здійснено аналіз вітчизняних і зарубіжних наукових досліджень з питань модернізації вищої освіти. Шляхом системного вивчення освітніх документів зазначених закладів вищої освіти визначено моделі дуального навчання в німецьких університетах, охарактеризовано структуру та зміст освітньої бакалаврської програми, розкрито зміст предметних модулів дисциплін за спеціальністю "Менеджмент. Бізнес-адміністрування" Університету Дуйсбург-Ессен. Стаття містить логічно структуровані висновки за темою дослідження. Наведено перелік перспектив подальших досліджень з означеного питання.

Ключові слова: дуальна форма; бакалаврська програма; освітньо-професійна програма; університет; зміст навчання; Німеччина.

Табл. 1. Літ. 11.

**Nadiia Opushko, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor, Doctoral Student of the Pedagogy,
Vocational Education and Management of Educational Institutions Department,
Vinnytsia Mykhaylo Kotsyubynskiy State Pedagogical University**

CONTENT AND STRUCTURE OF BACHELOR'S PROGRAMMES IN DUAL MODE OF STUDY AT GERMAN UNIVERSITIES

Modern education should prepare young people to work in the knowledge economy, and specialists in different fields should find common ground in the process of professional interaction. Today, there are heated discussions in Ukraine and around the world about the effective organization of education and training at various levels. No country is completely satisfied with the state of education, which is because the global economy is constantly in a dynamic state, and not everyone is ready for it. Therefore, studying and borrowing foreign experience in the field of educational innovations will lead to continuous improvement of national educational systems and training of highly qualified specialists who will be competitive both in the domestic and global labour markets. More and more young people in European countries, including Germany, are choosing a special practice-oriented form of education in cooperation with a company – dual education. No other form of education has developed so rapidly in recent years and has undergone such a transformation in public perception. Educational policy and industry agree that the potential of dual learning is far from being exhausted, so studying the practice of its implementation is a very relevant and timely topic of research.

The article analyses the content and structure of bachelor's programs in the dual mode of study at German universities (Cooperative State University of Baden-Württemberg and University of Duisburg-Essen). An analysis of domestic and foreign scientific research on the modernization of higher education is carried out. By analyzing the educational documents of these higher education institutions, the author identifies the models of dual education in German universities, describes the structure and content of the bachelor's degree program, and studies the content of subject modules of the disciplines in the specialty "Management. Business and Administration" at the University of Duisburg-Essen. The article contains logically structured conclusions on the research topic and forecasts the prospects for further research on this issue.

Keywords: dual form; bachelor's program; educational and professional program; university; content of study.

Постановка проблеми. Євроінтеграційний поступ України приводить до змін в усіх галузях державного сектору, в тому числі й в освіті. З 2018 р. вітчизняна система освіти все більше орієнтується на практико-орієн-

товану підготовку молодих фахівців у професійних (професійно-технічних), фахових передвищих та вищих закладах освіти. Зокрема, мова йде про впровадження елементів дуальної форми навчання, що передбачає паралельне опанування теорії в закладі

освіти та практики на виробництві / підприємстві. У цьому зв'язку вважаємо, що вивчення змістового компонента дуального навчання в університетах зарубіжжя уможливить визначити оптимальний та ефективний спосіб організації у вітчизняних закладах вищої освіти.

Аналіз досліджень з даної проблеми. У науковому доробку вітчизняних науковців чимало досліджень, присвячених глобалізаційним і модернізаційним процесам у системі вищої освіти України. Основні напрями розвитку національної системи професійної освіти в умовах воєнного часу, глобальні, національні й регіональні виклики, що сформували нову реальність для українського освітнього середовища, євроінтеграційний досвід і завдання подальшої інтеграції національної професійної освіти в європейський освітній простір досліджує В. Радкевич [2, 1]. Реформування системи вищої освіти України, її вихід на новий сучасний світовий рівень, оновлення змісту, форм і методів навчання, а також стратегічні напрями процесу інтеграції України в систему загальноєвропейської освіти вивчали В. Бодак, Т. Пантюк, М. Пантюк, І. Гамерська [1, 6]. Європейський вимір удосконалення і осучаснення освітнього процесу, сучасні змістові напрями модернізації освітнього процесу стосуються гуманізації, демократизації змісту навчальних дисциплін та врахування у ньому національних традицій визначаються у дослідженнях О. Кобрій та М. Броди. Проблеми організації та провадження вищої освіти в Європі розкриті в працях: Н. Абашкіної, Т. Вакуленко, Г. Ващенко, О. Давліканової, О. Коваленко, А. Лігоцького, О. Локшиної, Н. Ничкало, Н. Махіні, О. Радкевича, Л. Пуховської та ін. Серед закордонних науковців, які досліджували організацію дуальної форми у закладах освіти різних рівнів варто звернути увагу на праці А. Вольтер (Wolter Andrä), К. Камм (Kamm Caroline), К. Ленц (Lenz Katharina), П. Ренгер (Renger Peggy), А. Шпексард (Spexard Anna), А. Купфер (Kupfer Antonia), К. Кьольман-Еккель (Köhlmann-Eckel Christiane), К. Кольтер (Kolter Christa). Незважаючи на наявність численних досліджень із зазначеної проблеми, поза увагою науковців залишилось комплексне дослідження змісту та структури освітньо-професійних програм, що реалізуються за дуальною формою.

Мета статті полягає у вивченні й об'єктивному аналізі змісту і структури бакалаврських програм за дуальною формою навчання в університетах Німеччини.

Виклад основного матеріалу. У 1968 р. у Німеччині вищі навчальні заклади (ВНЗ) були виокремлені у незалежний тип закладів освіти. Тоді й з'явилися навчальні програми, що характеризуються прикладним та професійно-орієнтованим характером, водночас забезпечуючи належний академічний рівень [8]. Саме відтоді у німецькій вищій освіті

академічна підготовка, наближена до практики, залишається основною рисою більшості університетів.

Відбувається розвиток абсолютно нових форматів навчання, таких як дуальні навчальні програми, що мають більш потужну практичну і професійну орієнтацію, ніж звичайні навчальні програми у сфері вищої освіти. За дуальною формою навчання студенти укладають контракт з компанією на декілька років, де вони проходять підготовку паралельно із навчанням в університеті. У межах такого навчання вони одержують більше навантаження, ніж за традиційною формою, але, незважаючи на це, рівень відсіву в умовах дуального навчання нижчий і становить близько 14 %. Натомість при звичайному навчанні цей показник становить майже 34 % [3].

Програми дуального навчання в університетах виникли в 1970-х рр. із заснуванням професійних академій у Баден-Вюртемберзі, що згодом дали початок Кооперативному державному університету Баден-Вюртемберга (*DHBW*). Окремі ВНЗ Нижньої Саксонії та Рейнланд-Пфальцу також реалізують програми дуального навчання з 1980-х рр. ХХ ст. Однак масове впровадження дуального навчання в університетах Німеччини відбулося лише на початку ХХІ ст. і з кожним роком все більше молодих людей обирають саме його. Загалом розрізняють кілька основних форм дуального навчання: "інтегроване навчання" з включеною професійною підготовкою та "інтегроване навчання з практикою" з включеними практичними компонентами без професійної підготовки. Термін "професійно-інтегрована навчальна програма" використовується, коли студенти, які вже завершили професійну підготовку, закінчують освоєння навчальної програми, яка містить високий рівень практичних компонентів, змістовно пов'язаних з попереднім навчанням. З іншого боку, навчальні програми без відриву від виробництва не вважаються дуальними через відсутність зв'язку між теорією та практикою [10, 306].

Програми дуального навчання в університетах прикладних наук порівняно однорідні в галузях економіки, інженерії та комп'ютерних наук. Саме на їх базі виникла єдина концепція дуального навчання зі спільними рамками і стандартами якості. В основному, баварські університети кооперативної освіти у своїй концепції дуального навчання розрізняють дві моделі: "комбіноване навчання" та "навчання з поглибленою практикою". "Комбіноване навчання" (*Verbundstudium*) відповідає "інтегрованому навчанню" з інтегрованою професійною підготовкою та включає додаткові практичні фази на підприємстві. Воно орієнтоване на людей, які раніше не здобули професійно-технічної освіти. Дуальне навчання за цією моделлю зазвичай починається з 12-14-місячної фази навчання на підприємстві, після чого періоди теорії та практики чергуються у звичайній 7-семестровій навчальній програмі (6 теоретичних

ЗМІСТ І СТРУКТУРА БАКАЛАВРСЬКИХ ПРОГРАМ ЗА ДУАЛЬНОЮ ФОРМОЮ НАВЧАННЯ В УНІВЕРСИТЕТАХ НІМЕЧЧИНИ

семестрів та 1 практичний) для здобуття ступеня бакалавра. До практичного семестру додаються додаткові практичні фази, що здійснюються під час семестрових перерв та написання бакалаврської роботи. Загальний термін навчання зазвичай складає 4,5 року. У навчальній програмі з поглибленою практикою (*SmvP*), що також інтегрує звичайну 7-семестрову навчальну програму, періоди практики розподіляються так само, як і в комбінованій навчальній програмі, але потенційна попередня практика, що може тривати максимум три місяці перед кожною навчальною програмою, значно коротша, ніж у комбінованій програмі. Як правило, вона триває від 3,5 до 4 років [10, 307].

У наявній загальній типології цей варіант навчання варто віднести до “інтегрованого навчання з практикою” та/або “інтегрованого навчання з професією”, оскільки він орієнтований як на майбутніх студентів, які ще не одержали професійну підготовку, так і на тих, хто її завершив.

Навчальна програма за дуальною формою складається з двох незалежних складових. Перша – навчальний план університету з чітким регламентом навчання та іспитів і модульна частина (набір більших навчальних одиниць) – регламент навчання за загальним рамковим планом та рамковою навчальною програмою для визнаних навчальних спеціальностей. Варто зазначити, що загальний рамковий план (*Rahmenplan*) – це загальна схема, що містить рекомендації стосовно мети і змісту навчання, і є важливим орієнтиром для роботи екзаменаційної комісії. Дослідження показали, що формальний зв'язок між навчальними програмами та професійною підготовкою не встановлений [6, 21].

З метою вивчення змісту та структури освітньої програми (ОП) за напрямом підготовки “Менеджмент. Бізнес-управління” нами було проаналізовано відповідні освітні документи Університету Дуйсбург-Ессен (Північна Рейн Вестфалія) за 2021–2022 навчальний рік. Проведене дослідження є поглибленою презентацією пропонувананих навчальних програм на основі курсу та змісту навчальної програми, а також реалізації просторової і часової гнучкості.

Бакалаврська програма за дуальною формою зі спеціальності “Бізнес-адміністрування” поділяється на дві частини: теоретично-наукову та прикладну. Впродовж семи семестрів навчання вони йдуть паралельно одна з одною із взаємною інтеграцією. У перших трьох семестрах студенти проходять професійну підготовку відповідно до Закону про професійну освіту (*Berufsbildungsgesetz*), що завершується складанням підсумкового іспиту за присутності представника торгово-промислової палати відповідного профілю.

Елементи навчальної програми, пов'язані з професійною діяльністю, викладаються переважно в ме-

жах навчального підприємства. Таким чином, зміст перших трьох семестрів є насамперед широким з точки зору тематики. За цей час студенти вивчають всі основні елементи комерційної діяльності. Починаючи з четвертого семестру, їх залучають до виконання спеціальних завдань, пов'язаних з практикою у їхніх навчальних компаніях у двох-трьох сферах спеціалізації, які, залежно від уподобань, здібностей і потреб, обираються з каталогу дисциплін, до якого входять: бухгалтерський облік – контролінг – калькуляція; маркетинг – продажі; інвестиції та фінансування; обслуговування клієнтів – скарги; логістика – закупівлі; закупівлі – управління матеріалами – управління запасами; управління виробництвом – підготовка до роботи; управління людськими ресурсами – нарахування заробітної плати; організація – бізнес-інформатика – адміністрування; зовнішня торгівля [7, 5].

Передача знань з теоретично-наукової частини відбувається також у межах заходів, що організує торгово-промислова палата (*Industrie- und Handelskammer-IHK*). Вони пов'язані між собою у цілісні модулі, кожен з яких вивчається окремо. У таблиці 1 подано фрагмент навчального плану бакалаврської освітньої програми за дуальною формою навчання спеціальності “Менеджмент. Бізнес-адміністрування”. Контактний час, указаний для окремих модулів, включає академічний час і поданий у навчальних одиницях (НО); одна навчальна одиниця дорівнює 0,75 години. Курс має практичне спрямування і включає проекти, що реалізуються на підприємстві роботодавця. Зміст теоретично-наукової частини навчальної програми відповідає змісту дуальної навчальної програми.

Бакалаврські програми розраховані на стандартний період навчання (7 семестрів) і містять 180–240 кредитів ECTS [5]. Структура бакалаврської програми складається з таких частин: 10 обов'язкових модулів у основній галузі бізнес-адміністрування; три обов'язкових модулі в основній галузі економіки; два – в основній галузі права; по чотири – в галузі міждисциплінарних методів та в основній галузі бізнес-адміністрування; два обов'язкові вибіркові модулі в основній галузі права; чотири – за вибором в основній галузі ділового адміністрування; бакалаврська робота та колоквиум.

Обов'язкові модулі охоплюють такі дисципліни, що дають відповідні предметні основи та методи навчальної роботи, а також формують вміння брати участь у громадському житті та особистісному розвитку. Обов'язкові модулі за вибором дають можливість студентам спеціалізуватися та профілюватися у рамках обраної галузі навчання. В останньому семестрі акцент робиться на формуванні інтегруючих знань і мислення, що досягається за допомогою завдань, які виконуються в рамках двох модулів,

**ЗМІСТ І СТРУКТУРА БАКАЛАВРСЬКИХ ПРОГРАМ
ЗА ДУАЛЬНОЮ ФОРМОЮ НАВЧАННЯ В УНІВЕРСИТЕТАХ НІМЕЧЧИНИ**

Таблиця 1

**Навчальний план освітньої програми “Менеджмент. Бізнес-адміністрування”
ступеня вищої освіти бакалавра Університету Дуйсбург-Ессен (Північна Рейн Вестфалія)**

Модулі та заходи	1 сем.	2 сем.	3 сем.	4 сем.	5 сем.	6 сем.	7 сем.	Іспит на	
	НО	НО	НО	НО	НО	НО	НО		
Основи ділового адміністрування	5 СР*								
Вступ до бізнес-адміністрування	24							1 сем.	
Платежі, кредитування та рух капіталу	15								
Управління бізнесом. Основні процеси		7 СР							
Маркетинг		24						2 сем.	
Виробничий менеджмент		20							
Логістика		10							
Управління фінансовим бізнесом I			3 СР						
Бухгалтерський облік			14					3 сем.	
Управління фінансовим бізнесом II			7 СР						
Облік витрат I з практичними завданнями		10	10					3 сем.	
Оцінка інвестицій			26						
Управління процесами				4 СР					
Лідерство та управління персоналом				21					
Корпоративне управління				3 СР					
Корпоративний менеджмент				15				4 сем.	
Оподаткування					6 СР				
Основи податкового права					18			5 сем.	
Бухгалтерський облік					6 СР				
Облік витрат II з практичними вправами					22			5 сем.	
Повторний курс з бізнес-менеджменту						4 СР			
Вправи з бізнес-менеджменту 6 семестр						24		6 сем.	
Практичний трансфер II					15 СР				
Практичний трансфер II (проектна робота)								5 сем.	
Економіка		7 СР							
Мікроекономічні основи	32							1+2 сем.	
Макроекономічні основи		32							
Економічна політика					6 СР				
Монетарна політика в тому числі фінансові операції					20			5 сем.	
Прикладна економіка							8 СР		
Основи фінансів з практичними вправами							30	7 сем.	
Господарське право I		7 СР							
Цивільне право I з вправами	50							2 сем.	
Господарське право II				6 СР					
Господарське та корпоративне право з вправами			50					3 сем.	
Математика та бізнес-інформатика								8 СР	

**ЗМІСТ І СТРУКТУРА БАКАЛАВРСЬКИХ ПРОГРАМ
ЗА ДУАЛЬНОЮ ФОРМОЮ НАВЧАННЯ В УНІВЕРСИТЕТАХ НІМЕЧЧИНИ**

Продовження Табл. 1

Математичні методи в економіці	36							1+2 сем.
Основи бізнес-інформатики II		20						
Статистика					5 CP			
Статистика					46			3 сем.
Мови						6 CP		
Ділова англійська II						36		
Додаткові модулі (обов'язкова область за вибором)								
Модуль розширення 1 (1 з 2)**						12 CP		
Додатковий модуль: Міжнародний маркетинг або						72		6 сем.
Модуль розширення 2 (1 з 3)**							12 CP	
Модуль розширення: Логістика або							72	7 сем.
Елементи підсумкового іспиту						12 CP	1 CP	
Бакалаврська робота						6		6+7 сем.
Колоквіум							1	
Загальні заходи								

* CP ("Credit Points") – "кредитні бали". Вони є частиною Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (ECTS).

** Модуль за вибором може бути обраний лише в тому випадку, якщо він ще не був пройдений у 6-му семестрі.

Джерело: Modulhandbuch. Duale und berufsbegleitende Studiengänge Betriebswirtschaft "Betriebswirt(in) VWA – Bachelor of Arts". Münster, 2018. 45 p.

передбачених для відповідного семестру [4]. Вони можуть виконуватися в межах проектного дослідження (бакалаврська робота). У такому випадку акцент у процесі навчання зміщується в бік обов'язкових модулів за вибором, хоча два модулі в шостому семестрі є обов'язковими [4]. Навчальна програма організована так, що студенти, як правило, працюють у своїх компаніях / підприємствах з понеділка до четверга і відвідують аудиторні заняття в університеті у другій половині дня п'ятниці і в суботу [5].

Після завершення модулів іспити проводяться у письмовій чи усній формі, а також у формі семінарського заняття. Усе залежить від курсу, що вивчається. В обов'язковій вибірковій дисципліні предметної області студенти дуальної бакалаврської програми мають можливість обрати шість дисциплін для індивідуальної спеціалізації. Вони мають право вирішувати відповідно до своїх потреб та інтересів, чи хочуть спеціалізуватися з певної теми, наприклад, "Управління якістю" або "Гнучке управління проектами", одержати сертифікат або завершити модуль в університеті-партнері за кордоном [5]. Зміст іспитів відповідає змістовому наповненню курсів, що пропонуються в обов'язковій та вибірковій частині, які орієнтовані на потреби студентів.

Висновки. Проаналізований матеріал дав змогу дійти таких обґрунтованих висновків: запровадження дуальної форми у ЗВО Німеччини розпочалося у 70-х рр. XX ст. На початку XXI ст. намітилася тенденція до зростання кількості вступників ЗВО

саме на дуальну форму навчання. Виокремлено дуальні моделі, які домінують у системі дуальної вищої освіти Німеччини: "комбіноване навчання" та "навчання з поглибленою практикою"; встановлено, що кредитний люфт коливається від 180 до 240 кредитів ECTS. Охарактеризовано структуру дуальної програми, проаналізовано предметні модулі та їх розподіл упродовж усього періоду навчання. Уважаємо за необхідне акцентувати увагу на тому, що програми за дуальною формою орієнтовані на абітурієнтів, які не мають професійної підготовки, проте мають особливий інтерес до поєднання теорії та практики. Вступ на освітні програми за дуальною формою відповідає загальним вимогам до вступу, встановленим Законом про вищу освіту федеральних земель Німеччини.

У подальшому плануємо продовжити дослідження організації і функціонування дуальної системи навчання в Німеччині й Австрії. Здійснити порівняльний аналіз цих двох систем освіти з метою імплементації досягнень цих систем в освітній процес українських закладів вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодак В., Пантюк Т., Пантюк М., Гамерська І. Глобалізація та інтеграція освіти України як індикатори її оптимізації і розвитку. *Молодь і ринок*. 2021. № 11/197. С. 6–11.
2. Кобрій О., Брода М. Європейський вимір у визначенні змістових напрямів модернізації освітнього процесу у закладах вищої освіти України. *Молодь і ринок*. 2022. № 7 (205). С. 11–19.

3. Радкевич В. Науково-методичне забезпечення розвитку професійної освіти в умовах сучасних викликів. *Вісник НАПН України*. 2022. № 4 (2). С. 1–15.

4. Autorengruppe Bildungsberichterstattung. Bildung in Deutschland. Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Wirkungen und Erträgen von Bildung. 2021. Abgerufen von: <https://www.bildungsbericht.de/de/bildungsberichte-seit-2006/bildungsbericht-2021/pdf-bildungsbericht-2021/bildungsbericht-2021.pdf> (дата звернення: 02.04.2023).

5. Hochschule dual. Ausbildungsintegrierendes Verbundstudium. 2021. Abgerufen von: <https://www.hochschuledual.de/studieninteressierte/duales-bachelorstudium/verbund/> (дата звернення: 02.04.2023).

6. Hochschule für Wirtschaft und Recht Berlin. Fachbereich Duales Studium: Wirtschaft, Technik. 2021. Abgerufen von <https://www.hwr-berlin.de/hwr-berlin/fachbereiche-und-zentralinstitute/fb-2-duales-studium/> (дата звернення: 02.04.2023).

7. Kupfer A., Köhlmann-Eckel Ch., Kolter Ch. Duale Studiengänge – Praxisnahes Erfolgsmodell mit Potenzial? Abschlussbericht zum Entwicklungsprojekt: Analyse und Systematisierung dualer Studiengänge an Hochschulen. *Wissenschaftliche Diskussionspapiere*. Nr. 152. Bonn: Bundesinstitut für Berufsbildung. 2014. Abgerufen von <https://www.bibb.de/dienst/veroeffentlichungen/de/publication/download/7368>, s. 21. (дата звернення: 02.04.2023).

8. Modulhandbuch. Duale und berufsbegleitende Studiengänge Betriebswirtschaft “Betriebswirt(in) VWA – Bachelor of Arts”. Münster, 2018. 45 p.

9. Wissenschaftsrat. Empfehlungen zur Entwicklung des dualen Studiums. Positionspapier. 2013. Mainz. Abgerufen von https://www.wissenschaftsrat.de/download/archiv/3479-13.pdf?__blob=publicationFile&v=1 (дата звернення: 02.04.2023).

10. Wolter A., Kamm C., Lenz K., Renger P., Spexard A. (2015). Potenziale des dualen Studiums in den MINT-Fächern. Eine empirische Untersuchung. Abgerufen von <https://www.acatech.de/publikation/potenziale-des-dualen-studiums-in-den-mint-faechern-eine-empirische-untersuchung/> (дата звернення: 02.04.2023).

11. M. Weich, J. Kramer, B. Nagengast, U. Trautwein. Studienstart: Dual oder normal? *Z Erziehungswiss.* 2017. 20. p. 305–332.

REFERENCES

1. Bodak, V., Pantiuk, T., Pantiuk, M. & Hamerska, I. (2021). Hlobalizatsiia ta intehratsiia osvity Ukrainy yak indykatory yii optymizatsii i rozvytku [Globalisation and integration of Ukrainian education as indicators of its optimisation and development]. *Youth & market*. No. 11/197. pp. 6–11. [in Ukrainian].

2. Kobrii, O. & Broda, M. (2022). Yevropeyskyi vymir u vyznachenni zmistovykh napriamiv modernizatsii osvitnoho protsesu u zakladakh vyshchoi osvity Ukrainy [European Dimension in Determining the Content Areas of Modernisation of the Educational Process in Higher Education Institutions of Ukraine]. *Youth & market*. No. 7 (205). pp. 11–19. [in Ukrainian].

3. Radkevych, V. (2022). Naukovo-metodychne zabezpechennia rozvytku profesiinoi osvity v umovakh suchasnykh

vyklykiv [Scientific and methodological support for the development of vocational education in the context of modern challenges]. *Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*. No. 4 (2). pp. 1–15. [in Ukrainian].

4. Autorengruppe Bildungsberichterstattung Bildung in Deutschland. Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Wirkungen und Erträgen von Bildung (2021). [Authors’ Group on Educational Reporting Education in Germany. An indicator-based report with an analysis of the effects and returns of education.]. Available at: <https://www.bildungsbericht.de/de/bildungsberichte-seit-2006/bildungsbericht-2021/pdf-bildungsbericht-2021/bildungsbericht-2021.pdf> (Accessed 02 Apr. 2023). [in Deutsch].

5. Hochschule dual. Ausbildungsintegrierendes Verbundstudium (2021). [University dual. Training-integrated combined study programme]. Available at: <https://www.hochschuledual.de/studieninteressierte/duales-bachelorstudium/verbund/> (Accessed 02 Apr. 2023) [in Deutsch].

6. Hochschule für Wirtschaft und Recht Berlin. Fachbereich 2 Duales Studium: Wirtschaft, Technik (2021). [Berlin School of Economics and Law. Faculty 2 Dual study programme: Business, Technology]. Abgerufen von <https://www.hwr-berlin.de/hwr-berlin/fachbereiche-und-zentralinstitute/fb-2-duales-studium/> (Accessed 02 Apr. 2023) [in Deutsch].

7. Kupfer A., Köhlmann-Eckel Ch., Kolter Ch. (2014). Duale Studiengänge – Praxisnahes Erfolgsmodell mit Potenzial? Abschlussbericht zum Entwicklungsprojekt: Analyse und Systematisierung dualer Studiengänge an Hochschulen [Dual Study Programmes – Practical Success Model with Potential? Final report on the development project: Analysis and systematisation of dual study programmes at universities]. *Wissenschaftliche Diskussionspapiere* Nr. 152. Bonn: Bundesinstitut für Berufsbildung. Available at: <https://www.bibb.de/dienst/veroeffentlichungen/de/publication/download/7368>, p. 21. (Accessed 02 Apr. 2023) [in Deutsch].

8. Modulhandbuch. Duale und berufsbegleitende Studiengänge Betriebswirtschaft “Betriebswirt(in) VWA – Bachelor of Arts” [Module Manual. Dual and part-time degree programmes in Business Administration “Bachelor of Arts”]. Münster, 2018. 45 p. [in Deutsch].

9. Wissenschaftsrat (2013). Empfehlungen zur Entwicklung des dualen Studiums. Positionspapier [German Council of Science and Humanities. Recommendations for the Development of Dual Studies. Position paper]. Mainz. Available at: https://www.wissenschaftsrat.de/download/archiv/3479-13.pdf?__blob=publicationFile&v=1ZEvA (Accessed 02. Apr. 2023) [in Deutsch].

10. Wolter A., Kamm C., Lenz K., Renger P., Spexard A. (2015). Potenziale des dualen Studiums in den MINT-Fächern. Eine empirische Untersuchung [Potentials of dual studies in STEM subjects. An empirical study]. Available at: <https://www.acatech.de/publikation/potenziale-des-dualen-studiums-in-den-mint-faechern-eine-empirische-untersuchung/> (Accessed 02. Apr. 2023) [in Deutsch].

11. M. Weich, J. Kramer, B. Nagengast, U. Trautwein. (2017). Studienstart: Dual oder normal? [Start of studies: dual or normal?]. *Z Erziehungswiss.* 20. p. 305–332. [in Deutsch].

Стаття надійшла до редакції 07.04.2023

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ЗАНЯТТЯХ ХОРОВОГО КЛАСУ

УДК 378.147:[37.011.3-051:78]:005.336.2

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.279652>

Іван Заболотний, заслужений діяч мистецтв України,
професор кафедри хореографії та музичного мистецтва
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка
Тетяна Матвієнко, викладач кафедри хореографії та музичного мистецтва
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ЗАНЯТТЯХ ХОРОВОГО КЛАСУ

У статті розглянуто процес формування професійних компетентностей майбутнього учителя музичного мистецтва на заняттях з хорового класу. Проаналізовано науково-методичну літературу з досліджуваного феномена. Визначено професійні компетентності майбутніх фахівців на заняттях хорового класу. Доведено, що формування професійних компетентностей у майбутніх вчителів музичного мистецтва на заняттях з хорового класу виступає своєрідним процесом, що є основою творчих джерел і визначається багатоаспектністю досліджуваного феномена.

Ключові слова: освітній процес; професійна компетентність; учитель музичного мистецтва; заняття з хорового класу.

Лім. 7.

Ivan Zabolotnyi, Honored Art Worker of Ukraine,
Professor of the Choreography and Musical Art Department,
Sumy Anton Makarenko State Pedagogical University
Tetiana Matvienko, Lecturer of the Choreography and Musical Art Department
Sumy Anton Makarenko State Pedagogical University

PROFESSIONAL COMPETENCES FORMATION OF THE FUTURE MUSIC ART TEACHERS AT CHOIR CLASSES

The article examines the process of professional competences formation of the future music art teacher in choir classes. Attention is focused on the importance of the formation of professional competences in the field of education, which involves high-quality professional training of highly qualified specialists. The scientific works of modern researchers regarding the interpretation of the concept of "competence" were analyzed, the essence of the concept of "professional competence of the future music art teacher" was determined.

It was revealed that the formation of the future music art teacher's professional competences in choral classes involves the result of theoretical knowledge, practical skills, personal creative experience, which makes it possible to carry out further pedagogical activities. The complex of professional competencies of future musical art teachers in choral class has been formulated, namely: 1) the ability to assimilate systematized knowledge of the history, theory and methods of choral performance and apply them in practice; 2) the ability to organize (the essence of vocal and choral sound, information about the main performing directions, the specifics of using means of musical expressiveness in choral sound), planning; 3) ability to possess personal experience in creative activity, emotional and value attitude to choral work; 4) ability to work independently, self-development and self-improvement, self-analysis and self-criticism; 5) the ability to use innovative forms, methods, information and communication technologies in the educational process.

It has been established that the formation of future music art teachers' professional competences in choir classes is a unique process that is the basis of creative sources and is determined by the multifaceted nature of the phenomenon under study, covering a wide range of educational and artistic traditions.

Keywords: educational process; professional competence; music art teacher; choral classes.

Постановка проблеми. Модернізація освітнього простору в Україні зумовлена новими соціальними завданнями, що поставлені перед вищим закладом освіти, – це не тільки формування майбутніх фахівців освіти з комплексом професійних знань, умінь і навичок, необхідних у майбутній педагогічній діяльності, а й здатних їх ефективно, мобільно й креативно реалізувати у процесі професійної діяльності. Реалізацію поставлених завдань здатні здійснювати майбутні вчителі, що мають високий рівень професійних компетентностей. Тому проблема формування про-

фесійних компетентностей у майбутніх вчителів музичного мистецтва є актуальною, що передбачає потребу в засвоєнні основ базових знань з професії, здатність застосовувати набуті знання, уміння, навички на практиці, працювати самостійно.

Вивчення питань формування професійних компетентностей у науковому контексті є для сучасної освіти актуальною проблемою. Цей процес сприяє підвищенню рівня художньо-естетичного розвитку педагогічної діяльності учителя музичного мистецтва, ефективності його самовдосконалення. Тобто фахівець з професійними компетентностями є со-

годні запорукою успішного становлення висококваліфікованих спеціалістів. Розгляду означеного питання хочемо приділити увагу у нашій статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування професійних компетентностей у майбутніх фахівців висвітлено в дослідженнях науковців – І. Зимньої, А. Маркової, Л. Мігіної, А. Хуторської та інших. Окремі аспекти оцінки якості підготовки фахівців у галузі музичної педагогіки на засадах компетентнісного підходу розглядаються у працях А. Болгарського, Н. Гуральник, А. Козир, Е. Кучменко, Л. Мосол, Г. Падалки, В. Сластьонина та інших. Питання професійної компетентності вивчається багатьма українськими науковцями, зокрема К. Кабріль, О. Олексюк, О. Отич, Т. Пляченко, А. Растрігіною, Р. Савченко, О. Щолоковою та іншими. У сучасних наукових дослідженнях В. Белікової, М. Давидова, О. Маркової, В. Москаленка висвітлюються питання професійної підготовки майбутнього учителя музичного мистецтва, з одного боку, як становлення особистості вчителя, а з іншого – як процес професійної підготовки майбутнього фахівця. Проте з огляду наявності кількості досліджень проблема формування професійних компетентностей у майбутніх вчителів музичного мистецтва на заняттях хорового класу висвітлено недостатньо.

Отже, **метою статті** є розгляд проблеми формування професійних компетентностей у майбутніх вчителів музичного мистецтва на заняттях хорового класу.

Виклад основного матеріалу. В умовах євроінтеграційних процесів формування професійних компетентностей майбутнього учителя є найважливішим і пріоритетним процесом, який потребує необхідність якісної фахової підготовки майбутнього фахівця, актуалізує становлення педагога як креативної особистості, здатної до нестандартного виконання творчих завдань. З цього приводу Н. Лаврентьєва підкреслює, що вищі освітні заклади педагогічного спрямування є реальними суб'єктами реформування освітньої системи, позаяк у процесі професійного становлення майбутнього фахівця задаються базові освітні парадигми, змістові та технологічні основи організації освітнього процесу, в тому числі формування творчого мислення сучасного вчителя музичного мистецтва [5].

Науковці по-різному трактують поняття “компетентність майбутнього учителя”. Так, британський вчений Д. Равен розглядає “компетентність” як здатність, що необхідна для ефективного виконання певної дії у конкретній предметній галузі та передбачає спеціальні знання, предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за власні дії [6, 156]. О. Боднар висвітлює компетентність майбутнього учителя як базову характеристику діяльності спеціаліста, яка поєднує змістовий (знання) і процесуальний (уміння) ком-

поненти та має головні суттєві ознаки, а саме: мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності і креативність мислення [2]. А. Волосенко досліджує професійну компетентність майбутнього фахівця як складну інтегративну якість особистості, що включає володіння ним професійними знаннями й уміннями, готовність і здатність реалізовувати свій потенціал (знання, уміння, досвід, особистісні якості тощо), творчі здібності з метою забезпечення успішної педагогічної діяльності [3, 147–148].

Отже, аналіз науково-методичної літератури дає підстави розглядати компетентність майбутнього фахівця як характерні властивості особистості педагога, а саме: знання і вміння, що необхідні для його професійної діяльності. З цього приводу Л. Беземчук характеризує компетентність майбутнього учителя музичного мистецтва як здатність особистості до професійної діяльності, що містить результати навчання, виховання й розвитку в установах вищої педагогічної освіти: знання, уміння, особистісні якості, необхідні для виконання професійної інноваційної діяльності в галузі мистецтва відповідно до суспільних вимог [1, 11].

К. Кабріль визначає професійну та ціннісну компетентність як “коло питань, в яких людина добре поінформована, володіє знаннями і цінностями, що дозволяють висловлювати професійно грамотні судження, оцінки, здатні бачити й розуміти навколишній світ, орієнтуватися в ньому, вміння вибрати цільові й смислові установки для своїх дій і вчинків, ухвалювати рішення” [4, 6].

Досліджуючи компетентності майбутнього учителя музичного мистецтва, О. Олексюк визначає комплекс фахових компетентностей, що представляють різні види музичної діяльності студентів, а саме:

- здатність до незалежного оперування мистецькими знаннями;
- уміння мобільно застосовувати набуті навички, знання у контексті конкретного музичного твору;
- здатність до проведення художніх паралелей між стильовими напрямками й жанрами музики та інших видів мистецтв;
- відтворення об'єктивного змісту твору і вираження суб'єктивного ставлення до музики;
- дотримання стильових засад у процесі виконавської діяльності;
- артистичне втілення інтерпретаційного задуму в реальному звучанні;
- здатність добирати доцільний музичний репертуар;
- спроможність визначати виховний потенціал музичного твору [6, 8].

Вивчаючи диригентсько-хорову підготовку майбутніх вчителів музичного мистецтва С. Світайло визначає такі фахові компетентності:

- здатність до опанування історико-теоретичних знань з основ теорії та історії хорової музики, з ме-

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ЗАНЯТТЯХ ХОРОВОГО КЛАСУ

тодики виховання та розвитку школярів засобами вокально-хорового мистецтва, аналізування й інтерпретація вокально-хорових творів;

– здатність майбутніх вчителів музичного мистецтва до оцінювання вокально-хорових творів;

– здатність підбирати вокально-хоровий репертуар відповідно до вікових особливостей та рівня музичного розвитку школярів;

– здатність майбутніх вчителів музичного мистецтва засобами вокально-хорового мистецтва сприяти естетичному розвитку школярів, планувати, організовувати уроки музичного мистецтва;

– здійснення музично-теоретичного та вокально-хорового аналізу виконуваного твору [7, 12].

Доведено, що специфіка учителя музичного мистецтва полягає у реалізації поставлених завдань засобами музичного мистецтва, поєднує в собі педагогічну, хормейстерську, творчу діяльність, що в основі спирається на вміння самостійно узагальнювати й систематизувати отримані знання. Отже, формування професійних компетентностей майбутніх вчителів музичного мистецтва передбачає високий рівень їх підготовки.

Диригентсько-хорова підготовка майбутнього учителя музичного мистецтва займає особливе місце в його професійному становленні, адже саме заняття хорового класу є джерелом формування його професійних компетентностей. Науковці важливими завданнями освітнього процесу дисципліни “Хоровий клас” називають такі: донесення до молодого покоління культурної та духовної спадщини українського народу, особистісне ставлення до мистецтва взагалі, розвинена мотивація до професійного зростання та багато інших аспектів.

Відзначимо також, що хорові заняття сприяють розвитку професійно-творчих якостей особистості, стимулювання до опанування майбутньої професійної діяльності, адже в хоровому колективі майбутній учитель музичного мистецтва набуває комплекс фахових знань, умінь, навичок. У зв’язку з цим, формування професійних компетентностей включає коло питань, проблем і завдань, у розв’язанні яких фахівець повинен володіти відповідним особистим творчим досвідом.

Хоровий спів як особливий вид мистецтва, передбачає творчу атмосферу і своєрідну хорову організацію у закладах вищої освіти музично-педагогічного напрямку. Тому формування професійних компетентностей під час занять хорового класу передбачають поєднання теоретичних і практичних знань, умінь та навичок, які студенти отримують на заняттях музично-теоретичних, виконавських дисциплін, а саме: музичний інструмент, вокальний клас, сольфеджіо, теорія музики, гармонія, диригентський клас. Означені дисципліни диригентсько-хорового циклу становлять основу підготовки вчителя музичного мистецтва, а їх вивчення сприяє формуванню

професійних знань, умінь навичок, забезпечує можливість реалізації педагогічної діяльності.

Так, під час музично-теоретичних занять майбутні фахівці музичного мистецтва отримують:

– музично-теоретичну грамотність;

– знання принципів дефініції хорового твору;

– знання принципів і прийомів самостійної роботи;

– знання особливостей хорової роботи;

– знання вокально-хорового репертуару.

Практична підготовка майбутнього учителя музичного мистецтва передбачає:

– уміння виконувати вокально-хорові твори різної форми, стилю;

– уміння розкривати художній образ на основі літературного тексту, а також власного практичного досвіду;

– уміння самостійно працювати над хоровою партитурою;

– навички читання з нотного аркуша;

– навички володіння шкільним пісенним репертуаром різних вікових груп.

Отже, володіння комплексом знань, умінь та навичок теоретичного і практичного навчального матеріалу сприяє формуванню професійних компетентностей майбутнього учителя музичного мистецтва під час занять хорового класу.

З огляду на вищесказане стверджуємо, що формування професійних компетентностей майбутнього учителя музичного мистецтва на заняттях хорового класу передбачає результат теоретичних знань, практичних умінь, навичок, особистий творчий досвід, що дає можливість здійснювати подальшу педагогічну діяльність.

У висвітленні нашого питання сформулюємо професійні компетентності майбутнього учителя музичного мистецтва на заняттях хорового класу, а саме:

– засвоєння комплексу систематизованих знань з історії, теорії та методики хорового виконавства та застосування їх на практиці;

– здатність до організації (сутність вокального та хорового звучання, інформація про основні виконавські напрямки, специфіка використання засобів музичної виразності у хоровому звучанні), планування;

– здатність до володіння особистого творчого досвіду, емоційно-ціннісного ставлення до хорової роботи;

– здатність до самостійної роботи, саморозвитку та самовдосконалення, самоаналізу і самокритики;

– здатність до використання в освітньому процесі інноваційних форм, методів, інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій.

Таким чином, формування професійних компетентностей у майбутнього учителя музичного мистецтва є системним і довготривалим процесом, який

передбачає результат комплексу освітньої, педагогічної творчої діяльності.

Висновки. Узагальнюючи вищесказане, доходимо висновку, що процес формування професійних компетентностей у майбутніх вчителів музичного мистецтва на заняттях з хорового класу виступає своєрідним процесом, що є основою творчих джерел і визначається багатоаспектністю досліджуваного феномена, охоплює широкий спектр освітніх, мистецьких традицій.

Перспективу подальшого дослідження означеної проблеми вбачаємо у вивченні педагогічних умов підвищення якості професійної підготовки майбутнього учителя музичного мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беземчук Л. Забезпечення професійної компетентності майбутнього вчителя музики в умовах магістратури. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи* : збірник наукових праць. Харків: Харк. нац. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди, 2012. Вип. 37. С. 11–21.

2. Боднар О. Вокально-педагогічна компетентність майбутнього вчителя: філософсько-педагогічний аспект. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Мукачево: Карпатська вежа, 2016. № 20 (15). С. 130–135.

3. Волосенко А. Формування професійної компетентності як важливий чинник творчої самореалізації майбутнього вчителя. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012. № 6 (Ч. I). С. 140–149.

4. Кабріль К. Особливості формування ціннісних компетентностей майбутніх учителів музики в процесі диригентсько-хорової підготовки. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя Сер. : Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 6. С. 169–174.

5. Лаврентева Н. Формування творчого мислення майбутнього вчителя музики в процесі інструментально-виконавської підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Кам'янець-Подільський, 2016. 229 с.

6. Олексюк О. Музична педагогіка: навч. посіб. Київ, 2013. 248 с.

7. Світайло С.В. Формування фахової компетентності майбутніх учителів музики у процесі диригентсько-хорової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти". Київ, 2012. 20 с.

REFERENCES

1. Bezemchuk, L. (2012). Zabezpechennia profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia muzyky v umovakh mahis-tratury [Ensuring professional competence of the future teacher of music in the conditions of the Master's Degree course]. *Means of educational and research work: Collection of scientific works*. Kharkiv: Kharkiv national teachers training university of H.S. Skovoroda, Vol. 37, pp. 11–21. [in Ukrainian].

2. Bodnar, O. (2016). Vokalno-pedagogichna kompetentnist maibutnoho vchytelya: filosofsko-pedagogichnyj aspekt [Vocal and pedagogical competence of the future teacher: philosophical and pedagogical aspect]. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University*, No. 20 (15), pp. 130–135. [in Ukrainian].

3. Volosenko, A. (2012). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti yak vazhlyvyi chynnyk tvorchoi samorealizatsii maibutnoho vchytelia [Formation of professional competence as an important factor in the creative self-realization of the future teacher]. *Problems of preparing a modern teacher*. No. 6 (part. I), pp. 140–149. [in Ukrainian].

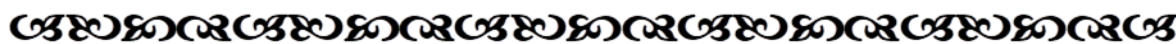
4. Kabryl, K. (2012). Osoblyvosti formuvannia tsinnisnykh kompetentnostey maibutnih uchyteliv muzyky v protsesi dyryhentsko-khorovoyi pidhotovky [Peculiarities of the formation of value competencies of future music teachers in the process of conducting and choral training]. *Scientific notes of the Nizhyn State University named after Mykola Gogol Ser.: Psychological and pedagogical sciences*. No. 6, pp. 169–174. [in Ukrainian].

5. Lavrentyeva, N. (2016). Formuvannia tvorchoho myslennya maibutnoho vchytelya muzyky v procesi instrumentalno-vikonavskoyi pidgotovky [Formation of creative thinking of the future music teacher in the process of instrumental and performance preparation]. *Kamianets-Podilskyi*, 229 p. [in Ukrainian].

6. Oleksyuk, O. (2013). Muzychna pedahohika: navch. posibnyk [Music pedagogy: textbook. manual]. B. Hrinchenko University of Kyiv. 248 p. [in Ukrainian].

7. Svitaylo, S.V. (2012). Formuvannia fakhovoyi kompetentnosti maibutnih uchyteliv muzyky u protsesi dyryhentsko-khorovoyi pidhotovky [Formation of professional competence of future music teachers in the process of conducting and choral training]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, 20 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.04.2023

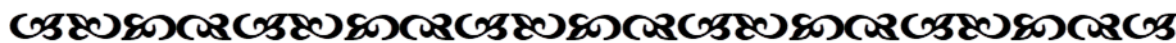

“Немає нічого вищого і прекраснішого, ніж давати щастя багатьом людям”.

*Людвіг ван Бетховен
німецький композитор і піаніст*

“Добрі слова залишають в душах людей прекрасний слід. Вони пом'якшують, втішають і зціляють серце того, хто їх чує”.

*Блез Паскаль
французький філософ, письменник*

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ ПРИ РОЗВ'ЯЗАННІ СЮЖЕТНИХ ЗАДАЧ

УДК 373.3.016:511.1-047.22

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.279656>

Неля Сірант, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової та дошкільної освіти
Львівського національного університету імені Івана Франка

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ ПРИ РОЗВ'ЯЗАННІ СЮЖЕТНИХ ЗАДАЧ

У статті мова йде про методику формування у здобувачів початкової освіти загального уміння розв'язувати сюжетні задачі. Обґрунтована необхідність підвищення рівня знань, мотивації та розвитку практичних навиків у майбутніх вчителів початкової школи із загального вміння розв'язування сюжетних задач. У статті реалізація та дотримання принципів інноваційної технології навчання в освітньому процесі ЗВО визначено як першу умову формування у здобувачів початкової освіти загального уміння розв'язувати сюжетні задачі практичними засобами. Описано суть другої умови, яка полягає у використанні різноманітних засобів інноваційної технології навчання. Набуття здобувачами початкової освіти власного досвіду участі в інноваційній діяльності при розв'язуванні математичних задач у статті визначається та описується як третя умова. Стверджено, що інноваційне навчання передбачає можливість здобувачів початкової освіти здійснювати усвідомлений вибір серед різних варіантів виконання поставленого завдання та приймати відповідальність на себе щодо розв'язку задач. Розглянуто особливості використання таких інноваційних засобів, як ментальна карта та Lego-технології у процесі формування у здобувачів початкової освіти загального уміння розв'язувати сюжетні задачі.

Ключові слова: сюжетна задача; вміння розв'язувати сюжетні задачі; здобувачі початкової освіти; педагогічні умови.

Літ. 4.

Nelya Sirant, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Primary and Preschool Education Department,
Ivan Franko National University of Lviv

METHODOLOGY FOR THE FORMATION OF A COMPETENT APPROACH IN PRIMARY EDUCATION STUDENTS IN SOLVING STORY PROBLEMS

The article deals with the method of forming the general ability of primary school students to solve plot problems. The main publications of scientists who have devoted their work to the research topic are considered. The components of the formation of general students' general ability to solve plot problems were identified and described. The levels of formation and assessment of knowledge and skills of primary school students in the methodology of solving story problems are described. It was found that students are wrong about how to work on a story and the stages of its solution. The article identifies and describes the difficulties in independent planning and organization of work on the plot task for primary school students. It is described and determined that the reflection on the implementation activities in the lesson is selective, so they need help in analyzing their own actions and their correction. The need to increase the level of knowledge, motivation and development of practical skills of future primary school teachers in the general ability to solve story problems is substantiated. The article identifies the implementation and observance of the principles of innovative learning technology in the educational process of the Free Economic Zone as the first condition for the formation of general students' general ability to solve story problems by means. The essence of the second condition, which is the use of various means of innovative learning technology, is described. Acquisition by primary school students of their own experience of participation in innovative activities in solving mathematical problems in the article is defined and described as the third condition. It is described that innovative learning implies that primary school students can make informed choices among the various options for solving the problem and take responsibility for solving problems. The peculiarities of the use of such innovative tools as the mental map and Lego-technologies in the process of teaching the formation of general students' general ability to solve story problems are considered.

Keywords: plot problem; ability to solve plot problems; primary school students; pedagogical conditions.

Постановка проблеми. У законі України “Про освіту”, Національній доктрині розвитку освіти, Державному стандарті початкової освіти визначено головне завдання української освіти – формування та розвиток в учнів компетентностей, зокрема математичної. Математична компетентність є головною, тому що при її формуванні учні молодших класів навчаються розв'язувати проблеми завдяки процесу моделювання різних життєвих ситуацій із використанням мате-

матичних відношень. Одним із елементів математичної компетентності і одночасно критерієм її сформованості, є вміння учнів молодших класів розв'язувати сюжетні задачі. Для того, щоб вони вміли це робити, їх має навчати професійний та компетентний вчитель. Розв'язання певної сюжетної задачі багатофункціональне, але в кожному конкретному завданні вчитель повинен виділяти провідну функцію і, при відповідній постановці цілі, спочатку прагнути до її виконання. Окрім провідної функ-

ції, останні роки науковці та методисти головною вважають функцію формування умінь розв'язування сюжетних задач.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У методичній літературі висвітлюються різні аспекти формування у молодших школярів умінь розв'язувати задачі. До них належать: вдосконалення всіх задач з математики, які подаються молодшим школярам (М. Богданович, Г. Лищенко); навчання молодших школярів засобів та прийомів аналізу сюжетних задач з використанням опорних схем (С. Лисенкова, Г. Мартинова), або схематичних рисунків (Н. Істоміна, В. Малихіна, Л. Петерсон), схем аналізу або синтезу – “дерев міркувань” (М. Бурда, Г. Мартинова); розвивати навички та вміння щодо розв'язування сюжетних задач різноманітними прийомами (Г. Шульга, Р. Шикова), діяльність з трансформації задач після того, як їх було розв'язано (Л. Шорникова та інші); вживання різноманітних конфігурацій будови академічного процесу: диференційованого (О. Барінова, В. Мізюк), колективного (С. Казько).

Аналіз наукових праць дає можливість визначити, що Л. Фрідманом було схарактеризовано загальні напрями діяльності щодо формування вміння до розв'язування задач (і загального, і умінь розв'язувати задачі певних видів). При цьому зауважимо, що конкретні методичні напрацювання у цій сфері є недостатніми. Всі вищепераховані науковці тільки роблять акцент на меті навчального процесу в початковій школі та формулюють напрями її досягнення, запити щодо формування умінь розв'язування задач більш детально визначено в системі розвивального навчання (І. Аргинська, Н. Істоміна, В. Малихіна, В. Слугін). При цьому те, як у системі розвивального навчання подається методика формування вміння розв'язування сюжетних задач є неактуальною, оскільки не відповідає чинній освітній програмі щодо формування різних компетентностей. Методика формування вміння розв'язування сюжетних задач та програми навчання розроблені на засадах діяльнісного підходу (Д. Ельконіна і В. Давидова) та теорії П. Гальперіна. Притому, в безлічі наукових досліджень доказано необхідність застосування вищезазначених теорій для навчання розв'язування задач; зокрема, результативність використання теорії поетапного формування розумових дій П. Гальперіна щодо розвитку та формування у здобувачів початкової освіти методів розв'язування сюжетних задач знайшла підтвердження у роботах Т. Горобець-Чмут. Відповідно до психологічної складової цих теорій, для формування загального вміння розв'язувати задачі найбільш вдалою є теорія П. Гальперіна, а для формування вміння розв'язувати задачі певних видів – теорія В. Давидова. Аналіз науково-методичної літератури засвідчив, що питанням підготовки майбутніх учителів початкової школи присвятили свої наукові праці О. Антонова, В. Бондар,

С. Вітвицька, Г. Ващенко, О. Дубасенюк, Н. Кузьміна, В. Беспалько, Л. Онищук, Л. Петровська, В. Петрук, О. Савченко. І. Шапошникова. Було визначено, що М. Богданович, Н. Глузман, Л. Коваль, О. Корчевська, О. Онопрієнко, С. Скворцова вивчали питання методико-математичної підготовки майбутніх учителів початкової школи [3, 194–198].

Мета статті: виявлення рівня сформованості та оцінки знань і умінь здобувачів початкової освіти з методики розв'язування сюжетних задач.

Виклад основного матеріалу дослідження. За результатами аналізу літературних джерел було виокремлено такі компоненти сформованості у здобувачів початкової освіти загального уміння розв'язувати сюжетні задачі.

Когнітивний – визначає відповідні знання щодо методики розв'язувати сюжетні задачі у здобувачів початкової освіти. Його показниками є розуміння студентами сутності таких понять: “сюжетна задача”; “вміння розв'язувати задачі”. Окрім того, він визначає знання студентів щодо класифікації наявних задач, методів та прийомів розв'язування сюжетні задачі.

Мотиваційний – визначає існування відповідних потреб, мотивів розвитку навичок щодо загального вміння розв'язувати сюжетні задачі. Його показниками є ставлення студентів до навчання, їхня навчальна мотивація та бажання вдосконалити свої базові вміння, а також прагнення успішно, результативно у майбутньому виконувати професійну діяльність.

Діяльнісний – передбачає демонстрацію своїх знань та вмінь щодо розв'язування сюжетних задач у практичній діяльності. Його показниками є: вміння студентів визначати вид заданої задачі та її класифікацію задач; вміння складати різні види сюжетних задач; вміння організувати роботу над розв'язуванням задач.

Рефлексивний – визначає те, що майбутні фахівці початкової школи вміють робити самоаналіз уроку та всіх його складових.

Згідно з вищевизначеними компонентами та їхніми показниками було схарактеризовано рівні сформованості загального уміння розв'язувати сюжетні задачі: низький, середній, достатній та високий.

У констатувальному дослідженні взяли участь 38 здобувачів освіти, які навчаються на четвертому курсі спеціальності 013 “Початкова освіта”. Оскільки, у нашому дослідженні планувався формувальний експеримент, то загальну вибірку опитаних було розділено на дві групи. Перша – контрольна – складалася із 20 осіб, до другої – експериментальної – входили 18 студентів.

Когнітивний компонент досліджувався за допомогою авторської анкети, мотиваційний – анкети та методики оцінки мотивації ставлення до професійної діяльності А. Кареліна у модифікації Т. Осадченко. Діяльнісний компонент оцінювався за допо-

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ ПРИ РОЗВ'ЯЗАННІ СЮЖЕТНИХ ЗАДАЧ

могою анкетування, рефлексивний – методики рівня сформованості педагогічної рефлексії О. Калашнікової. Усі запитання анкети були спрямовані на виявлення та оцінку знань, умінь здобувачів початкової освіти з методики розв'язування сюжетних задач. Основна частина анкети має два рівні. Перший є теоретичним і спрямованим на виявлення знань і вмінь студентів розв'язувати сюжетні задачі. Він передбачає запитання, які допоможуть дослідити когнітивний та мотиваційний, діяльнісний компоненти загального вміння розв'язування сюжетних задач. Другий рівень передбачає практичну частину, тобто самостійну роботу студентів.

Узагальнюючи дані, отримані за всіма компонентами, можна визначити стан сформованості у здобувачів початкової освіти загального вміння розв'язувати сюжетні задачі. Більшість опитаних студентів обох досліджуваних груп мають середній рівень сформованості загального вміння розв'язування сюжетних задач. Майбутні вчителі початкової школи допускають помилки у визначенні понять, які стосуються досліджуваної теми. Окрім того, помиляються щодо способів роботи над сюжетною задачею та етапами її розв'язання. Відчувають складнощі щодо самостійного планування й організації роботи над сюжетною задачею. Рефлексія щодо здійснюваної діяльності на уроці є вибірковою, тому студенти потребують допомоги в аналізі власних дій і їх корекції. Отримані результати свідчать про необхідність підвищення рівня знань, мотивації та розвитку практичних навиків у майбутніх вчителів початкової школи із загального вміння розв'язування сюжетних задач.

Метою формувального експерименту була реалізація виокремлених педагогічних умов до формування загального вміння розв'язувати сюжетні задачі засобами інноваційних технологій. Інноваційні технології інтегрують процеси, які не властиві традиційній освіті. Інноваційне навчання передбачає, що здобувачі початкової освіти можуть здійснювати усвідомлений вибір серед різних варіантів виконання поставленого завдання та приймати відповідальність на себе щодо розв'язку задач. Інноваційне навчання поєднує в собі різні ефективні способи навчання. Інноваційне навчання не лише підвищує мотивацію студентів до навчального процесу, але й сприяє особистісному розвитку.

Наслідком підготовки здобувачів початкової освіти є формування готовності до педагогічної діяльності, зокрема вміння розв'язувати сюжетні задачі. В рамках наукового дослідження вміння розв'язувати сюжетні задачі визначаємо як інтегральну особистісну якість, що виявляється у систематичності мотивів, загальних, професійних знань, умінь і навичок, певному досвіді, що є потрібним і достатнім для ефективного виконання професійної діяльності і, зокрема, розв'язування сюжетних задач [1, 111–114].

Отже, теоретичне дослідження дало змогу виокремити такі педагогічні умови формування у здобувачів початкової освіти загального вміння розв'язувати сюжетні задачі засобами інноваційних технологій.

Першою педагогічною умовою було визначено реалізацію та дотримання принципів інноваційної технології навчання в освітньому процесі ЗВО. Для того, щоб поліпшити якість та ефективність навчання студентів з питань вміння розв'язувати сюжетні задачі, треба реалізувати всі принципи та постулати інноваційної технології навчання. Важливо дотримуватися таких принципів інноваційної освіти: керувати інноваційними змінами стану системи освіти; механізми керування інноваційною освітою повинні бути керованими, а не стихійними; забезпечити матеріальну базу для реалізації різних засобів інноваційного навчання; залучати всіх учасників освітнього процесу до активної взаємодії. За допомогою цієї умови можна розширювати знання студентів щодо методики розв'язування сюжетних задач. При реалізації цієї умови також треба створювати такі ситуації, коли студент буде відчувати себе успішним, що стимулюватиме його до подальшого навчання та буде мотивувати до самовдосконалення в майбутній педагогічній діяльності. Окрім того, відчуття успішності сприяє активності здобувачів початкової освіти в отриманні відповідних знань.

Другою педагогічною умовою було визначено використання різноманітних засобів інноваційної технології навчання, що давало змогу забезпечити активну увагу студентів, постійно зацікавлювати їх процесом навчання, що, зрозуміло, підвищує рівень їх навчальної мотивації. Вагомість цієї умови визначається тим, що володіння здобувачами освіти лише теоретичними знаннями не означатиме, що вони зможуть на практиці використовувати інноваційні засоби навчання для вдосконалення вмінь розв'язувати сюжетні задачі. Тому треба не лише застосовувати різноманітні технології інноваційного навчання, але й навчати здобувачів освіти “працювати” саме з інноваційними засоби для вдосконалення вмінь та професійних навиків.

Третя педагогічна умова передбачає формування у студентів навиків здійснення інноваційної діяльності математичного змісту. Це означає, що здобувачі освіти в практичній діяльності, застосовуючи різні засоби інноваційної діяльності, вдосконалюють свої навички, вміння з методики розв'язання сюжетних задач. Використання інноваційних засобів студенти мають здійснювати у межах курсу “Методика навчання освітньої галузі “Математика”. При здійсненні цієї умови здобувачі початкової освіти отримують не тільки особистий досвід запровадження інноваційного навчання, але й навчаються використовувати всі знання та вміння в практичній діяльності.

Реалізація першої умови передбачала дотримання всіх вищеописаних принципів у навчальному процесі. Для того, щоб її реалізувати, було застосовано доступні інноваційні засоби.

Реалізація другої умови передбачала використання таких інноваційних засобів, як ментальна карта та Lego-технології. Спочатку нами було проведено лекційне заняття. Його метою було надати студентам знання щодо поняття “інноваційні технології навчання”, “інноваційні засоби” та особливості їх застосування у розв’язуванні сюжетних задач.

Було проведено два практичні заняття за допомогою ментальної карти та Lego-технології. Це було здійснено з метою набуття студентами професійних знань їх ознайомлення з тим, як можна “працювати” з вищеокресленими інноваційними засобами. Ментальна карта дає змогу структурувати у логічний концепт усі раніше отримані знання. Ця технологія передбачає певні моменти, яких треба дотримуватися, і яких насправді було дотримано: використання різних кольорів; кожна гілка карти має бути виконана різним кольором, щоб виділятися, тоді спрацює зоровий аналізатор і зменшується ймовірність переплутати інформацію чи дані; якщо інформація є довгою, то треба придумати символи, певні позначення; важливо використовувати не лише текстові повідомлення, але й робити візуальні матеріали, тоді інформація буде більш придатною для сприйняття та запам’ятовування; для спрощення сприйняття інформації можна також застосовувати додаткові мітки; кожен матеріал необхідно викладати на чітко визначених рівнях карти.

Створення карти передбачає такі кроки: на чистому аркуші паперу в центральній його частині прописують головну ідею (у нашому випадку – це повний опис задачі); решту вільного простору заповнюють картинками, символами та іншими знаками; визначаються головні гілки ментальної карти, де кожна помічається різним кольором. У нас – це такі гілки: 1) умова задачі (червона гілка). Біля цієї гілки йде розгалуження на низку таких гілок: про що розповідається у задачі; виділити числові дані; короткий запис задачі. На цьому розгалуженні зроблено схематичний малюнок. 2) запитання задачі (жовта гілка); 3) пошук розв’язання задачі (синя гілка); 4) запис розв’язання задачі – відповідь. На кожну гілку було нанесено відповідну інформацію, тобто кожен елемент задачі повинен мати власну гілку. Головні гілки промальовувалися більш товщими та ширшими лініями, а всі розгалужені гілки є більш тонкими.

Під час роботи зі студентами нами було продемонстровано готову ментальну карту з метою її детального аналізу. Потім студентам дали чисту ментальну карту для заповнення, щоб вони потребувалися робити її самостійно. При створенні карти нами було дотримано всіх технологічних вимог

майндемпінгу. Карта була логічна, аргументована, цікава та важлива, сучасна, інформаційна.

Перше практичне заняття пройшло із використанням ментальної карти. На другому занятті було застосовано Lego-технологію. При цьому студентів ознайомили із можливостями використання Lego в математиці. Метою практичного заняття було продемонструвати, як Lego можна застосовувати при розв’язанні сюжетних задач. Нами було запропоновано поставлені задачі розв’язати за допомогою кубиків Lego. Зі студентами було проведено заняття на тему: “Можливості Lego у розв’язуванні сюжетних задач”. Мета заняття: навчитися використовувати можливості Lego у розв’язуванні сюжетних задач та розвивати творче, креативне мислення, творчу уяву. Під час проведення практичного заняття було використано кубики та пластинки Lego різного кольору, розміру та форми.

Для того, щоб зрозуміти, наскільки студенти засвоїли лекційний та практичний матеріал, було проведено брейн-ринг “Мої актуальні знання”. Студентам було запропоновано самим провести змодельовані уроки із використанням саме таких інноваційних засобів.

Після реалізації педагогічних умов у формуальному експерименті було отримано такі результати: зафіксовано зниження відсоткових показників низького рівня та зростання відсоткових показників середнього, достатнього, високого рівнів сформованості загального вміння розв’язування сюжетних задач. Зауважимо, що в контрольній групі значних змін у показниках не відбулося. Отримані результати свідчать, що запропонована методика формування у здобувачів початкової освіти загального уміння розв’язувати сюжетні задачі засобами інноваційних технологій є ефективною [2, 180–187].

Висновки. Таким чином, формування у здобувачів початкової освіти загального уміння розв’язувати сюжетні задачі засобами інноваційних технологій можна сформулювати як планомірний процес набуття майбутніми учителями початкової школи ствердних мотивів, систематичності знань та вмінь, рефлексивних умінь, які надають можливість продуктивно і творчо застосовувати інноваційні технології у навчанні для формування уміння розв’язувати задачі. Гіпотеза дослідження, яка ґрунтується на припущенні про те, що підготовка здобувачів початкової освіти розв’язувати сюжетні задачі буде ефективнішою за умов застосування засобів інноваційних технологій, була підтверджена.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білік Т.С. Особливості вивчення величин як засіб творчого розвитку дітей. *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень*: зб. наук. пр. 2018. Вип. 10 (13). С. 111–114.
2. Благодир Л.А. Формування методичної компетентності майбутніх учителів математики у ВНЗ. *Педагогічні*

МОБІЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІМИ ІТ-СПЕЦІАЛІСТАМИ

науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2016. № 2. С. 180–187.

3. Гасвець Я.С. Формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у навчанні молодших школярів розв'язувати сюжетні математичні задачі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка. Серія: Пед. науки.* 2013. Вип. № 110. С. 194–198.

4. Герашченко О. Організація проектної роботи учнів на уроках математики в початковій школі. *Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи*: матеріали четвертої науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. 2018. Вип. 5. С. 94–96.

REFERENCES

1. Bilyk, T.S. (2018). Osoblyvosti vyvchennia velychyn yak zasib tvorchoho rozvytku ditei [Features of studying quantities as a means of creative development of children]. *Actual problems of modern science and scientific research: collection of scientific works.* Vol. 10 (13). pp. 111–114. [in Ukrainian].

2. Blahodyr, L.A. (2016). Formuvannia metodychnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv matematyky u VNZ

[Formation of Methodological Competence of Future Mathematics Teachers in Higher Education]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, No. 2. pp. 180–187. [in Ukrainian].

3. Haievets, Ya.S. (2013). Formuvannia metodychnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv u navchanni molodshykh shkoliariv rozv'iazuvaty siuzhetni matematychni zadachi [Formation of Methodological Competence of Future Primary School Teachers in Teaching Younger Students to Solve Story Mathematical Problems]. *Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University named after Taras Shevchenko. Series: Ped. science*, Vol. No. 110. pp. 194–198. [in Ukrainian].

4. Herashchenko, O. (2018). Orhanizatsiia proektnoi roboty uchniv na urokakh matematyky v pochatkovii shkoli [Organization of students' project work in primary school mathematics lessons]. *Rozvytok osobystosti molodshoho shkoliara: suchasni realii ta perspektyvy: materialy chetvertoi naukovykh praktychnoi internet-konferentsii molodykh naukovtsiv ta studentiv – Personality development of a junior high school student: modern realities and prospects: materials of the fourth scientific and practical Internet conference of young scientists and students.* Vol. 5. pp. 94–96. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.04.2023

УДК 378.147.016:811.111]:004-052

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.279655>

Юлія Буровицька, викладач кафедри іноземних мов
Чорноморського національного університету імені Петра Могили
Ганна Гриженко, старший викладач кафедри іноземних мов
Чорноморського національного університету імені Петра Могили

МОБІЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІМИ ІТ-СПЕЦІАЛІСТАМИ

Стаття акцентує увагу на значенні використання мобільних застосунків, подкастів та платформ, які допомагають студентам удосконалити свої навички англійської мови, зосереджуючись на спеціалізованому викладанні, пов'язаному з інформаційними технологіями. Стаття висвітлює різні можливості, які надають мобільні застосунки. Також зазначаються переваги використання онлайн-ресурсів та платформ для вивчення англійської мови. Особливу увагу в статті приділяється адаптації навчання англійської мови до потреб майбутніх ІТ-спеціалістів, зокрема розвитку професійної лексики та комунікативних навичок, які необхідні в роботі в інформаційній галузі.

Ключові слова: мобільне навчання; платформа; подкаст; застосунок; ІТ-спеціалісти.

Літ. 16.

Yuliia Burovytska, Lecturer of the Foreign Languages Department,
Petro Mohyla Chornomorskiy National University
Hanna Hryzhenko, Senior Lecturer of the Foreign Languages Department of
Petro Mohyla Chornomorskiy National University

MOBILE TECHNOLOGIES FOR TEACHING ENGLISH TO FUTURE IT-SPECIALISTS

The article examines the use of mobile technologies in the process of learning English by students who are preparing for a career in the field of information technologies. The purpose of the work was to review scientific and pedagogical literature on the essence of mobile learning and to analyze its tools (platforms, sites, applications). The article focuses on the importance of using mobile applications, podcasts and platforms to help students improve their English language skills, focusing on specialized teaching related to information technology. Such mobile applications as Babel, Duolingo, Rosetta Stone, HelloTalk, Lingoda, Quizlet are considered in the work. The article highlights the various opportunities provided by mobile applications, such as mobile English language learning apps, podcasts, grammar apps, and professional vocabulary learning apps. It also points out the advantages and ways of using online resources and platforms for learning English, such as video lessons, audio courses, tests and interactive exercises. Special attention is paid in the article to the adaptation of English language learning to the needs of

future IT-specialists, in particular the development of professional vocabulary and communication skills, which are necessary for work in the information industry. Attention is also focused on the possibilities of using such platforms for mobile learning as Google Meet, Zoom, Skype and Moodle. Summarizing, the article emphasizes the importance of using mobile technologies in learning English by students preparing for a career in the field of information technology, as well as the importance of the role of the teacher in this process.

Keywords: mobile learning; platform; podcast; application; IT-specialists.

Постановка проблеми. Спочатку пандемія COVID-19, а услід за нею повномасштабне вторгнення російських військ суттєво вплинули на різні аспекти суспільного життя, включаючи освіту. Ці два надскладні явища мають довготривалі наслідки для системи освіти, процесів навчання, доступу до освіти та вимагають адаптації і запровадження нових підходів для забезпечення навчання та розвитку населення під час кризових ситуацій. Один з головних впливів війни та пандемії на освіту – це переривання звичного навчального процесу. Під час війни руйнуються школи, університети, і заклади освіти, а також можуть бути евакуйовані викладачі та студенти. Потреба залишати свої домівки, пошук безпечного притулку і забезпечення базових потреб можуть перешкоджати здобуттю освіти. Але такі ситуації також сприяють розширенню можливостей мобільного навчання, що виявилось ефективним засобом забезпечення освіти під час викликів, пов'язаних з карантинними заходами та обмеженнями на відвідування закладів освіти у воєнний час.

M-learning (мобільне навчання) стає все більш популярним в освітній сфері, оскільки мобільні пристрої стали широко розповсюдженими і доступними для багатьох людей. Особливо актуальним мобільне навчання є для ІТ-спеціалістів, адже саме інформаційно-комунікаційні технології – це їхня сфера діяльності. M-learning може бути використане на різних рівнях освіти, включаючи дошкільну, початкову, середню та вищу. Воно може включати різні формати, такі як навчання на основі додатків, мобільні версії вебсайтів, відеолекції, інтерактивні квести, навчальні ігри та багато іншого. Однією з основних переваг мобільного навчання є його доступність та гнучкість. Мобільні пристрої зазвичай переносні та мобільні що створює умови для того, щоб навчатися у будь-якому місці та в будь-який час, якщо є доступ до Інтернету. Це особливо корисно в умовах війни або пандемії, коли доступ до стаціонарних закладів освіти обмежений.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Багато вчених займаються дослідженням ефективності мобільних технологій для навчання, а також розробкою теоретичних моделей, концепцій та підходів щодо використання мобільних пристроїв у навчанні. З-поміж відомих науковців, які досліджують мобільне навчання, варто назвати Майкла Трукано (Michael Trucano) (фахівець з використання інформаційних технологій у освіті та консультант Світового банку з питань освіти); Клауса Руммлера

(Klaus Rummeler) (спеціалізується на мобільному навчанні, віртуальному навчанні та дистанційному навчанні); М. Lahiri, J.L. Moseley, Н. Crompton, D. Keegan, K. Peters та ін.

Україна також має вчених, які активно досліджують мобільне навчання. Це – Р. Горбатюк, Ю. Тулашвілі, А. Гуржій, Л. Карташова, В. Биков, Я. Брухаль, О. Білик, І. Золотарьова, А. Труш, Є. Лубіна та ін.

Мета статті полягає в огляді науково-педагогічної літератури, присвяченої сутності мобільного навчання та аналізі його інструментів (платформ, сайтів, застосунків).

Виклад основного матеріалу. У загальному тлумаченні поняття мобільне навчання (англ. M-learning) – це одна з форм організації навчального процесу, що спирається на застосування різних мобільних засобів, а саме: мобільних телефонів та смартфонів, планшетних, портативних аудіопристроїв (mp3/mp4 плеєрів) та ін. [9].

Науковці А. Гуржій та Л. Карташова визначають мобільне навчання як нову освітню парадигму, яка є підґрунтям для нового навчального середовища, де студенти отримують доступ до матеріалів освітнього процесу будь-де і будь-коли. Така доступність навчання робить сам процес всеохопливим та мотивує до безперервної освіти і навчання протягом усього життя [2].

Науковець Л. Дибкова зазначає, що все більше й більше з'являється можливостей застосування мобільних пристроїв для навчання та підтримки продуктивності роботи, вказуючи на те, що мобільне навчання незабаром буде основним способом доступу студентів до електронного навчання, і тенденція не показує ознак уповільнення: нині виробники почали випускати мобільних телефонів більше, ніж персональних комп'ютерів [3].

Однією із ключових переваг мобільного навчання є можливість доступу до навчальних матеріалів та ресурсів з будь-якого місця, в будь-який час. Студенти можуть вчитися на відстані, використовуючи свої мобільні пристрої, такі як смартфони, планшети або ноутбуки. Це особливо важливо в умовах воєнного стану, коли заклади освіти закриті, а студенти мають залишатися вдома або перебувати у більш захищених місцях, за кордоном. Крім того, мобільні технології дають змогу застосовувати різноманітні методи навчання, такі як гейміфікація, відеоуроки, інтерактивні вправи та тестування, що може зробити навчання більш захопливим й ефективним. Мобільні додатки та платформи навчання

надають можливість індивідуалізувати процес навчання відповідно до потреб та можливостей студентів. Найбільш популярні платформи, які використовуються при мобільному навчанні, це Skype, Google Meet, Zoom, Moodle та ін.

Google Meet [8] – це вебконференційна платформа, розроблена компанією Google, яка дає можливість проводити відео- та аудіозустрічі, вебінари, віртуальні заняття та інші онлайн-заходи. Вона може бути використана в освітніх закладах для проведення дистанційних занять. Викладач відправляє посилання на зустріч студентам або іншим учасникам, а вони можуть приєднатися, перейшовши за посиланням або ввівши відповідний код. Також викладач може призначити дату, час та тривалість зустрічі, надати їй назву. Під час зустрічі можна використовувати різні функції Google Meet, такі як відео- та аудіовиклики, чат, екранний додаток, спільне використання екрану, запис екрану та багато іншого. Google Meet дає змогу викладачам демонструвати свій екран, що може бути корисно для показу матеріалів, вправ, презентацій, відео або інших додаткових ресурсів для вивчення англійської мови. Ця платформа має вбудований чат, де викладачі та студенти можуть спілкуватися письмово під час відеоконференцій. Це може бути корисним для взаємодії зі студентами, задавання запитань, надання додаткової інформації або з'ясування питань. Google Meet уможливило запис відеоконференцій, що дає змогу викладачам записувати заняття з англійської мови, які можуть бути використані для подальшого перегляду студентами або як резервні копії для власного використання. Google Meet має низку додатків та інтеграцій з іншими сервісами Google, такими як Google Docs, Google Slides та Google Drive, що можуть бути використані для створення та спільної роботи викладача зі студентами.

Zoom [16] є популярним інструментом для дистанційного навчання, особливо в ситуаціях, коли викладачі та учні не можуть зустрітися особисто. Він дає змогу проводити відеоконференції, вебінари, зустрічі та заняття в онлайн-режимі. Zoom має різні функції, такі як відео- та аудіовиклики, чат, спільний перегляд екрану, показ слайдів, опитування, використання віртуальних фонів та багато інших. Ними можна користуватися під час зустрічі залежно від мети та потреб, записувати зустріч на своєму комп'ютері або в хмару Zoom, що також є досить зручною функцією, студенти можуть бачити один одного в реальному часі, що, безумовно, важливо для їхнього особистісного розвитку. Також перевагою Zoom є те, що можна організувати роботу студентів у невеликих групах. Під час такої роботи викладач може контролювати роботу окремих груп студентів, а вони, зі свого боку, не заважають всій аудиторії, працюючи малими групами. Ця функція

особливо зручна для занять з англійської мови, коли студенти працюють парами.

Skype [15] є ще одним популярним інструментом для дистанційного навчання. З-поміж його переваг можна виокремити такі: можливість проводити відеодзвінки зі студентами, де вони можуть бачити викладача та спілкуватися у реальному часі, наявність функції запису відеодзвінків, що може бути корисним для подальшого перегляду або для тих студентів, які не змогли приєднатися в реальному часі. Відмінністю Skype від Zoom та Google Meet є можливість створення для кожної групи студентів власного чату, до якого викладач може завантажувати навчальні матеріали або писати пояснення, і після закінчення зустрічі ці матеріали будуть доступні для студентів на подальших заняттях. Після завершення заняття історія чату зберігається.

Moodle [12] – це відкрите програмне забезпечення для управління навчанням, яке може бути використане для проведення дистанційного навчання. Викладач може додавати вміст до кожного курсу, такий як тексти, документи, зображення, відео тощо. Вміст може бути організований в розділи або модулі, які допомагають структурувати навчальний матеріал. Є можливість створювати завдання та тести для оцінювання навчальних досягнень учнів. Можна встановлювати терміни здачі завдань, налаштовувати оцінки, а також надавати зворотній зв'язок студентам. Moodle має вбудовані форуми, які можуть бути використані для комунікації між викладачами та студентами. Форуми можуть бути відкритими для всіх користувачів курсу або обмеженими. Перевагою Moodle є можливість створювати завдання різних типів: багатоваріантні питання, завдання на відповідність, написання есе, коротка відповідь та ін. Створюючи такі завдання, викладач може вносити правильні відповіді, за допомогою яких система автоматично перевірить завдання і виставить оцінки в журнал. Ця функція є досить зручною для викладачів і робить оцінювання прозорим для студентів.

Під час дистанційного навчання у нашому університеті використовується платформа Moodle3, яка містить всі навчальні курси за всіма напрямками денної та заочної форми навчання. Додаткові засоби мобільного навчання кожен викладач обирає самостійно. Найпоширенішими є Zoom, Skype та Google Meet.

Крім використання платформ, M-learning характеризується певними дидактичними принципами. Принцип індивідуального підходу полягає у тому, що суб'єкти навчання мають можливість вибору змісту навчання з урахуванням їх інтересів, у результаті чого воно стає орієнтованим на індивідуальність студента. За принципом активності і самостійності суб'єкти освіти можуть пройти навчання

самостійно в зручний для них час, він створює умови для підвищення активності, прояву ініціативи в процесі групового навчання у взаємодії з іншими суб'єктами. Принцип цілеспрямованості і системності зводиться до того, що оперативний доступ до інформації сприяє підвищенню ефективності поетапного формування розумових дій через розширення діяльнісно-практичної сфери розвитку особистості через активізацію її самокерувальних механізмів [1, 33].

Ще одним з дидактичних принципів роботи з M-learning є асинхронність. Це означає, що студенти можуть вчитися в різний час, з власним темпом та в різних місцях за власним графіком, незалежно від розкладу занять або географічного розташування. Ось декілька аспектів, які враховуються при застосуванні асинхронного мобільного навчання:

– Мобільні навчальні ресурси мають бути доступні для студентів у будь-який час та місці, дозволяючи їм самостійно обирати темп та розклад навчання. Студенти можуть вчитися вдома, в дорозі, на роботі або в будь-якому іншому зручному для них місці, що робить навчання більш гнучким.

– Адаптованість. Мобільні навчальні ресурси мають бути адаптовані до різних пристроїв, таких як смартфони, планшети, ноутбуки тощо, та різних платформ, таких як Android, iOS, Windows тощо. Це дає змогу студентам вчитися на різних пристроях залежно від їхньої доступності та вподобань.

– Взаємодія. Мобільні навчальні ресурси можуть містити можливості взаємодії між студентами, такі як форуми, коментарі, дискусії тощо. Взаємодія з іншими студентами або вчителями може сприяти активному навчанню, обміну думками та взаємному вдосконаленню.

M-learning є гнучким, а з мобільністю приходить різноманітність. Це є ще одним принципом мобільного навчання. Завдяки постійній зміні середовища навчання, плінність стає нормою, яка забезпечує потік нових ідей, несподіваних проблем і постійні можливості для повторення й застосування ідей. Аудиторії різноманітні, як і дані середовища, з якої вони будуть почерпнуті і в яку – доставлені [5].

Подкасти також можуть бути ефективним засобом навчання, особливо в сучасному цифровому світі. Подкаст (від англ. "podcast") – цифровий медіа-файл або низка таких файлів, що розповсюджуються Інтернетом для відтворення на портативних медіа-програвачах чи персональних комп'ютерах. За змістом вони можуть нагадувати радіошоу, звукову виставу, включати інтерв'ю, лекції тощо, що належить до усного жанру [4]. Вони можуть бути створені професіоналами, аматорами, навчальними закладами, організаціями або просто індивідуальними користувачами. Один з основних принципів подкастів – можливість передплати на контент, тобто користувачі можуть вибирати, які подкасти слухати, коли

і де. Вони можуть підписуватися на певні канали (подкаст-канали) та отримувати оновлення, коли новий контент стає доступним. Подкасти надають користувачам можливість слухати цікавий контент у будь-який зручний для них час та місце, що робить їх популярними серед різних аудиторій. Вони можуть бути створені як освітній контент для різних рівнів навчання – від дитячих програм до вищої освіти. Вони можуть містити лекції, віртуальні уроки, пояснення складних понять, вправи та інші освітні матеріали. Подкасти можуть бути доступні в будь-який час та в будь-якому місці, що робить їх зручними для навчання в режимі онлайн або офлайн. Користувачі можуть слухати подкасти у власному темпі, зупиняти, відновлювати та повторювати матеріал за потребою. Все вищезазначене робить подкасти одним з популярних елементів мобільного навчання.

Подкасти є чудовим додатковим ресурсом для студентів, які вивчають англійську мову. Особливу популярність вони мають серед майбутніх фахівців з інформаційних технологій. Подкасти з аудіоуроками від носіїв мови можуть містити вправи на вимову, вивчення нових слів та фраз, граматику, а також практику в різних комунікативних ситуаціях. Подкасти, що містять аудіоверсії книг англійською мовою, можуть бути корисними для поліпшення розуміння мови, розширення словникового запасу та вдосконалення навичок вимови. Новини та розмовні подкасти, які пропонують аутентичні новини або розмовні ситуації, можуть допомогти студентам вдосконалити свої навички аудіювання, розуміння різних голосів та виразів, а також удосконалити комунікативні навички. Для майбутніх ІТ-фахівців такі подкасти є важливими, адже, окрім поліпшення своїх вмінь та навичок англійської мови, вони можуть дізнаватися інформацію та новини з професійної сфери.

Для майбутніх ІТ-фахівців, які бажають вивчити англійську мову, мобільні застосунки можуть бути відмінним інструментом для ефективного та зручного вивчення мови в будь-який зручний час та місце.

Babbel [6] є одним з найпопулярніших застосунків для вивчення англійської мови на мобільних пристроях. Цей застосунок спеціально розроблений для тих, хто має бажання стати майбутнім ІТ-фахівцем та хоче вивчити англійську мову як важливий інструмент комунікації в цій галузі. Одна з основних переваг Babbel – фокус на практичному використанні мови в реальних ситуаціях. Курси Babbel розроблені у такий спосіб, щоб допомогти користувачам розвивати навички англійської мови, необхідні для роботи в ІТ-галузі, такі як технічна термінологія, комунікація з колегами, участь у відкритих дискусіях та інші аспекти, що є важливими для професійної комунікації. Застосунок Babbel має різні рівні складності, починаючи від початкового та закінчуючи високим рівнем володіння мовою.

МОБІЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІМИ ІТ-СПЕЦІАЛІСТАМИ

Кожен рівень містить різноманітні уроки, які охоплюють відповіді на питання, виконання завдань на правопис і граматику, вправи на вимову й інші активності. Однак відмінність Babbel від багатьох інших додатків полягає в тому, що він також надає можливість вправлятися у реальних ситуаціях, таких як рольові ігри, вправи на аудіювання та розмовні вправи, що допомагають користувачам навчитися англійської мови в контексті реального життя та майбутньої професії.

Duolingo [7] пропонує інтерактивні уроки з вивчення англійської мови, використовуючи гейміфікацію. Duolingo пропонує різні рівні складності, починаючи від початкового та закінчуючи високим рівнем володіння мовою. В уроках використовуються різні формати, такі як відповіді на питання, виконання завдань на правопис та граматику, інші активності, що допомагають користувачам вивчити і вдосконалити навички англійської мови. Duolingo також має голосовий тренер, який допомагає вдосконалити вимову.

Rosetta Stone, HelloTalk, Lingoda та Quizlet – деякі популярні застосунки для вивчення англійської мови. Rosetta Stone [14] – це відома компанія у галузі вивчення мов. Застосунок Rosetta Stone також пропонує курси англійської мови з використанням методу занурення, де користувач вивчає мову, слухаючи та спілкуючись нею. HelloTalk [10] – це застосунок для вивчення мови, який допомагає знайти співрозмовників, які розмовляють англійською мовою, та спілкуватися з ними, щоб удосконалити навички мовлення. Lingoda [11] – це онлайн-платформа для вивчення мов, включаючи англійську. Вона пропонує інтерактивні відеоуроки з викладачами-носіями мови, які допоможуть студентові вдосконалити навички вимови, граматики та розуміння англійської мови. Quizlet [13] – це застосунок, який дає можливість створювати та вивчати набори карток зі словами, фразами та граматикою англійської мови. Ви можете використовувати готові набори карток або створювати власні.

Висновки. Мобільні технології відкривають широкі можливості для вивчення англійської мови майбутніми ІТ-фахівцями. Застосування мобільних додатків, платформ та інструментів допомагає студентам розширити свої можливості навчання, забезпечуючи зручний доступ до вивчення мови в будь-який час і в будь-якому місці. Дослідження у цій галузі вказують на потенціал мобільних технологій для поліпшення навичок англійської мови, таких як читання, слухання, говоріння та письмо. Застосування інтерактивних вправ, відео- та аудіоматеріалів, тестів, словників та інших ресурсів на мобільних пристроях допомагає студентам розвивати різні аспекти мови в інтерактивному форматі, а крім того, навчатися у власному темпі, відповідно до рівня володіння мовою та індивідуальних потреб. Вони

також можуть надавати зворотний зв'язок і аналітику про прогрес студента, допомагаючи йому вдосконалити свої навички більш ефективно. Однак важливо пам'ятати, що мобільні технології є лише одним з інструментів для вивчення мови, і вони не можуть повністю замінити традиційні методи навчання, такі як навчання в аудиторії, спілкування з носіями мови, інші форми мовного оточення.

Серед розмаїття сайтів та застосунків для вивчення англійської мови, які студенти можуть знайти у вільному доступі в інтернеті, їм важко визначити ті, що відповідають їхнім запитам та забезпечують оволодіння знаннями й навичками на відповідному рівні. Саме для цього відбір матеріалів, сайтів та застосунків має бути проведений кваліфікованим спеціалістом. Таким спеціалістом є викладач англійської мови, який оцінює рівень знань студента, визначає слабкі аспекти, підбирає ресурси для успішного оволодіння мовними та мовленнєвими навичками англійської мови. Крім того, викладач здійснює функцію контролю та перевіряє рівень засвоєння знань, коригує процес опанування тих чи тих навичок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбатюк Р.М., Тулашвілі Ю.Й. Мобільне навчання як нова технологія вищої освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка, соціальна робота*. 2013. № 2 (27). С. 31–34.
2. Гуржій А.М., Карташова Л.А. Про проблеми наступності навчання інформаційних технологій у школі й вищому педагогічному навчальному закладі. *Інформаційні технології в освіті України*: зб. наук. пр. Херсон, 2013. № (15). С. 11–19.
3. Дибкова Л. Перспективи електронного навчання у 21 столітті за допомогою застосування мобільних девайсів. *Молодь і ринок*. 2019. № 9 (176). С. 50–54.
4. Подкаст. Вікіпедія – Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%B4%D0%BA%D0%B0%D1%81%D1%82>
5. 12 принципів мобільного навчання – Освіта сьогодні. URL: <https://jak.koshachek.com/articles/12-principiv-mobilnogo-navchannja-osvita-sogodni.html>
6. Babbel веб-сайт: <https://ua.babbel.com>
7. Duolingo веб-сайт: <https://uk.duolingo.com/>
8. Google Meet веб-сайт: <https://meet.google.com/>
9. Guo H. Analysing and Evaluating Current Mobile Applications for Learning English Speaking. 2014. URL: https://www.teachingenglish.org.uk/sites/teacheng/files/analysing_and_evaluating_current_mobile_applications_v2.pdf
10. Hello Talk вебсайт: <https://www.hellotalk.com/>
11. Lingoda вебсайт: <https://www.lingoda.com/en/>
12. Moodle вебсайт: <https://moodle.org/?lang=uk>
13. Quizlet вебсайт: <https://quizlet.com/uk>
14. Rosetta Stone вебсайт: <https://www.rosettastone.eu/>
15. Skype вебсайт: <https://www.skype.com/uk/>
16. Zoom вебсайт: <https://zoom.us/>

REFERENCES

1. Horbatiuk, R.M. & Tulashvili, Yu.Y. (2013). Mobilne navchannia yak nova tekhnolohiia vyshchoi osvity [Mobile

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ДИЗАЙНЕРСЬКОЇ ОСВІТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ДАНІЇ

Learning as a New Technology of Higher Education]. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Pedagogy, Social work*, No. (27), pp. 31–34. [in Ukrainian].

2. Hurzhii, A.M. & Kartashova, L.A. (2013). Pro problemy nastupnosti navchannia informatsiinykh tekhnolohii u shkoli y vyshchomu pedahohichnomu navchalnomu zakladi [On the Problems of the Continuity of Information Technologies Learning at School and Higher Pedagogical Educational Institution]. *Information technologies in the education of Ukraine: coll. of science works*. Kherson. No. (15), pp. 11–19. [in Ukrainian].

3. Dybkova, L. (2019). Perspektyvy elektronnoho navchannia u 21 stolitti za dopomohoiu zastosuvannia mobilnykh deivaisiv [Prospects of E-learning in the 21st Century Using Mobile Devices]. *Youth and market*. No. 9 (176), pp. 50–54. [in Ukrainian].

4. Podcast. Wikipedia [The Free Encyclopedia]. Available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%B4%D0%BA%D0%B0%D1%81%D1%82>. [in Ukrainian].

5. 12 pryntsyviv mobilnoho navchannia [12 Principles of Mobile Learning]. *Education Today*. Available at: <https://jak.koshachek.com/articles/12-principiv-mobilnogo-navchannja-osvita-sogodni.html>. [in Ukrainian].

6. Babbel web-site: <https://ua.babbel.com>

7. Duolingo web-site: <https://uk.duolingo.com/>

8. Google Meet web-site: <https://meet.google.com/>

9. Guo, H. (2014). Analysing and Evaluating Current Mobile Applications for Learning English Speaking. Available at: https://www.teachingenglish.org.uk/sites/teacheng/files/analysing_and_evaluating_current_mobile_applications_v2.pdf. [in English].

10. Hello Talk web-site: <https://www.hellotalk.com/>

11. Lingoda web-site: <https://www.lingoda.com/en/>

12. Moodle web-site: <https://moodle.org/?lang=uk>

13. Quizlet web-site: <https://quizlet.com/uk>

14. Rosetta Stone web-site: <https://www.rosettastone.eu/>

15. Skype web-site: <https://www.skype.com/uk/>

16. Zoom web-site: <https://zoom.us/>

Стаття надійшла до редакції 10.04.2023

УДК 378.1; 377.8

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.279647>

*Дарина Зябловська, старший викладач
кафедри інженерії, технологій та професійної освіти
Мукачівського державного університету*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ДИЗАЙНЕРСЬКОЇ ОСВІТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ДАНІЇ

У статті схарактеризовано особливості системи професійної освіти та розглянуто рівні забезпечення якості вищої освіти Данії. Визначено законодавче регулювання якості надання освітніх послуг у галузі дизайну на рівні Міністерства освіти і науки Данії, наявність внутрішнього і обов'язкового зовнішнього оцінювання. Представлено фрагмент рамки кваліфікації вищих мистецьких навчальних закладів у Данії, 7-бальну шкалу оцінювання з переводом у бали ECTS. Визначено загальні, спеціальні компетентності та програмні результати, якими мають володіти і які мають демонструвати здобувачі бакалавра мистецтв в області дизайну у Школі дизайну Колдінг (DK). Охарактеризовано керівні органи забезпечення якості освіти та досліджень Школи дизайну Колдінг (DK). Представлено ієрархічну систему управління якістю освіти у вищому мистецькому закладі Данії з підготовки дизайнерів одягу.

Ключові слова: *якість освіти; професійна освіта; дизайн одягу; вища школа; Данія.*

Рис. 1. Таб. 2. Літ. 6.

*Daryna Ziablovskya, Senior Lecturer of the Engineering,
Technology and Professional Education Department
Mukachevo State University*

ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS OF QUALITY ASSURANCE OF DESIGN EDUCATION IN THE HIGH SCHOOL OF DENMARK

The article characterizes the peculiarities of the Danish vocational education system, namely: dual form of education, state funding, unification of educational programs, orientation of preparation for the labor market, narrow specialization of educational programs, presence of social partners, continuity of education training, construction of the educational process in accordance with the requirements of the Bologna process. The system of ensuring the quality of higher design education at the level of the Ministry of Education and Science of Denmark, at the level of social partners, at the level of the higher education institution and at the level of the applicants is considered. The legislative regulation of the quality of the provision of educational services in the field of design at the level of the Ministry of Education and Science of Denmark has been determined. This is the presence of internal and mandatory external evaluation; 7-point evaluation scale with conversion into ECTS points; the framework of qualifications of higher art educational institutions in Denmark; the general, specific competencies and program outcomes that applicants for the Bachelor of Arts in Design at Designschool Kolding (DK) should possess and demonstrate. The governing bodies for ensuring the quality of education and research of the Designschool Kolding (DK) are characterized, namely: the research department, the artistic development department, the academic council, the professional board. The hierarchical system of education quality management in the Danish higher art institution for the training of fashion designers is

presented. This system ensures high competitiveness of design education institutions in Denmark, a high level of quality of education, compliance with the requirements of time, dynamism, and flexibility in making the necessary educational decisions, global recognition of academic reputation in the QS World University Rankings by Subject 2022: Art & Design.

Keywords: *quality of education; professional education; clothing design; high school; Denmark.*

Постановка проблеми. Процеси трансформації та модернізації освіти, інтеграції вищої школи у міжнародний і європейський освітній простір передбачають підвищення якості професійної підготовки фахівців із дизайну і є запорукою успішної дизайн-освіти, що підтверджують дослідження Н. Сухової, Н. Статінової та О. Фурси.

Аналіз основних досліджень. Багато сучасних науковців (Л. Даниленко, С. Дмитрюк, Л. Ляшенко, І. Савенко, О. Стельмашук, К. Хоменко, В. Радкевич, Л. Пуховська, О. Бородієнко, О. Радкевич, Н. Базелюк, Н. Корчинська, С. Леу, В. Артемчук, В. Тягур, С. Алексеева, Ірина Андрощук, Ігор Андрощук, Г. Товканець, Н. Бокша та інші) зверталися до досвіду європейських країн і шляхом порівняльно-педагогічного аналізу вітчизняних і зарубіжних моделей підготовки фахівців, зокрема і з дизайну, знаходили ідеї та прогнозували тенденції розвитку вітчизняної професійної освіти, розглядали можливості модернізації системи дизайн-освіти та формування професійної компетентності дизайнерів через призму досвіду країн Європи. Особливий інтерес становив розділ “Новаторство підготовки майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар’єри у скандинавських країнах” монографії С. Алексеевої [1], де автор схарактеризувала скандинавський дизайн та визначила переваги: високий рівень якості, широкий асортимент виробів, міжнародна конкурентоспроможність, швидке реагування на інновації та впровадження їх у виробництво.

Мета статті. Високі досягнення скандинавського дизайну націлили цю розвідку на вивчення системи забезпечення якості освіти у закладах вищої освіти Данії з професійної підготовки дизайнерів одягу з метою формування пропозицій для модернізації вітчизняної професійної дизайн-освіти.

Виклад основного матеріалу. Система професійної освіти Данії характеризується дуальною формою навчання; державним фінансуванням, розмір якого залежить від якості надання освітніх послуг; уніфікацією програм навчання, тому освітня діяльність закладів освіти жорстко регулюється законодавчою базою Міністерства освіти та науки Данії (дан. “Uddannelsesog Forskningsministeriets”); орієнтацією навчання на ринок праці; вузькою спеціалізацією навчальних програм; наявністю соціальних партнерів; безперервним навчанням; зосередженням наукових досліджень практично повністю в університетах; побудовою освітнього процесу відповідно до вимог Болонського процесу.

Забезпечення якості освіти в Данії реалізується на таких рівнях:

– *Міністерства освіти і науки Данії*, що здійснює фінансування, загальне законодавче регулювання та контроль якості освіти;

– *соціальних партнерів* (Консультативна Рада з професійної освіти, профспілкові та професійні комітети, місцеві комітети, спілка працівників освіти), що впливають на подальший розвиток системи професійної освіти: відстежують тенденції на ринку праці, розробляють програми професійної освіти та стандарти, готують рекомендації для вдосконалення підготовки майбутніх фахівців, з’ясовують необхідність у нових кваліфікаціях, ведуть діалог з Міністерством освіти, політичними партіями та іншими зацікавленими сторонами щодо розвитку професійної освіти, створюють умови для підвищення кваліфікації викладачів, співпрацюють з іншими організаціями на національному та міжнародному рівнях, захищають інтереси здобувачів під час проходження практики та стажування [1];

– *закладу вищої освіти*, де визначаються напрям і стратегія його розвитку, перевірка якості навчальних програм, перегляд змісту предметів, організація навчання та системи оцінювання, забезпечення якості та її розвитку на рівні освіти та викладання; створюються умови для професійного розвитку фахівця;

– *здобувачів*, що полягає у добросовісному виконанні індивідуального навчального плану за вибраною траєкторією навчання та проходженні практики, яка дає змогу студентам не лише застосувати отримані знання, але й встановити професійні контакти в індустрії дизайну.

Дизайнерів одягу в Данії готують університети двох видів: технічні та комерційні заклади вищої освіти; вищі мистецькі навчальні заклади.

Подальше дослідження пропонується сфокусувати на навчанні у вищому мистецькому освітньому закладі Школі дизайну Колдінг (DK) як найбільш рейтинговому у галузі дизайнерської освіти Данії, що готує фахівців з дизайну одягу. І це підтверджує рейтинг 2022 р. за версією QS World University Rankings за предметом “Мистецтво та дизайн”, що базується на академічній репутації, репутації роботодавця та дослідницькому впливові, де із 230 закладів вищої мистецької освіти 50-те місце займає Школа дизайну Колдінг (DK) [5].

Законодавче регулювання якості надання освітніх послуг відбувається на рівні Міністерства освіти і науки Данії. Права на надання освітніх послуг мистецькими навчальними закладами регулюються *наказом Міністерства науки та освіти Данії № 787 від 08 серпня 2019 р. про вищі мистецькі навчальні заклади*, суть якого полягає у визначенні завдань

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЯКОСТІ ДИЗАЙНЕРСЬКОЇ ОСВІТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ДАНІЇ**

установ, програм освіти та досліджень, докладних правил управління установами, фінансування, і все це є виключно прерогативою Міністра освіти та науки.

Відповідність наданих закладом вищої освіти освітніх послуг освітнім та нормативним вимогам визначається через процес його акредитації і регулюється виконавчим наказом Міністерства освіти і науки Данії 853 від 12 серпня 2019 р. про акредитацію гімназії як освітньої установи та затвердження вищої освіти [3]. У червні 2020 р. Школа дизайну Колдінг (DK) отримала позитивну акредитацію. Це означає, що вона пропонує відмінні й актуальні університетські програми в умовах відкритості та діалогу і є відповідальною та вільною у впровадженні системи якісних і актуальних освітніх програм з можливістю коригувати чинні та створювати нові [6].

Бакалаврська програма з дизайну одягу Школи дизайну Колдінг організована відповідно до керівних принципів наказу Міністерства освіти та науки № 27 від 13 січня 2020 р. про освіту у вищих мистецьких освітніх установах. Програма бакалаврату є самостійним освітнім курсом, заснованим на дослідженнях, творчому розвитку та практиці, і покликаний підготувати здобувача до самостійного виконання бізнес-функцій у рамках однієї або кількох предметних областей.

Програму бакалаврату стандартизовано на 180 кредитів ECTS. Освітні елементи (загальнопрофесійні компетентності, спеціалізовані та інші обов'язкові освітні елементи) мають складати не менше ніж 120 кредитів ECTS, стажування 15 кредитів ECTS, бакалаврський проєкт не менше 10 і не біль-

ше 30 кредитів ECTS. Диплом бакалавра дизайну дає право на присвоєння звання бакалавра (BA) з наступним зазначенням назви спеціальності. Для дизайнерів одягу це має вигляд "Bachelor of Arts (BA) in Design (BA in Fashion & Textile)", що в перекладі звучить "Бакалавр мистецтв в області дизайну (ступінь бакалавра моди та текстилю)" [8].

Щодо контролю якості освіти, цей наказ визначає три обов'язкові зовнішні іспити: 1. – вступний іспит, що проводиться через два місяці після початку навчання за відповідною освітньою програмою, і має з'ясувати, чи студент розпочав навчання за програмою; 2. – зовнішній іспит в кінці другого семестру, що має засвідчити досягнення студентом мети першого року навчання; 3. – зовнішній підсумковий бакалаврський тест, що має зафіксувати здатність студента самостійно виконувати фахові завдання.

Проведення іспитів відбувається відповідно до виконавчого наказу Міністерства освіти і науки Данії № 29 від 13 січня 2020 р. про екзамени та цензуру у старших класах середньої школи художньої освіти при Міністерстві освіти та науки, який поширюється на іспити програм бакалаврату, магістратури та навчання кваліфікованих працівників. Метою іспиту є оцінка, що визначає рівень студента щодо досягнення академічної мети освітніх елементів навчального плану програми, підсумковий іспит є підставою видачі диплома. Академічна мета освітніх елементів визначається і формулюються відповідно до типової рамки опису бакалаврського ступеню вищих мистецьких навчальних закладів в Данії (таблиця 1).

Таблиця 1

Фрагмент рамки кваліфікації вищих мистецьких навчальних закладів у Данії [3]

Ступінь бакалавра в галузі мистецтв передових освітніх закладів (бакалавр мистецтв / образотворчих мистецтв)	
Знання та розуміння	
Знання	Повинен мати художні практичні знання та володіти методами, а також теоретичними знаннями, заснованими на дослідженнях у відповідних галузях предметної області
Рівень розуміння та рефлексії	Повинен вміти розуміти та розмірковувати про художню практику та методи, а також відповідні наукові теорії
Навички та вміння	
Навички та вміння	Має вміти використовувати художні та актуальні наукові методи, інструменти та форми вираження, а також загальні навички, які дозволяють подати заявку на працевлаштування у відповідній сфері
Критичне мислення	Має вміти оцінювати художні завдання, практичні та теоретичні питання, а також обґрунтувати та вибрати відповідні образи та моделі рішень
Комунікація	Має вміти передавати художні образи та доносити професійні питання як до колег, так і до нефакхівців
Компетенції	
Планування	Повинен уміти справлятися зі складними та орієнтованими на розвиток ситуаціями у навчальному чи робочому контексті.
Співробітництво та відповідальність	Повинен вміти самостійно брати участь у професійному та міждисциплінарному співробітництві з професійним підходом.
Самонавчання	Повинен вміти визначити свої потреби у навчанні та структурувати власне навчання у різних навчальних середовищах

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ДИЗАЙНЕРСЬКОЇ ОСВІТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ДАНІЇ

Іспит може мати внутрішню чи зовнішню оцінку. *Внутрішнє оцінювання* проводиться одним або декількома викладачами, призначеними навчальним закладом (екзаменатори). *Зовнішній іспит* проводять екзаменатор, призначений навчальним закладом, та один або декілька зовнішні екзаменаторів, що призначаються Данською агенцією з досліджень і освіти. Іспити із зовнішнім оцінюванням повинні охоплювати основні напрями програми, включаючи бакалаврський проект. Принаймні одна третина освіти в кредитах ECTS для окремого здобувача має бути документально підтверджена зовнішніми іспитами.

Відповідно до наказу № 114 від 3 лютого 2015 р.

“Про шкалу оцінок та інші форми оцінювання навчальних програм, що пропонуються Міністерством вищої освіти та науки” (розпорядження про шкалу оцінювання) у вищій освіті Данії діє 7-бальна шкала оцінювання (таблиця 2).

Іспит вважається зданим, коли студент отримує як мінімум оцінку 02 або “склав”. Пройдений тест не може бути зданий повторно. Якщо загальний тест пройдено з оцінкою 00 або -3 повторний прийом неможливий [3].

У дипломах для кожної оцінки за 7-бальною шкалою повинна бути додана літера зі шкали ECTS (таблиця 2).

Таблиця 2

Характеристика 7-бальної системи оцінювання та перевід у шкалу ECTS

7-бальна	12	10	7	4	02	00	-3
ECTS	A	B	C	D	E	FX	F
Пояснення	за вичерпне чудове виконання	за всебічне чудове виконання	за добрий виступ	за невпевнене виконання	за адекватну продуктивність	за неадекватне виконання	за погану успішність

Щодо якості освіти на рівні здобувачів, то відповідно до “Навчальної програми для отримання ступеня бакалавра дизайну в Школі дизайну Колдінг” [8] здобувач має набути такі загальні, спеціальні компетентності та демонструвати програмні результати:

– *загальні компетентності*: здатність справлятися зі складними та орієнтованими на розвиток ситуаціями у навчанні та роботі; здатність самостійно брати участь у професійній та міждисциплінарній співпраці з професійним підходом; здатність визначати власні потреби в навчанні та структурувати власне навчання у різних навчальних середовищах;

– *спеціальні компетентності*: здатність створювати форму через драпірування та розробку візерунків; створювати композиції через колір та матеріал; здатність створювати прототипи, як вручну, так і в цифровому вигляді; здатність створювати свої колекції на принципах сталого розвитку та трендові колекції; здатність створювати концепцію із застосуванням методів проектування та аналізу; здатність до спілкування як із самим собою, так і з виробничою командою через візуалізацію як на папері, так і в цифровому вигляді, працюючи з програмами Adobe Photoshop та Illustrator;

– *програмні результати навчання*: мати знання про художню практику та наукові методи, а також знання, засновані на дослідженнях, у відповідних

частинах предметної області; розуміти та розмірковувати про художню практику та наукові методи, а також про відповідні наукові теорії; застосовувати художні й актуальні наукові методи, інструменти та форми вираження, а також загальні навички, пов’язані з роботою в галузі дизайну; уміти оцінювати художні завдання, а також практичні та теоретичні питання, обґрунтувати і вибрати актуальні рішення в сучасних умовах; володіти художнім самовираженням, уміти долати професійні проблеми, об’єктивно сприймати рішення колег та нефакхівців.

Отже, данський фахівець з дизайну одягу має володіти гнучкістю й критичністю мислення, щоб швидко адаптуватися у динамічних умовах сучасного світу з урахуванням вимог професійної діяльності, продуктивно працювати з інформацією під час виконання професійних завдань, вміти налагоджувати взаємодію у професійному і непрофесійному середовищах, висловлюючи чітко й конкретно свою думку з певного питання [2, 35].

На рівні закладу вищої освіти для забезпечення якості освіти та досліджень у Школі дизайну Колдінг (DK) створено відповідні керівні органи [7], а саме: дослідницький відділ, відділ з художнього розвитку, навчальна рада, професійна колегія.

До складу *дослідницького відділу* входять керівник дослідження, керівник навчальної ради, два предметні керівники, два старші наукові співробітники, бібліотекар, кандидат технічних наук, здобу-

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ДИЗАЙНЕРСЬКОЇ ОСВІТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ДАНІЇ

вачі, науковий секретар та викладач на постійній основі. На дослідницький відділ покладено завдання: сприяти розробці плану науково-дослідницької роботи установи; сприяти підготовці заявок на дослідження; рекомендувати членів комітетів з оцінки та призначення на дослідницькі посади; забезпечувати узгодженість між бібліотекою, формуванням знань і освітою. Науково-дослідна комісія збирається двічі на семестр, також може збиратися за потреби.

Відділ з художнього розвитку реалізує такі завдання: визначає напрям і стратегію Школи дизайну в художньо-розвивальній роботі. До складу відділу входять начальник відділу розвитку, начальник навчальної ради та керівник предметної ради. Відділ з художнього розвитку збирається тричі на навчальний рік, а також може збиратися за вимогою.

Усі програми підпорядковуються спільній навчальній раді, яка опікується перевіркою якості нав-

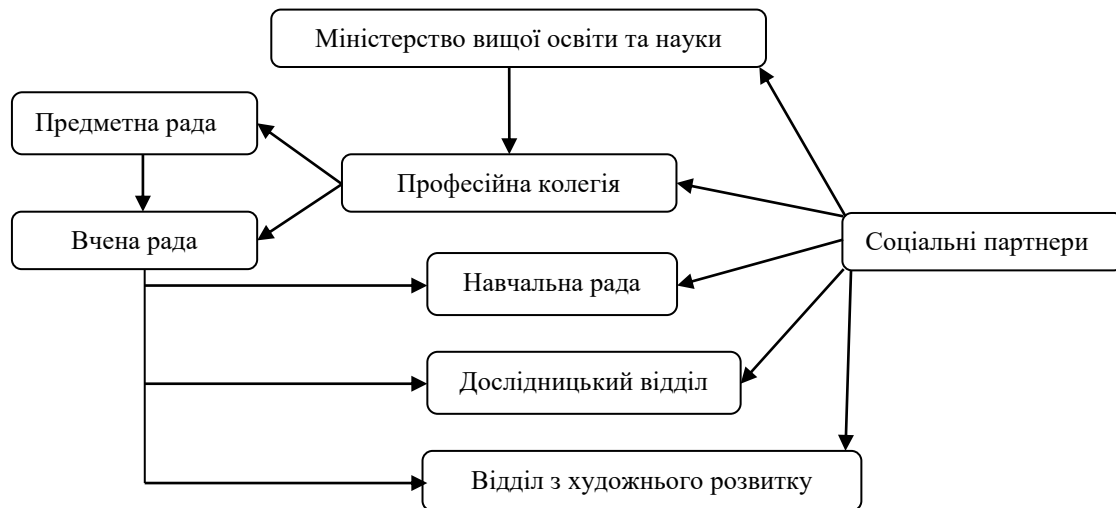

Рис. 1. Ієрархічна схема управління якістю освіти у вищому мистецькому освітньому закладі Данії

чальних програм, описами предметів, організацією навчання та контролем за його якістю. Перед навчальною радою стоять такі завдання: забезпечення організації, реалізації та розвитку освіти і навчання; створення умов для впливу здобувачів на навчальні програми та викладання. Складається навчальна рада з рівної кількості представників професорсько-викладацького складу і студентів, загалом – вісім осіб, що обираються викладачами та студентами. Представники професорсько-викладацького складу повинні мати досвід роботи у дослідницькому відділі та відділі художнього розвитку відповідно. Навчальна рада проводить три засідання на семестр, а також може збиратися за вимогою.

Професійній колегії доручено розробляти, планувати, збирати та координувати предметні і міжпредметні елементи (компоненти) освіти. Професійна колегія ініціюється та очолюється начальником відділу освіти і може мати такий склад: ректор, керівник дослідницького відділу та керівник відділу художнього розвитку. Професійна колегія, що складається з вченої ради та предметної ради, збирається раз на два тижні.

Завданнями вченої ради є попередня підготовка справ для навчальної ради, дослідницького відділу та відділу з художнього розвитку; оцінювання та регулювання курсів і напрямків спеціалізації на постійній основі; розвиток фахівця у професійній га-

лузі шляхом визначення нових галузей знань у рамках професійних завдань для використання у професійному розвитку та дослідженнях у галузі дизайну; забезпечення та організація педагогічної, практичної і навчальної діяльності; планування професійних зустрічей у форматі конференції, де можуть бути розглянуті поточні кейси з предметної спеціалізації, презентації конкурсів, проводяться спільні стратегічні презентації та обмінюються професійним досвідом. Вчена рада збирається тричі на семестр, а також може збиратися за необхідності.

Предметна рада складається зі студента кожного курсу та професорсько-викладацького складу відповідно до предметної спеціальності, а також може бути доповнена запрошеним лектором. Керівник предметної ради ініціює предметні зустрічі з предметної спеціалізації. Професійне зібрання складається з усіх студентів та викладачів з предметної спеціалізації; присутні керівники семінарів, лектори, які займаються дослідженнями та розробками, та запрошені лектори. Предметні зустрічі проводяться щонайменше тричі на семестр.

У загальному систему управління якістю освіти у вищому мистецькому освітньому закладі Данії Школи дизайну Колдінг можна представити у вигляді ієрархічної схеми управління (рис. 1):

Міністерство вищої освіти та науки, соціальні партнери та здобувачі вищої освіти виконують у

цій системі не тільки роль замовників чи контролю, вони співпрацюють із закладом вищої освіти, разом із закладом планують його розвиток та створюють стандарти якості освіти, і мають за мету допомогти в його розвитку. При цьому держава визначає загальні цілі та структуру професійної освіти на національному рівні, а заклади вищої освіти, здобувачі та соціальні партнери є досить самостійними при визначенні цілей та прийнятті рішень на своєму рівні. Отже, в основу система професійної освіти Данії покладено децентралізований централізм, що базується на місцевій ініціативі та регулюється на муніципальному рівні принципом цільового управління [4, 147].

Висновки. Конструктивна співпраця Міністерства вищої освіти та науки, соціальних партнерів і керівних органів вищого мистецького освітнього закладу Данії забезпечує високу конкурентоздатність дизайнерських закладів освіти Данії, високий рівень якості навчання, відповідність вимогам часу, динамізм та гнучкість у прийнятті необхідних освітніх рішень [1], світове визнання академічної репутації у рейтингу 2022 р. за версією QS World University Rankings [5].

Подальші дослідження планується пов'язати із вивченням системи управління якістю у технічному комерційному закладі вищої освіти Данії, де також готують дизайнерів одягу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева С.В. Подготовка будущих дизайнеров до развития профессиональной карьеры: теория и практика : монография. Київ: Міленіум, 2018. 484 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/727617/1/монографія_Алексеева%20%20Microsoft%20Word.pdf
2. Андрощук І. Комунікативна компетентність як важливий засіб ефективного взаємодії учасників освітнього процесу. *Молодь і ринок*. Щомісячний науково-педагогічний журнал. Дрогобич, 2022. № 3 (201). С. 34–38. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/259914>
3. Зябловська Д. Нормативно-правова база регулювання професійної підготовки дизайнерів одягу на початку XXI століття в Данії. *Універсальні навички XXI століття: педагогічні акценти професійної підготовки і вищої освіти*: колективна монографія / за заг. ред. Н.М. Авшенюк, Г.В. Товканець. Ужгород: РІК-У, 2022. С. 284–304.
4. Радкевич В.О., Базелюк Н.В., Корчинська Н.М., Леу С.О. Особливості розвитку систем професійної освіти і навчання в країнах ЄС. *Сучасні моделі професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу: порівняльний досвід*: монографія / за заг. ред. Радкевич В.О. Київ: ІІТО НАПН України, 2018. С. 141–179. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711545>
5. Рейтинг QS World University Rankings за предметом 2022: мистецтво та дизайн. URL: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/university-subject-rankings/2022/art-design>

6. Designskolen Kolding (DK): сайт. URL: <https://www.designskolenkolding.dk>

7. Formelle organer på skolen. DK. URL: <https://www.designskolenkolding.dk/en/rad-og-naevn>

8. Studieordning for Bacheloruddannelsen i design ved Designskolen Kolding, Gældende fra 31. august 2020. URL: <https://www.designskolenkolding.dk/en/bachelors-degree-programme>

REFERENCES

1. Aliksieieva, S.V. (2018). *Pidhotovka maibutnikh dizaineriv do rozvytku profesiinoi kariery: teoriia i praktyka* [Preparation of future designers for the development of a professional career: theory and practice]. Kyiv, 484 p. Available at: https://lib.iitta.gov.ua/727617/1/монографія_Алексеева%20%20Microsoft%20Word.pdf [in Ukrainian].
2. Androshchuk, I. (2022). *Komunikatyvna kompetentnist yak vazhlyvyi zasib efektyvnoi vzaiemodii uchashnykiv osvitnoho protsessu* [Communicative competence as an important means of participants effective interaction in the educational process]. "Youth and market". *Monthly scientific-pedagogical journal*. Drohobych, Vol. 3 (201), pp. 34–38. Available at: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/259914> [in Ukrainian].
3. Ziablovska, D. (2022). *Normatyvno-pravova baza rehuliuвання profesiinoi pidhotovky dizaineriv odiahu na pochatku XXI stolittia v Danii* [The regulatory framework for the regulation of professional training of fashion designers at the beginning of the 21st century in Denmark]. *Universal skills of the 21st century: pedagogical accents of professional training and higher education: a collective monograph. Modern models of professional education and training in the countries of the European Union: comparative experience: monograph* / (Ed.). N.M. Avsheniuk, H.V. Tovkanets. RIK-U. Uzhhorod, pp. 284–304. [in Ukrainian].
4. Radkevych, V.O., Bazeliuk, N.V., Korchynska, N.M. & Leu, S.O. (2018). *Osoblyvosti rozvytku system profesiinoi osvity i navchannia v krainakh EU* [Peculiarities of the development of professional education and training systems in EU countries]. *Modern models of professional education and training in the countries of the European Union: comparative experience: monograph*. (Ed.). Radkevych V.O. Kyiv, pp. 141–179. Available at: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711545>. [in Ukrainian].
5. QS World University Rankings by Subject 2022: Art & Design. Available at: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/university-subject-rankings/2022/art-design>. [in English].
6. Designskolen Kolding (DK): website. Available at: <https://www.designskolenkolding.dk> [in English].
7. Formelle organer på skolen. DK [Formal bodies at the school. DK]. Available at: <https://www.designskolenkolding.dk/en/rad-og-naevn> [in Danish].
8. Studieordning for Bacheloruddannelsen i design ved Designskolen Kolding, Gældende fra 31. august 2020. [Curriculum for the Bachelor's degree in design at Design School Kolding, Valid from 31 August 2020]. Available at: <https://www.designskolenkolding.dk/en/bachelors-degree-programme> [in Danish].

Стаття надійшла до редакції 11.04.2023

Тетяна Чернюк, викладач кафедри іноземних мов
Чорноморського національного університету імені Петра Могили

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ УСПІШНОГО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглядаються особливості навчання студентів, визначаються психолого-педагогічні умови, за яких молоді люди успішно вивчають іноземну мову, а також надаються рекомендації, щодо організації навчального плану та вибору навчальних матеріалів на основі особистого досвіду. Іноземна мова для студентів вимагає розвитку їх іншомовної компетенції, комунікативної гнучкості, тренування пізнавального процесу та психологічної підготовки до процесу навчання.

У статті вивчено шляхи подолання труднощів та бар'єрів, які можуть виникнути в роботі, а також ефективні способи організації навчального процесу. Аналіз побудований на важливості комунікативного чинника в процесі вивчення іноземної мови та недоліках його абсолютизації, що вказує на можливість подолання комунікативних бар'єрів під час навчання. Розроблено напрями подальших досліджень з окресленої проблематики.

Ключові слова: іноземна мова; комунікативні чинники; мотивація; емоційне забарвлення; когнітивно-комунікативна модель навчання; міжмовне перенесення.

Лит. 9.

Tetiana Cherniuk, Lecturer of the Foreign Languages Department
Petro Mohyla Chornomorskiy National University

PSYCHOLOGICAL CONDITIONS FOR SUCCESSFUL LEARNING OF A FOREIGN LANGUAGE

This work examines the peculiarities of student learning, determines the psychological and pedagogical conditions under which young people successfully learn a foreign language, and also provides recommendations on the organization of the curriculum and the selection of educational materials based on personal experience. A foreign language for students requires the development of their foreign language competence, communicative flexibility, training of the cognitive process and psychological preparation for the learning process. The article considers ways to overcome difficulties and barriers that may arise at work, as well as effective ways of organizing the educational process.

The analysis is based on the importance of the communicative factor in the process of learning a foreign language and the disadvantages of absolutizing this factor, which indicates the possibility of overcoming communication barriers during learning. It has been researched that in the communicative study of a foreign language, the object of formation is not only specific knowledge, abilities and skills, but also communicative competence, which allows a person to effectively interact in situations of linguistic communication in a foreign language.

The factors influencing on the successful studying of a foreign language are viewed in the article. The author shows their correlation and influence on the studying process of a foreign language. The methodical and psychological aspects of studying of a foreign language are examined in the article. The psychological foundations of learning a foreign language were discussed and effective ways to overcome psychological difficulties in mastering a foreign language were determined. The directions of further scientific researches on the outlined problems are developed.

Keywords: foreign language; communicative factors; motivation; emotional coloring; cognitive-communicative learning model; interlanguage transfer.

Постановка проблеми. Мова є одним із найважливіших засобів спілкування та інструментом подолання мовних бар'єрів між представниками різних національностей. Сьогодні володіння іноземною мовою є однією з найважливіших умов адаптації особистості в сучасному світі, а тому вивчення іноземних мов є актуальним питанням, що потребує детального розгляду.

Перші довідники та підручники для студентів закладів вищої освіти з іноземних мов з'явилися ще в пізньому Середньовіччі, на основі інтересу до вивчення іноземних мов, пошуку шляхів і способів навчання, а також до навчальних посібників. У процесі розширення міжнародного обмінного фонду питання оволодіння іноземними мовами стає все

більш актуальним. Тому зростає важливість вивчення факторів, що впливають на засвоєння іноземної мови, оптимальних механізмів навчання мови, причин виникнення труднощів (бар'єрів) і шляхів їх подолання.

На сьогодні активно реалізується невід'ємна частина процесу асиміляції іноземної мови за такими компонентами розвитку: соціальним (культурне, традиційне та мікросоціальне середовище), психологічним (індивідуальна), психосоціальним (міжособистісне спілкування), психічним (психічні функції та мовні характеристики студентів – сприйняття, розуміння та відтворення) і анатомічним [1].

Відомі такі дослідження, що пов'язані з цими основними компонентами розвитку мови: дослідже-

ння антропологічних, психологічних та мовленнєвих особливостей особистості, психологічні аспекти вивчення іноземних мов, взаємозв'язок методів навчання світової мовленнєвої лексики та психолінгвістика, культура іншомовного спілкування, загальна психологічна підготовка навчання студентів, тощо [6].

Мета статті полягає в огляді й аналізі загальнонаукових і психолого-педагогічних підходів, які можуть удосконалити та систематизувати чинні психологічні умови психолінгвістичної підготовки студентів, а також подолання труднощів та бар'єрів на шляху до вивчення іноземної мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах питання вивчення іноземної мови, особливо англійської, стає все більш актуальним. Ця мова є міжнародною, основним засобом міжкультурної та міжмовної комунікації, засобом побудови глобальної ідентичності та найбільш вивченою іноземною мовою у світі. У цьому контексті не дивно, що школи, коледжі та університети викладають іноземні мови як окремі сформовані дисципліни, при цьому неодноразово зазначалося, що багато хто вивчає іноземну мову, але мало хто справді нею володіє.

Безумовно, високоосвічений сучасний фахівець будь-якої спеціалізації (психологія, педагогіка, філологія, право тощо) повинен володіти іноземною мовою на побутовому рівні або вище. Ключове місце в системах інтенсивного навчання займає термін "активація" – процес, спрямований на досягнення власної активності та стабілізацію цього стану. У первісному трактуванні поняття "інтенсивність" вважалося "напругою" – станом діяльності у певний момент [3, 40]. Під цим треба розуміти життєдіяльність колективу викладача та студента, активну взаємодію між студентами, активізацію пізнавальних процесів, ресурсів пам'яті, уяви та уваги.

Доцільно зазначити, що навчання іноземних мов є питанням педагогіки (методології) і лінгвістики, а також психології та психолінгвістики, які розглядали такі науковці, як: В. Фон Гумбольдт, О. Потебня, І. Бодуен, Л. Щерба, І. Зимна та ін.

Завдяки розвитку педагогіки зросла ефективність навчального процесу та вивчення іноземної мови. Висвітлення процесу модернізації освіти, участі високих педагогічних технологій в освіті вивчали: Л. Вяткіна, Є. Бондаревська, І. Якиманська та ін., через основи алгоритмізації технологій та комп'ютеризації навчальних процесів загалом.

Останнім часом все більше уваги приділяється вивченню психологічної концепції вивчення іноземної мови, яка в основному розвивається через різні види навчальної діяльності. Психологічні основи методів навчальної діяльності досліджували Л. Виготський, О. Леонтьєва, С. Рубінштейн, П. Гальперин, Д. Ельконін. Вони також вивчали загальну

теорію діяльності, теорію розуму та основи наслідувальної діяльності [8].

У ранніх роботах вчених велика увага приділяється мисленню та свідомому розумінню в процесі пізнавальної діяльності людини. Так С. Рубінштейн вважає, що – "формування мовних навичок невіддільне від пізнавальної діяльності в процесі спілкування" [4], а Л. Виготський розробив учення про розвиток у людини вищих психічних функцій у процесі спілкування та засвоєння культурних цінностей [2, 45].

К. Роджерс – основоположник гуманістичної психології, наголошував на принципах людської поведінки, згідно з якими людина є передовсім емоційною істотою. По-справжньому гармонійна особистість перебуває в гармонії зі своїми почуттями та емоціями і здатна максимально розвинути внутрішній потенціал. Такій людині не потрібно використовувати захисні стратегії, щоб захистити себе від навколишнього світу, така людина сама собі "творець", який вдосконалюється з кожним своїм кроком, кожним своїм рішенням [7, 66].

Гуманістична філософія К. Роджерса відображена в працях Ч. Каррина, в яких він виділяє такі елементи, як найважливіші умови оволодіння іноземною мовою: мотивація, ступінь тривожності, ступінь самооцінки, ригідність, схильність до ризику, емпатія та екстравертність. Виходячи з перерахованих вище умов, Ч. Каррін створив навичку у спілкуванні, він вважав, що – "аудиторія – це не студенти чи аудиторії, а група людей, які потребують психологічної консультації та лікування. Основна мета педагога-терапевта – створити психологічний зв'язок із групою, створити сприятливий мікроклімат, що сприяє підвищенню самооцінки, відкритості, емпатії та допомогти студентам подолати "мовний бар'єр" і вивчити іноземну мову" [8].

Спираючись на особливості дослідження Ч. Каррина, варто зазначити, про темп засвоєння знань студентами з урахуванням вікових особливостей, саме тому у педагогіці виділяють особливий розділ – андрагогіку, в якому розкриваються і розвиваються принципи навчання старших людей. На їх думку, ефективна освіта старших людей будується від загальної до часткової. Така стратегія навчання дозволяє спочатку сформувати основу, на яку всі інші знання будуть нанизані разом з високою швидкістю [3, 40].

У сучасній психології та педагогіці знаходить своє вираження вивчення психологічної специфіки іноземних мов як навчальної дисципліни. Виділено специфіку реальності оволодіння іноземною мовою: співвіднесеність з рідною мовою; спрямованість шляху оволодіння; низька щільність спілкування; включення іншомовної частини в предметну комунікативну діяльність; фрагментарність навчання та процес поділу вивчення іноземної мови на різні

види мовної діяльності, що формує двомовне усвідомлення. Успіх студентів у вивченні іноземної мови значною мірою залежить від умінь передбачити та діагностувати можливі мовленнєві бар'єри.

Психолінгвісти сходяться на думці, що мовні бар'єри найчастіше заважають студентам успішно опанувати іноземну мову, саме тому виділяють два основні різновиди мовних бар'єрів: зовнішні та внутрішні. Зовнішні бар'єри – це об'єктивні перешкоди, які постають перед людьми незалежно від їх бажання. Наприклад, коли вона не може вибрати метод навчання, який відповідає її цілям, або не може знайти потрібного викладача. Внутрішні бар'єри – суб'єктивні, виникають всередині самої людини, і їх коріння може сягати глибоко в підсвідомість. Але вони також можуть бути пов'язані з певними фізичними проблемами (наприклад, втрата слуху), віком або загальним погіршенням пам'яті особистості у певний віковий період.

Перша і головна перешкода, яку необхідно подолати, починаючи вивчати іноземну мову, – подолати початковий страх перед першими намаганнями почати, що загалом і не буде провокувати наступні виникнення бар'єрів на шляху до вивчення мови.

Відомо, що навчання не може бути успішним без знань у галузі психології та педагогіки, адже існують основні аспекти, які викладачі іноземних мов повинні враховувати під час роботи зі студентами:

- 1) будь-яка діяльність особистості починається з її індивідуальної мотивації;
- 2) навчальний матеріал не повинен бути надто легким, студенти не повинні втрачати прагнення долати власні бар'єри у навчанні;
- 3) нові знання мають мати емоційне забарвлення (включеність у процес);
- 4) необхідно спиратися на загальну ерудицію студентів, фонові знання, міжмовні, міжкультурні зв'язки, вчити аналітичного підходу до вивчення нового [5, 168].

Мотивація є домінуючим фактором у вивченні мови. Важливим мотиваційним фактором для тих, хто вивчає іноземну мову, є попит ринку праці на спеціалістів з її знанням. Дотримуючись цього принципу, викладачі часто використовують змодельовані ситуації спілкування, які відображають реальне життя. У такій мовній ситуації студенти можуть співвіднести себе з певною роллю чи особою, поставити себе на місце цієї людини в конкретній ситуації, що збагатить їхній життєвий досвід, допоможе отримати певні професійні практичні навички, розвинути комунікативні здібності та абстрактне мислення. Важливо зазначити, що постійна практика вивчення мови – запорука успіху. Навіть знавці іноземних мов визнають, що можуть почуватися трохи невпевнено, якщо не тренуються місяцями, як, наприклад, спортсмени [9, 35].

Загалом у сучасній методиці вивчення іноземних мов широко використовуються принципи когнітивно-комунікативної моделі навчання. Реалізація комунікативного методу відіграє вирішальну роль у процесі вивчення іноземної мови, а під комунікацією розуміється не лише усне спілкування, а й процес письмового спілкування, сутністю якого є обмін інформацією [8]. Автором методу спілкування вважається Р. Ленгс, який охарактеризував ключові особливості цього методу:

- підхід передбачає максимальне використання мови, що вивчається в групі;
- орієнтація на моделі активного навчання, включаючи парну та групову роботи;
- перевага усному типу роботи;
- передбачення використання програмних виступів;
- акцент на сучасну розмовну мову;
- другорядність – ролі граматики [1].

У комунікативному вивченні іноземної мови об'єктом навчання є не лише конкретні знання, уміння та навички, а й комунікативні здібності, щоб особистість могла ефективно спілкуватися у ситуаціях іншомовного оточення. Європейська комісія трактує його як континуум кількох компонентів або компетенцій [2, 138]. Комунікативні навички не позбавлені недоліків, головним чином, що вони можуть бути реалізовані лише за допомогою достатньої мовної практики.

Для студентів нелінгвістичних закладів вищої освіти, крім розвитку мови, надзвичайно важливим є професійне читання та опрацювання фахових текстів. Важко уявити майбутнє сучасного фахівця без хорошого професійного читання інформаційно-професійного продукту. Читачі автентичних, професійно орієнтованих текстів потребують розвинутих навичок читання, тобто практичного володіння цим видом мовленнєвої діяльності. Мовна комунікативна модель формування вміння читати базується на автентичності (використання автентичного матеріалу в процесі навчання); контекстуальній обумовленості (використання мови в загальному соціальному та культурному контексті); інтенсивному використанні базових знань студентів (формування передбачуваних навичок на інформаційній основі текстового змісту, яка створюється в його свідомості до зустрічі з матеріалом опрацювання); подолання когнітивного розриву (створення відмінностей у кількості інформації, яку викладач приховує між партнерами, тобто проблемних ситуацій в рамках тексту) та стратегії (організація спільної діяльності студентів, що до вилучення інформації у спосіб, яким навчаються цієї спільної діяльності самі студенти за допомогою завдань викладача) [6].

У багатьох випадках здатність людини вивчати іноземну мову пов'язана не тільки з її особистими, а й з інтересами групи чи товариства. Інші відмі-

ності в характеристиках, які повинні враховувати студенти під час вивчення іноземної мови, полягають у такому:

– самі студенти пред'являють вищі вимоги до якості та результатів освіти;

– студенти самостійно усвідомлюють, що є незалежними, самостійними особистостями із важливим життєвим досвідом, у тому числі й навчальним;

– процесі оволодіння студентами іноземною мовою їм справді не просто повернутися до попередньої ролі – ролі учня, відповідно до нових умов [5, 164].

Ось чому основні психологічні характеристики студентів, які вивчають іноземну мову, такі [9, 38]:

1) вивчатимуть лише те, що, на їхню думку, їм потрібно, і їхнє навчання буде ефективним, коли у них є сильна внутрішня мотивація оволодіти певними знаннями – на сьогодні підтримка та стимулювання мотивації більшою мірою залежить від викладача ЗВО;

2) щоб задовольнити безпосередні потреби аудиторії у застосуванні знань, умінь і навичок, які були отримані, використовують імітацію (моделювання) ситуації – це значно пришвидшує використання мови на практиці;

3) часто студенти навчаються та працюють одночасно, тому основною перешкодою для практичності взаємодії є те, що ті з них, які працюють, часто не мають достатньо часу, щоб відвідувати заняття, при цьому якщо особистості необхідна іноземна мова для професійного становлення, особистості легше знайти час для її вивчення;

4) навчання значною мірою залежить від попереднього досвіду – у студентів сприйняття знань співвідносно, тому знання повинні бути пов'язані з накопиченим життєвим досвідом, якщо нові знання не збігаються з тим, що студент вже знає, він підсвідомо налаштовується на відмову від них;

5) важливо вміти відкинути минулий невдалий досвід навчання та почати все спочатку, одним із блокуючих факторів у процесі вивчення іноземної мови є страх, тому важливо створити на заняттях неформальну атмосферу при взаємодії усіх учасників освітнього процесу;

6) більшість студентів критично ставляться до власної здатності чогось навчитися, тому, на думку психологів та педагогів, потрібно не оцінювати, а направляти, наприклад, завдання, що часто практикуються без єдиного правильного рішення, а головна мета таких вправ – розвиток мовних навичок на основі наявного особистого досвіду аудиторії;

7) під час навчання треба використовувати кілька методів навчання.

Сьогодні все більшої популярності набувають інтенсивні методики вивчення іноземних мов, що спрямоване на допомогу тим, кому не вистачає часу для навчання. Студент запам'ятовує і відпрацьовує певний набір установлених виразів і шаблонів, тому

здатний висловитися і зрозуміти співрозмовника. Підкріплення спрямоване на формування “експресивних мовленнєвих актів” і тому часто має лінгвістичний характер. На курсах іноземної мови методом навчання буде розмовне спілкування та навчання, що значною мірою базується на самонавчанні та саморозвитку і вимагає високого ступеня самодисципліни студентів. Часто роль викладача іноземної мови зводять до координатора самостійної роботи студентів, на основі підбору словникових посібників для курсів вивчення іноземної мови, що відбувається за тематичним принципом. Працюючи зі студентами, необхідно враховувати такі фактори, як вплив рідної мови (міжмовного переносу). Проте найважливішою психологічною передумовою успішного вивчення мови завжди був інтерес до самодисципліни, що є рушійною силою, без якої неможливе успішне навчання.

Висновки. Для успішного вивчення іноземної мови необхідна мотивація до навчання, любов до предмету, використання прийомів на практиці, яскраве враження від усіх навчальних матеріалів, когнітивно-комунікативна модель навчання, емоційне забарвлення, розуміння міжмовного перенесення, спілкування з однодумцями тощо. Важливо зазначити, що наукова психолого-педагогічна методика наділяє викладача новими ролями, роблячи його організатором комунікативно-пізнавальної та творчої діяльності студентів, а здобувачів освіти – активними суб'єктами пізнання та саморозвитку. У зв'язку з цим не можна недооцінювати важливість психологічної складової у навчальному процесі загалом. Вивчення іноземної мови як навчальної дисципліни дуже специфічна, до якої дотичні всі науки і всі галузі людських знань, адже без мови немає знань. Ось чому вивчення мови має великий вплив на особистісний, інтелектуальний та культурний розвиток особистості, що ще раз підкреслює важливу роль психології та педагогіки в цьому процесі. У подальших дослідженнях варто більш детально звернути увагу на методику інтенсивного вивчення іноземних мов як засобу комунікації та пізнання, доцільність використання якої залежить від необхідності підвищення ефективності навчання в умовах науково-технічного та інформаційного прогресу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бочарова С.П. Психологія та пам'ять. Теорія та практика для навчання та роботи. Харків : Гуманітарний центр, 2019. 384 с.
2. Галицька М. Ніщо не цінується так дорого, як ввічливість. *Іноземні мови в навчальних закладах* / за ред. А.В. Мицула. Київ, 2019. № 3. С. 134–140.
3. Григор'єва Т.Ю. Особливості навчання іноземних мов дорослих. *Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка. Серія: Педагогіка*. Львів, 2020. Вип. 20 (12). С. 40–83.
4. Зеленін Г.І. Когнітивні механізми засвоєння іншомовних текстів як чинник розвитку професійної компе-

тентності майбутніх інженерів-педагогів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.03. Харків, 2009. 20 с.

5. Зернецький П. Хто я? Який я? Антропологічні, психологічні та мовленнєві типи особистості. Київ, 2020. С. 164–172.

6. Організація дистанційного навчання у Львівському національному університеті ім. Івана Франка. URL: <http://surl.li/grcrd> (дата звернення: 25.04.2023).

7. Тинкалюк О., Думашівський Я., Чорній В. Методичні особливості створення електронного навчального курсу з дисципліни іноземна мова (англійська, рівень B1) за професійним спрямуванням для студентів-майбутніх економістів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. *Молодь і ринок*. Щомісячний науково-педагогічний журнал. Дрогобич, 2022. № 9–10 (207–208). С. 65–70.

8. Kohonen V. Experiential language learning: second language learning as cooperative learner education. *Collaborative Language Learning and Teaching*. Cambridge University Press. England, 2020.

9. Lipkowska M. The Role of Visuality in Organizing the Class. *IATEFL*. Київ, 2021. № 20. С. 33–36.

REFERENCES

1. Bocharova, S.P. (2019). *Psykhohohiia ta pamiat. Teoriia ta praktyka dlia navchannia ta roboty* [Psychology and memory. Theory and practice for study and work]. Kharkiv, 384 p. [in Ukrainian].

2. Halutska, M. (2019). Nishcho ne tsinietsia tak doroho, yak vvichlyvist [Nothing is valued as highly as politeness]. *Foreign languages in educational institutions*. (Ed.). A.V. Mytsula. Kyiv, No. 3. pp. 134–140. [in Ukrainian].

3. Hryhorieva, T.Iu. (2020). Osoblyvosti navchannia inozemnykh mov doroslykh [Peculiarities of learning foreign languages for adults]. *Bulletin of the Lviv National University named after Ivan Franko. Series: Pedagogy*. Lviv, Vol. 20 (12). pp. 40–83. [in Ukrainian].

4. Zelenin, H.I. (2009). Kohnityvni mekhanizmy zasvoiennia inshomovnykh tekstiv yak chynnyk rozvytku profesiinoi kompetentnosti maibutnikh inzheneriv-pedahohiv [Cognitive mechanisms of assimilation of foreign language texts as a factor in the development of professional competence of future engineers-pedagogues]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv, 20 p. [in Ukrainian].

5. Zernetskyi, P. (2020). Khto ya? Yakyi ya? Antropologichni, psykholohichni ta movlennievi typy osobystosti [Who am I? What am I like? Anthropological, psychological and speech types of personality]. Kyiv, pp. 164–172. [in Ukrainian].

6. Orhanizatsiia dystantsiinoho navchannia u Lvivskomu natsionalnomu universyteti im. Ivana Franka [Organization of distance learning at the Lviv National University named after Ivan Franko]. Available at: <http://surl.li/grcrd> (Accessed 12 Apr. 2023). [in Ukrainian].

7. Tynkaliuk, O., Dumashivskiy, Ya. & Chornii, V. (2022). Metodychni osoblyvosti stvorennia elektronnoho navchalnoho kursu z dystsypliny inozemna mova (anhliiska, riven V 1) za profesiinym spriamuvanniam dlia studentiv-maibutnikh ekonomistiv pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity [Methodological features of the creation of an electronic educational course in the discipline of a foreign language (English, level B1) in a professional direction for students-future economists of the first (bachelor) level of higher education]. *Youth & market*. No. 9–10 (207–208). pp. 65–70. [in Ukrainian].

8. Kohonen, V. (2020). Experiential language learning: second language learning as cooperative learner education. *Collaborative Language Learning and Teaching*. Cambridge University Press. England. [in English].

9. Lipkowska, M. (2021). The Role of Visuality in Organizing the Class. *IATEFL*. Kyiv, No. 20. pp. 33–36. [in English].

Стаття надійшла до редакції 17.04.2023

“Сила і можливості виховання невичерпні”.

Василь Сухомлинський
український педагог

“Ніщо не буває рано, ніщо не буває пізно. Все буває вчасно”.

Конфуцій
давньоқытайський філософ

“Ви зможете все, чого захочете, тільки почніть. Сміливість породжує геніальність. Починайте негайно”.

Йоганн Вольфганг фон Гете
німецький поет, прозаїк, драматург

“Увесь сенс життя полягає в нескінченному завоюванні невідомого, у вічному зусиллі пізнати більше”.

Еміль Золя
французький письменник

*Алла Моренцова, викладач кафедри англійської мови
технічного спрямування № 1 факультету лінгвістики
Національного технічного університету України
"Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"*

РОЛЬ ДУАЛЬНОЇ ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПІДВИЩЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ЛІНГВІСТИЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

У статті розглядаються основні засади та організаційні підходи при впровадженні і реалізації дуальної форми освіти у підготовку майбутніх фахівців у галузі іноземних мов. Такий підхід здатний забезпечити відповідність якості професійної освіти вимогам ринку праці. Досліджуються окремі варіанти застосування дуальної освіти факультетом іноземної філології Волинського національного університету імені Лесі Українки. Робиться висновок, що розширення завдяки дуальній освіті діапазону навичок та компетенцій у студентів дає змогу суттєво підвищити конкурентоспроможність випускників на сучасному ринку праці.

***Ключові слова:** іноземна мова; навчальна програма; дуальна форма здобуття освіти; лінгвістика; працевлаштування.*

Літ. 11.

*Alla Morentsova, Lecturer of the Technical English
Department No.1, Linguistics Faculty
National Technical University of Ukraine
"Kyiv Ihor Sikorskiy Polytechnic Institute"*

THE ROLE OF THE DUAL FORM OF HIGHER EDUCATION IN COMPETITIVE GROWTH OF GRADUATES OF LINGUISTIC FACULTIES

The article discusses the basic principles and organizational approaches in the promotion and implementation of dual form of education in the training of future specialists in the field of foreign languages. It is argued that dual education is one way to help graduates of higher education institutions increase their chances of successful employment. Such an approach can ensure the quality of professional education corresponds to the requirements of the labor market. It is noted that there is a limited number of pilot projects on integrating elements of dual education in higher education institutions today. Moreover, such projects are usually implemented only in specific industries. It is noted that the implementation of dual education in higher education institutions is more often carried out in the form of an experiment. Then, based on the results of individual experiments, data is accumulated and analytical reports are developed, which will form the basis for the formation of a national pattern of dual higher education. The article discusses several interesting Ukrainian practices in the implementation of dual education. Attention is drawn to individual options for implementing dual education by the faculty of foreign philology. It is noted that the number of cases of implementing dual education for linguistic and philological faculties is very limited. The interesting and useful experience accumulated at the Faculty of Foreign Philology of Lesya Ukrainka Volyn National University is recognized. The leadership of this university uses an innovative approach in implementing dual education. It is noted that the programs developed by the educational institution and employers are designed to promote the development of skills and competencies of students. Attention is paid to the formation of skills and competencies that can be useful not only for work in the field of linguistics and philology. It is established that the university actively works on researching the personnel needs of the region and creates a list of potential partner-employers with whom cooperation is planned. The conclusion is drawn that expanding the range of skills and competencies, as well as acquiring partial qualifications, in the case of dual education being implemented using related specialties, allows graduates to significantly increase their competitiveness in the labor market.

***Keywords:** foreign language; training program; dual form of education; linguistics; employment.*

Постановка проблеми. Працевлаштування випускників ЗВО є однією з найбільш актуальних тем, що хвилюють молодих людей, які щойно закінчують навчання. Натомість роботодавці постійно стикаються з проблемою підбору кваліфікованих кадрів із належною підготовкою. В умовах нестабільної економічної ситуації та посилення конкуренції на ринку праці пошук роботи для молодих фахівців може виявитися складним і тривалим процесом. У зв'язку з цим дуальна освіта – це один зі способів допомогти

випускникам вищів збільшити свої шанси на успішне працевлаштування [7, 11]. Дуальна система освіти передбачає поєднання теоретичного навчання у закладах освіти та практичного досвіду роботи в реальних умовах у процесі навчання. Вона може бути здійснена як у рамках звичайного освітнього процесу, так і у формі спеціалізованих курсів та програм, що проводяться спільно з компаніями та підприємствами. При цьому студенти отримують можливість ознайомитися з роботою на конкретних підприємствах, підвищити свою кваліфікацію та

набути досвіду роботи у професійному середовищі, що збільшує їхні шанси на працевлаштування після закінчення навчання. Звичайно ж, окрім дуальної освіти, є й інші фактори, які можуть вплинути на успішне працевлаштування випускників вищів. До належать рівень підготовки студента, його особисті якості та здібності, а також попит на конкретну спеціальність на ринку праці. Наказом Міністерства освіти і науки від 12.12.2019 № 1551 про Положення про дуальну форму здобуття професійної (професійно-технічної) освіти визначено, що дуальна форма здобуття освіти покликана забезпечити відповідність якості професійної освіти вимогам ринку праці [9]. Враховуючи необхідність перегляду традиційних підходів у системі професійної освіти та нові реалії її функціонування у сучасних непростих умовах, вбачається за необхідне надалі впроваджувати та поширювати підготовку фахівців за дуальною формою здобуття освіти.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Підвищенню конкурентоспроможності випускників закладів вищої освіти на ринку праці сприятиме впровадження європейських стандартів в освітніх закладах України. Становить інтерес досвід функціонування такої форми освіти, як дуальна, яка вже тривалий час застосовується у Швейцарії, Німеччині, Австрії, а також у деяких інших країнах [1; 2; 5]. Зміни до законів України “Про освіту”, “Про вищу освіту” щодо нової для України дуальної форми освіти, було внесено наприкінці 2019 р. [9]. Під дуальною формою освіти розуміють навчання осіб у закладах освіти з паралельним навчанням на робочих місцях на підприємствах, в установах й організаціях для отримання певної кваліфікації. Передбачається, що практична підготовка майбутніх спеціалістів може становити від 25 до 60 відсотків загального обсягу освітньої програми. Це надасть можливість залучення до освітнього процесу провідних фахівців підприємств, можливість оперативно вносити зміни в освітньо-професійні програми і впроваджувати їх в освітній процес. Для успішного впровадження системи дуальної освіти закладом вищої освіти та підприємствами, які уклали з цим закладом договір щодо впровадження професійної освіти за дуальною формою, будуть розроблені спеціальні навчальні плани для студентів, у яких буде поєднано освітню та робочу фахові програми. Таким чином, студенти навчатимуться на денній формі за спеціально розробленим графіком індивідуальних занять, водночас працюючи офіційно за обраним фахом на підприємстві. Дослідженню як підгрунтя, так і досвіду запровадження дуальної освіти присвячено багато робіт вітчизняних й іноземних науковців та педагогів (О. Григоревська, М. Скрипник, У. Дудка, О. Петрів, С. Дrajниця, О. Дrajниця, Т. Лечаченко, Ю. Журавльов, О. Бучинська, О. Давліканова, І. Лилик, А. Чайковська та ін.). В. Вем’ян,

В. Тер-Ованесян пишуть про необхідність “перегляду традиційних підходів у системі професійної освіти” саме з акцентом на підвищення готовності випускників до здійснення професійної діяльності [3, 29]. Ю. Журавльов нагадує про існування у минулому нашої країни різновиду дуальної освіти у вигляді “заводів-втузів” [6, 71]. Така система навчання поєднувала аудиторні заняття з виробничою діяльністю за спеціальністю на підприємстві протягом усього періоду навчання (5,5–6 років). Співвідношення часу роботи на виробництві та навчальних занять складало 1:1. Ю. Журавльов впевнений, що навчання “саме за дуальною формою”, дасть змогу забезпечити формування у випускників найбільш затребуваних на сьогодні компетенцій [6, 72]. О. Бучинська, О. Давліканова, І. Лилик, О. Яшкіна, А. Чайковська зібрали дані для доопрацювання чинної нормативної бази та підготували аналітичні звіти щодо думок здобувачів освіти та роботодавців про дуальну освіту [2]. Оскільки вважається, що Німеччина є родоначальником системи дуальної освіти, наведемо приклади висловлювань щодо неї учасників вебінару “Європейський та український досвід у підготовці фахівців за дуальною системою освіти – Практичні аспекти”, який відбувся 23 червня 2020 р. [5]. Ганс Георг Хассенпфлюг, керівник проекту “Сприяння розвитку професійної освіти в аграрних коледжах України (FABU) схвалює дуальну систему, унікальною характерною ознакою якої є “професійна зрілість наприкінці навчання”. На його думку, це полегшує “перехід від практичного навчання до реального професійного життя” [5]. Йорн Елерс, віцепрезидент Спілки фермерів землі Нижня Саксонія називає унікальною ознакою такого навчання саме “професійну працездатність” [5].

Проте побутує думка, що освіта за дуальною системою не може бути використана в однаковому обсязі для всіх закладів освіти. Заклади освіти, що готують фахівців з інформаційних технологій, механічної та електричної інженерії, аграрних наук та продовольства, мають тривалу історію співпраці з профільними підприємствами. Але з набуттям розповсюдження системи дуальної освіти дедалі розширюється діапазон закладів, які впроваджують елементи дуальної форми здобуття освіти. Наприклад, одна з найбільших світових консалтингових компаній EY (Ernst & Young) в Україні також допомагає українським вищим готувати спеціалістів [11]. На спільній з КНУ ім. Тараса Шевченка програмі “Бізнес-консалтинг” вже навчаються студенти юридичних спеціальностей, які водночас працевлаштовані у відділі аудиту, консалтингу та податково-юридичний [11].

Очевидно, що підготовка затребуваних на ринку праці випускників закладів освіти, до того ж із гарантованим працевлаштуванням одразу після випуску, зберігає актуальність практично для всіх напрямків

РОЛЬ ДУАЛЬНОЇ ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПІДВИЩЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ЛІНГВІСТИЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

вищої освіти. Тому заклади освіти повинні сприяти створенню та розвитку мережі роботодавців / підприємств-партнерів, залучених до організації навчання за дуальною формою здобуття освіти.

Мета статті. У цій статті ми розглянемо роль дуальної освіти у професійному самовизначенні молоді, у підвищенні якості підготовки кваліфікованих кадрів із урахуванням вимог роботодавців, та, відповідно, у працевлаштуванні випускників закладів вищої освіти, зокрема, факультетів лінгвістики та філології. При роботі над статтею був використаний комплекс теоретичних методів, зокрема: збір даних, систематизація, аналіз та узагальнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для вдосконалення змісту університетської освіти, на думку ректора Національного університету біоресурсів і природокористування України Станіслава Ніколаєнка, особливу увагу треба приділити двом факторам: діджиталізації сучасного суспільства та поєднанню “виробництва, науки, освіти та бізнесу в єдину функціональну модель” [8, 12]. Онлайн-форум “Бізнесу про дуальну освіту” був присвячений саме обговоренню варіантів практичного впровадження в Україні дуальної форми здобуття освіти та популяризації найкращих практик [10]. У ході форуму було представлено результати пілотного проекту з впровадження дуальної форми здобуття освіти (ДФЗО), а також відбулось обговорення перспектив її розвитку в Україні. Обговорювались досвід взаємодії закладів вищої освіти та роботодавців, роль роботодавців у дуальній освіті та реалізовані пілотні проекти. За отриманими результатами було визначено, що найбільш ефективна співпраця закладів вищої освіти та роботодавців спостерігається у сільському, лісовому і рибному господарстві (53 %), видобувній промисловості (51 %), енергетиці та переробній промисловості (46–48 %) та в готельно-ресторанному бізнесі (45 %). Як правило, серед найпоширеніших форм співпраці називались організація виробничої практики та підвищення кваліфікації працівників підприємств у ЗВО. Така форма співпраці, як дуальна освіта, становила лише 9,7 % [10]. На жаль, на форумі йшлося не про всі галузі освіти, які підтримують та впроваджують підготовку фахівців за дуальною формою здобуття освіти. На сьогодні вже існують приклади успішного здобуття вищої освіти з використанням елементів дуальної форми навчання серед таких інститутів та факультетів, для яких, на перший погляд, це видається дещо незвичним та пов’язаним з певними труднощами.

Розглянемо приклад впровадження ДФЗО на факультеті іноземної філології Волинського національного університету імені Лесі Українки, де студенти, які опановують таку спеціальність “Прикладна лінгвістика”, вже поєднують навчання з роботою за дуальною системою [4]. Цьому передувало підписання тристоронньої угоди про здобуття вищої

освіти з використанням елементів дуальної форми навчання між ВНУ імені Лесі Українки в особі ректора А. Цюся, ІТ-компанією “InternetDevels” в особі її керівника В. Левандовського та студентами факультету. Згідно з угодою студенти I та II курсів спеціальності “Прикладна лінгвістика. Переклад і комп’ютерна лінгвістика” братимуть участь у програмі дуальної освіти. За цією програмою заплановані заняття на підприємствах у спеціально обладнаних для цього навчальних приміщеннях. Також очікуються зміни навчальних планів факультету, до яких будуть додані нові дисципліни “Основи ІТ маркетингу” та “Контент маркетинг”, які викладатимуть запрошені фахівці ІТ компанії. В Університеті також діє угода про здобуття вищої освіти з використанням елементів дуальної форми навчання з ТОВ “ДРУДЕСК”, в якій беруть участь першокурсники спеціальності “Прикладна лінгвістика”. Реалізації програми здобуття вищої освіти з елементами дуальної форми навчання відбувається вже декілька років поспіль. За словами ректора А. Цюся, станом на сьогодні студенти Університету в межах реалізації програми дуальної форми здобуття освіти працюють у багатьох підприємствах, серед яких першою була компанія “InternetDevels”. Найефективнішим варіантом співпраці ректор називає відкриття спільних навчальних лабораторій. Факультет іноземної філології вишу постійно працює над розширенням зв’язків з майбутніми роботодавцями. Цієї весни студенти факультету в рамках курсу “Професійна діяльність і працевлаштування філолога” вже відвідали Волинський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, Управління міжнародного співробітництва і проектно-ї діяльності міської ради м. Луцьк, підприємство Modern Expo, яке об’єднує провідних професіоналів R&D, ІТ, ритейл-дизайну, інженерії у сферах електронної комерції, омніканальності, самообслуговування, безперервного користувацького досвіду, логістики та інтегрованих рішень для ланцюгів поставок, інформаційне агентство “Конкурент” [4].

Очевидно, що не всі студенти філологічних та лінгвістичних факультетів знаходять роботу, яка б у повному обсязі відповідала б їхнім очікуванням та здібностям. До того ж, наприклад, ІТ-спеціалізації, є більш популярними серед роботодавців. Тому треба приділяти увагу розвитку навичок та компетенцій студентів, зокрема тих, які можуть бути корисними для різних галузей, а не тільки для лінгвістики та філології. Отже, досвід, накопичений ВНУ імені Лесі Українки, становить цінність ще й з огляду на розширення діапазону навичок і компетенцій студентів у процесі реалізації дуальної форми здобуття освіти. В Університеті активно відбувається дослідження кадрових потреб регіону, зокрема, створення списку потенційних партнерів-роботодавців. Керівництво Університету на чолі із ректо-

РОЛЬ ДУАЛЬНОЇ ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПІДВИЩЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ЛІНГВІСТИЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

ром А. Цюсем влаштовує зустрічі з роботодавцями, на яких обговорюються складові можливої співпраці, з урахуванням принципів дуальної освіти розробляються варіанти графіків освітнього процесу, узгоджується зміст освітніх програм та перелік спеціальностей, для яких планується впровадження ДФЗО. Згідно з пропозиціями законодавчо-нормативної бази для запровадження ДФЗО ініціатива щодо організації дуальної форми здобуття освіти може походити від здобувачів освіти, закладів освіти або роботодавців. Окрім інших передумов, є необхідною наявність у роботодавців матеріально-технічної бази та підготовленого персоналу для забезпечення практичного навчання на робочих місцях за відповідною освітньою програмою. Враховуючи складні сучасні обставини, ймовірно, що, можливо, не завжди існуватиме відповідність напряму роботи підприємства спеціальності, яку опановує здобувач. Проте, на думку автора, ситуація, коли дуальне навчання відбувається за суміжною спеціальністю або близькою до спеціальності, яку опановує здобувач, забезпечує набуття ним більш широкого діапазону навичок та компетенцій, що, зі свого боку, підвищує шанси на успішне працевлаштування одразу після випуску.

Висновки. Очевидно, що дуальна форма здобуття вищої освіти відіграє важливу роль у відновленні економіки країни та сталому розвитку суспільства, тому позитивний досвід її впровадження потребує подальшого вивчення та популяризації. За умов потреби у якнайшвидшому відновленні економіки країни та її соціальної сфери, дуальна форма здобуття вищої освіти допоможе студентам отримати не тільки теоретичні знання, але й практичний досвід, необхідний для успішного працевлаштування у різних галузях економіки. Безперечно, що підприємства та компанії, які забезпечуватимуть практичну підготовку студентів, отримують у результаті підготовлених працівників з необхідним досвідом роботи та знаннями. Розширення діапазону навичок і компетенцій, а також набуття часткових кваліфікацій, за умов, коли ДФЗО здійснюється з застосуванням суміжних спеціальностей, дає змогу суттєво підвищити конкурентоспроможність випускників на ринку праці. На жаль, на сьогодні ДФЗО ще не набула достатнього поширення. Тому роботодавці у кращому випадку мають можливість поповнювати кадри за власним вибором шляхом відбору майбутніх працівників під час проходження студентами виробничої чи переддипломної практики. Перспективною темою для подальших досліджень може бути вивчення досвіду співпраці та впровадження ДФЗО між закладами вищої освіти та роботодавцями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бугайчук В., Давліканова О., Лилик І. та ін. Онтологія дуальної освіти: досвід Німеччини та України: практичний посібник. Київ: ТОВ "Вістка", 2022. 240 с.

2. Бучинська О.В., Давліканова О.Б., Лилик І.В., Яшкіна О.І. Аналітичний звіт "Думки здобувачів про дуальну освіту" за результатами дослідження обізнаності здобувачів про дуальну форму здобуття освіти та досвіду учасників пілотного проекту із її запровадження на рівні фахової передвищої та вищої освіти України" / за заг. ред. О. Давліканової. Київ, 2020. 110 с.

3. Вем'ян В.Г., Тер-Ованесян В.Г. Дуальна форма професійної освіти як умова ефективного рішення завдань модернізації освіти. *Психологія: реальність і перспективи*: зб. наук. праць. Рівне, 2015. Вип. 5. С. 29–34.

4. Дуальна освіта: другий рік. ВНУ ім. Лесі Українки. URL: <https://all.vnu.edu.ua/dualna-osvita-druhiy-rik> (дата звернення: 24.04.2023).

5. Європейський та український досвід у підготовці фахівців за дуальною формою. Практичні аспекти. Науково-методичний центр вищої та фахової передвищої освіти. URL: <https://nmc-vfpo.com/osvita/dualna/> (дата звернення: 24.04.2023).

6. Журавльов Ю.В. Дуальна форма здобуття освіти – втілена реальність. *Новий колегіум*. 2020. № 4 (102). С. 71–75.

7. Ніколаєв Є., Рій Г., Шемелинець І. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт. Київ: Київський університет ім. Бориса Грінченка, 2023. 94 с.

8. Ніколаєнко С. Вища освіта України – через війну до європейського визнання. *Вища школа*. 2022. № 7–9 (217). С. 7–25.

9. Про затвердження Положення про дуальну форму здобуття професійної (професійно-технічної) освіти. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.12.2019 р. № 1551. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0193-20#n14> (дата звернення: 24.04.2023).

10. Сумський НАУ взяв участь у форумі: "Бізнесу про дуальну освіту". URL: <https://snau.edu.ua/sumskij-nau-prijn-uv-uchast-u-forumi-biznesu-pro-dualnu-osvitu/> (дата звернення: 27.04.2023).

11. Требор І. Український бізнес готує собі співробітників зі студентської лави: п'ять компаній, які використовують дуальну освіту (24 грудня 2021). URL: <https://delo.ua/uk/business/ukrayinskii-biznes-gotuje-sobi-spivrobitniki-kiv-zi-studentskoyi-lavi-pyat-kompanii-yaki-vikoristovuyut-dualnu-osvitu-390597> (дата звернення: 25.04.2023).

REFERENCES

1. Buhachuk, V., Davlikanova, O. & Lylyk, I. et al. (2022). Ontology of dual education: the experience of Germany and Ukraine. *Practical guide*. Kyiv, 240 p. [in Ukrainian].

2. Buchynska, O.V., Lylyk, I.V., Yashkina, O.I. & Davlikanova, O.B. (Ed.). (2020). Analytical report "Opinions of applicants about dual education" based on the results of a study of the awareness of applicants about the dual form of education and the experience of the participants in the pilot project for its implementation at the level of professional higher and higher education in Ukraine". Kyiv, 110 p. [in Ukrainian].

3. Vemyan, V.G. & Ter-Ovanesyan V.G. (2015). Dual form of vocational education as a condition for effective solution of tasks of modernization of education [Dual form of vocational edu-

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

cation as a condition for effective solution of problems of modernization of education]. *Psychology: reality and prospects: collection of studies*. Rivne, Vol. 5, pp. 29–34. [in Ukrainian].

4. Dualna osvita: druhyi rik [Dual education: second year]. Lesya Ukrainka Volyn National University. Available at: <https://all.vnu.edu.ua/dualna-osvita-druhiy-rik> (Accessed 24 Apr. 2023). [in Ukrainian].

5. Yevropeyskyi ta ukraïnskyi dosvid u pidhotovtsi fakhivtsiv za dualnoiu formoiu. Praktychni aspekty. Naukovo-metodychnyi tsentr vyshchoi ta fakhovoi peredvyshchoi osvity [European and Ukrainian experience in the training of specialists in the dual form. Practical aspects. Scientific and Methodological Center for Higher and Professional Higher Education]. Available at: <https://nmc-vfpo.com/osvita/dualna/> (Accessed 24 Apr. 2023). [in Ukrainian].

6. Zhuravlov, Yu.V. (2020). Dualna forma zdobuttia osvity – vtilena realnist [The dual form of education is an embodied reality]. *New Collegium*. Vol. 4 (102). pp. 71–75. [in Ukrainian].

7. Nikolaiev, Ye., Rii, H. & Shemelynets, I. (2023). Vyshcha osvita v Ukraini: zminy cherez viinu: analitychnyi zvit [Higher Education in Ukraine: Changes due to War of War: Analytical Report]. Kyiv, 94 p. [in Ukrainian].

8. Nikolaenko, S. (2022). Vyshcha osvita Ukrainy – cherez viinu do yevropeiskoho vyznannia [Higher Education in

Ukraine – through War to European Recognition]. *High school*. Vol. 7–9 (217). pp. 7–25. [in Ukrainian].

9. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dualnu formu zdobuttia profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity [On approval of the Regulations on the dual form of obtaining professional (professional-technical) education]. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine, December 12, 2019 No. 1551. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0193-20#n14> (Accessed 24 Apr. 2023). [in Ukrainian].

10. Sumskyi NAU vziav uchast u forumi: “Biznesu about dual education” [Sumy NAU took part in the forum: “Business about dual education”]. Available at: <https://snau.edu.ua/sums-kij-nau-prijnyav-uchast-u-forumi-biznesu-pro-dualnu-osvitu/> [in Ukrainian].

11. Trebor, I. (2021). Ukraïnskyi biznes hotuie sobi spivrobitnykiv zi studentskoi lavy: piat kompanii, yaki vykorystovuiut dualnu osvitu [Ukrainian business prepares its employees from the student bench: five companies using dual education]. Available at: <https://delo.ua/uk/business/ukraïnskii-biznes-go-tuje-sobi-spivrobitnykiv-zi-studentskoyi-lavi-pyat-kompanii-y-aki-vikoristovuyut-dualnu-osvitu-390597> (Accessed 25 Apr. 2023). [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.04.2023

УДК 378.026:[[373.3.011.2/.3-051]:37.091.33-028.22](045)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.277336>

Інна Ліпчевська, аспірантка
Інституту педагогіки НАПН України

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті представлено й охарактеризовано організаційно-дидактичні умови формування та розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації майбутніх учителів початкової школи в процесі їхньої професійно-педагогічної підготовки в педагогічних закладах вищої освіти, а саме: оновлення змісту профільних предметів у контексті надання знань про візуалізацію навчальної інформації як складову початкової освіти; наскрізне використання форм, методів і засобів візуалізації у навчально-пізнавальній діяльності студентів з дисциплін психолого-педагогічного циклу та протягом виробничої педагогічної практики; створення у межах освітнього середовища вищої школи освітнього осередку з питань візуалізації навчальної інформації.

Ключові слова: організаційно-дидактичні умови; уміння; візуалізація навчальної інформації; візуальна грамотність; професійно-педагогічна компетентність; майбутній вчитель початкової школи; форми, методи і засоби навчання; інформатизація освіти; початкова освіта.

Рис. 1. Літ. 15.

Inna Lipchevska, Postgraduate Student
Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

ORGANIZATIONAL AND DIDACTIC CONDITIONS OF VISUALIZING EDUCATIONAL INFORMATION SKILLS FORMATION AMID FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

The ability to visualize educational information is a component of the pedagogical competence of a modern primary school teacher. It can be defined as the ability to consciously use knowledge and skills regarding forms, methods and means of visualizing for visual representation of educational information in pedagogical activities. Visualizing educational information skills integrate motivational-target, cognitive-constructive, activity-project and reflexive-regulatory components.

The article presents and describes the organizational and didactic conditions of the visualizing educational information skills formation amid future primary school teachers in the process of their professional and pedagogical training in higher education. According to the conducted scientific research, they are defined as a complex set of didactic resources and initial provisions, as well as organizational factors of students' educational and cognitive activity, the introduction of which in structural and functional unity contributes to the formation and development of these skills in the dynamic system of training future primary school

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

teachers. Namely, three key organizational and didactic conditions are identified: updating the content of education (psychological and pedagogical disciplines and disciplines related to modern information and communication technologies and multimedia) in the context of providing knowledge about the visualization of educational information as a component of primary education and the formation of appropriate skills of future teachers; end-to-end use of methods, forms and means of visualization in the educational and cognitive activities of students in the disciplines of the psychological and pedagogical cycle and during the production pedagogical practice; the creation of an educational centre for visualization of educational information within the educational environment of a higher school, which ensures the individualization of learning, contributes to the self-educational activities of students and the disclosure of their abilities.

The proposed organizational and didactic conditions are the core that determines the success of the formation and development of visualizing educational information skills of future primary school teachers.

Keywords: organizational and didactic conditions; skills; visualization of educational information; visual literacy; professional and pedagogical competence; future primary school teacher; forms, methods and means of education; informatization of education; primary education.

Постановка проблеми. Уміння візуалізації навчальної інформації є складовою професійно-педагогічної компетентності сучасного вчителя початкової школи. Їх формування відбувається під впливом широкого спектру зовнішніх і внутрішніх (стосовно суб'єктів освітнього процесу) чинників, значну частину яких можна коригувати в процесі навчально-пізнавальної діяльності студентів у вищій школі. У межах суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладач свідомо створює доцільні педагогічні умови, які спрямовують діяльність студентів і сприяють підвищенню її ефективності [14, 70–71]. Дидактичні умови можуть бути визначені, за О. Малихіним, як “комплексна сукупність потенційно містких дидактичних ресурсів і вихідних положень, створення та реалізація яких ефективно сприяє вдосконаленню освітнього процесу, постійно змінюваних вимог до якості знань, умінь і навичок, що в своїй структурно-функційній єдності забезпечують формування необхідних ... компетентностей”. Їх оптимізація у вищій школі забезпечує модернізацію освітнього (навчального) процесу на етапах:

- мотивації та цілепокладання навчально-пізнавальної діяльності;
- визначення та структурування змісту навчання (освіти);
- планування, організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності (зокрема модернізації форм, методів, прийомів і засобів навчання);
- наскрізної аналітико-прогностичної та рефлексійної діяльності.

Вона також сприяє “уточненню наявних і визначенню відповідних сучасним вимогам дидактики вищої школи закономірностей і принципів навчання”; “переорієнтації сучасного парадигмального вектору розвитку дидактики вищої школи з урахуванням тенденцій розвитку та вимог становлення інформаційного суспільства XXI ст.”, зокрема цифровізації освіти й упровадженню актуальних інформаційно-комунікативних технологій; забезпеченню “циклічності, системності, комплексності, функціональності [навчального процесу] на синергетичному рівні” [10, 12–13]. Створення певних дидактичних умов в освітньому процесі може інтегруватися з пси-

хологічними або організаційними чинниками, що конкретизує їх як психолого-педагогічні чи організаційно-дидактичні умови.

Наукове обґрунтування визначення організаційно-дидактичних умов формування вмінь візуалізації навчальної інформації майбутніх учителів початкової школи в педагогічних закладах вищої освіти передбачає комплексне вивчення цього педагогічного феномена в контексті можливостей реалізації положень сучасних методологічних підходів до освітнього процесу у вищій школі (передовсім, системного, ресурсного, інтегративного, когнітивно-візуального та тріади компетентнісного, діяльнісного й особистісно зорієнтованого).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробленню питання педагогічних (дидактичних, методичних) умов в освітній практиці присвячено наукові праці О. Адаменко, В. Бондаря, М. Галатюка, Ю. Галатюка, Я. Кодлюк, В. Курила, О. Малихіна, І. Осадченко, О. Савченко, О. Семенов, Л. Хоружої, Є. Хрикова та ін. Проблемне поле визначення дидактичних (психолого-дидактичних; організаційно-дидактичних) умов формування професійно-педагогічних умінь (майбутніх) учителів початкової школи розкривається у студіях О. Андрющенко, Н. Делікатної, М. Загоруйко, А. Лозенко, О. Острянської, І. Раєвської, К. Степанюк, С. Яців. Вивчення зазначених праць свідчить про наявність чотирьох основних взаємопов'язаних складових дидактичних (психолого-дидактичних, організаційно-дидактичних) умов формування будь-яких умінь, які корелюють з універсальними структурними компонентами цього процесу й у сукупності забезпечують його успішність. До зазначених складових належать дидактичні ресурси та вихідні положення для:

- усвідомлення суб'єктами освітнього процесу особистої значущості формування вмінь і сформованість відповідних цілей навчання;
- засвоєння студентами знанневої складової, а також базисних умінь і навичок, необхідних і достатніх для формування вмінь;
- наявність в освітньому процесі дидактично та методично виваженої практичної складової, яка передбачає опанування й подальше застосування вмінь;

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

– здійснення студентами самоконтролю (самооцінювання), самоаналізу, прогнозування і рефлексії рівня сформованості власних умінь, а також проведення формувального контролю, аналізу, прогнозування і рефлексії із зазначеного питання педагогом.

Мета статті полягає в представленні й описі організаційно-дидактичних умов формування умінь візуалізації навчальної інформації майбутніх учителів початкової школи в процесі їхньої професійно-педагогічної підготовки у вищій школі.

Результати дослідження. У початковій освіті візуалізацію навчальної інформації доцільно розглядати як складову інтерактивної взаємодії (комунікації) учителя з учнями протягом їхньої навчально-пізнавальної діяльності. Вона передбачає імплементацію й використання як візуальних засобів наочності, так і методів візуалізації (способів візуальної презентації, спрямованих на поглиблення розуміння інформації, її опрацювання та творчу інтерпретацію). Ці інновації мають урахувувати специфіку початкової освіти, що насамперед пов'язана з віковими психологічними характеристиками молодших школярів.

Уміння візуалізації майбутнього вчителя початкової школи дефініціюємо як здатність свідомо використовувати знання та навички щодо форм, методів і засобів візуалізації задля наочного представлення навчальної інформації в професійно-педагогічній діяльності. Вони є складним комплексним утворенням, що інтегрує мотиваційно-цільовий, когнітивно-конструктивний, діяльнісно-проектний та рефлексійно-регулятивний компоненти [4, 154].

Першою організаційно-дидактичною умовою формування цих умінь є оновлення змісту освіти у контексті надання знань про візуалізацію навчальної інформації як складову освітнього процесу в початковій школі. Це передбачає включення до дисциплін психолого-педагогічного циклу (загальної та вікової психології, педагогіки, дидактики початкової освіти, педагогічного майстерності, методик навчання освітніх галузей у початковій школі), а також дисциплін, пов'язаних із сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями та мультимедіа розгляду питань:

– візуального сприйняття, уяви, образного (зокрема візуального) мислення та вікових особливостей зазначених психологічних процесів у молодших школярів;

– форм, методів і засобів візуалізації навчальної інформації, зокрема за використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій;

– базових аспектів дизайну навчального візуального контенту для дітей 6(7)–9(10) років.

Зазначена інформація є основою для формування проєктувальних, дизайнерських та інструментальних умінь візуалізації навчальної інформації, а також умінь планування й організації діяльності з

візуалізації навчальної інформації як складової процесу навчання у початковій школі.

Для формування умінь визначення можливостей раціонального використання візуалізації в майбутній професійно-педагогічній діяльності вчителя зміст освіти необхідно доповнити певними аспектами дидактичного потенціалу використання візуалізації у початковій освіті. Зі свого боку, для формування умінь контролю, оцінювання, коригування та вдосконалення діяльності з візуалізації навчальної інформації – інформацією щодо оцінювання результативності цієї діяльності.

Очевидно, що включення названих складових до змісту освіти є необхідною, але недостатньою умовою успішного формування відповідних умінь. Декларування переліку питань з візуалізації не передбачає ні автоматичної зацікавленості та вмотивованості студентів до опанування умінь, ні достатньої практики їх використання, ні актуалізації самоконтролю, самоаналізу, коригування власної діяльності та рефлексії студентів із зазначеного питання. Розв'язанню цих проблем суттєво сприяє активне використання в освітньому процесі вищої педагогічної школи форм, методів і засобів візуалізації та доповнення освітнього середовища закладів освіти відповідним осередком з питань візуалізації навчальної інформації.

Отже, другою організаційно-дидактичною умовою формування умінь візуалізації навчальної інформації майбутніх учителів початкової школи доцільно визначити наскрізне використання візуалізації у навчально-пізнавальній діяльності студентів з дисциплін психолого-педагогічного циклу та під час педагогічної практики. Дидактично та методично виважене доповнення процесуальної складової освітнього процесу вищої школи формами, методами та засобами візуалізації надає можливість не тільки сформувати вміння візуалізації інформації майбутніх учителів початкової школи, а й сприяє зацікавленості студентів у навчальній діяльності та розвиває їхній пізнавальний інтерес; надає змогу створення позитивного емоційного фону навчального (освітнього) процесу; поліпшує концентрацію уваги студентів; полегшує сприйняття навчальної інформації; активізує їхню пам'ять і мислення, і як наслідок – поліпшує запам'ятовування, засвоєння навчального матеріалу, сприяє формуванню чітких і глибоких уявлень про об'єкт вивчення; активізує реалізацію міждисциплінарних зв'язків у процесі навчання та інтеграцію нових знань, умінь і навичок у систему раніше засвоєних. Загальним результатом перерахованих впливів є інтенсифікація підготовки майбутніх учителів початкової школи [1; 2].

Для успішного формування та розвитку умінь візуалізації навчальної інформації майбутніх учителів початкової школи, а також для імплементації форм, методів і засобів візуалізації навчальної ін-

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

формації в освітній процес ЗВО доцільним є створення відповідного освітнього осередку як складової освітнього середовища вищої школи (третя організаційно-дидактична умова). Свого часу В. Сухомлинський зазначив, що освітнє середовище має розглядатися як підґрунтя навчальної діяльності, яке інтегрує:

- об'єкти навколишньої дійсності;
- психологічну атмосферу;
- морально-етичні норми, прийняті у навчальному колективі;
- поведінковий аспект суб'єктів освітньої діяльності [13, 190–191].

Воно є динамічним та рухомим; безперервно оновлюється у контексті освітніх змін. Отже, запровадження аспекту формування зазначених умінь у підготовку майбутніх учителів початкової школи визначає необхідність доповнення (модернізації) освітнього середовища.

Відповідно до структури освітнього середовища [3, 55], пропонується осередок може розглядатися як сукупність діяльнісного, соціального, інформаційного та предметного компонентів. Зокрема, діяльнісний компонент передбачає використання візуалізації у спілкуванні, взаємодії та комунікації суб'єктів освітнього процесу, адже освітнє середовище існує в контексті людської діяльності. Соціальний – відображає візуальну складову соціокультурного середовища закладу освіти та включає морально-етичні й юридичні норми використання візуального контенту. Інформаційний – висвітлює інформацію щодо візуалізації навчальної інформації в початковій освіті (структуровану основну, включену до змісту підготовки майбутніх учителів початкової школи, та розгорнуту додаткову інформацію, яка може бути представлена на відповідному інформаційному ресурсі), а предметний – матеріальні та цифрові (зокрема, інформаційно-комунікаційні) засоби візуалізації навчальної інформації, а також необхідне для використання останніх технічне обладнання.

Створення осередку з питань візуалізації навчальної інформації покликане:

- сприяти усвідомленню актуальності вмінь візуалізації навчальної інформації, формуванню пізнавального інтересу щодо дослідження проблеми візуалізації в початковій освіті, мотивації до опанування вмінь візуалізації навчальної інформації та визначення відповідних власних освітніх цілей;
- забезпечувати інформаційне підґрунтя для індивідуалізації освітнього процесу, а також творчого використання візуалізації в навчальній і подальшій професійно-педагогічній діяльності;
- стимулювати самостійність студентів в опануванні вмінь візуалізації навчальної інформації, зокрема їхнього самоконтролю, самооцінювання, самоаналізу, коригування подальшої діяльності та рефлексії;
- реалізовувати сучасні умови навчання вмінням візуалізації, тобто включати технічне обладнання (комп'ютери, мультимедійні дошки, проектори, планшети тощо), програмне забезпечення зі створення візуального контенту, доступ до мережових інформаційно-комунікаційних сервісів з візуалізації, а також відповідні наочні та методичні посібники, дидактичні матеріали.

Отже, організація розглянутого освітнього осередку (III організаційно-дидактична умова) у поєднанні з доповненням освітнього процесу відповідним теоретичним і практичним змістом (I організаційно-дидактична умова), а також наскрізне залучення форм, методів і засобів візуалізації навчальної інформації (II організаційно-дидактична умова), синтезують мотиваційно-цільову, когнітивно-конструктивну, діяльнісно-проектну, рефлексійно-регулятивну складові цих умов і спрямовані на комплексну оптимізацію процесу формування вмінь візуалізації навчальної інформації майбутніх учителів початкової школи (рис. 1).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, організаційно-дидактичні умови фор-

Рис. 1. Виділення мотиваційно-цільової, когнітивно-конструктивної, діяльнісно-проектної, рефлексійно-регулятивної складових у організаційно-дидактичних умовах формування вмінь візуалізації навчальної інформації майбутніх учителів початкової школи

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

мування та розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації майбутніх учителів початкової школи в педагогічних закладах вищої освіти є комплексною сукупністю дидактичних ресурсів і вихідних положень, а також організаційних чинників навчально-пізнавальної діяльності студентів, упровадження яких у структурно-функційній єдності сприяє формуванню та розвитку зазначених умінь у динамічній системі підготовки майбутніх учителів початкової школи. А саме:

– оновлення змісту освіти (психолого-педагогічних дисциплін та дисциплін, пов'язаних із сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями та мультимедіа) у контексті надання знань про візуалізацію навчальної інформації як складову початкової освіти та формування відповідних умінь майбутніх учителів;

– наскрізне використання форм, методів і засобів візуалізації у навчально-пізнавальній діяльності студентів з дисциплін психолого-педагогічного циклу та під час виробничої педагогічної практики;

– створення у межах освітнього середовища вищої педагогічної школи освітнього осередку з питань візуалізації навчальної інформації, що забезпечує індивідуалізацію навчання, сприяє самоосвітній діяльності студентів та розкриттю їхніх здібностей.

Представлені організаційно-дидактичні умови є стрижнем, який визначає успішність формування та розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації майбутніх учителів початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Друшляк М.Г. Теорія і практика формування візуально-інформаційної культури майбутніх учителів математики та інформатики у закладах вищої освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Суми, 2020. 594 с. URL: <https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/specrada/1718190920/Drushlyak/Drushlyak.pdf>.

2. Житеньова Н.В. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін до використання технологій візуалізації в освітньому процесі : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Харків, 2020. 538 с. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Rada/D_64_053_04/zhytenyova/Dis_Zhytienova_1603206063.pdf.

3. Заредінова Е.Р. Освітнє середовище вищого навчального закладу: наукові підходи до трактування структури. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, Психологія*. 2017. № 11. С. 53–58. URL: <https://jrnل.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/view/12552>.

4. Ліпчевська І.Л. Визначення сутності вмінь візуалізації навчальної інформації майбутніх учителів початкової школи. *Молодь і ринок*. 2022. № 7–8 (205–206). С. 151–156. URL: <https://doi.org/10.24919/2617-0825.7/205.2022>.

5. Ліпчевська І.Л. Візуалізація навчальної інформації: робота з науково-пізнавальним текстом у початковій школі. *Молодь і ринок*. 2022. № 9–10 (207–208). С. 127–133. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.268469>.

6. Ліпчевська І.Л. Сучасний підручник для початкової школи: проблема візуалізації. *Проблеми сучасного підручника*. 2022. № 29. С. 108–116. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2022-29-108-116>.

7. Малихін О.В. Дидактичні механізми формування рефлексивної компетентності студентів. *Проблеми освіти*. 2015. С. 206–211.

8. Малихін О.В., Загоруйко М.О. Методологічні основи визначення дидактичних умов у дослідженнях з теорії навчання. *Стратегії інтеріоризації змісту професійної підготовки майбутніх філологів: теорія і практика* : монографія. Київ, 2018. С. 45–71.

9. Малихін О.В., Ліпчевська І.Л. Візуалізація навчальної інформації як складова професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 4. С. 59–67. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-4-59-66>.

10. Малихін О.В. Методологічні основи визначення дидактичних умов у дослідженнях з теорії навчання (у вищій школі). *Наукові праці. Педагогіка*. 2013. Т. 215, № 203. С. 11–14. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2013/215-203-2.pdf>.

11. Малихін О.В. Педагогічне моделювання системи організації самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів. *Молодь і ринок*. 2010. № 11. С. 21–27.

12. Малихін О.В. Формування індивідуальних стратегій навчання засобами комп'ютерних технологій як педагогічна проблема. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: педагогічні науки*. 2016. № 133. С. 124–126.

13. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором. Київ : Рад. шк., 1988. 284 с.

14. Хриков Є.М., Адаменко О.В., Курило В.С. Методологічні засади педагогічного дослідження / ред.: В.С. Курило, Є.М. Хриков. Луганськ : ДЗ “ЛНУ ім. Тараса Шевченка”, 2013. 248 с.

15. Malykhin O.V., Aristova N.O. Improving computer engineering and information technologies undergraduate students' training through combination of formal, non-formal and informal learning. *ENVIRONMENT. TECHNOLOGIES. RESOURCES. Proceedings of the international scientific and practical conference*. 2019. Vol. 2. p. 208. URL: <https://doi.org/10.17770/etr2019vol2.4113>

REFERENCES

1. Drushlyak, M.H. (2020). Teoriia i praktyka formuvannia vizualno-informatsiinoi kultury maibutnix uchyteliv matematyky ta informatyky u zakladakh vyshchoi osvity [Theory and practice of visual and informational culture formation amit future mathematics and computer science teachers in higher education institutions]. *Doctor's thesis*. Sumy State Pedagogical University A.S. Makarenko, 594 p. [in Ukrainian].

2. Zhytienova, N.V. (2020). Teoretychni i metodychni zasady profesiinoi pidhotovky maibutnix uchyteliv pryrodnycho-matematychnykh dystsyplin do vykorystannia tekhnolohii vizualizatsii v osvithnomu protsesi [Theoretical and methodological principles of professional training of natural and mathematical disciplines future teachers for the visualization technologies use in the educational process]. *Doctor's thesis*. H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 538 p. [in Ukrainian].

3. Zaredinova, E.R. (2017). Osvitnie seredovyshe vyshchoho navchalnoho zakladu: Naukovi pidkhody do traktuvannia struktury [The educational environment of a higher educational institution: Scientific approaches to the interpretation of the structure]. *Proceedings of the National Aviation University. Series Pedagogy Psychology*. Kyiv, 11, pp. 53–58. [in Ukrainian].
4. Lipchevska, I.L. (2022). Vyznachennia sutnosti vmin vizualizatsii navchalnoi informatsii maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly [Determining the essence of the educational information visualization skills of future primary school teachers]. *Youth & market*. Kyiv, 7–8 (205–206), pp. 151–156. [in Ukrainian].
5. Lipchevska, I.L. (2022). Vizualizatsiia navchalnoi informatsii: Robota z naukovo-piznavalnym tekstem u pochatkovii shkol [Visualizations of educational information: Working with scientific and cognitive text in primary schools]. *Youth & market*. Kyiv, 9–10 (207–208), pp. 127–133. [in Ukrainian].
6. Lipchevska, I.L. (2022). Suchasnyi pidruchnyk dlia pochatkovoї shkoly: Problema vizualizatsii [Modern textbook for primary schools: The problem of visualization]. *Problems of the modern textbook*. Kyiv, No. 29, pp. 108–116. [in Ukrainian].
7. Malykhin, O.V. (2015). Dydaktychni mekhanizmy formuvannia refleksyvnoi kompetentnosti studentiv [Didactic mechanisms of student's reflective competence formation]. *Problems of education*, pp. 206–211. [in Ukrainian].
8. Malykhin, O.V. & Zahorulko, M.O. (2018). Metodolohichni osnovy vyznachennia dydaktychnykh umov u doslidzhenniakh z teorii navchannia [Methodological foundations of the didactic conditions definition in research on the theory of learning]. *Strategies for internalizing the content of future philologists professional training: Theory and practice*. Kyiv, pp. 45–71. [in Ukrainian].
9. Malykhin, O.V. & Lipchevska, I.L. (2022). Vizualizatsiia navchalnoi informatsii yak skladova profesiinoї pidhovtovky maibutnoho vchytelia pochatkovoї shkoly [Visualization of educational information as a component of professional training of future primary school teacher]. *Ukrainian educational journal*. Kyiv, 4, pp. 59–67. [in Ukrainian].
10. Malykhin, O.V. (2013). Metodolohichni osnovy vyznachennia dydaktychnykh umov u doslidzhenniakh z teorii navchannia (u vyshchii shkoli) [Methodological bases for didactic conditions determining in studies on the theory of learning (in higher education)]. *Scientific works. Pedagogy*. Kher-son, Vol. 215 (203), pp. 11–14. [in Ukrainian].
11. Malykhin, O.V. (2010). Pedahohichne modeliuвання systemy orhanizatsii samostiinoї navchalnoi diialnosti studentiv vyshchyykh pedahohichnykh navchalnykh zakladiv [Pedagogical modeling of the organizing independent educational activities system of higher pedagogical educational institutions students]. *Youth & market*. Kyiv, 11, pp. 21–27. [in Ukrainian].
12. Malykhin, O.V. (2016). Formuvannia indyvidualnykh stratehii navchannia zasobamy kompiuternykh tekhnolohii yak pedahohichna problema [Formation of individual learning strategies by computer technologies means as a pedagogical problem]. *Bulletin of the Chernihiv National Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences*. Chernihiv, No. 133, pp. 124–126. [in Ukrainian].
13. Sukhomlynskyi, V.O. (1988). Rozмова z molodym dyrektorom [The conversation with a young director]. Kyiv, 284 p. [in Ukrainian].
14. Khrykov, Ye.M., Adamenko, O.V. & Kurylo, V.S. (2013). Metodolohichni zasady pedahohichnoho doslidzhennia [Methodological principles of pedagogical research]. Luhansk, 248 p. [in Ukrainian].
15. Malykhin, O.V. & Aristova, N.O. (2019). Improving computer engineering and information technologies undergraduate students' training through combination of formal, non-formal and informal learning. *Environment. Technologies. Resources. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*, Vol. 2, p. 208. Available at: <https://doi.org/10.17770/etr2019vol2.4113> [in English].

Стаття надійшла до редакції 06.04.2023

“Знання – настільки дорогоцінна річ, що його не соромно добувати з будь-якого джерела”.

“Єдиний твій обов’язок протягом усього твого життя – бути самим собою”.

“Жодне бажання не дається тобі окремо від сили, що дозволяє його здійснити”.

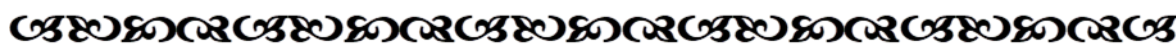
Річард Дейвіс Бах
американський письменник

“Пворіння інтелекту переживають шумну суєту покоління і на протязі століть зігрівають світ теплом і світлом”.

Альберт Ейнштейн
один з найвизначніших фізиків ХХ століття

“Успіх однієї відважної людини завжди спонукає до завзяття й мужності ціле покоління”.

Оноре де Бальзак
французький романіст і драматург

*Антон Гребеник, аспірант кафедри технологічної та професійної освіти
Глухівського національного педагогічного університету імені О. Довженка*

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ

У статті теоретично обґрунтовано та розроблено структурно-функціональну модель формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту у фаховій підготовці, яка передбачає послідовну реалізацію структурованих – блоків (методологічно-цільового, суб'єктний, організаційно-процесуальний, контроль-результативний). Запропонована модель покликана забезпечити безперервність системного процесу формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту у процесі їх підготовки у закладах вищої освіти.

***Ключові слова:** моделювання; модель; професійна компетентність; майбутні бакалаври залізничного транспорту; фахова підготовка.*

Рис. 1. Літ. 12.

*Anton Hrebenyk, Postgraduate Student of the
Technological and Professional Education Department
Hlukhiv Oleksander Dovzhenko National Pedagogical University*

STRUCTURAL AND FUNCTIONAL MODEL OF PROFESSIONAL COMPETENCE FORMATION OF FUTURE RAILWAY TRANSPORT BACHELORS IN VOCATIONAL TRAINING

The structural-functional model of the professional competence formation of future railway transport bachelors in professional training, which provides for the sequential implementation of structured blocks (methodological-target, organizational-procedural, control-resultative) are theoretically substantiated and developed in the article.

The methodological-target block of the model covers the goal, methodological approaches, principles, tasks. The environmental approach is aimed at direct management of the formation process of professional competence of future bachelors. The organizational-procedural block of the model of the professional competence formation of future railway transport bachelors presents structural components, content, forms, methods, means of education. The control-resultative block of the proposed model includes criteria (motivational-valuable, innovative-cognitive, activity, reflective-evaluative), relevant indicators (positive motivation to master the railway worker profession, valuable attitude towards future professional activity, knowledge in the field of railway transport, knowledge of technologies regarding construction of railway structures and maintenance of the railway industry, a set of skills and practical skills of professional activity on the railway, mastering the skills of using transport technologies for the construction of railway structures and maintenance of the railway industry, the ability to evaluate one's own activities and the activities of others, the ability to reflect and correct the obtained results) and levels (high, sufficient, medium, low) of the professional competence formation of future railway transport bachelors, diagnostic tools for their determination, as well as the result of the process reproduced in the specified model with positive dynamics.

The proposed model is designed to ensure the continuity of the system process of professional competence formation of future railway transport bachelors in their training process at higher education institutions.

***Keywords:** modeling; model; professional competence; future bachelors of railway transport; professional training.*

Постановка проблеми. Транспортна інфраструктура є однією з базових складових економічного розвитку держави та забезпечення комфортного життя населення. У наш час задоволення потреби суспільства у фахівцях транспортної галузі з високим рівнем сформованості їх професійної компетентності залежить від якісної організації освітнього процесу у вищій школі відповідно до вимог сьогодення. При цьому особливу увагу привертає проблема формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту. Підвищення якості підготовки майбутніх фахівців транспортного комплексу, як наслідок, сприятиме розвитку економіки держави, забезпеченню обороноздатності та створенню

умов комфортного середовища життєдіяльності українців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формуванню професійної компетентності майбутніх фахівців присвятили свої наукові доробки багато українських науковців: В. Андрущенко, В. Бондар, Л. Вітренко, Б. Гершунський, М. Головань, С. Горбань, А. Грітченко, А. Гуржій, Л. Дибкова, Г. Євтушенко, О. Керницький, С. Котова, В. Курок, О. Литвин, Н. Литвинова, Л. Марцева, Л. Моторна, А. Нізовцев, Л. Омельченко, М. Чаплак та ін. Підготовку інженерів, зокрема залізничного транспорту, у закладах вищої освіти досліджували: О. Ігнатюк, М. Канівець, Г. Мірських, Р. Сущенко, О. Чернишова, Т. Шаргун та ін.

Педагогічне моделювання стало предметом наукових розвідок О. Дахіна, С. Дмитрієва, М. Люшина, І. Матросової, С. Петренко, Л. Петренко, Н. Білоус, О. Спірін, О. Одуд та ін.

Аналіз науково-педагогічних публікацій показав, що проблема формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту у фаховій підготовці залишається недостатньо розв'язаною, тому виникає потреба пошуку дидактичних можливостей її вирішення. У зв'язку з цим, **метою статті** є розроблення й теоретичне обґрунтування моделі формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту у фаховій підготовці.

Виклад основного матеріалу. Результати аналізу педагогічної літератури і нормативних документів освітньої галузі, документації закладів вищої освіти і методичних портфоліо викладачів; вивчення досвіду підготовки майбутніх фахівців залізничної галузі зумовили доцільність розроблення структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту у фаховій підготовці.

Моделювання – метод пізнавальної й управлінської діяльності, який уможливає адекватно й цілісно відобразити в модельних уявленнях сутність, найважливіші якості і компоненти, одержати інформацію про її минулий, теперішній і майбутній стани, можливості та умови побудови, функціонування і розвитку. Є. Лодатко під поняттям “модель” розуміє умовну систему, що імітує чи відображає якості та характеристики об'єкта дослідження, принципи його внутрішньої організації [7]. Зазначимо, що моделювання використовується як в емпіричних, так і в теоретичних дослідженнях.

“Моделювання” – це “дослідження яких-небудь об'єктів, систем, явищ, процесів шляхом побудови і визначення їх моделей” [3, 535].

Моделювання використовується для виконання низки завдань, основними з яких є: оптимізація структури навчального матеріалу; поліпшення планування освітнього процесу; управління пізнавальною діяльністю; управління навчально-виховним процесом; діагностика, прогнозування, проектування навчання.

Філософський словник соціальних термінів трактує поняття “модель” (від лат. Modulus – міра, зразок) як “схему, зображення чи опис будь-якого явища чи процесу в природі, суспільстві, виробництві тощо”; “образ, аналог визначеного фрагмента природної чи соціальної реальності” [11, 141].

Модель є основою системного теоретичного дослідження. Вона має на меті графічно зобразити систему та окреслити основні правила її існування. За допомогою моделі можна проілюструвати роботу деякої системи, передбачити результат її роботи

та порівняти одержані результати з бажаними, що дасть можливість внести необхідні зміни та корективи в поведінку системи з метою оптимізації її роботи.

І. Зязюн під моделлю розуміє “штучно створений зразок у вигляді схеми, фізичних конструкцій, знакових форм чи формул, який, будучи подібним до досліджуваного об'єкта (чи явища), відображає і відтворює у більш простому вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки і відношення між елементами цього об'єкта” [5, 209].

Розкриваючи сутність поняття “модель”, Н. Боярчук стверджує, що вона дає змогу презентувати компетентнісний підхід як цілісну сутність, тобто від постановки мети до отримання результату [1, 86].

У дослідженні, зважаючи на вимоги до моделювання в освітньо-методичних джерелах, модель формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту у фаховій підготовці визначається В. Курок та Н. Литвиною як структурований і зручний для використання у педагогічному дослідженні прототип досліджуваного об'єкта, на основі якого набуті знання будуть перенесені на вихідний об'єкт [6]. Означений підхід взято у дослідження за основу.

Метою створеної моделі є зображення освітнього процесу закладу вищої освіти в контексті формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту у фаховій підготовці, спрямованого на підвищення рівня її сформованості.

За умови наукової обґрунтованості основних концепцій моделі існує можливість прогнозування розвитку об'єкта моделювання, тому вираження процесу формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту у вигляді моделі буде мати позитивний результат. Вона допоможе: 1) виявити основні чинники та умови, що впливають на зміст, рівень сформованості та структуру досліджуваної компетентності; 2) виокремити основні блоки процесу її формування; 3) окреслити в межах кожного блоку структурні компоненти.

Технологія моделювання процесу формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту передбачає такі етапи реалізації: формулювання мети; детальне вивчення досліджуваного об'єкта; безпосереднє проектування моделі; розроблення педагогічної технології та впровадження її в практику; аналіз результатів упровадження технології реалізації змодельованого процесу і формулювання висновків щодо її ефективності; коригування моделі з метою удосконалення.

Розроблена нами модель (рис. 1) є структурно-функціональною та містить такі блоки: методологічно-цільовий; суб'єктний, організаційно-процесуальний; контрольно-результативний.

**СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ**

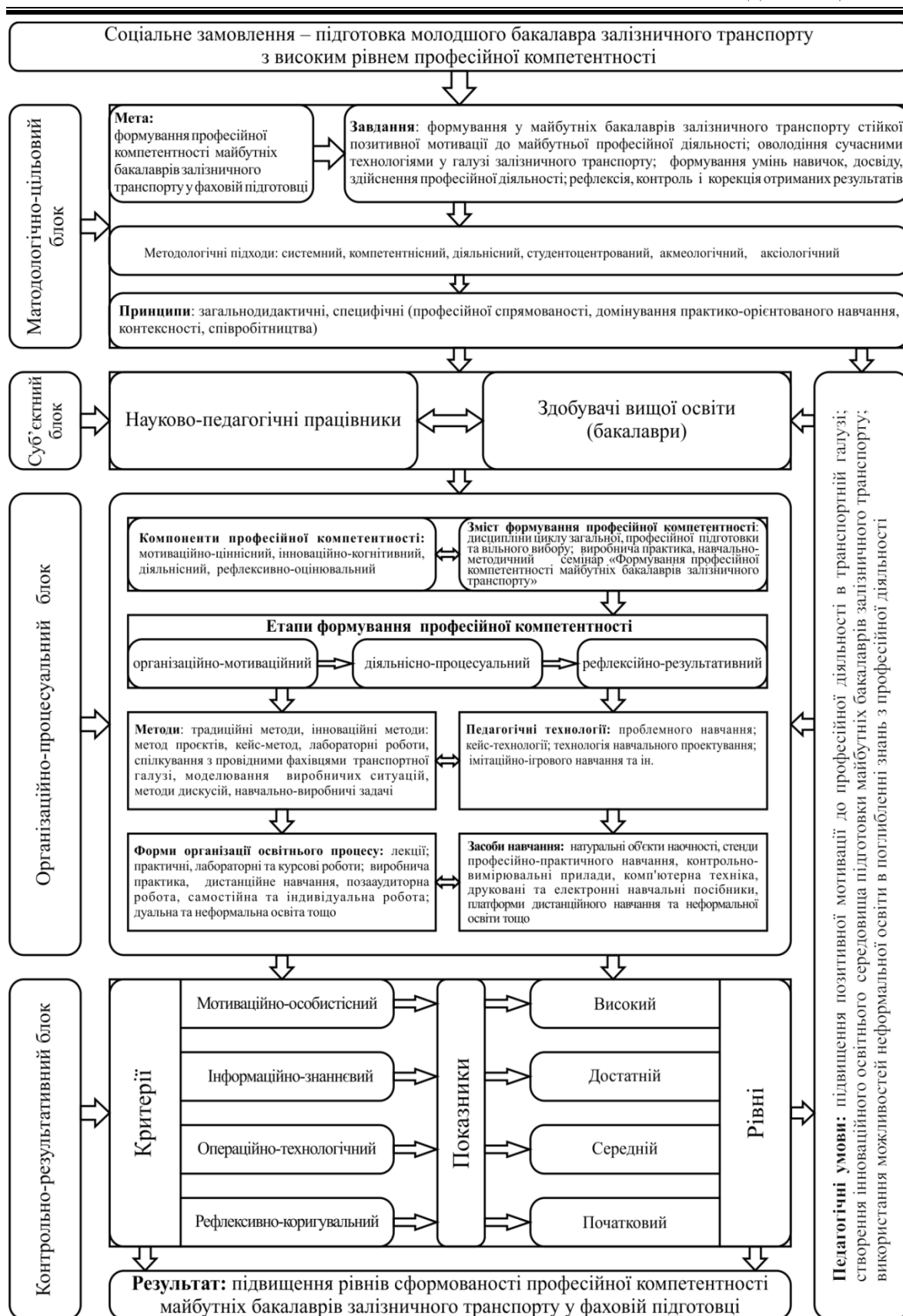

Рис. 1. Структурно-функціональна модель формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту у фаховій підготовці

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ

Методологічно-цільовий блок моделі охоплює мету, методологічні підходи, принципи, завдання. На сучасному етапі нова реальність диктує нові вимоги до професійної діяльності кожної людини. Сучасні заклади вищої освіти орієнтовані на державне замовлення та потреби роботодавців. Посилення уваги з боку суспільства до особистості майбутнього бакалавра залізничного транспорту очікує від фахової підготовки під час навчання у ЗВО високого рівня сформованості професійної компетентності майбутнього фахівця, у тому числі транспортної галузі. Мету вбачаємо у досягненні зазначеного результату.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань: формування у майбутніх бакалаврів залізничного транспорту стійкої позитивної мотивації до майбутньої професійної діяльності; оволодіння сучасними технологіями у галузі залізничного транспорту; формування умінь навичок, досвіду, здійснення професійної діяльності; рефлексія, контроль і корекція отриманих результатів.

Моделювання процесу формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту потребувало визначення методологічного підґрунтя для обґрунтування означеного процесу.

Поняття “підхід” у загальному розумінні означає певну сукупність різноманітних засобів і прийомів, які у певний спосіб діють на когось. У науковому розумінні – це вихідна позиція, що становить основу дослідницької діяльності [9]. Найбільш ефективними методологічними підходами визначено: системний, компетентнісний, діяльнісний, студентоцентриований, середовищний, акмеологічний. Окреслені підходи доповнюють та зумовлюють один одного.

Професійна діяльність майбутніх бакалаврів залізничного транспорту відзначається *системним* підходом до виконання виробничих завдань, у тому числі й складних науково-технічних, а також використанням комплексу знань із загальноосвітніх та професійно орієнтованих дисциплін. Зважаючи на постійну модернізацію залізничного транспорту, термін виконання посадових обов'язків майбутнього бакалавра постійно трансформується, що потребує, зі свого боку, невідомого оновлення знань, умінь та навичок фахівців. “Системний підхід забезпечує аналіз і синтез різних за природою та складністю об'єктів, керуючись єдиною системною точкою зору, виявляючи найважливіші характерні риси функціонування системи та враховуючи найсуттєвіші для системи фактори. Системний підхід сприяє, головним чином, виробленню правильного методу мислення в процесі створення нового знання. Він забезпечує основу для уявлення внутрішніх та зовнішніх факторів у вигляді інтегрованого цілого, а також дає можливість визначати функції підсистем у складних великих системах” [8, 160].

Дослідженням системного підходу займалися науковці О. Власенко, О. Марущак, Л. Петришин, В. Ковальчук, О. Пастовенський та ін.

Розглядаючи процес формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту як педагогічну систему (мета, завдання, зміст, методи, форми, засоби, результат), системотвірним фактором визначаємо мету. Компоненти системи є взаємозумовленими і взаємопов'язаними. Системний підхід забезпечує у нашому дослідженні низку можливостей: виокремити компоненти системи формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту та встановити зв'язки між ними; розробити систему формування професійної компетентності майбутніх фахівців транспортної галузі; дослідити процес управління цією системою; встановити чинники (внутрішні, зовнішні), які здійснюють вплив на систему; окреслити певні елементи зазначеної педагогічної системи, на які буде здійснюватися вплив у ході дослідження; засвідчені результати дослідження упровадити в освітній процес ЗВО тощо.

Сутність *компетентнісного* підходу полягає в оновленні змісту професійної підготовки майбутніх бакалаврів залізничного транспорту щодо практичної спрямованості, що уможливить створити умови для успішної особистісної та професійної адаптації здобувачів освіти в сучасному світі.

Як зазначає О. Євсюков, “компетентнісний підхід – це спроба узгодити професійне навчання з потребами ринку праці. Компетентнісний підхід пов'язаний із замовленням роботодавців – тих, хто потребує компетентного фахівця. Це можливо лише тоді, коли освіта стає особистісно значущим заняттям студента. Таке навчання реалізується лише під час активної роботи студента. Компетентнісний підхід – це підхід, при якому результати навчання мають значення як для самого студента, так і за межами освітньої системи” [4, 62].

Проблема розвитку компетентнісного підходу в освітній галузі досліджували українські науковці: І. Бех, Н. Бібік, М. Кубіцька, О. Линьова, Н. Побірченко, Н. Муранова, О. Пометун та інші.

Застосування компетентнісного підходу сприяє у нашому дослідженні: формуванню професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту в процесі фахової підготовки; оновленню ОП та змісту навчальних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки (основні та вибіркові компоненти освітніх програм); посиленню мотивації здобувачів освіти до формування професійної компетентності, самоосвіти, саморозвитку тощо.

Застосування *діяльнісного підходу* передбачає спрямованість освітнього процесу на розвиток умінь і навичок майбутніх бакалаврів залізничного транспорту, застосування на практиці здобутих знань із різних освітніх компонентів, професійну самореа-

лізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти.

Діяльнісний підхід обґрунтували у своїх працях науковців: І. Алексєнко, О. Дубницька, Л. Сіра, Г. Щедровицький, А. Саркісова тощо.

Ефективність і результативність освітнього процесу щодо формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту в нашому дослідженні буде забезпечено діяльнісним підходом, який дасть змогу: поліпшити зміст фахової підготовки майбутніх бакалаврів залізничного транспорту; передбачити засвоєння знань у галузі залізничного транспорту майбутніми бакалаврами у процесі навчання у ЗВО шляхом удосконалення змісту фахових дисциплін та використання міжпредметних зв'язків; удосконалити робочі навчальні програми спеціальності 273 Залізничний транспорт галузі знань 27 Транспорт; спроектувати навчальний матеріал більш привабливим і таким, що задовольняє сучасні запити роботодавців; забезпечити знання технологій при виконанні робіт, пов'язаних зі зведенням залізничних споруд та обслуговуванням колійного господарства; удосконалити освітні технології формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту в процесі фахової підготовки тощо.

Застосування *акмеологічного підходу* до процесу формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту у фаховій підготовці вбачається доцільним в аспекті фокусування на значущості самовдосконалення майбутнього фахівця в освітньому процесі, ґрунтовності професійної підготовки, формування власної траєкторії розвитку протягом професійної діяльності.

Необхідність застосування акмеологічного підходу в освітньому процесі обґрунтовують В. Петрухін, С. Вітницька, І. Ніколаєску, О. Дубасенюк та ін.

У нашому дослідженні ефективність процесу формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту під час освітнього процесу буде забезпечено акмеологічним підходом, який уможливить: участь здобувача освіти у формуванні індивідуального навчального плану; використання права щодо вибору вибіркового дисциплін відповідно до каталогу; урахувати інтереси та пропозиції здобувачів освіти – майбутніх бакалаврів залізничного транспорту при формуванні цілей та програмних результатів навчання; забезпечити можливість формування індивідуальної освітньої траєкторії; реалізувати можливість визнання результатів навчання за результатами вивчення масових онлайн-курсів, неформальної освіти; забезпечити індивідуальний вибір тематики індивідуальних завдань, курсової роботи; можливість вибору місць проходження практики тощо.

Нині, формуючи нову генерацію працівників за-

лізничі, *студентоцентрований* підхід є обов'язковим компонентом у процесі створення інноваційного освітнього середовища ЗВО. Участь здобувачів освіти як рівноправних учасників організації освітнього процесу забезпечує посилення мотивації до навчання та прагнення вибудувати власну освітню траєкторію. Урахування унікальності особистості здобувача освіти, його інтересів та потреб через певну автономію та відповідальність буде сприяти підвищенню рівня сформованості його професійної компетентності, досягненню програмних результатів навчання.

Проявом студентоцентрованого підходу є надана здобувачам ЗВО можливість вибору навчальних дисциплін; обрання тем наукових досліджень, доповідей, рефератів; участі в обговоренні проекту ОПП, навчальних планів, розкладу занять; постійної комунікації з гарантом ОПП, ініціювання і організації опитування учасників освітнього процесу щодо його якості тощо.

Використання студентоцентрованого підходу забезпечить: зацікавленість та участь майбутніх бакалаврів залізничного транспорту у формуванні й наповненні змісту навчальних програм; визначення взаємних очікувань роботодавців і майбутніх фахівців транспортної галузі один до одного; перевагу активного навчання здобувачів освіти над пасивним; зростання відповідальності майбутнього бакалавра залізничного транспорту за результати власного навчання; достатній рівень самостійності здобувача освіти; ефективну організацію самостійної роботи майбутніх фахівців тощо.

Середовищний підхід спрямований на безпосереднє управління процесом формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів, “як система дій суб'єкта управління, спрямованих на перетворення середовища у засіб проектування й діагностики результату навчання і виховання” [10, 1].

Застосування середовищного підходу сприятиме: створенню професійно орієнтованого середовища, формуванню цілісної особистості майбутнього фахівця, відбору значущих складників освітнього процесу, досягненню цілісності освітнього середовища, гармонізації форм організації освітнього процесу й поведінки майбутніх бакалаврів залізничного транспорту, створенню умов професійного саморозвитку, формуванню здатності до саморефлексії тощо.

Схарактеризуємо принципи, які найбільш результативно сприяють формуванню професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту під час фахової підготовки на основі стратегічних завдань реформування освіти, аналізу державних документів щодо розвитку залізничної галузі. З-поміж загальнодидактичних принципів – науковості, системності і послідовності, свідомості й активності та специфічності. До специфічних принципів відносимо інноваційності та відкритості до

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ

змін, домінування практико-орієнтованого навчання, співробітництва.

Взаємодію суб'єктів освітнього процесу визначає *суб'єктний блок*. У процесі дослідження проектується педагогічна система, забезпечується спільна діяльність науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти (бакалаврів), реалізується принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Організаційно-процесуальний блок моделі формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту презентує структурні компоненти, зміст, форми, методи, засоби навчання.

Професійна компетентність майбутніх бакалаврів залізничної галузі виявляється в єдності *мотиваційно-ціннісного* (позитивна мотивація до оволодіння фаху залізничника, ціннісне ставлення до важливості формування власної професійної компетентності під час навчання у ЗВО, наявність потребно-ціннісних орієнтацій у контексті професійної діяльності у сфері залізничного транспорту тощо); *інноваційно-когнітивного* (знання у галузі залізничного транспорту, знання новітніх технологій виконання робіт під час оновлення залізниці, зведення залізничних споруд та обслуговування колійного господарства тощо); *діяльнісного* (комплекс умінь і практичних навичок виконання робіт з оновлення залізниці, зведення залізничних споруд та обслуговування колійного господарства); *рефлексійно-оцінювального* (уміння здійснювати самооцінювання; здатність до рефлексії; прагнення до визначення причин недоліків).

Важливим складником моделі є *зміст*, який охоплює навчальні дисципліни циклу загальної, професійної й практичної підготовки; варіативної частини навчального плану дисциплін за вибором здобувачів освіти, виробничу практику.

Серед дисциплін професійної підготовки – “Загальний курс залізниць”, “Інженерна геодезія”, “Будівельні матеріали”, “Залізнична колія”, “Улаштування й експлуатація інженерних споруд”, “Проектування залізниць”, “Технологія ремонтів та утримання колії” тощо. Навчальний матеріал предметів доповнено завданнями практичного спрямування, які розв’язуються із застосуванням прикладного програмного забезпечення (Autodesk AutoCAD 2019, Revit, Autodesk 3dsMax, Sketch Up, Lumion 3d, Autocad Civil 3D, Autodesk InRoads, Allplan, ArchiCad, Advance Steel, Tekla Structures, Robot Structural Analysis Professional, MS Windows, MS Office, “Інпроект” – КП, “ІВК”, Robot Structural Analysis Professional, платформа віртуальних симуляцій Labster та ін.) та сприяють формуванню професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту.

Досягненню мети дослідження сприяли обрані форми навчання, а саме: лекції; практичні, лабораторні та курсові роботи; виробнича практика, дис-

танційне навчання, позааудиторна робота, самостійна й індивідуальна робота; дуальна та неформальна освіта тощо. А також традиційні й інноваційні методи навчання: метод проектів, кейс-метод, спілкування з провідними фахівцями транспортної галузі, моделювання виробничих ситуацій, метод дискусій тощо. До занять залучаються фахівці-практики залізничної галузі, гостьові лекції проводяться переважно на майданчиках виробництва.

Професійна підготовка майбутніх бакалаврів залізничного транспорту потребує використання низки засобів навчання: натуральні об'єкти наочності, стенди професійно-практичного навчання, контрольно-вимірні прилади (нівеліри оптичні і цифрові; рейки телескопічні / цифрові; електронний теодоліт / тахіометр; ГНСС обладнання; безпілотні літальні апарати (БПЛА); системи лазерного сканування; лазерні далекоміри; комплект радіостанцій (портативні рації) тощо).

Варто зазначити, що професійна підготовка майбутніх бакалаврів залізничного транспорту передбачає комбінацію різних компонентів окресленого процесу, включаючи навчання в аудиторії – оволодіння теоретичним матеріалом, в доповненні з практичними заняттями на підприємстві. Також численні дослідження показують, що в процесі професійної підготовки майбутніх бакалаврів залізничного транспорту варто змінювати освітні ресурси з метою максимального використання можливостей ІТ-технологій [12].

Контрольно-результативний блок пропонованої моделі охоплює критерії (мотиваційно-ціннісний, інноваційно-когнітивний, діяльнісний, рефлексивно-оцінювальний), відповідні показники (позитивна мотивація до оволодіння фахом залізничника, ціннісне ставлення до майбутньої професійної діяльності, знання у галузі залізничного транспорту, знання технологій щодо зведення залізничних споруд та обслуговуванням колійного господарства, комплекс умінь і практичних навичок професійної діяльності на залізниці, володіння навичками застосування транспортних технологій щодо зведення залізничних споруд і обслуговуванням колійного господарства, уміння здійснювати оцінювання власної діяльності та діяльності інших осіб, здатність до рефлексії та корекція отриманих результатів) та рівні (високий, достатній, середній, низький) сформованості професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту, – діагностичний інструментарій для їх визначення, а також результат процесу, відтвореного в зазначеній моделі позитивною динамікою.

Результатом цілеспрямованого впливу на здобувачів освіти, відображеного в моделі, має стати сформованість професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту в процесі фахової підготовки.

Висновки. Транспортна галузь залишається одним із важливих індикаторів рівня розвитку держави та якості життя населення. Тому надзвичайно важливою є підготовка майбутніх бакалаврів залізничного транспорту у ЗВО, що актуалізує питання організації освітнього процесу підготовки означених фахівців у вищій школі, який відповідає сучасним викликам і ризикам. “Інтегруючись у європейський простір, освітня парадигма України передбачає зосередження на положенні про те, що основними результатами діяльності закладу вищої освіти має стати не система знань, умінь та навичок сама собою, а сформованість сукупності ключових компетентностей спеціаліста в певній професійній сфері” [2, 99].

Таким чином, розроблена модель формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту передбачає поєднання методологічно-цільового, суб’єктного, організаційно-процесуально, контрольно-результативного блоків, які є взаємозумовленими та взаємозалежними, реалізуються через дотримання педагогічних умов, що забезпечують ефективність функціонування моделі в процесі фахової підготовки.

Перспективи наукових розвідок у цьому напрямку, вбачаємо в розробленні організаційно-методичного забезпечення процесу формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів залізничного транспорту у фаховій підготовці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боярчук Н. Модель формування професійної компетентності майбутніх економістів. *Педагогічні науки*. 2013. Вип. 1. С. 85–95.
2. Димчук Л., Волошина О. Аспекти формування професійних компетенцій у студентів закладів вищої освіти нефілологічного профілю. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/273167/270059>
3. Енциклопедія освіти / за ред. В.Г.Креміня. Київ: “Юрінком Інтер”, 2008. 1040 с.
4. Євсюков О.Ф. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх офіцерів у навчальному процесі вищого військового навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г.С.Сковороди. Харків, 2006. 172 с.
5. Зязюн І.А. Світоглядні пріоритети педагогіки. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. : у 2-х ч. Київ – Вінниця, 2002. Вип. 2, Ч. 1. С. 10–16.
6. Курок В.П., Литвинова Н.В. Професійна компетентність майбутніх педагогів професійного навчання будівельного профілю: теорія і практика формування в процесі виробничої практики: монографія. Суми : Вінниченко М.Д., 2019. 252 с.
7. Лодатко Є.О. Педагогічне моделювання: монографія. Тернопіль : навчальна книга Богдан, 2022. 206 с. URL: https://www.researchgate.net/profile/Evgen-Lodatko/publication/361099124_Pedagogical_modeling_monograph/links/

62a21bd3a3fe3e3df86af60a/Pedagogical-modeling-monograph.pdf

8. Пархоменко В.Д., Пархоменко А.О. Роль інформації і знання у вихованні нової свідомості людини. *Педагогічна і психологічна науки в Україні* : зб. наук. праць : в 5 т. Київ : Педагогічна думка, 2012. Т. 5. Вища школа. С. 158–169.

9. Соціологія: словник термінів і понять / за заг. ред. С.А. Біленького і М.А. Козловця. Київ : Кондор, 2006. 372 с.

10. Стрельников В.Ю. Технологія безпосереднього управління процесом виховання студента. URL: <http://epri.nts.kname.edu.ua/29567/1/108.pdf>

11. Філософський словник соціальних термінів / ред. рада В.П. Андрущенко, Л.В. Губерський, В.Г. Кремень та ін. 3-тє вид., доп. Київ – Харків : Р.И.Ф., 2005. 670 с.

12. Elleström P-E. The many meanings of occupational competence and qualification. *Journal of 51 European Industrial Training*. 1997. Vol. 21 (Nos. 6/7). P. 266–273.

REFERENCES

1. Boiarchuk, N. (2013). Model formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnix ekonomistiv [Model of professional competence formation of future economists]. *Pedagogical sciences*. Vol. 1. pp. 85–95. [in Ukrainian].
2. Dymchuk, L. & Voloshyna, O. Aspekty formuvannia profesiitsnykh kompetentsii u studentiv zakladiv vyshchoi osvity nefilolohichnoho profiliiu [Aspects of the professional competences formation among students of higher education institutions of a non-philological profile]. Available at: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/273167/270059> [in Ukrainian].
3. Kremin, V.H. (2008). Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of education]. Kyiv, 1040 p. [in Ukrainian].
4. Ievsiukov, O.F. (2006). Pedahohichni umovy formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnix ofitseriv u navchalnomu protsesi vyshchoho viiskovoho navchalnoho zakladu [Pedagogical conditions for the professional competence formation of future officers in the educational process of a higher military educational institution]. *Candidate's thesis*. Kharkiv, 172 p. [in Ukrainian].
5. Ziaziun, I.A. (2002). Svitohliadni priorytety pedahohiky [Worldview priorities of pedagogy]. *Modern information technologies and innovative teaching methods in the specialists' training: methodology, theory, experience, problems: a collection of scientific works*. Kyiv – Vinnytsia. Vol. 2, part. 1. pp. 10–16. [in Ukrainian].
6. Kurok, V.P. & Lytvynova, N.V. (2019). Profesiina kompetentnist maibutnix pedahohiv profesiinoho navchannia budivelnoho profiliiu: teoriia i praktyka formuvannia v protsesi vyrobnychoi praktyky [Professional competence of professional training future teachers of the construction profile: formation theory and practice in the production practice process: monograph]. Sumy, 252 p. [in Ukrainian].
7. Lodatko, Ye.O. (2022). Pedahohichne modeliuвання [Pedagogical modeling: a monograph]. Ternopil, 206 p. Available at: https://www.researchgate.net/profile/Evgen-Lodatko/publication/361099124_Pedagogical_modeling_monograph/links/62a21bd3a3fe3e3df86af60a/Pedagogical-modeling-monograph.pdf [in Ukrainian].
8. Parkhomenko, V.D. & Parkhomenko, A.O. (2012). Rol informatsii i znannia u vykhovanni novoi svidomosti liudyny [The role of information and knowledge in the education of a new human consciousness]. *Pedagogical and psychological*

ЧИННИКИ, ЩО ОБУМОВЛЮЮТЬ ЯКІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

sciences in Ukraine: coll. of science works: in 5 vols. Vol. 5. Higher school. Kyiv, pp. 158–169. [in Ukrainian].

9. Bilenkoho, Ye.A. & Kozlovtsia, M.A. (2006). *Sotsiologia: slovnyk terminiv i poniat* [Sociology: a dictionary of terms and concepts]. Kyiv, 372 p. [in Ukrainian].

10. Strelnikov, V.Iu. *Tekhnolohiia bezposerednoho upravlinnia protsesom vykhovannia studenta* [Technology of direct management of the student education process]. Available at: <http://eprints.kname.edu.ua/29567/1/108.pdf> [in Ukrainian].

11. Andrushchenko, P.L., Huberskyi, L.V. & Kremen, V.H. (2005). *Filosofskyi slovnyk sotsialnykh terminiv* [Philosophical dictionary of social terms]. Kyiv – Kharkiv: R.Y.F. [in Ukrainian].

12. Elleström, P-E. (1997). The many meanings of occupational competence and qualification. *Journal of 51 European Industrial Training*. Vol. 21 (No. 6/7). pp. 266–273. [in English].

Стаття надійшла до редакції 14.04.2023

УДК 378:37.09

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.279659>

Ярослав Власенко, здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ЧИННИКИ, ЩО ОБУМОВЛЮЮТЬ ЯКІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті автор охарактеризовує чинники розвитку якості економічної освіти в системі закладів вищої освіти. Відзначено, що існує пряма залежність між рівнем фінансової грамотності здобувачів і якістю попереднього рівня освіти. Серед чинників розвитку якості економічної освіти в системі закладів вищої освіти розкрито наступні: глобальна інформатизація освітніх і наукових процесів, стандартизація змісту економічної освіти, цифровізація економічних процесів, а також підвищення різноманіття економічних інструментів, доступних більшості населення.

Ключові слова: економічна освіта; якість освіти; університет; цифровізація освіти; фахова підготовка; стандарт освіти.

Лит. 10.

Yaroslav Vlasenko, Applicant of the Third Educational and Scientific Level of Higher Education of the Education and Innovative Pedagogy Department Kharkiv Hryhoriy Skovoroda National Pedagogical University

FACTORS DETERMINING THE QUALITY OF ECONOMIC EDUCATION IN UKRAINE

In the article, the author characterized the factors of development of the quality of economic education in the system of higher education institutions. It was noted that there is a direct relationship between the level of financial literacy of applicants and the quality of the previous level of education. Among the factors of the development of the quality of economic education in the system of higher education institutions, the following are revealed: global informatization of educational and scientific processes, standardization of the content of economic education, digitalization of economic processes, as well as increasing the variety of economic tools available to the majority of the population.

The article focuses on the fact that the system of ensuring the quality of education in Ukraine includes three components. The first: the system of ensuring the quality of educational activities and the quality of higher education by institutions of higher education. The system complies with the EAHE standard “Internal quality assurance of education” and includes the necessary number of measures, such as the development of a policy for ensuring the quality of education, student-centered teaching and the provision of appropriate information management, but it is also added to ensure the observance of academic integrity and the avoidance of plagiarism. Since in the European Education Area, compliance with academic integrity is a common practice, in order to strengthen the control of plagiarism, this recommendation has been derived into a separate standard of the plan for the quality of education. The second component is the system of external quality assurance of educational activities and institutions of higher education. The system complies with the EAHE standard, however, one of the standards, namely “Independent external examination”, which takes into account the inclusion of a representative of the student body in the system of independent external evaluation, has been replaced by the more liberal “ensuring the availability of published decision-making criteria” in accordance with the standards and recommendations of quality assurance “The European area of higher education”, which, unfortunately, can ignore in some cases the representative’s participation in monitoring the quality of education. The third component is the quality assurance system of the National Agency for ensuring the quality of higher education and independent evaluation institutions quality of higher education. Corresponds to the standard “Agency for quality assurance of education” and includes such components as independence, official status, accountability, activity and policy of quality assurance of education. As can be seen from the comparison of the regulatory documentation with the actual state of affairs, in Ukraine, until today, the standards of the EAHE for internal quality assurance of education, namely standard 1.6 “Educational resources and support for students”, are not being met, because no matter at what level the Higher Education Institution tries provide everything students need, they are underfunded and cannot generally meet the needs of students. Also, standards 1.9

“Current monitoring and periodic review of programs” and 1.3 “Student-oriented learning, teaching and evaluation” are not fulfilled, which leads to lagging behind modern trends, reducing the interest of students in education and reducing the general level of education quality, which negatively affects both the general well-being of the population, as well as the country’s competitiveness in the global socio-cultural space. Among the positive changes, it is necessary to determine the orientation towards world standards of the quality of education. National external quality assurance action plan of higher education of Ukraine was only recently approved, and its executor, namely the National Agency for Quality Assurance of Higher Education, has every opportunity to launch the process of reforms and corrections in the educational space of the country, even regardless of the state of war.

Keywords: economic education; quality of education; university; digitization of education; professional training; standard of education.

Постановка проблеми. Якість освіти є невід’ємним фактором розвитку та становлення конкурентоспроможності держави на світовому просторі. Населення будь-якої держави має право на якісну освіту. Основним фактором сьогодення у розвитку освіти також стає економічна освіта. Існує пряма залежність між рівнем фінансової грамотності і наявністю освіти. Що вищий рівень освіти, то вищий бал фінансової грамотності. За даними звіту USAID щодо результатів дослідження з фінансової грамотності, люди з вищою освітою більш обізнані та мають на 10 % вищий бал з фінансової грамотності, ніж люди з середньою освітою, що означає їх більшу адаптивність до сучасних викликів [1, с. 21, т. 7]. Основними факторами необхідності контролю якості та розвитку освіти у тому числі економічної є: по-перше, глобальна інформатизація освітньо-наукових процесів, пов’язаних з новими дослідженнями – процеси глобалізації у всьому світі та постійний світовий обмін інформацією веде до збільшення конкуренції на освітньому та науковому рівнях. Планка якості постійно зростає, як і рівень вимог до новизни у дослідженнях. Другий фактор: цифровізація економічних процесів, а також розширення різноманіття економічних інструментів, доступних більшості населення – якщо півстоліття тому, вся суть фінансово-економічного пізнання звичайної людини була обмежена необхідністю знання адреси банку та курсу валют на позначений час, то сьогодні необхідно враховувати різноманітні кредитні пропозиції, вміння користуватися депозитами, інструментами інвестування, онлайн-банкінгом та вміння працювати з онлайн-закупівлями як на побутовому, так і на державному рівні у разі зайняття людиною важливої посади у державному апараті або при веденні свого бізнесу. Це приводить нас до наступного фактора: зростання технічної і технологічної складової у сферах споживання і виробництва – з підвищенням рівня інформатизації та комп’ютеризації людині необхідно більше інформації і вищого рівня компетентності й кваліфікації для встановлення необхідних взаємозв’язків у структурованій системі, незалежно від того, чи працює вона у сфері фінансів та обліку, педагогічній, науковій або виробничій сфері [9, 36].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Заявлену проблему досліджували на праксеологічному

рівні І. Прокопенко, В. Соляр, Л. Радченко [3; 8; 10]. Компетентнісний підхід у реалізації програм економічної освіти здобувачів різних рівнів вищої освіти презентовано В. Ворожбіт-Горбатюк, О. Мельниковою, Г. Кабанською [4]. Підсумовуючи вищезазначені фактори, можна зробити висновок, що необхідність контролю якості освіти та його підвищення в Україні, передовсім зумовлена інноваційними та глобалізаційними процесами. Людині необхідно мати високий рівень освіти, оскільки у рамках сучасного технологічного та наукового розвитку, вона повинна йти разом з прогресом і не відставати від сучасних тенденцій, що може грожити їй розвитком анахронічних поглядів, подальшим розвитком реакціоністської політики держави, яка, зі свого боку, загальмовує прогрес.

Виклад основного матеріалу дослідження. Говорячи про забезпечення якості освіти в Україні, нормативну базу складають стандарти вищої освіти. Згідно з р. 3 ст. 10 Закону України “Про вищу освіту”, стандарт вищої освіти – це сукупність вимог до освітніх програм вищої освіти, які є спільними для всіх освітніх програм у межах певного рівня вищої освіти та спеціальності [5, р. 3 п. 1 ст. 10]. Стандарт вищої освіти визначає такі вимоги до освітньої програми: обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти; вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, результатів їх навчання; перелік обов’язкових компетентностей випускника; нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання; форми атестації здобувачів вищої освіти; вимоги до створення освітніх програм підготовки за галуззю знань, двома галузями знань або групою спеціальностей (у стандартах рівня молодшого бакалавра), міждисциплінарних освітньо-наукових програм (у стандартах магістра та доктора філософії); вимоги професійних стандартів (за їх наявністю) [5, р. 3 п. 3 ст. 10]. Зазначимо тут, що стандарти вищої освіти розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до національної рамки кваліфікації і використовуються для визначення та оцінювання якості вищої освіти та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти (наукових установ), результатів навчання за відповідними спеціальностями [5, п. 2 ст. 10].

Зі свого боку, необхідно також розкрити сутність національної рамки кваліфікацій. Національна рамка кваліфікацій – системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів, призначений для використання органами державної влади та органами місцевого самоврядування, установами й організаціями, закладами освіти, роботодавцями, іншими юридичними та фізичними особами з метою розроблення, ідентифікації, співвіднесення, визнання, планування і розвитку кваліфікацій. Національна рамка кваліфікацій ґрунтується на європейських і національних стандартах, принципах забезпечення якості освіти, враховує вимоги ринку праці до компетентностей працівників та запроваджується з метою гармонізації норм законодавства у сферах освіти і соціально-трудових відносин, сприяння національному та міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні, налагодження ефективної взаємодії сфери освіти і ринку праці [7, п. 1–2].

Оскільки Україна є учасником Болонського процесу з 2005 р., та орієнтована на інтеграцію у європейський освітньо-науковий простір, у травні 2015 р. Україною були прийняті ухвалені Міністерською конференцією в Єревані, “Стандарти і Рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG)”. Основними цілями та принципами стандартів є: встановлення спільних рамок щодо систем забезпечення якості для навчання і викладання на європейському, національному й інституційному рівні; уможливлення забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти у Європейському просторі вищої освіти; підтримка взаємної довіри, та сприяння таким чином визнанню та мобільності у межах та поза національних кордонів; надання інформації щодо забезпечення якості у ЄПВО.

Стандарти передбачають: внутрішнє забезпечення якості освіти, зовнішнє забезпечення якості освіти, Агентство забезпечення якості освіти [2, 3–9].

У 2022 р., Спираючись на стандарти ЄПВО, а також на національну рамку кваліфікацій, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, розробило Національний план дій зовнішнього забезпечення якості вищої освіти України на період 2022–2023 рр. У плані наведені рівні та ступені кваліфікації вищої освіти, згідно з п. 4 Постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження Національної рамки кваліфікацій”, включаючи такі рівні, як початковий, перший (бакалаврський), другий (магістерський) та третій (освітньо-науковий (доктор філософії) / освітньо-творчий (доктор мистецтв) рівень, виключаючи рівень доктора наук, оскільки він відповідає восьмому рівню Національної рамки кваліфікацій та відсутній у стандартах ЄПВО [6, 7].

Згідно з планом, система забезпечення якості освіти в Україні поділена на три складові: система забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти. Система від-

повідає стандарту ЄПВО “Внутрішнє забезпечення якості освіти”, та включає у себе необхідну низку заходів, таких як розробка політики забезпечення якості освіти, студентоцентроване викладання та забезпечення відповідного інформаційного менеджменту, однак ще додається забезпечення дотримання академічної доброчесності й уникнення плагіату. Оскільки в Європейському освітньому просторі дотримання академічної доброчесності є загальноприйнятою практикою, для посилення контролю за плагіатом ця рекомендація була введена в окремий стандарт плану з якості освіти. Система зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності та закладу вищої освіти. Система відповідає однойменному стандарту ЄПВО, однак один зі стандартів, а саме “Незалежна зовнішня експертиза”, яка враховує включення до системи незалежного зовнішнього оцінювання представника студентства, замінена на більш вільну “забезпечення наявності оприлюднених критеріїв прийняття рішень відповідно до стандартів та рекомендацій забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти”, що, на жаль, може ігнорувати у деяких випадках участь представника у контролі за якістю освіти. Система забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання якості вищої освіти. Відповідає стандарту “Агентства забезпечення якості освіти” та включає у себе такі складові, як незалежність, офіційний статус, підзвітність, діяльність і політика забезпечення якості освіти [6, 21–24].

Однак незважаючи на міцну законодавчу, нормативно-правову та методологічну базу, якість освіти в нашій країні залишається незадовільною. У роботі “Антикризове регулювання та стимулювання інноваційного розвитку”

В. Соляр, розглядаючи освіту як один із факторів конкурентоспроможності України, відзначає такі характеристики її прояву, як: неефективний захист прав власності; низька конкурентоспроможність освітньої системи; відсутність належної державної “підтримки” ЗВО, що реалізують інноваційні програми; відсутність системи освітніх кредитів. Також констатується недостатній рівень автономії ЗВО, погіршення ресурсного і кадрового забезпечення освітнього процесу у вищій освіті та недосконалість фінансування [3, 139–140; 209].

Також відповідні проблеми проявляються і у практичній частині, що є однією із найважливіших складових, особливо на другому (магістерському рівні), а тому необхідна модернізація підходів. При проходженні науково-педагогічної практики студентами ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, галузі знань 05 “Соціальні та поведінкові науки” спеціальності 051 “Економіка”, було встановлено необхідність модернізації проходження практики на дистанційній основі, а саме: зміна форми звітувань із загальнообу-

рократичної на двосторонню з додаванням каналу зворотного зв'язку між керівником та практикантом як елемент звіту. Також було виокремлено проблеми з матеріально-технічною базою, яка не відповідає вимогам сучасних реалій дистанційної освіти [4, 20].

Щодо аспекту виробничої практики, яку проходять студенти-економісти і яка, вочевидь, є найважливішим етапом у їхній освіті, оскільки дає їм змогу ознайомитись із майбутньою професією та перспективним робочим місцем максимально близько та, як говорять, “тактильно”, проблем стає набагато більше. Відповідно до програми практики, нею керують представники як від ЗВО, так і від установи, куди направлений студент. Основна проблема полягає у взаємодії ЗВО та установ, якої не завжди вдається досягнути, і це веде до зниження інтересу та продуктивності студента. Так, наприклад, незважаючи на те, що керівник від установи повинен організувати робоче місце, створити відповідні умови, забезпечити студентів необхідною інформацією, документами, залучити їх до активної участі у виробничому процесі та контролювати за виконанням окремих практичних завдань [8, 12–13], вони найчастіше ставляться до студентів-практикантів як до безкоштовної робочої сили, і замість необхідних знань, лише використовують їх у своїх цілях, або інколи взагалі не приймають їх на практику, незважаючи на укладений договір, мотивуючи закритістю підприємства. Також трапляються випадки коли підприємство не надає необхідну інформацію мотивуючи це тим, що доступ не співробітникам до неї заборонений, що значно ускладнює процес виконання завдань виробничої практики та оформлення звітності. Керівники від університету найчастіше не можуть вирішити подібні питання, оскільки або мають велике робоче навантаження, або ж не мають необхідного впливу на установу, де студент вирішив проходити практику, якщо з нею не укладений договір. Це також почасти призводить до появи корупційних схем між студентами та установами, бо практикант не зацікавлений у роботі на підприємстві, де він не відчуває себе необхідним спеціалістом, що, зі свого боку, призводить до падіння рівня навичок та загальної якості освіти.

Ситуація з рівнем зацікавленості студентів своєю професією, висвітлена у роботі “Модернізація економічної освіти у нову епоху: екстраполяція поглядів педагога-гуманіста й економіста Івана Федоровича Прокопенка”, наглядно демонструє ситуацію з якістю освіти в Україні, оскільки, за даними статистичного дослідження, близько 15 % студентів і молодих спеціалістів повністю задоволені обраною професією, одна частина хвилюється за своє професійне майбутнє, друга – або взагалі не може визначитися, або не проявляє інтересу до нього [10].

Насторожує факт, що студенти-економісти вже не задоволені своєю роботою. Вони з часом намагаються змінити професію, особливо якщо зможуть сподіватися на більш оплачуване місце. Значна частина молодих економістів – випускників вишів (близько чверті) незадоволені своєю роботою (таких майже вдвічі більше, ніж студентів). І тут виникають питання, пов'язані з рівнем здібностей, типом профорієнтації, а також можливостями, які відкриває вища освіта. Зіткнувшись із практикою, молоді фахівці відчувають розчарування, що, найімовірніше, виникає через умови роботи, зарплату та виробниче середовище. Деякі елементи процесу оволодіння економічною професією, зокрема його змістове наповнення, повинні коригувати обидві сторони – здобувачі й викладачі. Для молодих економістів логічно серйозно ставитися до якості теоретичних знань, оцінюючи їхню практичну корисність, адже інноваційна економіка потребує нового рівня фахівців з новими знаннями та практичними навичками [10, 337–338].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Як можна побачити із порівняння нормативної документації з реальним станом справ, в Україні до сьогодні не виконуються стандарти ЄПВО з внутрішнього забезпечення якості освіти, а саме стандарт 1.6 “Навчальні ресурси і підтримка студентів”, оскільки незалежно від того, на якому рівні ЗВО намагається надавати усе необхідне студентам, вони мають низький рівень фінансування та загалом не можуть задовольнити потреби студентів. Також не виконуються стандарти 1.9 “Поточний моніторинг і періодичний перегляд програм” та 1.3 “Студенто-орієнтоване навчання, викладання та оцінювання”, що, як було сказано на початку, призводить до відставання від сучасних тенденцій, а також зниження зацікавленості здобувачів освіти та зниження загального рівня якості освіти, що негативно впливає як на загальний добробут населення, так і на конкурентоспроможність країни. Але говорячи про позитивні зміни, Національний план дій зовнішнього забезпечення якості вищої освіти України був тільки нещодавно затверджений, як і його виконавець, а саме Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, має усі можливості запустити процес реформувань та виправлень в освітньому просторі країни, навіть незважаючи на воєнний стан, що й визначено перспективою подальших наукових і методичних розробок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Financial Literacy, financial inclusion and financial well-being in Ukraine in 2021. Report on the results of the research. September 2021. Kyiv, Ukraine. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021_en.pdf?v=4

2. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). Київ : ТОВ "ЦС", 2015. 32 с. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Київ : CS Ltd., 2015. 32 p.

3. Антикризисне регулювання та стимулювання інноваційного розвитку національної економіки в умовах глобальних дисбалансів : монографія / за ред. В.В. Соляр. Харків : Видавництво Іванченка І.С., 2022. 415 с.

4. Ворожбит-Горбатюк В., Мельникова О., Кабанська А. Науково-педагогічна практика здобувачів другого магістерського рівня вищої освіти, спеціальність 051 економіка: досвід ХНПУ імені Г.С. Сковороди. *Молодь і ринок*. 2021. № 4/190. С. 17–21. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.236241>

5. Закон України "Про вищу освіту". Документ 1556-VII, поточна редакція від 31.03.2023, підстава – 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

6. Національний план дій зовнішнього забезпечення якості вищої освіти України на період 2022–2023 рр. *Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти*, 2022. URL: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2022/06/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD-%D0%B4%D1%96%D0%B9-%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B9-14_22.pdf

7. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#n37>

8. Прокопенко І.Ф., Соляр В.В. Виробнича практика в організаціях та установах виробничої і невиробничої сфери : методичні рекомендації для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня магістр галузі знань 05 "Соціальні та поведінкові науки" спеціальності 051 "Економіка". Харків : ХНПУ, 2021. 65 с.

9. Соляр В.В., Радченко Л.П. Важливі напрями розвитку освітніх послуг в умовах ринкової трансформації економіки. *Матеріали XLVI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції "Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії"*. Переяслав, 2022. С. 36–39.

10. Соляр В.В. Модернізація економічної освіти у нову епоху: Екстраполяція поглядів педагога-гуманіста й економіста, Івана Федоровича Прокопенка. *Освіта збереже Україну!* : матеріали I Всеукраїнських Прокопенківських читань, Харків, 10 черв. 2022 р. Харків, 2022. С. 333–340. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6929410>

REFERENCES

1. Financial Literacy, financial inclusion and financial well-being in Ukraine in 2021. Report on the results of the research. September 2021. Kyiv, Ukraine. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021_en.pdf?v=4 [in English].

2. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Kyiv: CS Ltd., 2015. 32 p. [in English].

3. Antykryzysove rehulivannia ta stymulivannia innovatsiinoho rozvytku natsionalnoi ekonomiky v umovakh hlobal-

nykh dysbalansiv [Anti-crisis adjustment and stimulation of innovative development of the national economy in conditions of global imbalances: monograph]. Under the editorship V. Solar. Kharkiv: I.S. Ivanchenko Publishing House, 2022. 415 p. [in Ukrainian].

4. Vorozhbit-Horbatyuk, V., Melnykova, O. & Kaban-ska, A. (2021). Naukovo-pedahohichna praktyka zdobuvachiv druhoho mahisterskoho rivnia vyshchoi osvity, spetsialnist 051 ekonomika: dosvid KhNPU imeni H.S. Skovorody [Scientific and pedagogical practice of students of the second master's level of higher education, specialty 051 economics: experience of KhNPU named after H.S. Skovoroda]. *Youth and the market*. No. 4/190. pp. 17–21. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.236241> [in Ukrainian].

5. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" [Law of Ukraine "On Higher Education"]. Document 1556-VII, current edition dated 03/31/2023, basis – 2849-IX. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].

6. Natsionalnyi plan dii zovnishnoho zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity Ukrainy na period 2022–2023 rr. [National action plan for external quality assurance of higher education of Ukraine for the period 2022–2023]. National Agency for Quality Assurance of Higher Education, 2022. Available at: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2022/06/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD-%D0%B4%D1%96%D0%B9-%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B9-14_22.pdf [in Ukrainian].

7. Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ramky kvalifikatsii [On the approval of the National Qualification Framework]. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 23, 2011. No. 1341. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#n37> [in Ukrainian].

8. Prokopenko, I.F. & Soliar, V.V. (2021). Vyrobnycha praktyka v orhanizatsiiah ta ustanovakh vyrobnycnoi i nevyrobnycnoi sfery [Production practice in organizations and institutions of the production and non-production sphere]. *Methodological recommendations for higher education applicants of the master's degree in the field of knowledge 05 "Social and behavioral sciences"* specialty 051 "Economics". Kharkiv, 65 p. [in Ukrainian].

9. Soliar, V.V. & Radchenko, L.P. (2022). Vazhlyvi napriamy rozvytku osvitnikh poslug v umovakh rynkovoi transformatsii ekonomiky [Important directions for the development of educational services in the conditions of market transformation of the economy]. Proceedings of the XLVI International Scientific and Practical Internet Conference "Problems and Prospects of the Development of Modern Science in Europe and Asia". Pereiaslav, pp. 36–39. [in Ukrainian].

10. Soliar, V.V. (2022). Modernizatsiia ekonomichnoi osvity u novu epokhu: Ekstrapoliatsiia pohliadiv pedahohahumanista y ekonomista, Ivana Fedorovycha Prokopenka. *Osvita zberezhe Ukrainu!* [Modernization of economic education in the new era: Extrapolation of the views of the humanist teacher and economist, Ivan Fyodorovych Prokopenko]. Education will save Ukraine!: Proceedings of the 1st All-Ukrainian Prokopenko readings, Kharkiv, June 10. 2022. Kharkiv, 2022. pp. 333–340. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6929410> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.04.2023

ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ ТА ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ У ЩОМІСЯЧНИЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ “МОЛОДЬ І РИНОК”

1. Приймаються одноосібні статті (співавтори). Текст обсягом 8–12 друкованих сторінок із ілюстраціями (рисуноками, таблицями). У статтях повинно бути чітко і стисло, без зайвих математичних формул, викладено те нове та оригінальне, що досягнуто авторами в їх практичній діяльності. Потрібно уникати повторів, зайвих подробиць та загальновідомих положень, на які можна посилатися, вказуючи відповідний номер у списку літератури, що додається.

2. Електронний варіант статті виконується в редакторі Microsoft Word, причому файл має бути збережений в форматі: *.doc. Формат сторінки А4, шрифт Times New Roman, розмір шрифту – 14 кегль. Розмір полів: ліве – 3,0 см; праве – 1,5 см; верхнє – 2,0 см; нижнє – 2,0 см; інтервал – 1,5.

До рукопису додаються:

- УДК;
 - анотація українською мовою 500 друкованих знаків, анотація англійською мовою розширена, обсяг 1800–2000 друкованих знаків, до англійської анотації додається в окремому файлі український переклад;
 - ключові слова (українською, англійською мовами), перелік ключових слів від 5 до 10;
 - рисунки, таблиці з підписаними підписами;
 - оформлення списку літератури – за міжнародним бібліографічним стандартом АРА; кількість літературних джерел має складати не менше 5 та не більше 15. Цитувати необхідно як класичні, так і найновіші публікації (останніх 3–5 років) опублікованих у провідних профільних виданнях. У кінці статті подається транслітерований список літератури (References).
 - відомості про автора (авторська карточка: прізвище, ім'я та по-батькові, посада, місце праці, вчений ступінь, наукове звання, адреса (службова, домашня), телефони.
3. До статей додається рекомендація кафедри (відділу) установи, де автор працює, і рецензія доктора чи кандидата наук; для статей докторів та кандидатів наук рецензій не потрібно.
4. Таблиці повинні мати назви та порядковий номер. Одночасне використання таблиць та графіків для пояснення одних і тих же положень не рекомендується.
5. Статті підписуються всіма авторами із зазначенням домашньої адреси, номерів домашнього та службового телефонів автора, який буде листуватися з редакцією з приводу цієї статті.

Редколегія відхиляє статті з порушенням цих вимог:

Відповідно до вимог Атестаційної колегії МОН України до фахових видань та публікацій необхідно дотримуватися таких елементів написання статей: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями, аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття; формування мети статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Сфера розповсюдження та категорія читачів:

- загальнодержавна, зарубіжна;
- викладачі університетів, ЗВО всіх рівнів акредитації, студенти, аспіранти, науковці, фахівці освітньої діяльності, які підвищують свої професійні компетенції в галузі освіти та педагогічних наук.

Програмні цілі (основні принципи) або тематична спрямованість:

Ознайомлення із питаннями наукових досліджень із загальної педагогіки, історії педагогіки, теорії та методики навчання, корекційної педагогіки, теорії та методики професійної освіти, соціальної педагогіки, теорії та методики управління освітою, теорії та методики виховання, дошкільної педагогіки, інформаційно-комунікаційних технологій в освіті та науці.

Наукове видання

Молодь і ринок Youth & market

№ 4 (212) квітень 2023

No. 4 (212) April 2023

Головний редактор
Микола Галів

Відповідальний редактор
Наталія Примаченко

Літературне редагування
Ірина Невмержицька

Макетування та верстка
Ольга Лужецька

Підписано до друку 01.05.2023 р. Ум. друк. арк. 20,25.
Папір офсетний. Друк офсетний. Наклад 100 прим. Формат 60 x 84 1/8.
Гарнітура Times New Roman.
Віддруковано у друкарні “Посвіт”
82100, Львівська обл., м. Дрогобич, вул. Мазепи, 7
тел./факс: (03244) 2-23-35, 2-23-76, 3-38-50